

B

810.09P

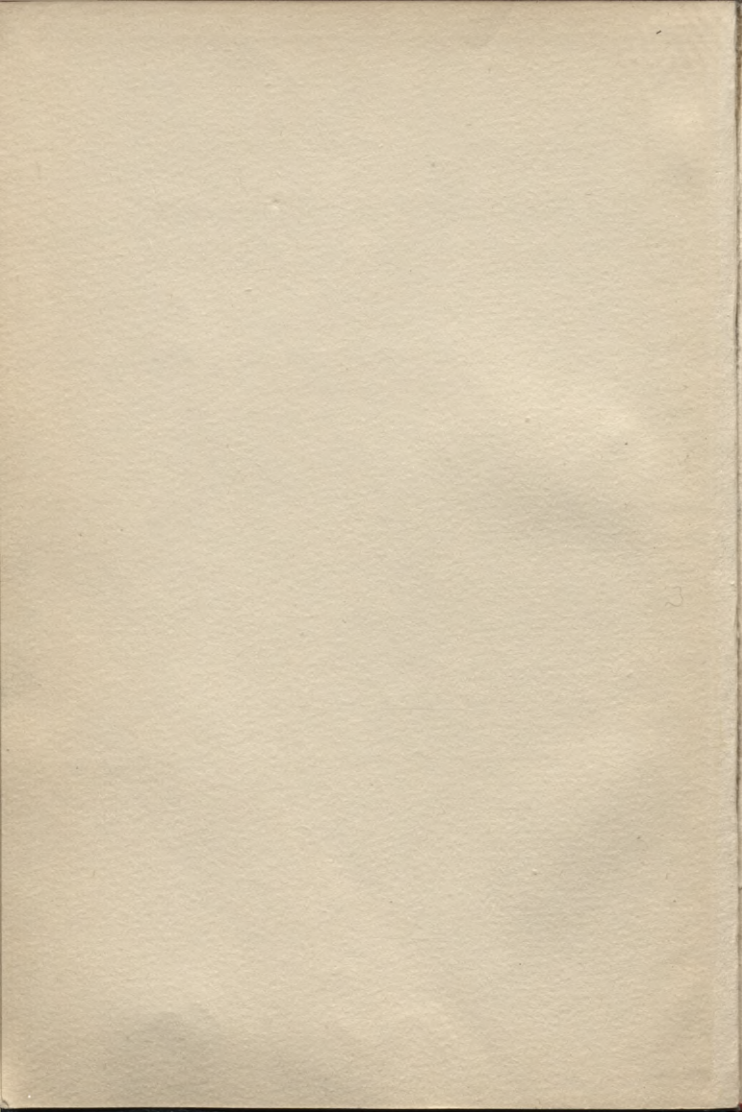
DOC. KĀRLIS KĀRKLINŠ
UN KĀRLIS KRAUJINŠ

F R I C I S
B Ā R D A

87-4A. 147

465

B
810.09p

LATVJU IZCILUS DARBINIEKI № 4.

Doc. Kārlis Kārklis
Kārlis Kraujis

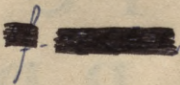
**F R I C I S
B Ā R D Ā**

Dzīvē un darbā

Monografija

Ilustrēta

**A. Raņķa grāmatu tirgotavas apgādībā
Rīgā, Krišjāņa Barona ielā 27.**

Viļa Luža Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTEKA

287—41.147; 2 lp.

A. S. «IZDEVĒJS» Rīgā,
Elizabetes ielā Nr. 83-85.

Jeskaņa.

Plaukst pamalē aiz tumšās meža laidas
zilzaļa krēsla; ēnas aizstīdz slaidas
no egļu šķetrām. Palsi miglas blāķi
tin viļņu aijās iemigušo Rāķi,
kur, pazibot kā spoža sidrabnauda,
met pēkšņi guņģus asaris vai rauda
un ūdens saviļņojas loku lokos.

Mežs pamostas. San klusas šalkas kokos.
Rīts apjož rāsas dzintarpērļu jostu
un brien pa pļavu, puķu segām postu;
vārs ganu zēns nāk ķelderīšos vecos,
tam rokā rikste, grāmatpauna plecos.

Viņš vēro dabu brīnišķo un skaisto
un redz un dzird no citiem secen laisto.

Met zelta dzirkstis krūmos saules stari,
skrien meža nagaža, bēg tumsas gari
un aitu lēpis iekrīt paparžceros.

Dzied cizāzītis: „Dzeņu — neatdzeņos:
ik zieda kausiņš vīna pilns vissaldā!”

Un klausoties krīt ganiņš dzīves maldā;
kā putniņš šūpojas viņš liepas zarā
un dižs un cildens ieaug dziesmu garā.

Rai-dai-dai-dā!

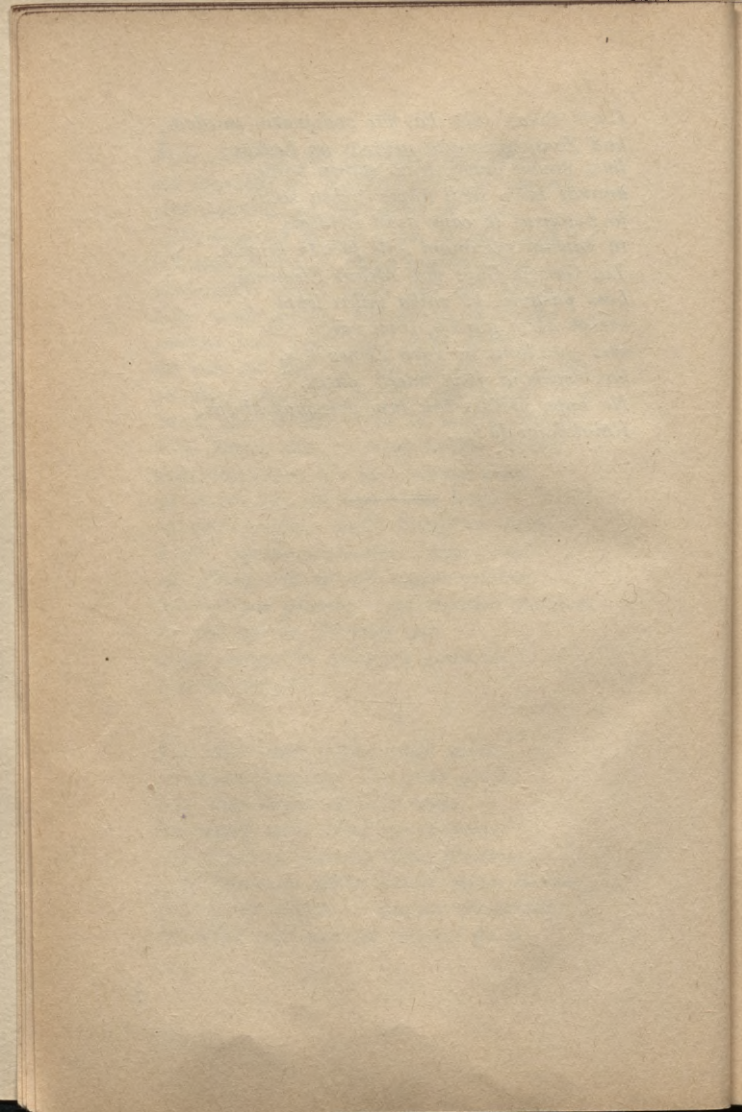
★

*Kur zelta vārpas svārbojas uz lauka,
sēž jauneklis un plaukstā sviedrus slauka;
viņš nopūšas, kā runādams ar sevi:
„Tēt, kam tik smagu arklu tu man devi...“
(Šī zelta druva — plašā tautas druva,
drošs sējējs vārais ganu zēns kur kļuva.)
Kāpj saule zenītā. Cik daudz vēl darba!
Dzimst platā pierē daža rievā skarba:
tik maz vēl arts, tik maz vēl sēts un darīts;
rit dienas mūžībā: iet rīts, nāk parīts.
Skats maldās tālēs; viss kā miglā aiztīts...
Viņš Zemes dēls, ar ziedu važām saistīts,
pāžs sapņotājs, kas ilgu sapņos dzīvo
un tic un cer, lai viņu saldi brīvo
no ziedu valgiem daiļā Zvaigžņu meita.
Klau', vai tur neskanēja Pāna fleita?
Ak, Erōts nāk ar solījumiem saldiem...
Nu krīt par gūstekni viņš jauniem maldiem...
Un abi tad ar cilvēciņu viņi
prom aizlīgo kā zvaigžņu puduriņi...
Rai-dai-dai-dā!*

★

*Ceļ vīra slavu darba augļi saldi,
ar devām bagātām kad pilni galdi.
Kur citus kronē pieticība trula,
tur viņam mīļa allaž darba bula:
dūc asinīs vēl straujā cīņas dziesma,
gaist miers un izplēn kaislā sapņu liesma.
Stāv saule augstu — augstu debesmalā,
bet sāktā cīņa nav un nav vēl galā.*

Gurst rokas, tālēs kas pēc zvaigznēm sniedzās,
kad Zvaigžņu meita nelāvās un liedzās;
likst, šaubu laužti, lejup spārni baltie,
šņaudz kvēlo sirdi nāves pirksti saltie,
jo nogurusi tā caur dzīvi steidzot;
tā katram sākumam gals pienāk beidzot.
Tu, Gaišais Gars virs Melnā Elementa,
kam pasaules kā raiba milzu lenta
skrien dūcot gaŗām, savu vaigu cēlu
vērs svētīdams uz vāro Zemes dēlu,
kas nepazina dzīvē miera, dusas.
Nu kapu priedes šalc tam dziesmas klusas.
Rai-dai-dai-dā!...

I e v a d s.

Romantisms.

Romantisms — sarežģīta parādība literātūrā. Tāpēc tā izpratne visai dažāda. Nereti pastāv gluži pretēji uzskati par vienu un to pašu literāru jaunājumu. Tā R. Klaustiņš atzīst Ausekli un Pimpuru par tautiskiem romantiķiem, turpretī T. Zeiferts uzskata viņus par tautiskās dzejas pārstāvjiem. Ari Brigaderi daži dēvē par romantiķi (A. Ūpītis), citi turpretī par reālisti (P. Ērmanis). Tā redzam, ka vienu un to pašu literāru parādību izskaidro dažādi.

Ievērojot romantisma sarežģīto dabu, viegli saprast, ka viena vispārīga romantisma definīcija nav iespējama. Tomēr dažas romantisma definīcijas šeit minēšu.

Fridrichs Šlēgelis definē romantismu kā sentimentālu vielu fantastiskā formā. Ruge apgalvo, ka romantisms esot opozīcija pret apgaismotāju laikmetu. Eichendorfs raksturo romantismu kā «ilgas pēc pazaudētās dzimtenes», t. i. katoļu baznīcas. Altvasers kādā sonetā iztēlo romantismu kā tiekšanos no pelēkās ikdienības neaprobežotā telpā. Heine atzīst romantisko skolu par viduslaiku poēzijas atmodu. Zamokins uzskata romantismu par ideālistiskā pasaules uzskata izpaudumu. Štrichs izprot romantismu kā bezgalīgā izteiksmi.

Visas minētās definīcijas ir lielākā vai mazākā mērā vienpusīgas. Tās aptver tikai kādu atsevišķu parādību sarežģītajā romantisma būtībā. Tādas ir Ruges, Eichendorfa, Altvasera, Heines definīcijas. Zamokins izprot romantismu kā ideālistiskā pasaules uzskata izpaudumu. Nelaieme tikai tā, ka viņš vienas nenoteiktas parādības vietā liek otru tikpat neskaidru: ideālisms nav noteiktāks jēdziens nekā romantisms. Štrichs raksturo romantismu kā bezgalības idejas izpaudumu. Viņš tiešām nosauc raksturīgu romantisma pazīmi: tieksme pēc bezgalīgā svarīga romantismā. Tomēr šī definīcija ir par plašu: tā attiecas netikvien uz romantismu, bet arī uz klasicismu.

Necenzdamies dot romantisma definīciju, mēģināsim raksturot tā svarīgākās pazīmes.

Romantisms galveno uzmanību piegriež gara dzīvei. Tas visvairāk ievēro dvēseles pasauli. Neviss ārpasaules parādības saista romantiķi, bet gan iekšpasaules notikumi. Romantismā gars valda pār materiju. Gara dzīves prīmatš tai parādās spilgti. Tā Rainis svarīgāko nozīmi piešķir garam. Dziļa slavas dziesma garam ir viņa tragēdija «Spēlēju, dancoju». Kad Tots, upurēdamš savu dzīvību Leldes labā, iegūst nemirstību, viņa kokle sāk pati skanēt. Zemes vēzītis saka: «Dzīvs ir! Svēts ir!»

Sakarā ar gara cildināšanu stāv sapņa cienīšana. Sapnis ir gara izpaudums. Tāpēc romantiķi sapni vērtē augstāk par reālo dzīvi. «Lielāks par dzīvi ir dzīves sapnis,» saka J. Akuraters. Fr. Bārda poēmā «Sapņotājs pāžs» apgalvo:

Kas sapnim ar visu būtību tic,
Tam kļūst viņš par tiešu tēlu.

Un tālāk:

Kas sapnim ar visu būtību tic,
To sapnis atpestīs beigās.

Dzejolī «Tāles» Fr. Bārda atzīstas:

Tā traucam un skrienam un — laimīgi esam,
Jo sapni par debesīm krūtīs sev nesam.

Rainis sevi traģēdijā «Jāzeps un viņa brāļi»
raksturo šādi:

No sapņu valstības es esmu nācis,
Un viņā pavadu es savas dienas,
Jums tikai izzīlēdams viņas sapņus
Un ceļu razdams pūļa liktenim.

Gara un sapņu pasauli ieslēdz bezgalība, kuŗu romantiķi dziļi mīl. Romantiķu tieksmi pēc bezgalīgā sevišķi uzsver Štrichs. Romantiķiem bezgalīgais ir labāks par galīgo, kuŗā tas izpaužas. Viņu darbos visas galīgās parādības slēpj sevī bezgalības atspulgu. Visā galīgā romantiķi meklē bezgalīgo. Galīgais viņus saista tik lielā mērā, cik tai izpaužas bezgalīgais.

Ilgas pēc bezgalīgā parādās kā tieksme pēc tāles telpā un laikā. K. Skalbes pasaka «Kā es braucu ziemeļmeitas lūkoties» nobeidzas vārdiem: «Es skatījos neaprobežotā tālē un domāju: «Pasaulei nav gala un debesīm nav malas. Īstā dzīve ir liela kā pasaule un augsta kā debesis.» Fr. Bārda eļģijā «Skaidu spilvens» tēlo cilvēka slāpes pēc bezgalīgā šādi:

Bet tev mūžam jaunas tāles slāpa.
Tālāk, tālāk maldījies viens pats
Tu pa bezgalības telpu plašo.
Visam pāri lidoja tavš skats
Turp, kur dzintarkalni sirmi dvašo.

Dzejoli «Bultas» dzejnieks vēlas ar mīļu cilvēku pilnīgi izgaist bezgalībā:

Liktenroka, lieci mums
Pazust, izgaist bezgalībā!

Bezgalība ir mūžības auklējums. Mīlot bezgalīgo, romantiķi dievina arī mūžīgo. Mūžīgais paceļas pār laicīgo, kuŗā tas izpaužas. Laicīgais saista

romantiķi tādēļ, ka tai izpaužas mūžīgais. Laicīgajā dus mūžības elpa.

No mūžības viedokļa skatās uz dzīvi visi romantiki. Raiņa traģēdijā «Spēlēju, dancoju» izpaužas doma, ka «nemirst dziesma reiz dziedāta».

Viena dzīve cilvēkam,
Dziesmai ira trejas dzīves:
Tā, kas bija, tā, kas ira,
Tā, kas būs mūžībā.

Dzejoli «Nenīcība» to pašu mūžības domu Rainis izsaka vārdos:

Ne dziļa doma — smadzenēm irstot irst;
Ne maigā jūta — apklustot sirdij gaist;
Ne tava karstā mīla izdziest:
Cilvēcē visi uz mūžu dzīvo.

Dzejoli «Zilnieki» Fr. Bārda mūžības ideju ietērpj pantā:

Mēs būsim . . . bet varbūt mēs būsim
Divas kristala asaras —
No mūžīgas mīlestības —
Priekš mūžības raudātas.

Romantiķi lielu vērību piegriež jūtām un fantāzijai. Jūtas cildina visi romantiki; viņi atzīst jūtu priematu par prātu un gribu. Drāmā «Zelta zirgs» Rainis saka:

Cilā savu sirdi, cilā,
Sirds tik viena tevi pacels.

J. Poruks fantāzijā «Pērļu zvejnieks» apgalvo, ka «jūtām pasaulē visdziļākās saknes».

Dzīvodami gara pasaulē, romantiki atdodas fantāzijas varā. Viņi mīl reibus fantāzijas lidojumus. Dzejoli «Gars un sāpes» Fr. Bārda saka:

Tik garam celties pāri nīcībai,
Tik augstumos tam brīžam lidot tādos,
Ka zemes dzīve raibai rotaļai
Kļūst līdzīga, ko veidos daždažādos
Ved bērni: ciņas, prieki, uzvaras.

Dzejolī «Spārnotais dziedonītis» dzejnieks brīvu fantazijas lidojumu tēlo šādos vārdos:

Tik rūpulgaita mums ir droši izpētāma.

Gars spārnotais kā sapnis nāk un aizlaižas,

Un kam viņš pamirdz, var tam tikai — pateikties.

Nereti romantiķu fantazijas darbība ir tik spilgta, ka tā saviem dāvinājumiem piešķir pilnīgi reālu veidu. To mēs redzam E. T. A. Hofmaņa, Fr. Bārda darbos.

Tomēr arī prātam romantiķi piešķir lielu nozīmi. Viņi aplūko dziļas filozofiskas problēmas: reliģiskas, ētiskas, aistētiskas, nacionālas u. c. Taisni romantiķi latviešu literatūrā ir dziļākie domātāji, piem.: J. Poruks, Fr. Bārda, J. Rainis, kas piegriežas mūžības jautājumiem. Sevišķi lielu vēribu romantiķi pievērš aptvērējai sintezei, kurā cenšas apvienot dažādus pretstatus.

Romantismā izpaužas dziļas reliģiskas jūtas. Romantiķi ir reliģiski noskaņoti. Novaliss saka: «Reliģija mūsos ir lielais oriens, kas reti aptumšojas. Bez tās es būtu nelaimīgs. Tā apvienojas viss vienās lielās, mierīgās domās, vienā klusā, mūžīgā ticībā.» Visbiežāk romantiķi ir teisti, kas atzīst personīgā Dieva eksistenci, piem. J. Poruks (Pērļu zvejnieks, Viesis, Sirdsšķīsti laudis), A. Brigadere (Kvēlošā lokā) u. c. Nereti viņi ir panenteisti, kas redz Dieva atspīdumu dabā, piem. A. Pumpurs (Svēts brīdis, Mūsu Dievs). Fr. Bārda (Mans Dievs) u. c. Dažreiz viņi ir panteisti, kam saplūst kopā dievība un daba, piem. Auseklis (Vectēvu reliģijai, Latviešu tautas pavasaris) u. c.

Romantiķi lielākā vai mazākā mērā ir mistiķi. Mistika ir afektīvs dvēseles stāvoklis, kurā individuālo nomāc kolektīvā apziņa, kam piešķir pārdabisku spēku. Misticisms izpaužas saplūšanā ar visumu, piem. K. Skalbes dzejolī «Zivtiņa», vai sabiedrību, piem. J. Raiņa dzejolī «Lielais miers».

Romantiķi piegriež lielu vērību neapzinīgajai dvēseles dzīvei. Viņi paplašina tēlošanas lauku, rādīdami nevien apzinīgo, bet arī neapzinīgo pasauli. Viņi labprāt nogremdējas zemapziņā, kuŗu tēlo savos darbos. Neapzinīgo dvēseles dzīvi apraksta J. Poruks stāstā «Viesis», drāmā «Hernhutieši», A. Brigadere drāmā «Princese Gundega un karalis Brusabārda», «Ilga» u. c.

Romantiķi nepieņem reālo dzīvi, uzlūkodami to par nepilnīgu. Viņi tiecas no tās projām sapņu pasaulē. Tādēļ romantiķi nemīl tagadni; viņi atzīst tikai pagātņi un nākotņi. Viņi projecē savus sapņus bijušā un topošā. Pagātne un nākotne dod vairāk vielas viņu fantāzijai. Pagātnē kavējas tautiskā romantisma pārstāvji Auseklis, Pumpurs u. c. Nākotnē dzīvo sabiedriskā romantisma dzejnieki Aspāzija, Rainis u. c. Nereti romantiķi nogremdējas dvēseles dzīlēs un notēlo tās savos darbos. Tādu nogremdēšanos iekšējā pasaulē rāda K. Skalbe, A. Brigadere u. c. Dažreiz romantiķi pūlas saplūst ar nāciju. Viņi cenšas nogremdēties tautas dzīvē un izpaust tās dvēseli. Tādu cenšanos redzam A. Niedras, A. Ķeniņa darbos. Reizēm romantiķi mēģina saplūst nevis ar atsevišķu tautu, bet ar visu cilvēci. Viņi cenšas izprast visas cilvēces sapņus un ilgas. Tādu saplūšanu ar cilvēci rāda Aspāzija, Rainis u. c. Beidzot romantiķi tiecas transcendentā pasaulē, kas paceļas pāri par šo dzīvi. Lidojumu transcendentā pasaulē sastopam J. Poruka, Fr. Bārdas darbos. Tā mēs redzam, ka romantiķi meklē dažādas izejas no reālās dzīves, kas nespēj viņus pilnīgi apmierināt.

Fr. Šlēgelis radījis romantiskās ironijas jēdzienu. Romantiskā ironija ir traģisms, kuŗu romantiskis cenšas izlīdzināt harmonijā. Tā ir atbrīvošanās no zemes smaguma un gara brīvības atzīšana. Tā rāda zemes niecīgumu un cilvēka gara lidojumu. Romantiskā ironija jūtama Fr. Bārdas dzejoļos. Tā dzejoļi «Dzīvīte» dzejnieks šūpojas

dzīvē kā žubīte liepzariņā. Viņam dzīve daudz solumījusi, bet maz devusi. Tai skumjas un laime savi-jušās kā vītenes, bet zaļzeltītajā biķerī sakrājušās dzejnieka asaras. Tādēļ viņš ieslēdz savas jūtas dziļi krūtīs, jo tā vieglāk tās paglabāt baltsmiltājā. Visa dzīve dzejniekam atgādina rotaļu, kam cauri skan motīvs: rai dai dai dā. Reālā dzīve nemaz nav ista dzīve, tā ir tikai dzīvīte. Dzejnieks paceļas tai pāri: viņš ironizē par to. Romantiskā ironija izpaužas kā dzejnieka spēja veidot vielu un katru mirkli pacelties tai pāri. Tā dzejoli «Laimīte zaļumos» Fr. Bārda lieto romantisko ironiju, lai tēlotu veltīgu laimītes gaidīšanu. Dzejnieks rotaļīgi viegli paceļas pār smago vielu, kuŗu apgaismo ar romantisko ironiju.

Svarīgu vietu romantismā ieņem mīla. Tā izpaužas kā neapklusināmas ilgas pēc mīlamas sievietes. Romantiķi ilgojas pēc sievietes kā pēc svētuma. Viņu ilgām reliģiska nokrāsa; romantiķu mīla tuvojas reliģijai. Nereti mīla un reliģija saplūst vienā priekšstatā. Mīla ir lūgšana dvēseles dievnāmā. Fr. Bārda dzejoli «Dievnāmā» raksturo mīlu pret sievieti šādos vārdos:

Nu esmu viens es tavā dvēselē
Kā ziediem izrotātā Dieva namā.
Sirds saldā priekā klusi gavilē
Un pagurst laimē svētā, nebeidzamā.
Līst logos gaisma platām vaŗvīksnām
Un plūst un dzirkstot mirgo velvēs gaišās.
Pār altāri ar rokām paceltām
Dzied eņģ'ļu pulks, un augšup gaisma laižas.
Ak, svētā gaisma, saldās dziesmas šīs,
Jums sirdi ziedot mūžam neapnikšu!
Un Dieva nams mans reiz kad satumsīs,
Jums līdz es gaismā bezgalīgā tikšu...

Romantiķu mīla saistās ar nāvi. Mīla ved nāvē; tā vissaldāka nāvē. Kāzu nakts ir nāves nakts. Mīlas un nāves problēmu aplūko J. Poruks

fantazijā «Pērļu zvejnieks». Ansis sasniedz mīlā pret Annu visdziļāko laimi un aiziet mūžībā. Šī pati problēma izpaužas R. Vagnera «Tanheizerā». Tanheizers mīlas sāpēs un laimē pret Elizabeti mirst.

Romantiķu mīla ir mūžīga: tā nekad nebeidzas. Kā brinums tā dzimst dvēselē un ar savām ilgām ieaužas mūžībā. Traģēdijā «Indulis un Ārija» Rainis apliecina mīlas mūžīgumu šādos vārdos:

Kā mīla sākas, zinu gan, bet nē,
Kā viņa beidzas; mīla mūžīga.

Mīlas mūžīgumu apstiprina Fr. Bārda dzejoli «Līdz galam». Tai dzejnieks apgalvo, ka mīlu neiznīcina ne vecums, ne nāve, ne mūžība.

Un rudens nakts vētrā kad jākrīt būs tiem
koka krustiem)

Sen aizmirstā kapsētas malā,
Zem skrejošiem ļauniem nakts mākoņiem,
Zils debess stūrīt's tad atšķirsies,
Un zvaigznes divas tur iedegsies.
Un tām, draugs, nekad nebūs gala.

Tomēr romantiķi pazīst arī citādu mīlu. Tā vairs nav ilgošanās pēc mīlamas sievietes, bet cenšanās pēc baudas. Tā ir nevaldāma kaislība, kas ar lielu spēku saista vīrieti pie sievietes. Tikai pret šo instinktīvo dziņu romantiķi vienmēr saceļas dvēseles spēki. Tā rodas asa cīņa romantiķi starp instinktu un garu. Šo cīņu rāda J. Poruks stāstā «Atraikne». Martā notiek sīva cīņa starp dvēseli un dabu. Tādu pašu cīņu tēlo Fr. Bārda drāmā «Zilā uguns». Rikards ar nevaldāmu spēku atdodas Aueres zilās uguns un balto baložu varā. Ari šeit dvēseli uzvar daba. R. Vagnera operā «Tanheizers» Tanheizerā norisinās asa cīņa starp dvēseli un dabu. Dvēseles dzīvi simbolizē Elizabete, dabu iemieso Venera. Pēc ilgstošas cīņas Tanheizers izšķiras par labu Elizabetei. Sasnie-

Friča Bārdas kundze ar dēlu.

fantazijā «Pēriņa zvejnieks». Ansis sasniedz milā pret savu dedzīgo laimi un aiziet mūžībā. Šī pati problēma izpaužas R. Vagnera «Tanheizerā». Tanheizers milas sāpēs un laimē pret Elizabeti mūžībā.

Romantisku mila ir mūžīga; tā nekad nebeidzas. Bē brīnumš tā dzimst dvēselē un ar savām divām reālas mūžībā. Tragēdijā «Indulis un Ārjais Bains» apliecina milas mūžīgumu šādos vārdos:

Kā mila sākas, zinu gan, bet nē,
Kā viņa beidzas; mila mūžīga.

Milas mūžīgumu apstiprina Fr. Bārda dzejoli «Lūdz galam». Tai dzejnieks apgalvo, ka milu neiznīcina ne vecums, ne nāve, ne mūžība.

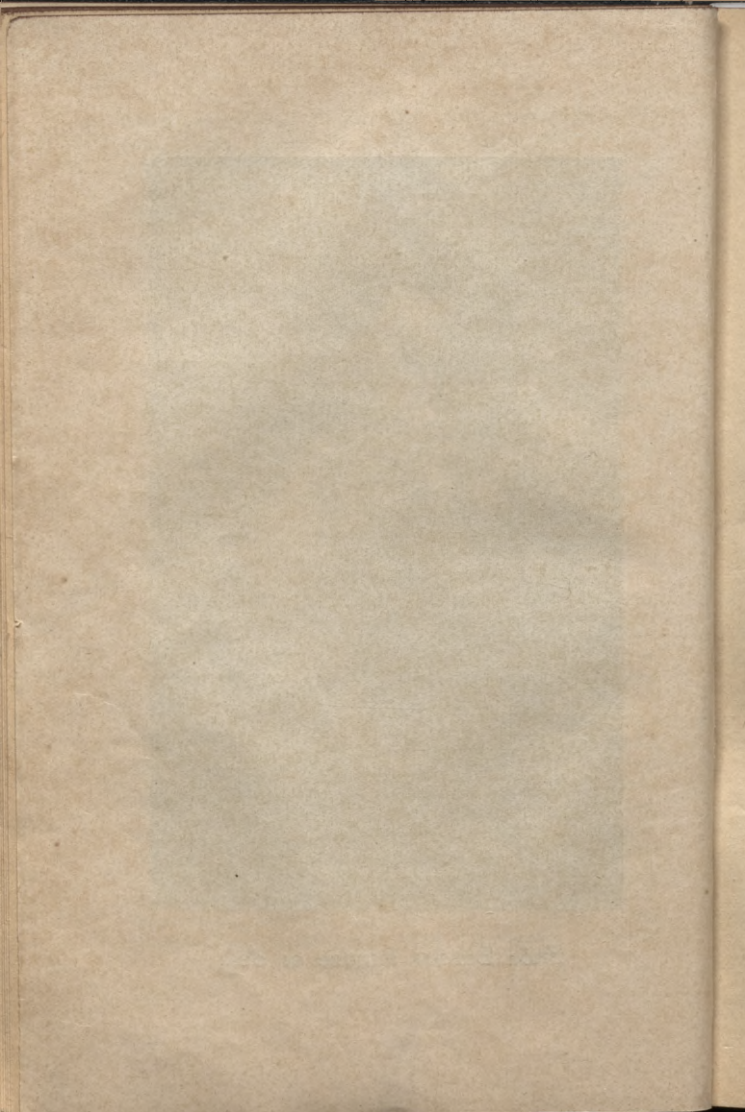
Un rudens nakts vētrā kad jākrīt būs tiem
(oka krustiem)

Sen aizmirstā kapsētas malā,
Zem skrejošiem launiem nakts mākoņiem,
Zils dobes stūrīt, tad atšķirsies,
Un zvaigznes divas tur iedegsies.
Un tām draugs, nekad nebūs gala.

Tamēst romantīki pazīst arī citādu milu. Tā vairs nav ilgošanās pēc mīlamas sievietes, bet cenšanās pēc baudas. Tā ir nevaldāma kaisliba, kas ar lielu spēku saista vīrieti pie sievietes. Tikai pret šo instinktīvo dzīvu romantīki vienmēr sacelšas dvēseles spēki. Tā rodas asa cīņa romantīki starp instinktu un garu. Šo cīņu rāda J. Poruks stāstā «Atrajkne». Mariā notiek sīva cīņa starp dvēseli un dabu. Tādu pašu cīņu tēlo Fr. Bārda tēlotā «Zilā uguns». Rikards ar nevaldāmu spēku atdodas Aueres zilās uguns un balto baložu varā. Arī šeit dvēseli uzvar daba. R. Vagnera operā «Tanheizers» Tanheizerā norisinās asa cīņa starp dvēseli un dabu. Dvēseles dzīvi simbolizē Elizabete, dabu iemieso Venera. Pēc ilgstošas cīņas Tanheizers izšķīras par labu Elizabetei. Sasnie-

Friča Bārdas kundze ar dēlu.

dzis galīgu gara uzvaru pār dabu, Tanheizers atpestīts mirst.

Romantiķu mīlā sastopam vēl dabas un dvēseles, instinkta un prāta sintezi. Šeit pretstatī izlīdzinās augstākā harmonijā. Šī mīla apvieno debess svētlaimību ar zemes saldumu. Tāda ir Arvja un Vaidas mīlestība A. Brigaderes romānā «Kvēlošā lokā». Arvja un Vaidas dzīvē apvienojas harmoniskā saskaņā instinkts un prāts, radīdami augstāku vienību.

Svarīgu vietu romantismā ieņem nāves problēma. Romantiķi daudz nodarbojas ar nāves mīklu. Nāve viņiem lielāka par dzīvi: tā nesniedz īstu laimi, bet nāve ievēd mūžīgā dzīvībā. Novaliss saka: «Dzīve ir nāves sākums. Dzīve pastāv nāves dēļ.» Romantiķiem nāve ir atpestītāja no nepilnīgās dzīves. Viņi nepazīst nāves baiļu, nāves šausmu. Nāve viņus aizved tēva mājās, sniedz nenīcību. Tā nav beigas, bet gan jaunas dzīves sākums, jo nāvē atgriežas jaunība. Romantiķi tic dvēseles nemirstībai. Nāvē viņi atgriežas pie visas dzīves pirmavota Dieva. Nāves mīklas atrisinājumā romantiķi nostājas uz kristīgās ticības pamatiem.

Stipri romantiķus nodarbina dzīvības problēma. Dzīvību cilvēks iegūst, ejot nāves gaitu. Dzīve romantiķiem ir laicīga, nepilnīga, turpretī dzīvība mūžīga, pilnīga. Dzīvība ir pirmamats, kas izpaužas tūkstoš veidos. Dzejolī «Tuvi tālie» Fr. Bārda saka:

Ir viena tikai dzīvība,
Bet veidu daudz. Tas ties'.
Tik Maijas joks teikt zvaigzne tā,
Še cilvēks un tur Dievs.

Dzīvība ir spēcīgāka par atziņu, dzīvības koks lielāks par laba un ļauna atziņas koku. Tā romantiķiem saplūst kopā dzīvība, mūžība un dievība.

Romantiķu darbos izpaužas skumjas: romantismam melancholisks raksturs. Nereti skumjas pieņem pasaules sēru apmērus, piem. Bairona, Šatobriana, Ļermontova darbos. Bet arī pārējo romantiķu rakstos lielākā vai mazākā mērā sastopam skumjas. Fr. Bārda dzejoli «No dzīves es par dziļu ievainots» atzīstas:

No dzīves es par dziļu ievainots,

Mans prieks vairs nevar būt bez slepām ēnām.

Tas pats rakstnieks dzejoli «Mans liktenis» apgalvo, ka

Mūžīgi patik tam (liktenim),

Lai es asiņotu.

A. Brigadere poēmā «Spēka dēls» saka:

Kas grib iet pa zvaigžņu takām,

Mazgāts tiek iekš asru akām.

Romantiķu skumjas nereti izvēršas par dziļām ciešanām. Bet ciešanas viņi neuzlūko vienīgi kā sodu par noziegumu. Tas nav līdzeklis izpirkt tikai pārkāpumu. Sāpes un ciešanas ved cilvēku tuvāk pilnībai. Tikai ciešanās cilvēks iegūst skaidrību un patiesību. Ciešanās cilvēks kļūst tīrs no sārņiem, kas ar laiku sakrājas viņa dvēselē. Ciešanās cilvēks top labs, patiens, svēts. Tādēļ A. Brigadere apgalvo, ka ciešanas visa pamats.

Romantiķu skumjām ir psiholoģisks cēlonis. Viņi neapmierinās ar reālo dzīvi, kur nav atrodama pilnība, bet tiecas sapņu pasaulē, kur valda sāksaņa un laime. Raugoties no sapņu pasaules reālajā dzīvē, šī zaudē savu pievilcību. Tā top pelēka, sekla un tukša. Bet arī sapņu pasaulē romantiskis nespēj pilnīgi aiziet: dzīve viņu saista pie sevis. Tā romantiskis top par reālās un sapņu pasaules iemītnieku. No reālās tas raisās vaļā, sapņu pasaulē aiziet nespēj. Atliek tikai bezgalīgas skumjas pēc sapņa, kam dzīvē nav drošas vietas. Pasaciņai nav zemes virsū noteiktas mājas.

Jāj un jāj un neapstājas,
Zemes virsū nav tai mājas.

Romantiķi piegriež lielu vērību dabai. Viņi dabas notēlojumos izteic savas jūtas un domas. Tāpēc romantiķu dabas apraksti ir dzīvi, apgaroti, subjektīvi. Romantiķi sevišķi iemīlējuši peizāžu, piem. K. Skalbe, A. Brigadere u. c. Romantiķu peizāža rada muzikai: viņu dabas notēlojumi muzikāli. Tie sniedz smalkas dvēseles noskaņas. Piem. Raiņa dzejolis «Siks lietīņš».

Siks lietutiņš, tu neredzi,
Tik dzirdi viņa šalkas;
Top sirdī mīļi sērīgi,
Pats savas ilgas nejaudi.
Tik tās ir smalkas, smalkas.

Romantiķi sevišķi mīl liriku, kas izsaka dzejnieka iekšējos pārdzīvojumus. Lirika romantismā sasniedz savu pilnību. Tā ir bagāta saturā un izsmalcināta formā. Tā spēj notēlot vistrauslākos dvēseles stāvokļus. No lirikas žanriem romantiķi īpaši izkopuši mīlestības, reliģisko, apceres un elegisko liriku. Šais žanros viņi ieguvuši teicamus panākumus. Romantiķi izkopuši arī dažādas lirikas formas. Viņi lielu vērību piegriezuši izmeklētām lirikas formām: kanconai, glosai, sonetam, tercīnai, trioletam u. c.

Ari epikā romantiķi sasnieguši ievērojamus rezultātus. Epika dod vaļu romantiķu fantāzijai. Tā ir dziļa saturā un smalka formā. No epikas žanriem romantiķi visvairāk izkopuši pasaku, kas uzlūkojama par viņu ilgu piepildījumu. Pasakas žanrā teicamus panākumus guvis K. Skalbe, kuŗu ne par velti dēvē par pasaku ķēniņu. Blakus pasakai nostājas idile, kas attēlo dabisko cilvēka eksistences veidu. Idiles žanrā vislielākos sasniegumus guvis K. Skalbe. Nopietnu vērību romantiķi piegriež arī romānam, kuŗā izpaužas viņu tieksme pēc sintezes. Tomēr lielu panākumu šai

žanrā romantiķi nav ieguvuši. Liela daļa no viņu romāniem ir palikuši nepabeigti fragmenti. Vēl pieminams stāsts un novele, kas uzplaukst romantismā.

Ari drāmas laukā romantiķi strādājuši ar teicamiem panākumiem. Dvēseles konfliktus viņi notēlojuši traģēdijā un drāmā. Taisni romantiķi izkopuši latvju traģēdiju, piem. Rainis (Indulis un Ārija, Spēlēju, dancoju, Jāzeps un viņa brāļi), A. Brigadere (Pastari, Karaliene Jana). Romantiķi ieguvuši arī krietnus sasniegumus drāmā, piem. A. Brigadere (Maija un Paija, Princese Gundega un karalis Brusubārda), J. Rainis (Zelta zirgs).

Līdz šim mēs aplūkojām darbu saturu, kas ietilpst romantiķu pasaules uzskatā. Tagad piegriezīsimies sacerējumu formai. Uzskatīsimies pie romantiķu stila. Romantiķu izteiksme ir spilgti metaforiska; viņi labprāt lieto metaforas. Tā Fr. Bārdas dzejolis «Krēslā» dod skaidru liecību par metaforu bagātību romantiķu darbos.

It kā klusa šūpla dziesma
Krēsla zuzo sirmi maigā.
Bāli zilos vainadziņos
Atmiņas un sapņi staigā,
Ņem pie rokas mani, ved uz
Bērnu zemi kluso, mīlo.
Dieviņ, kur es nomaldījies:
Viss te vienās zvaigznēs zviļo.

Romantiķi cītīgi izlieto metaforas paplašinājumus: salīdzinājumu, personifikāciju, paralēlismu, alegoriju, simbolu u. c. Salīdzinājumi romantiķu darbos bieži sastopami. Tā A. Brigadere stāstos sastopam šādus salīdzinājumus:

Kā krītoša zvaigzne atspīdēja un izdzisa vēl beidzamo reiz smaids Mares daiļajā sejā.

Spēja pārmaiņa viņai izliekās kā sapnis,
Skrēja viņa man pretī kā pavasara vējš.

Lielu vērību romantiķi piegriež arī personifikācijai. Tā A. Brigadere šādi personificē vēju.

Stiprs vēja grūdiens, un viss blāķis novēlās uz vienu pusi. Bet ne vējam vaļa to ārdīt. Paņēmis riekužu sūru dūmu, nejaukas gruzduma smakas, viņš steidzīgi dodas tālāk, jau pēc maz acumirkļiem ziņodams jūdzi tālumā, kas noticis.

Metaforiskā izteiksme izaug no romantiskā pasaules uzskata. Materiālās pasaules notikumus romantiķi salīdzina ar gara pasaules parādībām. Viņi apgaro visu materiālo, fizisko, reālo: viņi tai ieliek dvēseles mirdzumu.

Romantiķu stils ir ļoti muzikāls. Viņi sevišķu vērību piegriež valodas muzikai, lietojot asonanci, aliterāciju u. t. t. Asonanci sastopam A. Pumpura dzejolī «Stāsti manim, Daugaviņa», kur bieži atkārtojas a skaņa. Ausekļa dzejolī «Trimpula» vairāk reiz atrodam to pašu a skaņu. Aliterāciju sevišķi iemīlojis K. Krūza. Biežā aliterācijas lietošana ir raksturīga viņa dzejas pazīme. K. Krūzas dzejolī «Mēness gaismā» bieži atkārtojas m un k skaņa.

Mirdz, mirgo, margo, mijas,
Klist, kvēlo, kaist un kūst.

Tā paša rakstnieka dzejolī «Skumjas» vairāk reiz sastopam s skaņu.

Man sirdi sapņos saldus
Spiež smagu skumju slogs.

Romantiķu stils ir nevien muzikāls, bet arī glezniecisks. Romantiķi ļoti mīl krāsas. Krāsas viņi izlieto gan tiešā, gan netiešā nozīmē. Ļoti bagāts ar krāsām ir A. Pumpura stils. Epā «Lāčplēsis» viņš apraksta Ziemeļmeitu šādos vārdos:

Sārts un bālgans viņas ģimīs
It kā blāzmas atspīdums;
Acis it kā debess velvē
Skaidrā laikā ziemeļos;

Gaŗi mati zelta krāsā
 Pleciem pāri laistījās;
 Viņas cēlais milzu augums
 Vaŗavīksnes svārkoŗ tērpts,
 Un pār slaido stāvu segta
 Sniega balta vilnaine;
 Galvā viņai kroņa vietā
 Spoŗa vaŗa cepure;
 Ari ieroŗi tai klātu
 Turpat laivā atrodas:
 Œķēps un vairoŗs, stops un bultas
 Zaļa vaŗa izkalti.

Bieŗi krāsas sastopam Fr. Bārdas dzejā. Viņŗ lieto tās vairāķ netieŗā nozīmē, simbolizēdams ar tām dvēseles stāvokļus. Dzejolī «Nakts domas» dzejnieķs raksturo krāsas Œādi:

Ikkatrai krāsai citādāķas slāpes,
 Un citāds prieks, un citādāķas sāpes.
 Dzel tumŗi sārtā, asinskāŗīgā,
 Un dvēŗle samulst kaislā nemaņā.
 Pēc asiņaina skūpsta lūpas tvīkst,
 Bet sirdij baigi ķļūst: vai drīkst, vai drīkst.
 Ar maīķu glāstu zilā pieskaŗas,
 Un zilā debess dvēŗlē pamostas,
 Un izzūd zvaīķŗņu bezgalība svēta,
 Œalc kaut kur dziesma tāla, nedzirdēta...
 Man pagurst sirds: tur tālā dzidrumā
 Dzied eņģļu koŗi maīģā saskaņā...
 Ar ziedu vaiņagiem nāķ dzeltenā,
 Un ziediem pilns viss ķļūst, kad skaŗas tā.
 Man Œķiet: es guļu ziedos ieracies
 Kā bērņibā. Gaiŗš sapņit's noliecies
 Pār mani, skatās sapņū actiņām.

Daŗreiz romantiķi neizmanto krāsas, bet piegrieŗ uzmanību gaŗsmas un ēnas pretstatam. Gaŗsmas un ēnas pretstatu savos darbos izlieto Auseķlis un A. Brigadere. Gaŗsmas un tumsas pretstatu sastopam Auseķļa dzejolī «Gaŗsmas pils», kuŗā asi

nostādīti viens otram pretī tumšais egļu mežs un baltā gaismas pils. Stāstā «Nieka dēļ» A. Brigadere tēlo tumšu logu, pa kuru iespraužas mazs gaismas stariņš, kas apgaismo Pestītāja bildi pie loga. Gaismas un ēnas pretstats ļoti spilgts. Gaismas un ēnas pretstata lietošana padara stilu plastisku.

Romantiķi ļoti iemīlojuši epitetu; romantisma stils ir bagāts ar epitetiem. Tai bieži vien lietas vārdu pavada epitets. Fr. Bārdas dzejolī «Dafnis un Kloja» sastopam veselu rindu epitetu.

Zili sārtas plavas līgo.
Birze elso saldās šalkās.
Sirmiemi vītoliem gar upi
Spožām as'rām pilnas bārdas.

Romantiķi galveno vērību piegriež gara dzīvei. Viņi tēlo iekšpasauli, nogremdējas dvēseles dzīlēs. Bet viņi meklē sakarus arī ar ārpasauli. Viņi iemieso savus sapņus ārējās parādībās. Tā romantiķi ceļ tiltu no iekšpasaules uz ārpasauli. Ār pasaulē romantiķus saista tauta, cilvēce, visums. Tā rodas trīs novirzieni romantismā: individuālais, nacionālais un universālais. Uzkavēsimies pie tiem.

Individuālais novirziens pievērš uzmanību atsevišķa individa dzīvei. Attīstoties individs izveidojas par individuālitāti. Augstākā individuālitātes pakāpe ir personība. Personības notēlošana individuālā romantisma uzdevums. Tas cenšas aptvert visu personību: prāta, jūtu un gribas pasauli. Rainis drāmā «Uguns un nakts» saka:

Droša sirds, stipra roka, gaiši skati.

Droša sirds aptver jūtu pasauli, stipra roka — gribas dzīvi, gaiši skati — prāta sfairu. Drāmā «Zelta zirgs» Baltāis tēvs saka Antiņam, ka stikla kalnā uzjāšot tas, kas būšot tik stiprs, skaidrs un milīgs kā saule. Stiprs attiecas uz gribu, skaidrs — uz prātu un milīgs — uz jūtām.

Romantiķi cenšas netikvien cilvēka personību izprast, bet to arī izveidot. Viņi uzskata cilvēku par būti, kam vienmēr jāaug, jāmainās uz augšu. Cilvēka dzīve ir mūžīga tapšana, veidošanās uz pilnību. Pilnība ir gala mērķis, uz kuŗu individuālais romantiķis tiecas. Tomēr nevis mērķa sasniegšana, bet pati augšana, tapšana, veidošanās visvairāk nodarbina romantiķus. Tādēļ romantiķi ir mūžīgi kalnā kāpēji, kas nepazīst atpūtas. Dzejoli «Gara gaita» Rainis saka:

Bet augstāk, saulei pretī, gaita sniedz,
Un mūžos galā nav, kas gaitu liedz.

Tās pašas domas dzejnieks izteic dzejoļos «Kalnā kāpējs», «Vienīgā zvaigzne» u. c. Tā romantiķu pilnības ideāls aizvijas bezgalībā. Pilnīga cilvēka ideālu romantiķi ir iztēlojuši dažādi. Ruso meklē pilnību dabiskā cilvēkā, Bairons — lepnā cilvēkā, Nicše — pārcilvēkā u. t. t.

Romantiķiem cilvēks ir mīkla, kas nekad nav pilnīgi atrisināma. Viņā mīt iracionālais elements. Novaliss saka: «Brīnišķīgākais, mūžīgākais, faimons ir cilvēka būtība. Lielākais noslēpums ir cilvēks sev pašam. Šī uzdevuma atrisinājums dabā ir pasaules vēsture.» Rainis to pašu atziņu izsaka vārdos:

Vēl tik vienu dvēs'le nezin':
Cik tā pati dziļa, skaista.
Zinās vēl ir nezināmo.

Individuālais elements uzplaukst latviešu romantismā pagājušā gadu simteņa 80. gados, kad dvēsele ieņāk literātūrā. Tas vispirms izpaužas Esenbergu Jāņa, Vensku Edvarta dzejās. Individuālais elements sevišķi pieaug latviešu romantismā 19. g. s. beigās un 20. g. s. sākumā. To sastopam J. Poruka, J. Raiņa, J. Akuratera, K. Skalbes, A. Brigaderes darbos. Individuālisma pieaugšana romantismā liecina par latviešu dvēseles

padziļināšanos un paplašināšanos. Tā nozīme ļoti liela.

Nacionālais novirziens piegriež galveno vērību tautai, nācijai. Nāciju romantiķi uzlūko par atsevišķu individu. Katrai tautai pasaulē savs uzdevums, kas tai vienai jāveic. Pēc Hēgeļa domām, katra tauta kalpo visuma garam. «Vēsture ir prātīgas valsts tapšana,» viņš saka; «attīstības dzinējs spēks ir pasaules gars; tā ieroči tautas gars un lieli vīri. Atsevišķa tauta ir tikai viena noteikta momenta izpaudums visuma gara attīstībā; tiklīdz tā izpildījusi savu uzdevumu, tā kļūst beztiesīga un atdod vietu citai, kam vienīgai tagad pieder tiesības.» Hēgeļa mācības ietekmē izveidojās poļu mesianisms. Tāpat arī krievu slavofiļu kustībai pamatā atrodas Hēgeļa mācība. Krievu slavofiļu darbība zināmā mērā ietekmējusi latviešu tautiskās kustības vadoņus Kr. Valdemāru, Fr. Brīvzemnieku u. c.

Romantiķi mīl arī dzimteni. Dzimtenes daba, tikumi, ierašas saista viņu uzmanību. Viņi pirmie ievēro tautas tradīciju jaukumu. Herders redz daļumu visu tautu dziesmās. Tautas dziesmas ceļ godā latviešu tautiskā romantisma pārstāvji Auseklis, Pumpurs u. c. Sevišķu vērību romantiķi piegriež tautas valodai. Ar lielu aizrautību viņi rūpējas par tās izkopšanu. Latviešu literārās valodas kuplināšanā lieli nopelni romantiķiem A. Kronvaldam, J. Rainim u. c. Cienīdami tautas dzīvi, romantiķi cildina tās pagātņi. Viņi mīl seno tautas ticību, tikumību, dzeju.

Nacionālais elements ieviešas latviešu romantismā tautiskās atmodas laikmetā, kad tauta «modās uz jaunu, jauku dzīvi.» Tas izpaužas Ausekļa, Pumpura dzejās. Nacionālais elements spēcīgi pieaug Eiropas kara laikā, kad tas noved pie Latvijas valsts nodibināšanas. To sastopam A. Brigaderes, J. Akuratera, K. Skalbes, J. Raiņa darbos. Nacionālisma pieaugšana romantismā liecina par

latviešu tautiskās pašapziņas uzplaukšanu. Latviešu tauta mūcās dziļāk izprast, novērtēt un cienīt sevi pašu.

Universālais novirziens romantismā pieveršas cilvēcei vai kosmam. Piegriezdamies cilvēcei, tas cenšas izprast visas cilvēces ceļus un mērķus. Tas sludina visu tautu sadarbību, tiecas pēc visas cilvēces laimes, piem. Bairons, Aspāzija, Rainis u. c. Traģēdijā «Jāzeps un viņa brāļi» Rainis saka:

Ne nievāt pasauli, tik viņu saprast,
Ar ģintīm būšu viens un gūšu mieru.
Tur nebūs sienas vairs starp es un cits,
Starp taisnis — netaisnis, starp būt un nebūt.
Un tad es atnākšu jums sauli dot.

Pievērsdamies kosmam, romantisms cenšas izprast to. Tas apgaro kosmu, redz tai dievību. Dažreiz romantiķi top par panenteistiem, kas dabā redz dievības atbildību, piem. A. Pumpurs, Fr. Bārda u. c. Citreiz viņi kļūst par panteistiem, kas dievina dabu, piem. Auseklis u. c.

Individuālā novirziens romantiķi meklē bezgalīgo individuā, nacionālā novirziens pārstāvji — nācijā, universālā novirziens reprezentanti — cilvēcei vai kosmā.

Romantismu sastopam nevien literatūrā, bet arī glezniecībā. Glezniecībā romantiķi sevišķi iemīlējuši peizāžu. Viņu peizāža ir muzikāla. Glezniecībā spilgts romantisma pārstāvis ir Kaspars Dāvids Frīdrichs, kura dabas skati sievišķīga lirisma apdvēsti. Viņš tēlo krēslainas noskaņas. Spilgts romantisma pārstāvis glezniecībā ir arī Filips Oto Runge, kura dabas ainas ir dziļi apģarotas. Latviešu glezniecībā romantismu sastopam Pērles gleznās, kurās bieži tēlotas puķes.

Visromantiskākā māksla ir muzika, kas izteic vissmalkākos sapņus un ilgas. Romantiskās muzikas pārstāvis ir E. T. A. Hofmanis, kura darbi

ir dziļi apgaroti. Vislielākais romantiskās muzikas meistars ir R. Vāgners, kas savos darbos tēlo viscēlāko gara lidojumu (Parsifals). Nereti gara lidojumu aptumšo zemes tieksmes (Venera). Dažreiz Vāgners rāda cīņu starp debess ilgām un zemes dziņām. Beigās gara cēlums svin uzvaru par zemes smagumu (Tanheizers). Latviešu muzikā romantiskus sapņus visvairāk izteic E. Dārziņš. Viņa skumjā mūza pauž dziļas ilgās pēc gara pasaules skaidrības un cēluma.

Romantismu atrodam arī reliģijā. Lielākais romantiskās reliģijas pārstāvis ir Frīdrihs Dāvids Šleiermachers. Viņš cenšas noskaidrot reliģijas būtību. Reliģijas sakne meklējama nevis atziņā un gribā, bet gan jūtās. Reliģija ir kļūšana Dievā, bezgalīgā skatīšana jūtās. Reliģijā apvienojas individuālisms un universālisms. Reliģija nenospiež cilvēku, bet aplaimo viņu. Kā muzika tā pavada cilvēka gaitas un darbus. Šleiermachers ir dziļi ietekmējis romantiķus.

Romantisms izpaužas arī zinātnē. Tas liek pamatu jaunām zinātnēm. Romantiķi nodibinājuši dabas filozofiju (Šelings), fiziognomiku (Karuss), psihofizioloģiju (Karuss), mītoloģiju un folkloru (brāļi Grimmi, Gervess), orientālistisku (V. Šlēgelis). Romantiķi devuši ierosinājumus jau pastāvošām zinātnēm. Viņi ietekmējuši medicīnu, tiesību zinātņi, vēsturi, literatūras vēsturi, teoloģiju u. c. Tā romantiķi veicinājuši zinātņu uzplaukumu.

Raksturīga romantiķu pazīme ir pretstatu aprakstīšana. Savos darbos viņi rāda dažādus kontrastus. Tomēr viņi neapmierinās ar pretstatu notēlošanu: viņi cenšas pretstatus sintezēt. Tieksme pēc sintēzes ir svarīga romantisma īpašība. Romantiķi mēģina atgriezties pie pirmatnēja sinkretisma. Viņi cenšas saistīt filozofiju, zinātņi, reliģiju, mākslu. Apvienošanas tieksme gaiši redzama Novalisa un Poruka darbos. Romantiķi pūlas iz-

līdzināt arī pretējas parādības. Viņi lūko sintetēt individuālistu un kolektīvistu (Raiņa «Spēlēju, dancoju», «Jāzeps un viņa brāļi»), nacionālistu un internacionālistu (Raiņa «Zelta zirgs», «Uguns un nakts»), individu un universu (Fr. Bārdas «Sapņotājs pažs»), prātu un jūtas (Raiņa «Indulis un Ārija», Poruka «Pērļu zvejnieks»), instinktu un garu (Poruka «Maldu pils»), labo un ļauno (Poruka «Nebijušais un divi vientuļi», Raiņa «Jāzeps un viņa brāļi»), patiesību un daili (Aspazijas «Sidraba šķidrums», «Sokrats un Bachante»), dzīvi un mākslu (Poruka «Vecais muzikants»), dabu un dvēseli (Raiņa «Daba un dvēsele», Poruka «Pērļu zvejnieks»), laicību un mūžību (Poruka «Pērļu zvejnieks», Raiņa «Jāzeps un viņa brāļi»).

Romantisms uzplaukst Vakareiropas literatūrā XVIII g. s. beigās un XIX g. s. sākumā. Latviešu literatūrā tas rodas tikai XIX g. s. vidū. Šo romantismu sauc par vecromantismu. XIX g. s. beigās Vakareiropas literatūrā rodas romantisms, kas valda arī XX g. s. sākumā. Tas atbalsojas arī latviešu literatūrā. Šo romantismu parasti dēvē par jaunromantismu.

Vecromantisms latviešu literatūrā izteic atmodušās tautas trauksmi pretī labākai nākotnei. Tas ir latviešu saimnieciskās, sabiedriskās un garīgās patstāvības auglis. Topošā saimnieku kārtā tiecas pretī pilnīgākai dzīvei. Viņas sapņi veda no jaukās pagātnes burvīgā nākotnē. Tautība bija viņas mērķis, senā ticība, tikumība, dzeja — līdzekli. Tādēļ vecromantisma dzejnieki Auseklis un Pumpurs no vienas puses cildina pagātni, no otras puses traucas nākotnē. Tautiskais romantisms ir cēls gara lidojums pretī labākai, lielākai, pilnīgākai nākotnei.

Latviešu jaunromantisms ir lauku un pilsētas saduršanās auglis. Lauku dzīve XIX g. s. beigās vairs pilnīgi neapmierināja latviešus. Viņus sāka

valdzināt pilsētas kultūra. Interesi par pilsētas dzīvi modināja pilsētas dzīves uzplaukums Latvijā. To pastiprināja Vakareiropas literatūra, kurā pilsēta bieži notēlota. Pilsēta modināja romantisma sapņus un ilgas pēc skaistākas, pilnīgākas dzīves. Tomēr no lauku dzīves, ar kuru latvietis cieši saaudzis, viņš atrauties nespēja. Tā jaunromantismā apvienojās pilsētas modinātās kultūras ilgas ar lauku dzīves ierašām un tikumiem. Jaunromantismā saskaņā lauku dzīves parašas ar pilsētas kultūras slāpēm. Jaunromantiķi tomēr pieslējās vairāk lauku dzīvei, lielākā vai mazākā mērā uzņemdami arī pilsētas kultūras elementus. Lauku dzīvi aizstāv J. Poruks, Fr. Bārda, A. Niedra, K. Skalbe, A. Brigadere, J. Akuraters, neizvairāmie arī no pilsētas kultūras ietekmes.

Mēs redzējām, ka latviešu romantismu iedala vecromantismā un jaunromantismā. Pie vecromantisma pieder tautiskais romantisms. Tautiskais romantisms piegriežas latviešu garīgās patstāvības modināšanai un tautiskās apziņas izkopšanai. Tas ceļ godā latviešu pagātņi ar tās dzeju, tikumību, reliģiju. Tas traucas no tautas pagātnes pretī tās lielajai nākotnei.

Par pāreju no vecromantisma uz jaunromantismu uzskatāms sentimentālais romantisms, kas noslēdz tautisko romantismu un ievada dažādos jaunromantisma virzienus. Jaunromantisms sadalās vairāk virzienos, kas sākas apmēram vienā un tai pašā laikā un pastāv paralēli viens otram. Pie jaunromantisma pieder sabiedriskais, nacionālais, filozofiskais un individuālais romantisms. Jaunromantismam tuvu stāv dekadentisms un ekspressionisms.

Sabiedriskais romantisms tēlo individa attiecības pret sabiedrību. Tas galveno nozīmi piešķir nevis individam, bet sabiedrībai. Individa un sabiedrības attiecības sabiedriskajā romantismā labi raksturo J. Raiņa dzejolis «Pats».

Priekš citiem darbodamies attīsti
Pats savus spēkus negurstošā karā —
Un mūžīgs darba lauks būs tavā varā,
Un mūžam jaunots spēks un ieroči.
Bet sargies būt kā nabadzīgie garā,
Kas sevi projām sviežot laimīgi.
Uz tevi spļaus un samīs tevi barā.
Pats cīnies, palīdz, domā, spried un sveļ,
Pats esi kungs, pats laimei durvis veļ.

Rainis prasa no individa, lai tas attīsta pats savus spēkus negurstošā karā. Tikai tādā kārtā tas iegūs savā varā mūžīgu darba lauku, jaunotu spēku un ieročus. Indivīdam jātop par pilnvērtīgu personību. Tomēr indivīdam jāziedo savi spēki sabiedrībai, kas stāv augstāk par to. Sabiedrisko romantismu raksturo sabiedrības pārkums par indivīdu. Sabiedriskā romantisma pārstāvji ir Aspāzija, Rainis u. c.

Nacionālais romantisms rāda individa attiecības pret tautu. Svarīgākā nozīme šeit piešķirta nevis atsevišķam indivīdam, bet visai tautai. Nacionālo romantismu raksturo inženiera Akmeņa vārdi A. Niedras traģēdijā «Zeme»:

«Sava zeme zem kājām, sava debess virs galvas». Nacionālais romantisms cenšas zēt tā, lai tauta būtu brīva saimnieciskā, sabiedriskā un garīgā ziņā. Nacionālais romantisms atšķiras no tautiskā romantisma. Nacionālā romantisma pārstāvji ir A. Niedra, A. Ķeniņš u. c.

Filozofiskais romantisms tēlo individa attiecības pret visumu, universu. Tas galveno nozīmi piešķir nevis indivīdam, bet universam. Filozofisko romantismu raksturo Anša Vairoga vārdi J. Poruka fantāzijā «Pērļu zvjenieks»: «Zini, Annīņ, es neesmu nekas cits kā pērļu zvejnieks, kurš šos bezgalīgos pasaules dziļumos nolaidies, lai sazvejotu sevīm tik daudz pērļu, ka varētu sevīm nopirkties tiesības citā pasaulē dzīvot. Es zinu, ka

esmu nemirstīgs, zinu, ka esmu līdzstrādnieks pie universuma, pie visa, kas bija, kas ir un kas būs; tagad manim cita pasaule uzsmaidīs: šī ir manim jāatstāj; es esmu mīlējis, esmu tik daudz pērļu atradis, ka varu atgriezties turp, iz kurienes mēs visi esam izgājuši — uz dievību, es nolieku savu atradumu pie viņas kājām; es esmu atradis šē varenību, mīlestību, sapņos patiesību un patiesību sapņos. Viss saskan, it kā viss būtu milzīga simfonija, kur katrs līdzī spēlē.» Šais vārdos J. Poruks galveno vērību piegriež nevis individam, bet universam, kas stāv augstāk par individu. To pašu domu izsaka Fr. Bārda dzejolī «Es»:

Un mūžības vējiem, kas dziedot^d mani nes,

Ja tālāk vēl kādreiz jautāju es:

Kur zieds tas, no kā esmu atšķīries?

Tie dziedot man atbild: to ziedu sauc — Dievs!

Filozofiskā romantisma pārstāvji ir J. Poruks, Fr. Bārda u. c.

Filozofisko romantismu varētu labāk dēvēt par universālo romantismu. Bet pie universālā romantisma pieder arī sabiedriskais romantisms. Starpība starp filozofisko un sabiedrisko romantismu tā, ka pirmais galveno vērību piegriež kosmam, otrs — sabiedrībai. Tādā kārtā filozofisko un sabiedrisko romantismu var uzlūkot par universāla romantisma veidiem.

Individuālais romantisms piegriež galveno vērību atsevišķam individam. Tas noskaidro individa attiecības pret sevi pašu, bet nevis pret sabiedrību, tautu vai visumu. Individuālo romantismu raksturo J. Poruks fantazijā «Pērļu zvejnīks» ar Anša Vairoga vārdiem: «Esi tik sev pašam, tas ir klusē, sava paša dvēselē nogremdējoties! Tavā dvēselē ir viss tas pats, ko tu pie citiem meklē! Kāpēc tu uzbāzies citiem? Topi kā nakts, aizslēgta, nesaprotama citiem, topi kluss!..» Tās pašas domas izsaka K. Skalbes bramīns pasakā

«Nabaga bramins» šādi: «Skaists ir plūkts lotosa zieds, skaistāks šūpojas atvarā; skaists ir izrunāts vārds, skaistāks viņš manos sapņos. Tādēļ tik grūti runāt un tik saldi klusu ciest. Sniedz man roku, lai runā saule un sirds.» Individuālā romantisma pārstāvji ir K. Skalbe, J. Akuraters, A. Brigadere u. c.

Dekadentisms ir īpašs romantisma veids. Tas piešķir galveno nozīmi gara dzīvei: cildina reliģiju, meklē mūžību, nogremdējas mistikā. Dekadentisms atzīst individuālismu, aizstāv fizisku baudu, sludina miesas emancipāciju. Tādā kārtā dekadentisms saista gara cildenumu ar miesas atsvabināšanu. Dekadentisma pārstāvji ir Fallijs V. Eglītis u. c.

Romantismam tuvu stāv ekspresionisms, izteiksmes māksla. Ekspresionisti atzīst gara primātu par materiju. Viņi tēlo dvēseles dzīvi, cildina reliģiju, sludina augstāko cilvēcību, mil ekstāzi un vīzijas u. t. t. Ekspresionismā izpaužas Eiropas kara satricinātā psīche. Pie ekspresionistiem pieder Ērmanis, Sudrabkalns, Laicens u. c.

Beidzot jāaizrāda, ka romantisms ir mūžīga parādība literātūrā, kas nekad pilnīgi neizzūd no tās. Dažreiz tas plūst kā sika urdziņa, citreiz kā liela straume. Parādība paliek vienmēr tā pati, tik nosaukums mainās. To dēvē gan par baroku, gan par romantismu, gan par simbolismu, gan par dekadentismu, gan par ekspresionismu u. t. t.

Par romantismu varam runāt trejādā nozīmē: kā pasaules uzskatu, kā literāru stilu un literāru virzienu. Romantiskais pasaules uzskats pastāv vienādi lielākā vai mazākā mērā. Ja romantiskais pasaules uzskats izpaužas literārā darbā, tad tas ietērpjas romantiskā stilā. Beidzot, ja romantiskais pasaules uzskats, izpauzdamies literārā darbā un ietērpdamies attiecīgā stilā, ņem pārsvaru literātūrā, tad runājam par romantismu kā literāru virzienu.

I. Ģimenes kronika, apkārtne un vide.

Friča Bārdas radu raksti sāk šķetināties Ziemeļlatvijā, Vidzemē.

Pagājušā gadsimta sākumā Valtenberga muižā, starp Skulberģi un Mazsalacu, dzīvojis brašs stalla puisis, kas savas veiklības un sapratnes dēļ drīz vien uzdienējis par stalla galveno pārzini un kučieru. Viņam bijusi skaista kupla bārda. Un vēlāk, kad ģimenes vārdu došanas komisijā prasīts — kādu vārdu viņš vēlas, tas brīvi un nepiespiesti atbildējis: Bārda. Viņa dēls Juris dzīvojis kā rokpelnis valnieks Mazsalacas pagasta Daugēnos, Silmačos, Ievličos u. c., nodarbojoties starp citu arī ar zveju Salacā un Burtnieku ezerā.

Juris Bārda apprecējis vietējā saimnieka Vikmaņa meitu un piedzīvojis laulībā trīs dēlus: Jāni, Mārtiņu un Juri, un meitu, kas mirusi bērnībā. Jānis bijis garīgi možs un apdāvināts no pat mazotnes un tiektin tiecies uz mācīšanos. Tomēr, šaurās rocības spiests, tēvs nav varējis dot savam pirmdzimtam kurmet labāku izglītību. Mazsalacas skolā Jānis sabijis tikai pusziemas, no Ziemsvētkiem līdz pavasarim. Te viņš iemācījies rakstīt un rēķināt — to viselementārāko, kas tik nepieciešams turpmākā praktiskā dzīvē. Būdams sīka auguma, fiziski kusls un nevarīgs, Jānis nav smago darbu nesējs. Tādēļ tēvs sūta to pie drēbnieka, mācīties amatu. Ievingrinājies drēbnieka

mākslā, jauneklis uzsāk patstāvīgu praksi un strādā visvairāk pa muižām, apkalpodams vietējo inteligenci un muižniekus. Savas priekšzīmības un aroda prasmes dēļ jaunais amatnieks no visiem iecienīts un visur labprāt ieredzēts. Pavaļas brīžos viņš interesējas par grāmatām un pašmācības ceļā iemācās vācu valodu, tā papildinot savu trūcīgo izglītību.

Jānis Bārda ļoti reliģiozs, rātns un taupīgs jauneklis. Viņš tiši nebiedrojas ar tukšiem un draiskulīgiem jauniešiem, ir kluss un garīgi nosvarots. Kur citus vilina krogs un dejas prieki, viņam rūp tikai grāmatas un sava garīgā pasaule. Strādājot arodu, tas krāj grasi pie graša, lai kaut ko atlicinātu priekšdienām. Un kad pienācis ložu laiks, viņam jau iekrāts kāds mazumiņš — daži simti rubļu. Lai izvairītos no karaklausības, Jānis nolemj iet legālu ceļu un iestāties pagastā par rakstvedi vai tā palīgu. Šim nolūkam jāiztur eksāmens rakstu darbos un vācu valodā, bet jo sevišķi protokolu vešanā. Uz eksāmenu Jānis pieieteicas Pociemā, kur dzīvo tā mātes radi, saimnieki. Ieradušies septiņi reflektanti, tiem nu jāpacenšas tiesas sēdē protokolu rakstīšanā. Izrādās, ka vispareizāk mēģinājuma protokolu uzrakstījis Jānis Bārda. Pociema barons Volfs, kam noteicošais gala vārds kandidātu izvēlē, atzīst to par vislabāko un piemērotāko rakstveža postenim. Bet rakstvedim pēc likuma jābūt 25 g. vecam, Jānim tikai 21. gads. Viņš nevar tikt apstiprināts, un tam nu jāmeklē cits ceļš kā atbrīvoties no ķeizara dienesta. Un Jānim rodas doma palikt par saimnieku, jo tie, kas iepirkuši mājas, netiek iesaukti karaklausībā. Uz tēva palīdzību nevar daudz cerēt. Kā rokpelnis tas kaut kā sitas uz priekšu, apgrūtināts ar ģimeni. Jānis tādēļ rikožas patstāvīgi. 1865. gada pavasarī ar iekrāto mazumiņu, kas tikko sedz iemaksu, viņš iepērk no Pociema muižas īpašnieka Volfa Rumbiņus (Umurgas drau-

dzē, Valmieras apriņķī). Zeme nolaiستا un nekultivēta, kaut gan tās kopplatība diezgan liela — 173 pūrvietas. Ari ēkas bēdīgā stāvoklī, vecas un sakritušas. Māja ar riju kopā zem viena jumta. Viss viena postāža.

Iepērkot mājas, Bārdas ģimene — tēvs, māte un dēli — pārnāk dzīvot Rumbiņos. Jāņa personīgajā dzīvē sākas jauns posms. Tēvam un mātes brāļiem piepalīdzot, viņš uzsāk saimniekot. Darba tik daudz. Jāplēš atmatas, jāliž lūdumi, jo zeme apaugusi krūmiem un sīkām mežu skupsnām. Derīgākais mežs tiek saudzēts, birzis atstātas paēnai un skaistumam. Kad lauki daudz maz iekārtoti, noras un atmatas apstrādātas, jāsāk domāt par ēku celšanu. Jānis nu izrādās labs amata meistars visos arodos. Viņš prot rīkoties ar visiem zemkopībā un mājsaimniecībā nepieciešamiem rīkiem. Dzīve pati to skolo, un dzīves skola ir visgrūtākā. Jaunais zemkopis tomēr nekurn. Darbā norūdās muskuļi un raksturs. Vaļas brīžos, kad zemes darbs veikts un apdarīts, Jānis ņemas ar ēku celšanu. Viņš pats remesis, kalējs un mūrnieks vienā personā. Šiem amatiem vēlāk pievienojas galdnieks, atslēdznieks, kurpnieks, seglinieks un dārznieks. Dzīve padarījusi Jāni par universālmeistaru. Māja un visas saimniecības ēkas Rumbiņos viņa roku celtas. Ap jauno dzīvojamo ēku tiek stādīti koki un ieplānots ābeļdārzs. Svētdienās, klejojot pa mežiem, Jānis atrod mežābeles, pārdēsta tās dārzā, potē un okulē. Tā pamazām rodas prāvs augļu koku dārzs, un vasarā košs zaļums tin Rumbiņus tīkamā paēnā.

Sākumā dzīve jaunajam saimniekam nav visai spoža, kad vienai vajadzībai klāt rodas otra. Jāatlīdzina arī radiem parāds par aizlienēto sēklu, lopiem un inventāru. Turklāt vēl jāizmaksā daļa brālim Jurim, kas palīdzējis darbos un mājas pirkšanas kontraktā minēts kā līdzīpašnieks, jo arī tam jāglābjas no «lozēm», tāpat kā Jānim. Jācinās

visiem spēkiem, ievērojot vislielāko taupību un lietderību. Vēlāk, kad viss iekārtojies pareizās sliedēs, Rumbiņu saimniecība sāk manāmi uzplaukt. Zirgaplokā redzami spēcīgi, labi kopti rumāki; citreiz purvainajās, tagad izgrāvotajās zālainās ganībās ganās prāvāks lopu pulciņš. Tuvējā birzī — Bišu kalniņā ierikota drava: koku desmit, piecpadsmit. Bišu saimes ievietotas izdobtos koka klučos. Visapkārt iekopti tīrumi, kur lēnā vējā svārbojas smagas vārpas. Tālāk pļavas, birzis un zilais meža ieloks.

Dzīve Rumbiņos sāk iet kalnup. Materiālai labklājībai pamatus likusi sūrā darbā veiktā lauksaimniecības intensifikācija. Noras un atmatas pārvērstas ziedošās druvās. Darba augļu bagātību glabā apcirkņi klētī. Parādi puslīdz nolīdzināti. Trūkums nespiež vairs. Un tomēr kaut kā trūkst: mīlu saimnieces roku, kas rūpētos par mājību un kārtību. Trūkst drauga, kas vēso ikdienas dzīvi piestrāvotu ar sirds siltumu. Tāds sirdsdraugs Jānim jau iecerēts. Šis draugs ir klusā tumšmatainā jaunava Ieva Lācis, vidēja auguma, brūnām acīm. Ievas senči dzīvojuši Košķeles Jaunzemjos pie Burtnieku ezera kā nomnieki. Te viņa dzimusi 1850. gada 8. augustā. Tēvs nespēj maksāt lielo nomu un aiziet par nomnieku uz Daugulu Siļēniem. Ievai tobrīd tikai divi gadi. Pēc apmēram sešiem gadiem tēvs pārceļas uz Stalbes Ģurģu muižu un no turienes uz Ķipēnu Ramaņiem, kur viņa dēls Mārtiņš rentējis pusmāju. Vēlāk tēvs ar savu un dēla ģimeni pārnāk kā pusgraudnieki uz Ķiguljiem, tad atkal dzīvo Jēkalknā kā vaļinieks. Te Ieva uzsāk ganu gaitas un te viņu piemeklē rūgtas bēdas: nomirst māte. Tad viņi dzīvo Kliņķī un Ķeizaros, no kurienes pārnāk uz Rumbiņiem: tēvs kā vaļinieks, viņa kā strādniece. Nodzīvojuši trīs gadus Rumbiņos, tie pāriet uz Limbažu Mašķēniem. Un kad tēvs aiz-

brauc vasarā pie dēla Jāņa*) uz Rīgu, Ieva jau nākošā (1874.) gadā tiek ieprecēta Rumbiņos kā saimniece.

Trīsdesmit gadus vecs Jānis Bārda uzsāk laimīgu ģimenes dzīvi. Viņš sasniedzis, ko tik karsti vēlējies. Ieva klusa un pieklāvīga dzīves biedre, čakla un rūpīga nama māte. Roku rokā tie turpina kopīgo dzīves ceļu. Viņš iemīlotajā druvā un pļavā, viņa kā mājiņas pavarda kopēja mājā un laidarā. Gājēji Rumbiņos labprāt dzīvo, kur tik krietni un gādīgi saimnieki, laba iztika un kārtīga samaksa. Darbu paveikšanas ziņā pats saimnieks akurāts, diezgan pastingrs. Viņš nevar ciest sliņķus un žāvātājus. Pats allaž visiem priekšgalā, visur pirmais darbā. Rumbiņu saimniecību viņš grib pacelt līdz iespējamai pilnībai. Neatlaidīgā darbā tas viņam izdodas. Druvas dod arvien kuplāku ražu, dārzā briest brangi un sulīgi augļi. Ari kūti un laidarā viss atrodas labākā kārtībā. Tas čaklās Ievas nopelns.

Praktiskajā dzīvē Jānis ne tikai labs zemkopis-saimniekotājs, viņa mīt arī kaut kas no radošā gara. Neskaitot daudzo saimniecības rīku pagatavošanu, kas nereti prasa speciālas zināšanas, viņš konstruē vērtījamo mašīnu, izgatavo Rumbiņu zīmogu ar rumbas emblēmu vidū, nolūzušu dakšas zaru pārkalcina smalkās knaiblēs, izlabo pulksteņa, šautenes un citus mēchanismus. Un kādreiz, pēc notikušas zirga zādžības, izgudro nevien sarežģītu pineklu, bet arī mākslīgu stalla atslēgu, ko tikai viņš vienīgais prot atslēgt. Būdams liels muzikas cienītājs, tas diezgan veikli spēlē cītaru, raksta no-

*) Jānis kādreiz pašā karstākā siena laikā sanācis kildā ar saimnieku, pametis darbu un nātnās pakulu biksēs nokļuvis Rīgā. Te viņš licies uz visādiem darbiem, atvēris maizes u. c. veikalus. Vēlāk Antonijas ielā nopircis zemes gabalu, tur uzcēlis māju un pirtis. Viņa dēls Teodors, dzejn. Fr. Bārdas brālēns un draugs, studējis Vīnē medicīnu; meita Matīlda (šimbrīžam Nina Gudkova).

tis un sacerē arī pa dzejai. Vislabāk viņam padodas reliģiski vai humoristiski dzejoļi. Tā saglabāties kāds viņa dzejolis —

Pīpe.

Nu ar pasauli pagalam —
Ģiftīgu vien daudzina
Tā, ko visām malu malām
Tēvu tēvi lietoja,
Nevar ciest tik sūru dienu,
Jābāž galva ūdenī:
Mums grib aizliegt vēl arvienu
Mīļu mīļo pīpīti.
Bet pret pīpi viss ir nieki:
Tabaks augsta dāvāna, —
Tie ir īsti vīra prieki,
Tie tam sirdi priecina.
Ko bez pīpes darīs viesi —
Zobus vien lai klaudzina?
Kā gan tu pa ceļu iesi,
Ja nav pīpes kabatā?
Dažreiz sieva pikta, rājas,
Tad tik' pīpi kūpina;
Tabaciņš pret visu stājas —
Ir pret sievu niknumā.

Smēķētājs viņš diezgan cītīgs un nereti aizkūpina pīpi, ko pats darinājis no lika zara. Kaut gan sievai šī ļuļķēšana dara raizes, jo piekūpina istabu, tomēr viņa labprāt piekāpjas vīra mazā netikuma priekšā. Pēcncēji šinī ziņā iedzimuši mātē un tabakai nepieskaņas.

Jānis Bārda slēpj sevī prātnieciskas tiekmes. Visā apkārtņē tam liela cieņa. Ļaudis griežas pie viņa pēc padoma, kad jāraksta kāda svarīga vēstule vai lūgumraksts iestādēm. Sevišķi viņš interesējas par literātūru, lasa Juri Neikenu un Apsīšu Jēkabu. Un vēlāk, kad Neikens pārnāk no Dikļiem uz Umurgu, Jānis iepazīstas ar to personīgi un bieži satiekas baznīcas konventā, kur

tas ievēlēts kā loceklis. Viņu starpā nodibinās tuvāka draudzība. Kad draugs mācītājs saslimst, Jānis to apmeklē. Neikena nāve viņu ļoti satricē un skumdina. Latviešu stāstniecības nodibinātāju Neikenu apglabā Umurgas kapos. Pēc Neikena par mācītāju Umurgā tiek ievēlēts Šiliņš. Savā intelektuālajā dzīvē Jānis liels morālists un dievticībnieks. Viņa pietāte tiek daudzināta plašā apkaimē. Ik svētdienas, sevišķi svētkos, tas pulcina kopā saimi un notur rīta pātarus; svinīgos gadījumos, kā Lielā Piektdienā, pat trīs reiz dienā. Pātaros neviens nedrīkst iztrūkt; uz tiem viņš sagatavojas agrā rītā. Vispār kā ģimenes galvam Jānim liels audzinošs iespaids. Katra novirzīšanās no parastās kārtības tiek stingri uzskatīta un sodīta ar bardzību. Kāzās, kristībās un bērēs viņš veiks sacītājs un dievvārdu turētājs. Ikdienas dzīvē kluss un sevī noslēgts, nereti paīgnis, bet sabiedrībā un godos mīl pajokot un pasmīdināt citus. No 1877. līdz 1882. gadam tas izpilda Pociema pagasta vecākā amātu un, racionāli saimniekodams, iekrāj pagasta kasē prāvu naudas summu, apkuņu vēlāk izcēlusies liela stīvēšanās un raušanās.

Pociema muižnieks Volfs, kas attiecībā pret latviešiem diezgan pastrups un atturīgs, raugās uz enerģisko Rumbiņu saimnieku ļoti labvēlīgi un pretimnākoši. Šīs pretimnākšanas pazīmes izpaužas dažu aizliegtu objektu izmantošanas tiesību piešķiršanā. Piemēram, Bārdam tiek atļautas zvejas tiesības Rāķu ezerā; arī medīt viņš var savā zemes daļā. Ar muižu un pagastu viņam nodibinājušās vislabākās un draudzīgākās attiecības.

Atzīmējama vēl kāda raksturīga īpašība Jāņa Bārdas dzīvē. Kā īsts un atzinīgs saimnieks, viņš darbā nolietotos zirgus nepārdod, bet ļauj tiem vecummaizi; un kad tie nobeidzas, liek aprakt tos ar ādu un pakaviem Teterkalniņā. Šis apstāklis iezīmē cildenu svītru viņa monumentālajā raksturā. Cītiģi viņš ved dienasgrāmatu par laiku

un gaisu, atzīmēdams tajā visus notikumus savā privātā dzīvē un saimniecībā. Jānis vidēja auguma gaišmatis, zilām acīm un garu iedzeltenu bārdu. Saimniecībā un mājā viņam vienīgā no- teikšana. Viņš kluss un noslēgts, stingrs un aku- rāts pret sevi un citiem. Viņa tuvākais draugs — Ezerkalējs. Tas palīdz Jānim sarežģīto pineklu

Fr. Bārdas tēvs — Jānis.

un atslēgu konstruēšanā un prot viņa nodomus glabāt klusā slepenībā. Viņi paliek sirsnīgi draugi līdz mūža galam.

*

Jānis Bārda turpina laimīgu ģimenes dzīvi Rumbiņos. Rodas pirmās atvases: dēli — Kārlis

(dz. 9. septembrī 1875. g.) un Jānis (dz. 10. septembrī 1877. g.). Nākošais — dzejnieks Fricis, saukts arī Spricis, — piedzimst 13. janvārī 1880. g. Turpmāk ģimene kupli sazarojas. Dzimst Juris (22. decembrī 1881. g.) un Ernests (14 oktobrī 1885. g.); abi mirst agrā bērnībā. Ģimenes pieaugumā seko Matilda-Jūlija (30. jūnijā 1889. g.),

Fr. Bārdas māte — Ieva.

Antons (31. maijā 1891. g.) un kā pēdējā Anete (10. jūnijā 1894. g.).

Kā redzams, Bārdas ģimenē strāvo liels vītāls spēks, kas izpaužas tās sakuplojumā. Pētot sarežģīto iedzimtības problēmu, jāņem vērā, priekšteču fizisko un garīgo īpašību kompleks, jo pēc-

nācēju ārējo un iekšējo struktūru lielā mērā noteic ģenētisko apstākļu kopsumma. Fricī Bārdā jauzams ģeneāloģiskā ziņā laimīgi līdzsvarots savu vecāku pretstatīgo īpašību spilgts krustojums: ārēji — mātes tumšikrūzainie mati, dzidri brūnās acis un tēva sarkandzeltenā bārda; iekšēji — abu klusā noslēgtā kautrā atturība un dziļi reliģiskā pietāte. Tēva stingrā apziņa, asais radošais prāts un mātes maigā sievišķā sapņainība. Audzināšanas un turpmākās attīstības ceļā šīs īpašības izveidojas un to aspektā rodas īpatna pasaule, kuras garīgie apvāršņi iestīdz neaptveramā plašumā.

Audzināšanas paņēmienos Bārdas tēvam vislielākā stingrība un noteiktība. Visu viņš pārdomājis un apsvēris jau iepriekš, tādēļ necieš ierunu. Savā patriarhālismā tas taisns tiesnesis un bargs soģis. Visš tiek virzīts bauslibas un kristiānisma garā. Viņš prot iedvest respektu un sasniegt gribēto. Savu gribas stingrību tas mantojis no mātes, kas bijusi stingra un enerģiska rakstura. Ikdienīšajā dzīvē šī stingrība nereti nonāk līdz pārspīlētībai. Bārdas tēva racionālais ieskats tāds, ka bērni jāsūta skolā ne agrāk par divpadsmito gadu un pirmais skolas laiks tiem jānostaigā pastalās. Sirsnīgi apmīlojošs un maigs pret bērniem tas retos gadījumos, bet vairāk pamācošs un norājošs. Laiņnai mīlā starojošai mātei audzināšanas jautājumos vismazākā noteikšana. Vīra iedvesto stingrību viņa nedrīkst sagrīlot ar lieku maigumu. Bērni audzināmi stingri, gandrīz spartāniski.

Bārdas ģimenē turpretī liela loma piekrīt Jāņa brālim — Jurim Bārdam, kas sākumā skaitās kā Rumbiņu līdzīpašnieks, kaut gan īstais saimnieks ir un paliek Jānis. Juris dzimis 1850. g. 9. novembrī Valtenberģu Ievličos. Puīša gadus viņš pavada Rumbiņos, tad saņem no brāļa izmaksas daļu un apprecējas. Īsu laiku rentē kādu krogu, bet drīz atkal pārnāk ar ģimeni uz Rumbiņiem, kur pavada mūža pēdējo cēlienu. Arēji Juris ļoti līdzīgs brā-

lim: vidēja auguma, skaidrām zilām acīm un brūnu, gandrīz iesarkanu bārdu. Turpretī raksturu viņā brāļi pilnīgi pretstati: Jānis kluss, pastrups, mazrunīgs, bargs un sevi iegrimis; Juris jautrs, omulīgs, liels jokdaris un tēgātājs. Viņš visur kā savās mājās, optimists un jūtu cilvēks. Čadīgs makšķerētājs, vēžotājs un vijolu spēlmanis. Šis zvejnieciskās īpašības viņā iedzimušas no tēva. Karstākā darba laikā Juris piepalīdz saimniecībā un lauku apstrādāšanā. Tomēr vairāk viņam rūp amatniecība: viņš pagatavo saimniecības rīkus, traukus un citas lietas. Jurī mit arī lielas audzinātāja spējas, ko tas pielietā, mācot savus un brāļa bērnus. Savas autoritātes iespaids lokā viņš iekļauj mazo audzēkņu garīgo dzīvi, ir tiem intims draugs un rotaļu biedrs. Aizrautīgi un gleznaini tas attēlo savus piedzīvojumus, notikumus un atmiņas. Māca mazos lasīt, dziedāt un rēķināt. Pretēji brāļa noslēgtībai, Juris impulsīvs, sirsnīgs un atklāts. Tāds viņš arī pret mazajiem. Tādēļ brāļa bērni pieķeras tam ar lielāko sirsnību un pietāti.

Pociema pagasts, kuŗa dienvidaustrumdaļā atrodas Rumbiņi, robežojas ar Vainīžu, Dikļu, Katvaru, Ozolu, Puiķeles, Augstrozes u. c. pagastiem. Tālāk uz rītiem teiksmainais Zilais kalns un vairāk uz ziemeļiem Burtnieku ezera lēznais baseins. Tuvākās dzelzceļa stacijas — Ozoli un Limbaži. Zemes reljefs šai apvidū kalnains, paugurains. Lejas mainās ar pakalniem un tērcēm. Lielāku upju še trūkst. Uz plašāka augstuma, pa kuŗu aizvijas Limbažu lielceļš, koku puduroš ieslēgta pavid Pociema muiža. Netālu pagastnamš un pareizticīgo baznīca. Pret rītiem un dienvidiem plašais paugstinājums sāk terasveidīgi slidēt lejup, kur tālumā apvārsni noslēdz zila mežu strīpa. Te sākas Lielais purvs, kuŗa vidū atrodas Rāķu ezers. Purvu starp ezeru un Pociemu ielenc mežs un zemas pļavas. Šo pļavu malā uz slīpas piegāzes, koku un birztaļu ielokā, atrodas Rumbiņi. Visapkārt ple-

Dzejnleka Fr. Bārdas dzimtene — Rumbiņi.

šas labi iestrādāti kultivēti tīrumi, lejāk pa starpām pļavas un ganības. Šur tur starp druvu pauguriem izkaisīti mežu puduži un birztaļas. Turpat ap māju Bišu kalniņš, Lazdu kalniņš un aploki: Vecais un Jaunais; tālāk, pret Lielo mežu, Teteļu kalniņš, pļavas iekāre un krūmainas ganīkles. Ēkas kļaujas nelielā ielokā ap dzīvojamo māju, kas celta nokalnā. Platkroņainas ābeles, ceriņi un augsti koki ieslēdz māju no visām pusēm. Dārza vienā malā klētiņa un tālāk, aiz tēva stādītās birztaļas, labības šķūnis. Pavisam savrup — otrā malā, kur sākas piegāze — kūts un vecā pirtiņa. Vītolu gatve izbeidzas palejā, tālāk nāk olnīca un ganceļš. Rumbiņu robežas: ziemeļos Stīpnieki un Jēni, rītos mežs un Lielais purvs, dienvidos Lišķi un vakaros Annas muiža.

No lielceļa šaurs zemesceļš nogriežas uz Rumbiņiem, pa kuŗu tiek uzturēta satiksme ar ārpa-sauli. Kādu kilometru ceļš vijas caur druvām un tīrumiem, tad nozūd ēnainā birzī. Turpat aiz birzs kūp Rumbiņu dūmlaidis. Vecā, tēva celtā māja saglabājusies itin labi; vēlāk tai piebūvēts saimes gals. Istaba, kuŗā dzimis dzejnieks, diezgan plaša un ērta, diviem šauriem logiem un pazemiem griestiem. Istabā nepieciešamās mēbeles, ko darinājis tēvs: skapis, gulta un galds. To izstrādājumā un konstrukcijā saskatāma galdnieka gaume. Liknī pie sienas sidrabburtiem uz stikla plāksnes paša Friča vēl semināra gados darinātais sienas pantiņš: Es un mans nams — mēs kalposim tam Kungam. Tekstā ievītas puķes un viņetes. Pa labi Mārtiņa Lutera, pa kreisi — J. Neikēna ģimēne. Skapī skumst cītara, ko spēlējis Fricis, kad tēvocis Juris tam pieskaņojies ar vijoli. Bet uz istabaugšas skumst vecā salūzuse vijole...

Šinī romantiskajā apkārtnē, šinī klusajā lauku mājā ar stingri patriarhālo iekārtu aizrit Friča Bārdas bērnība, vienmuļi un noslēgti. Ši

noslēgtība tuvīma dabai, liek izjust tās sugestējošo daļumu un spiež runāt pašam ar sevi. Mazais iejūtīgais zēns sēž zem dzimtenes bērziem, klausīdamies to dziesmās. Viņa dvēsele šalko līdzī šīm dziesmām, burbuļo līdzī strautam un laidelējas ar spāriem un tauriņiem. Idiliskajā lauku saulainībā plaukst zilā romantisma puķe, kuŗas smarža ielīst uz mūžu dvēselē. Zēnu apreibīna dabas varenā elpa un tas kļūst sapņotājs.

Fricis bērībā diezgan pavārgs un sīka auguma. Intelekts viņā agri pamostas, un zēns uzrāda lielu kāri pēc grāmatām. Viņš lasa visu, ko sadabū rokā. Tomēr tēva stingrais režīms spiež to laikus vingrināties praktiskajā darbā. Šis darbs ir gani. Ganu gaitās Fricis pavada vairākas vasaras, saskaroties tuvāk ar reālās dzīves dzeju un prozu — baltām un nebaltām dienām. Ganos jāietur zināma disciplīna, jābūt skadram un uzmanīgam. Ir, protams, brīži, kad vari justies ne-saistīts un izmantot laiku savā nodabā. Var pagatavot kādu vajadzīgu nieciņu, kaut ko izgriezt ar kabatas nazi, palasīt grāmatu un sapņot — sapņot bez gala. Dienasvidi un vakari brīvi. Tad lēta reize pierunāt tēvoci iet pazvejojot Rākī, pavēžot vai jāt zirgus piegulā. Darbīgā lauku dzīve norūda veselību un spēcīna organismu. Vārgais zēns izkūņojas par brašu jaunekli. Tāda ir apkārtne, vide un apstākļi, kādos aug un veidojas nākošais dzejnieks.

II. Skolas gadi.

1. Pociema pagastskolā.

Tūvojas laiks, kad pēc tēva ieskata Fricim jāsāk skolas gaitas. Vecākie brāļi — Kārlis un Jānis jau apmeklē draudzes skolu un ir lieli vīri. Vispār tēvā iesakņojies tāds princips, ka ikvienam bērnam, lai tas iegūtu pietiekošas zināšanas, jā-

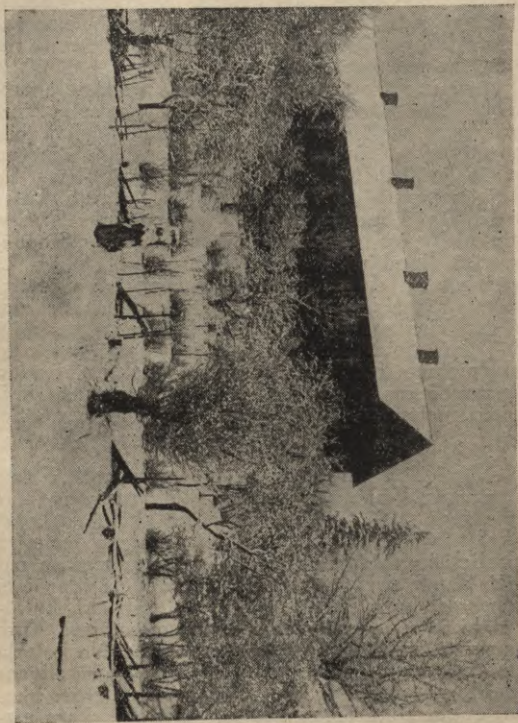
noiet divas ziemas pagastskolā un vismaz trīs vai četras — draudzes skolā. Ar to tad mācību kurss būtu ierobežojams. Ari Fricim jāseko šai tradīcijai. 11 gadus vecs viņš sāk apmeklēt Pociema pagasta Pīlāgu skolu, kur tas iestājas 1890. gada rudenī un mācās te divas ziemas (1890./91. + 1891/92.). Pīlāgu skola atrodas aiz Pociema muižas, apmēram 3 klm. no Rumbiņiem. Skolas ēka celta diezgan zemā vietā no pelēkajiem laukakmeņiem, kas piemētāti pa visu apkārtni. Klases telpa diezgan plaša, gaišiem logiem un augstiem griestiem. Te Fricim jāpavada visa nedēļa, bružājot gaŗo skolas solu. Viņš kluss, rātņš un cītīgs skolnieks, Biedru trakulībās tas neņem nekādu dalību, iegūstot tādēļ godīgā Rumbiņu puikas slavu. Skolā tolaik kā pārzinis un skolotājs darbojās bargais un ātrsirdīgais Pēteris Leitis. Šis ir Fricā pirmais skolotājs. Viņš pasniedz visus priekšmetus un mīlē kārtību. Sevišķi ticības mācības stundā prasa no skolniekiem absolūtu klusumu. Trokšņotājus un negantniekus vecais kungs, kā to iesaukuši skolnieki, neieredz un tie dabū matīt viņa bardzību.

2. Umurgas draudzes skolā.

Kad divas ziemas noietas pagastskolā, Fricis pāriet uz Umurgas draudzes skolu un mācās tur trīs gadi (1892.—1895.). Draudzes skolā darbojas skolotājs-pārzinis Jānis Vītols, diezgan iecietīgs un lietišķs pavidagogs. Fricis jau paaudzies un palicis daudz apzinīgāks. Mācībās uzrāda joprojām labas sekmes. Skolas biedri te attīstītāki, kultūrālāki. Fricis reti ņem dalību viņu rotaļās. Viņu par visu vairāk saista jaukā apkārtnē. No lielceļa uz skolu ved ēnaina gatve. Pagalmā gaisā slienas stalta egle un daži kuplokšņi koki. Otrpus skolai augļu koku dārzs, kas noslīd gravā, kuŗa aizvijas tālāk pa pļavām, kā dziļa krunka apkārtnes rievainajā sejā. Pavasaros, kad kuplajos kokos sāk vīties trakulīgs zaļums un grava nosēta ziedo-

šām puķēm, no otrā stāva klases logiem atveras
brīnišķīgs skats. Ģravas otrā krastā redzami

Umurgas draudzes skola.

vietvietām izkaisīti māju puduři ar tālēs aizejo-
šām druvām un koku skupsnām. Fricis jau no

bērības iemilējis šos zilos pavasarus ar saulainajām marta dienām, aprīlpaliem un maija zaļo godību. Draudzes skolas gala eksāmenu Fricis noliek ļoti sekmīgi pie Limbažu pilsētas skolas eksāminācijas komisijas 1895. gada 5. jūnijā, uzrādot visos priekšmetos, sevišķi latviešu valodā, labas atzīmes, izņemot rēķināšanu, kas tomēr atestēta pietiekoši (3+). Nobeidzot draudzes skolu, Fricim jau skaitās sešpadsmitais dzīves gads. Prāts viņam nesas uz tālāku izglītību. Un viņš sāk klusībā lolot tālus nākotnes sapņus.

3. Limbažu pilsētas skolā.

Pavadījis vasaru Rumbiņos, Fricis pierunā tēvu neliegt viņam izglītības turpināšanu. Ievērojot dēla žirgto prātu un labās sekmes mācībās, tēvs aizved viņu uz Limbažiem, kur tas iestājas Limbažu pilsētas skolā (Лемзальское городское училище) 1895. gada rudenī. Sākumā šī skola saucas par Limbažu apriņķa skolu (Kreisschule), bet vēlāk — iesākoties rusifikācijas periodam — tiek pārvērsta krievu tipa pilsētas skolā. Kā skolotājs-inspektors šē darbojas vācietis J. Šneiders un viņa palīgi — skolotāji E. Dinsbergs*), J. Balodis u. c. Fricim nu jāturpina draudzes skolā izņemtie priekšmeti: no jauna nāk klāt ģeometrija, alģebra, fizika, dabas mācība, krievu rakstniecības teorija un vācu valoda. Latviešu valoda pilnīgi strīpota no skolas programmas. Fricis mācās vidēji labi. Kā redzams no skolas liecības par 1896./7. mācības gadu, vislabākās atzīmes viņam dabas mācībā, zīmēšanā, daiļrakstīšanā, dziedāšanā, vācu valodā un sevišķi izcilas vingrošanā. Skolā pilnīgi krievisks režīms. Sarunā jālietā vienīgi krievu valoda.

*) Vecā tautas dziesminieka Dinsbergu Ernesta brāļa dēls.

Pa Limbažu laiku Fricis dzīvo pansijā pie kādas Deigeļa kdzes, vēlāk pie Tīsa kga. Viņš kluss un pieticīgs. Savu brīvo laiku, kad sagatavoti uzdevumi, kavē ar grāmatu lasīšanu vai, vispatīkamāk, klejo pa apkārtni. Ari te daudz jauku vietu un dabas ainu. Turpat palejā, pilsētiņas rietumdaļā, zilus vilņus uz lēzno krastu veļ Lielezers un tālāk, stiepdamies pret ziemeļiem, šaurais Dūņezers, kuŗa klēpis auklē Svētupes ūdeņus, nesot uz jūru. Abus ezerus savieno mazā Donaviņa, pār kuŗu pārņemts koka tilts. Kalnā gar kapsētu aizvijas lielceļš uz Dreiliņiem, Pāli un Salacgrīvu. Kapsētā, pašā piekraujē, latvju tautas himnas autora Baumaņu Kārļa kaps ar tēlnieka G. Šķiltera veidotu staltu pieminekli. Pilsētas ziemeļpusē, nomalē, spītē laikam un iznīcībai veca bruņinieku pils. Bīskaps Alberts te pavadījis vasaras. Pretī, otrā pusē aiz gravas, kādreiz senatnē dižojusies līvu virsaiša pils Lemizelle. No šī vārda cēlies Limbažu nosaukums. Dzirnāvu diķa tuvumā redzamas drupas. Senāk te atradies sv. Annas klosteris, ko augustiniešu mūķenes nodibinājušas XV g. s. Ari franciskāņu klosteris te kādreiz atradies. Vēstures gaitās par Limbažiem cīnījās Zviedrija, Polija, Dānija un Krievija. Senatnē te bijusi osta un pilsēta skaitījusies kā Hanzas savienības loceklis. Šīs vietas iestrāvo apziņā tālās pagātnes šalkas. No tām runā vēsture. Citādi Limbažos rit parastā mazpilsētas dzīve, kas neko daudz neatšķiras no lauku dzīves. Fricis te jūtas labi. Viņš piekopj arī veselīgo peldēšanās sportu un kādreiz sacīkstē uzvar skolas biedrus, pārpeldot diezgan plašo Lielezeru, kurpretī citi griežas atpakaļ jau pusceļā. Šis apstāklis raksturīgs un komentē dažu labu gadījumu Frici turpmākajā dzīvē. Sabijis pilsētas skolā trīs gadi (1895.—1898.), Fricis nobeidz to sekmīgi. Par priekšzīmīgu uzvešanos un cītību viņš saņem Lermontova rakstus skaistā sējumā, ar uzrakstu:

Ученику III. класса Лемзальскаго городского училища Фридриху Бардѣ за отличное поведение и хорошіе успѣхи.

Par dažiem labprātīgiem uzdevumiem, ko izpildījis skolas kancelejā kā sekretārs, Fricis saņēms no inspektora 10 rubļus naudā. Nu viņš atkal brīvs un dzīvo tēva paspārnē Rumbiņos, piepalīdzot saimniecībā un zemes darbos.

4. Valkas skolotāju seminārā.

Fricis Bārda nāk pieaugušo kārtā un tiek iesvētīts 5. jūlijā 1898. g. Katrīnas baznīcā. Konfirmāciju izdara mācītājs J. Šīrons. Fricim nu priekšā grūta dilema: būt izglītotam, vai nebūt? Tālāk skoloties, vai palikt pusceļā? Viņš sen jau izšķīries par tālāko izglītību, bet tēva materiālie apstākļi un grūtie saimniecības gadi laupa šai ziņā katru cerību. Tikai ne atpakaļ kāpties. Viņam par katru cenu jāiegūst kāda speciālizglītība. Par to jau agrāk domāts, pirms pilsētas skolas beigšanas. Nu šī doma jālūko realizēt. Viņa turpmāko nodomu mērķis ir Valkas skolotāju seminārs Rīgā, kurā paredzētas dažas stipendijas tiem, kas vislabāk izturējuši iestāšanās eksāmenu. Skolotāja cenzs ir jau zināma bāze, uz kuras var celt tālāko izglītību. Ari tēvs tam piekrīt un labprāt dod atļauju, ja dēls var izskoloties uz valsts rēķina. Šī nu ir vienīgā izredze iegūt tālāko izglītību. Maz cerību, prāto Fricis, bet — droširdīgajam pieder pasaule.

Un tā paša gada augustā tēvs aizved Frici līdz Valmierai, no kurienes tas dodas laimi meklēt viņam gluži svešā pasaulē. Rīgā pavisam citāda dzīve un citi lielpilsētnieciski iespaidi, kas sveši viņa laucinieciscai psihei. Neskatoties uz milzīgo konkursu, Fricis tomēr pieteicas pie eksāmena. Ieradušies pavisam divi simti eksāminandu, bet vakantu vietu tikai trīsdesmit, no kurām piecas vai sešas stipendiētas. Lai gūtu izlasi, eksāmens

ļoti bargs un sīkumains; tas velkas veselas trīs dienas. Vēlu sestdienas vakarā direktors pasludina eksāminācijas rezultātus. Pārpildītajās telpās absolūts klusums. Tiek izsaukti laimīgo vārdi. Tālāk nāk vislaimīgie — на казенное содержание, starp kuriem Fricis dzird savu vārdu. Viņš negrib šai laimei ticēt. Un tomēr viņš nu kroņa vīrs, kam brīvs uzturs, skola un grāmatas, tik' apgērbs pašam jāgādā.

Seminārā, kas atrodas pilsētas nomalē Torņakalnā — Olīvu ielā, sākas Bārdas izglītības otrais posms. Te viņš sagatavojas speciālitātei — skolotāja arodam un trijos gados (1898.—1901.) beidz sekmīgi kursu ar tautskolotāja tiesībām. Tā kā šim periodam ļoti tāli ejoša nozīme Bārdas turpmākajā dzīvē, interesanti iepazīties ar to tuvāk. Semināra laiku plašāk raksturo Fr. Bārdas kursa biedri: K. Ozoliņš (tagadējais Izgl. min. tautskolu direktors), E. Kļaviņš (Lubānas ezera rēgul. darbu pārv. inženieris), A. Sestulis (26. pamatsk. pārzinis) un rakstnieks A. Bračs.

K. Ozoliņš: «Seminārā Bārda iestājās kā valsts stipendiāts ar solidu priekšizglītību. Bārdu atceros kā klusu, ļoti nopietnu un sevī noslēgtu audzēkni. Tā kā tas bija pārs gadus vecāks par citiem tā paša kursa audzēkņiem, tam piekrita arī zināma cienība biedru starpā. Vienā otrā izcilā gadījumā semināristi uzdeva Bārdam pienākumu reprezentēt visu kursu, piem. semināra 1901. gada absolventu atvadīšanās aktā u. c. gadījumos. Lielu lomu semināristu dzīvē spēlēja nacionālais jautājums. Seminārā darbojās literāriski pulciņi: dažosursos legāli, dažos ilegāli, skatoties pēc semināra administrācijas virziena. Bija laikmeti, kad latviskas sarunas, grāmatas, avīzes un žurnāli bija galīgi noliegti. Tādā latviešiem nebrīvā laikā mēs mācījāmies seminārā. Toties jo spilgtāki izpaudās nacionālās tieksmes: mums bija sava latviešu bibliotēka, avīzes un žurnāli, kādu laiku arī

konspiratīvs dzīvoklis Torņakalnā ar latviešu bibliotēku un avižu galdu, un pašiem savs skolēnu žurnāls. Šī žurnāla ideja nāca no vecākajiem kursiem un palika kā mantojums pēc mūsu kursa. Žurnāls jo bieži mainīja nosaukumu: Dārziņš, Jaunā Paaudze, Latvīis, Pārsla u. t. t. Mūsu kursā skolēnu žurnālā dzīvu dalību ņēma E. Kļaviņš, Fr. Bārda, J. Bērziņš, K. Ozoliņš, A. Sestulis u. c. Bārda reprezentējās žurnālā ar dzejām, kritikām u. t. t., kas semināristos radīja lielu sajūsmu un nesa jaunus ierosinājumus.»

E. Kļaviņš par dzīvi seminārā izsakās šādi: «Trīs šinī mācības iestādē pavadītie gadi sadalāmi divos periodos, ņēmot par pamatu audzēkņu savstarpējo attiecību izveidošanās ilgumu: 1) novērošanas un iepazīšanās periods un 2) nogrupēšanās periods uz kopējo tieksmju, uzskatu un citu pazīmju pamata. Šie periodi nebija vi- siem audzēkņiem vienādi viņu rakstura un citu subjektīvu īpašību dēļ, bet pietiekoši tuvu tie li- dzinājās: pirmais vienam un otrais diviem gadiem.

Pēc savas garīgās konstitūcijas klases biedri sadalāmi šādi: a) uzzdzīvotāji, b) reālie praktiķi, c) dzīvespriecīgie optimisti un d) ideālisti-sapņo- tāji. Vislielākās bija a un c grupas, vismazākā beidzamā: pavisam divi audzēkņi no trīsdesmi- tiem. Viens no šiem diviem bija Fr. Bārda. Visus vienoja kopēja opozīcija pret krievu valdību un semināra režīmu, noteikts nacionālisma pasvītro- jums (kā latviešiem, tā arī igauņiem) un stipri iz- veidota kolēģiālitate, sevišķi sadursmēs ar semi- nāra vadību, kad atsevišķiem audzēkņiem drau- dēja lielākas vai mazākas nepatikšanas. Visas šīs saites visvājāk saistīja audzēkņu saimi ar re- ālo praktiķu grupu, kam personīgā labuma intere- ses nereti izrādījās stiprākas par idejiskām.

Pirmā iepazīšanās gadā Fr. Bārda turējās it kā savrup; viņa dabā nebij uzbāzties ar savas draudzības piedāvājumiem, nedz arī par katru

cenu meklēt sev līdzvērtīgus domu biedrus. No šī laika atmiņā uzglabājies bāls jauneklis ar savdabīgi neveiklu gaitu un pasmagām, pieaugušā cilvēka kustībām. Biedru ģimnastiskās spēlēs viņš nepiedalījās; vingrošanas stundās pastāvīgi dabūja piezīmes par neveiklību; regulāri gāja pastaigāties, parasti viens pats.

No sākuma likās, ka Bārda izturēšanās izskaidrojama ar pašlepnumu, iekšējā pārākuma apziņu, bet šī kļūdainā pārlicība drīz izgaisa, jo kopējās dzīves sākumi pamazām atklāja katra audzēkņa iekšējo cilvēku, un Bārda bija tas, kam nebija ne viltības, ne iedomības, ne seklā egoisma. Viņa seja bija nopietna, bet acis vienmēr smaidošas. Un kad Bārda patiesi smaidīja, šīs acis palika šauriņas — šauriņas ar spožu vieglas ironijas dzirkstelīti vidū. Tomēr šī ironija nebija apvainojoša, bet it kā jautājoša, domu izmaiņu ierosinoša. Pirmā gada beigās Bārda ārējais cilvēks bija uzminēts, bet iekšējais palika pagaidām aplēpts.

Pret semināra vadību audzēkņi bija noskaņoti opozicionāli. No paidagoģiskā personāla patiesu cieņu mantoja matēmatikas skolotājs P. Sambīkins — taisna un humāna personība, tāpat latviešu valodas skolotājs J. Cīrulis un reliģijas — mācītājs J. Rucelis. Opozīcija izpaudās ārējos ekscesos. Pirmās lojālās dabas sadursmes ar skolotājiem gadījās mācību stundās, galvenokārt vēsturē un krievu valodā. Bārda bija lasījis daudz vairāk, nekā prasīja oficiālā programma, un mēģināja savas zināšanas pielietāt atbildēs, sevišķi rakstu darbos. Atzinības un uzmudināšanas vietā skolotāji apbēra to pārmetumiem un apsmieklu (krievu valodas skolotājs Lafins). Atmiņā kāds no pirmiem rakstu darbiem krievu literatūrā: kādas dzejas atstāstījums prozā. Kā Bārda, tā arī es bijām mācījušies tādās skolās, kur vadītāji iepazīstināja audzēkņus ar literatūru, veicinot patstā-

vīgas izteiksmes izveidošanos un fantazijas attīstību. Šo rakstu darbu Lafins bija novērtējis ar atzīmi «2». Esot uzrakstījuši daudzvārdaini un mulķīgi patētiski — витиевато; vajagot kļauties tuvāk oriģināla tekstam. Varbūt viņam sava daļa taisnības, taču nevajadzēja apspiest katru tieksmi pēc brīvas kustības ārpus trafareta. Vēlāk, protams, piemērojāties šim „самодержавно върноподданному” stilam, tomēr atsevišķos gadījumos iepinot pa asai ķecerīgai domai. Viens no vissivākiem un šinī ziņā nelabojamiem audzēkņiem bija Fr. Bārda. Nelīdzēja Lafina izsmieklis: Bārda necentās atraisīties no viņam iekšēji tik tuviem negaidītu salīdzinājumu, nedzīvo priekšmetu un parādību personificēšanas paņēmieniem. Kā Bārda izteicās latviski — par to nebija jausmas, jo latviešu valodai tika ierādīta mācības stundu rullī visniecīgākā vieta. Vēl jāmin vēstures pasniegšana Plovaiska garā. Bārdam, arī citiem, arvien radās jautājumi, uz kuriem vēstures skolotājs Šako atbildēja nelabprāt un savā zinātniskajā nevarībā un neattapībā raudzīja atrast kaut kādu «kroņa formulu».

Turēdamies it kā atsevišķi, Bārda tomēr neatrāvās no kopēji organizētiem soļiem pret semināra vadības apspiešanas paņēmieniem. Par tādām «dumpjiem» jāatzīst: 1) bliņu streiks, kad audzēkņus gribēja piespiest lietāt speciālus gavēņu ēdienus; 2) kopēja uzstāšanās par labu audzēkņim Sootsam (tagadējais igauņu ģenerālis), kuŗu taisījās un arī izslēdza no semināra. Bārda bija viens no tiem, kas izrādīja vislielāko sašutumu par Sootsam nodarīto pārestību.

Bārda bija ideālists. Kā vārdos, tā darbos viņš stāvēja par iekšējā cilvēka skaidrību, par gara valdīšanu pār miesu, par pašattīstību ārpus materiālo panākumu izredzēm. Viņš bija tolerants pret citu vājībām. Pats nekad nepiedalījās dažādos izpriecu un uzdzīves veidos. Nelietāja

alkoholu, neflirtēja ar jaunavām un pa naktīm neapmeklēja aizliegtus izrikojumus. Vienīgi pret audzēkņu neķītrām baudām viņš noskaņots negātīvi, atzīmēdams tās ar rūgtu un asprātīgi izteiktu ironiju.

Bārda milēja muziku, bet viņam trūka muzikāli izveidotās dzirdes un attiecīgu balss līdzekļu. Audzēkņiem bija obligātoriski jāmacās ērģeļu un vijoles spēle. Bārda mācījās vijoli ar lielu aizrautību, vairāk, nekā tika prasīts, bet arī šinī nozarē tam nebija lielu panākumu. Kautkur iekšā viņam sēdēja muzikāls estēts bez muzikālas valodas, un tādēļ nesaprasts un neatminēts. Viņš labprāt klausījās muziku visos tās veidos, it sevišķi dziedāšanu, un lūkoja vārdiem un žestiem attēlot to, ko juta.

Tikai pēc diviem kopā pavadītiem gadiem Bārda kolēģam atvērās kā dzejnieks. Kādreiz skolēnu rakstu krājumā parādījās divi dzejoļi, ierakstīti sagrozītu rokrakstu bez autora apzīmējuma. Ilgi minējām autoru: dzejoļi bija tiešām izmeklēti viegli pēc formas, izteiksmīgi un izjūtu bagāti. Iespaidis radās neatvairāms un izcēla nezināmā dzejnieka personību pāri visiem citiem literāriskā krājuma autoriem. Pirmais šo dzejoļu autoru uzminēja Jānis Bērziņš (tagad komunistu darbinieks Maskavā). Gan Bārda sākumā liedzās, tomēr pēc kopīga uzbrukuma atzinās. No uzpūtibas un pašapziņas ne vēsts. Bārda pamazām atplauka, atklādams savu iekšējo būtni ne jau slaviskās pašpazemošanās veidā, bet savu estētisko tieksmju pareizības un pamatošanas apoloģijā. Bārda lasīja vācu filozofus; toreiz modē bija Fr. Nīče. Bārdu interesēja asprātīgi paradoksi un dziļas domas. Sieviešu un sievietības ienaidnieks viņš gan nebija, tomēr neskrēja, kā citi, katram bruncim pakal. Par citiem tas ironizēja: šuvēju kavalieri! Patš viņš nešķīroja cilvēkus vērtības ziņā pēc profesijām un stāvokļa, bet ironijas asu-

mu vērta pret aktīvo, baudkāro vīrieti, kam sieviete sākas tikai no vidūca uz leju...

Gandrīz visi mācību priekšmeti seminārā tika pasniegti tik sausi un banāli, ka interese pret tiem būtu īsti pretdabiska. Nemīlamais direktors Polzinskis pasniedza pādagogiju samērā interesanti, un šis priekšmets arī bija vienīgais, kas interesēja Bārdi. Plašāko sabiedrību tolaik sāka aizraut sociālās idejas. Bārda gan lasīja slepus ilegālo literatūru, bet savā būtībā stāvēja tālu no sociālisma.»

Šis atmiņas vēl papildina vienklasnieks A. Sestulis: Ar Fr. Bārdi iepazīšies seminārā, eksāmenu laikā, pie caurkritušo saraksta pētīšanas. Bārda bijis kluss un mierīgs un nekāda savilņojuma neizrādījis. Tāpat turpmākajās skolas gaitās viņš izturējies solidi un kolēģu negantībās nepiedalījies. Parasti sēdējis savrup un lasījis. Stundās mēdzis diezgan sīki izjautāt skolotājus, kas piegriezuši vērību tā lietišķībai un nosvērtībai, nereti uzstādot to citiem par priekšzīmi. Drīz ieguvis respektu arī pret biedriem un tie Bārdi saukājuši par filozofu. Ģērbies vienkāršās pelēkās lauku vadmalas drēbēs un tādā pat mētelī. Vienīgais greznuma priekšmets bijusi papīra apaklīte, ko tas arvien izvēlējis augstāku par citiem. Šai apstākli jauzama elegances sajūta. Bārdu seminārā nereti apmeklējis kāds ģimnazists no Nikolaja ģimnazijas (laikam brālēns Teodors Lācis), ar ko tas mēdzis sarunāties. Raksturīgi, ka Bārda allaž mīlējis, lai to pārliecinātu, ja tas kur kļūdījies. Reiz skolotājs Cīrulis uzdevis klasei tulkot kādu Aksākova stāstiņu no dzīvnieku valsts, kur stāstīts par zosis. Zosis Bārda tulkojis savā limbažnieku izloksnē: dzosis. Izcēlušās lielas debātes. Cīrulim nācies pielikt daudz pūļu, kamēr ieskaidrojis Bārdam pareizību. Te vērojama Bārdas gara patstāvība.

Par izcilāko darbību seminārā skolēniem iz-

dalīti dažādi goda pienākumi kopdzīvē — saimniecībā, bibliotēkā un aptiekā. Bārdam uzticēta aptieka, kur tas izdalījis ārsta parakstītus medikamentus slimniekiem. (Pie semināra pastāvējusi maza slimnīca saslimušajiem audzēkņiem) Arvien, kad kādam pagadījies klepus vai galvas sāpes, skrējuši pie Bārdas pēc paregoricum'a un baldriāna. Visa šī procedūra bijusi saistīta ar jokiem un smiekliem. Ari Bārda tādos gadījumos atplaucis. Tālākos skolniecības gados audzēkņi lielu vērību piegriezuši muzikai. Bārda citīgi vingrinājies uz vijoles un ērģelēm, jūsmojis par klavierēm. Audzēkņi bijuši sadalīti vairākās guļamistabās, kas katra sastādījusi it kā savu kopu. Ikviens kopa, 10—12 audzēkņu, irējuši klavieres; katram dalībniekam nācies maksāt mēnesī 75 kap. Sastādīts stundu saraksts, kad kuŗam spēlēt brīvlaikā. Daudzi savu laiku izmantojuši diezgan pavirši, kurpretī Bārda savā stundā arvien atradies pie klavierēm. Ar lielām pūlēm abi sametuši naudu un par 60 kapeikām nopirkuši lietātu Damm'u. Semināra beigu kursā Bārda jau itin veikli spēlējis dažus gabalus, valšus un citus opusus. Sestdienas vakaros sarīkojuši paraugskolas klasē dejas; šos vakarus nosaukuši par «ītaļu vakariem». Bārda nav tajos piedalījies, kā visur tur, kur jāparāda fiziskā veiklība. Brīvajā laikā viņš mīlējis daudz staigāt pa priedēm, Arkadiju un dzelzceļliniju. Centīgi lasījis krievu daiļliteratūru skolas bibliotēkā un populārākus filozofiskus apcerējumus no Šopenhauera, Mantegacci u. c. Sevīški citīgi studējis Bōkļa Anglijas civilizācijas vēsturi.*) Vislielāko interesi tomēr veltījis latvju rakstniecībai, kas seminārā bijusi moliēgta. Nelegālā kārtā semināristi saņēmuši Mājas Viesa

*) Šīs grāmatas dēļ Bārda ar skolotāju Lafinu sanācis asā konfliktā, jo pēdējais grāmatu konfiscējis un atdevis Bārdam tikai pēc kursa beigšanas seminārā.

Mēnešrakstu, Austrumu, Baltijas Vēstnesi, Dienas Lapu u. c. Tos lasījuši slepenībā. Viens no lielākiem nelegālistiem šai ziņā bijis Bārda. Viņa tuvākie domu biedri un vienklasnieki: K. Ozoliņš, A. Sestulis, E. Kļaviņš, J. Bērziņš, J. Soots u. c. Vecākajā klasē tolaik mācījušies A. Bračs, A. Balodis (A. Krauja) un jaunākajā: A. Austriņš, E. Jansons, E. Pētersons, P. Mežulis, J. Seljamaa, O. Nonācs u. c. Vēlāk, pēdējā klasē esot, nodibinājies savs žurnāls, ko izdevuši rokkrastā, slepenībā no direkcijas. Žurnāla redaktors bijis J. Bērziņš. Ikviens piedalījies ar rakstiem, parasti zem pseudonīmiem; tomēr autori bijuši viegli atmināmi. Bārda parakstījies: Brada-Brada. Kādā žurnāla n-rā parādījies dzejolis Daugava, kas vērsis visu uzmanību. Neviens nav varējis atminēt tā autoru. Tikai vēlāk uzzinājuši, ka tas ir Bārda.

Nereti audzēkņi slepus apmeklējuši Cerības b-bu, kur tukšojuši pa glāzei alus un mēģinājušies biljarda spēlē. Bārda nekad nav turp gājis. Sarunās milējis izcelt atturību un askēzi. Plašākās masās tolaik sākušas perināties no Vakareiropas ievazātās sociālās idejas, kas savu spilgtāko izpausmi guvušas strādnieku nemieros pie Džutas fabrikas 1899. g. pavasarī. Ari semināra audzēkņos radusies liela interese par politiku un sadzīves problēmām. Sevišķi modē bijis ateisms. Bārda šiem jautājumiem nepiegrīzies vērību. Kādā intimākā sarunā izteicies: ja viņš studētu, tad tikai teoloģiju. Vispār Bārda bijis liels individuālists. Kad viņš ko svarīgu pārdomājis, allaž iecirtis kreisās rokas pirkstus tumšo vijīgo matu kodeļā. Pa visu semināra laiku Bārda nav redzēts ķildojamies. Ar biedriem pratis sadzīvot labā saskaņā. Semināristu dvēsele atklājusies sevišķi vakaros, guļamistabā. Tad iztirzāti dažādi jautājumi, kuŗu atrisināšanā labprāt līdzdalījies arī Bārda un ar saviem patstāvīgiem un oriģināliem spriedumiem sacēlis visos izbrīnu.

Rakstnieks A. Bračs atceras Bārdu no semināra laikiem kā pabālu smalku, bet diezgan patīdzējušu auguma jaunekli. Kaut kā viņš tomēr no biedru vidus izcēlies. Bračs bijis vecākā, Bārda jaunākā klasē. Kopgaitas visbiežāk krustojušās skolas bibliotēkā un orķestrī. No savas klases Bārda bijis visčaklākais lasītājs. Viņam tad vēl nepiemitušas tās ārišķīgās savādības, kas bijušas tik raksturīgas vēlāk — pēc Vīnes.

Bijušo skolas biedru atmiņu zīmējumi*) sniedz gaišu raksturojumu par Fr. Bārdas dzīvi un garīgo augsmi seminārā viņos nebrīvajos rusifikācijas laikos. Patvaldnieciski stingrais krieviskā gara režīms, kroņa amatnieku — skolotāju stereotipā vienmuļā dresūra šaurajos programmas rāmjos un visa latviskā noliegums rada viengabalainajā lauku jauneklī dumpīgas sacelšanās tieksmes, kas gudri jāapspiež, bruņojoties ar pacietību. Lojālajās sadursmēs un disputos ar audzinātājiem rūdās raksturs, nostiprinās gribas stingrība un patstāvība. Rūpīgā darbā iegūtās garīgās disciplīnas apskaidro un veido intelektu, kas turpmākā attīstības gaitā jāpadziļina arvien jauniem atziņu kompleksiem. Rodas personības apziņa — individuālitate. Viss garīgi uzkrātais apaugļo dvēseli un dara to cildenu. Dzīva vēl mājā no vecākiem mantotā reliģiskā pietāte, kautrā noslēgtība un lielā iecietība sadzīvē ar kolēģām. Iedziļināšanās filozofiskās problēmās un biežās literāriskās ekskursijas liecina par raženu meklētāja garu. Un noslēpumainā klusībā uz šaurā semināra sola sāk plaiksnīties Bārdas dzejiskais talants — Zemes dēla zvaigžņotā dvēsele, kas vēlāk atmirdz tik zilbinošā spožumā. Pirmie dzejiskie mēģinājumi svaigu izjūtu caurstrāvoti; dominē tajos gleznainā dabas plastika un ritma muzikalitāte. Jau šais

*) Vēstules un intervijas.

pirmdzimtos manāma krasa divergēnce uz dabas romantisma pusi.

Sprīžot pēc biedru izziņām, Bārda sācis dzejot seminārā ap 1900. gadu, sacenšoties ar citiem iesācējiem. Tai pašā laikā arī Antons Austrīņš uzraksta savu pirmo stāstu Cik galvu, tik prātu, kas nodrukāts Dienas Lapā. Jādomā, ka Fr. Bārda dzejas tehnikā mēģinājies jau agrāk — mājā, bet, konspiratīvs būdams, savos sasniegumos nav dalījies ar citiem. Brāļi Jānis un Antons atceras, ka Fricis, jau seminārā esot, vasaras brīvlaikā sacerējis humoristiski-satirisku dzejojumu par tēvoci Juri, kam neveicies ar makšķerēšanu. Kad lasījis priekšā, visi smējušies. Vispār Fricis vasaras brīvdienas pavadījis Rumbiņos, gan lasot, makšķerējot, gan palīdzot vieglākos mājas darbos.

Brāļi nostāsta vēl kādu citu gadījumu, kas raksturo Frici no drastiskās puses. Kādreiz brīvdienās Fricim līdzī atbraucis Rīgas brālēns — Teodors Lācis, ģimnazists. Sadraudzējušies ar omulīgo tēvoci Juri, kas tos vadījis makšķerēšanas un zvejas ekskursijās uz Rāķa ezeru un citur. Nereti tēvocis pazobojies par jaunekļu neveiksmēm: ko nu tie pilsētnieki... Tas šiem nepaticis. Sākuši dzīt visādas jokupēterības un pierunājuši tēvoci fotografēties. Tēvocim tā bijusi pirmā reize, un tas ļoti interesējies, kā izskatīsies bilde. Uzņemts svinīgā pozā, kopā ar savu sievu Jūlu. Kad uzņēmums bijis gatavs, jaunekļi uzzīmējuši tēvoča attēlam uz pieres staltus ragus. Tēvocis ļoti iztrūcies par ragaino ģimetni, bet drīz vien sapratis un sācis sveicināt jokdaŗus ar šķeistu, saukdams: «Ak jūs, sukuburi!...»

III. Skolotāja gaitas.

1901. gada 31. maijā Fricis Bārda kļūst pilntiesīgs tautskolotājs. Semināra apliecība Nr. 220 ar divgalvainu ērgli un pādidagoģiskās padomes

parakstiem viņam nu kabatā. Viņš brīvs un patstāvīgs, kā tikko no ligzdas izlidojis jauns vagnags. Pienācis tas brīdis, kad, skrejot caur dzīvi, jāmacās vingrināt spārni pašam. Kādu laiku tas paliek Rīgā pie brālēna Teodora Lāča, ar ko sadraudzējies semināra laikā. Jūnija vidū Rīgas skolotāju b-ba sarīko Pēteru baznīcā un Latviešu b-bā koncertus, kur kā koris piedalās arī Bārda. Tad abi ar brālēnu brauc uz Rumbiņiem. Te viņi pavada vasaru, mitinādamies klētiņā. Laiku kavē lasot, peldoties mājas dīķī un makšķerējot. Domu degpunktā vietas jautājums: kā valsts stipendiātam tam jānokalpo skolotāja amatā četri gadi. Tēvam patiktos dēlu redzēt kā skolotāju sev tuvumā — Umurgas draudzes skolā vai kaimiņdraudzē. Fricim tomēr citas izredzes: viņš tiecas par katru maksu tuvāk kultūras centram Rīgai, ko tas jau iemīlējis un paspējis saistīt ar to garīgām saitēm, būdams seminārā. Tuvojoties skolu darbības laikam, Fricis lūdz tēvu aizvest to līdz tuvākai stacijai Valmierai. Tēvs atteicas dot zirgu tik karstā darba laikā un mēģina atrunāt dēlu doties pasaulē. Šis konflikts izbeidzas ar to, ka Fricis tās pašas dienas pievakarē, mājniekiem nezinot, kopā ar brālēnu Teodoru dodas kājām uz 40 klm. attālo Valmieru un nokļūst Rīgā. Apmeties pie radiem, Fricis Bārda sāk apklausināties pēc skolotāja vietas. Pilsētā gandrīz nekādu izredžu: visas vietas jau aizņemtas. Vizinoties kādreiz pa Daugavu, Fr. Bārda ar brālēnu nokļūst Katlakalnā un te, pavisam nejauši, pieņem vietējā draudzes skolā palīgskolotāja vietu. Liekas, viņam šai ziņā būs lielā mērā līdzējusi mācītāja J. Ruceļa 1901. gada 7. augustā rakstītā ieteikšanas vēstule, kurā pasvītrots, ka Bārda «viens no labākiem šā gada Valkas skolotāju semināra kursu beigušiem audzēkņiem.»

Divdesmitais gadu simtenis iezvana latviešu garīgajā dzīvē jaunu uzplaukuma laikmetu. Li-

terātūrā un mākslā rodas spēcīgi strāvojumi, kas ievirza tās modernisma gultnē. No Vakareiropas ieplūdušās sociālās un filozofiskās idejas ienes sabiedriskajā dzīvē un literātūrā straujas pārmaiņas un asas cīņas. Veco Neikena, Kaudzišu un Apšišu Jēkaba piētiski pastorālo zemnieku literātūru aizēno jauna moderna, atšķirdamās ar savu daudzpusīgo tematiku un dziļo mākslas vērtību. Iestrādājušies rakstnieki — Blaumanis, Poruks, Aspazija, Rainis, Brigadere, Saulietis, Plūdonis, Niedra u. c. — sniedz savus labākos darbus, pulcinādami ap sevi jaunus un spēcīgus talantus. Žurnāli Austrums, Vērotājs un Mājas Viesa Mēnešraksts, krājumi Rīta Skaņas un Jaunā Raža bagāti krietniem daiļliteratūras darbiem. Blakām lirikai, stāstniecībai un drāmai sāk uzplaukt nopietna literāriska kritika. Latviešu literatūra saņem ievērojamu stāvokli, piesliedamās pasaules literatūras valdošajiem virzieniem.

Šai garīgās dzīves uzplaukšanas laikmetā Frīcis Bārda uzsāk savas skolotāja gaitas Katlakalna draudzes skolā, nokalpojot tur likumā paredzētās stipendiāta klaušas (no 1901. līdz 1905. gadam). Skolas pārzinis, cimzeanietis Miķelis Zariņš, izpilda vietējā draudzē arī ķestera un ērģelnieka vietu. Paturot sev ticības mācības un dziedāšanu, Zariņš pārējos priekšmetus uztic Bārdam. Sākumā jaunajam palīgskolotājam gan trūkst vajadzīgās audzinātāja prakses, sevišķi metodikā, bet drīz viņš jau iedziļinājies visos pārdarītajos noslēpumos un rīkojas klasē ar lielāko maņu, iedvešot skolas dzīvē svaigmi un plašāku elpu. Arī principāla Zariņa ģimenē, kas sākusi pārvācoties, Bārda ienes svaigu nacionālisma apziņu. Vācu garā izglītojamam Zariņam uzkrājušies plaša vācu klasiku bibliotēka, ko tas arvien papildina jaunākiem literatūras sasniegumiem. Viņa meitas Alma un Emmija lielas literatūras cienītājas. Tā Bārda iekļūst tālākai pašizglībai labvēlīgos apstākļos. Vi-

nam nu rodas izdevība savas nepilnīgās vācu valodas zināšanas praktiski papildināt, jo principāla ģimene sarunājas vācu valodā. Pati Zariņa kundze, Suntažu skolotāja Bernhardta meita, cēlusies no pārvācojušās ģimenes. Viņa ļoti krietna un gādīga nama māte un jauno pakauto palīgskolotāju uzņem ģimenē kā līdztiesīgu locekli. Ševišķi draudzīgas attiecības nodibinās jauniešu starpā, kopā muzicējot un studējot literātūru. Nereti šurp atstaigā no Mazjumpravas muižas bijušais palīgskolotājs Delle, ar kuŗu Bārda vēlāk nonāk ļoti tuvās un draudzīgās attiecībās.

Izmantodams labvēlīgos apstākļus, Bārda pa-vaļas brīžos cītīgi turpina literāriskās ekskursijas principāla plašajā bibliotēkā. Ar savu dzīves veidu un darba vietu ļoti apmierināts. Viņu valdzina vietējais dabas romantisms, kur Daugavas māmuļa vilno tā loga priekšā. Koku un dārzu ielenkta, skola atrodas Daugavas kreisajā krastā, jaukā romantiskā vietā. Turpat kalnā staltojas bicantiešu stilā celtā Katlakalna baznīciņa un kādu ceturtdalkilometra uz dienvidrietumiem aiz tās starp kokiem redzama skaistā kapsēta, kur guldīts lielais latviešu draugs un labvēlis Garlibs Merķelis (21. X 1769. — 27. IV 1850.) kam R. L. B. uz-cēlusi staltu pieminekli. Dabas romantisma su-ģestējošo varu Bārda te sajūt viskrasāk. Tomēr galvenais sajūsmas avots — grāmatas. Jau pir-majā vēstulē mājnikiem viņš priecīgi ziņo: «At-braucu laimīgi un tagad dzīvoju laimīgi. Uz priekšu pareģot nekā nevaru, bet cik no visa varu spriest, tad to visu varu izsacīt pārs vārdos — dzīve te būs pilnīgi laba visādās ziņās, un kas viens — te man tik daudz grāmatu, ka izlasīt tās iespējams tik kādos 6—7 gados.» Jaunais skolo-tājs sāk iepazīties ar apkārtējiem skolotājiem. Tepat Krusta skolā, Daugavas pretējā krastā dar-bojas kā palīgskolotājs viņa semināra biedrs E. Kļaviņš. Tas nostādīts sliktākos sociālos ap-

stākļos: priekšnieks alkoholiķis, apkārtējie ļaudis neinteliģenti — strūdzinieki un enkurnieki, kas padevušies sīvā varai. Bārdam šai ziņā daudz labāki. Viņa apkārtņē krietna saujiņa inteliģentu. Muzikāls būdams, viņš noorganizē jau pirmā pusgadā kuplu dziedātāju kori, kuņā dalību ņem arī apkārtnes skolotāji un skolotājas. Tomēr īsta sabiedriskā impulsa viņam trūkst, kaut gan kopā organizēšanai nododas ar lielu aizrautību. Bārda vingrinās vijoles spēlē. Nereti spēlē arī ērģeles vietējā baznīcā un lasa sprediķus, aizvietodams veco skolotāju Zariņu. Tā viņš pamazām ieiet savā amata dzīvē. Jāpiemin, ka vietējais mācītājs Ervīns Gross, vācietis, apkalpodams divas draudzes — Katlakalna un Olaines — savā prombūtnes laikā uztic dievvārdus noturēt vietējam ķesterim. Grossam ļoti imponē jaunais skolotājs, un viņš bieži ved ar to sarunas. Sarunu temats visvairāk reliģija.

Satiksmē ar pagasta inteliģenci Bārda pieklājīgi atturīgs. Ar to viņu visvairāk saista darīšanas un amata pienākumi. Toties jo tuvu viņš saietas ar mātes brāļa Lāča ģimeni Rīgā un dažiem Rīgas kolēģām. Ari inteliģentajā Zariņu ģimenē var pavadīt omulīgi laiku, sarunājoties par literatūru un vingrinoties vācu mēlē. Šai laikā Zariņus jo bieži apmeklē kundzes brālis, mācītājs Johans Bernhardtts, kas agrāk darbojies Lēdurgas draudzē, bet kāda konflikta dēļ ar konsistoriju bijis spiests pārcelties uz Vāciju. Viņš bieži, sevišķi vasarā, apciemo savus radus Katlakalnā. Nākot tuvākos draudzīgos sakaros ar šo vakareiropejisko cilvēku, Bārdu saista tā dziļā erudīcija un lielā vienkāršā inteliģence. Viņu sarunas saistās ar reliģiju un zinātni. Ari Bārda sāk klusībā ilgoties pēc plašākiem dzīves apvārkšņiem. Šaurā skolotāja dzīve tam nevar dot apmierinājumu. Pagaidām viņš vēl saistīts ar stipendiāta klausām un, lai šini bezcerību laikā gūtu kādu gandarījumu,

tas pašmācības ceļā turpina izglītību un uzkrāj garīgo kapitālu. Vismīļāka Bārdam tomēr literatūra. To viņš aizgūtnēm studē Zariņa plašajā bibliotēkā, nākot kontaktā ar pasaules lielajiem autoriem. Vācu rakstnieki sajūsmina to līdz aizrautībai. Lielu interesi modina Pēterā Altenberga darbi un jo sevišķi Cēzara Flaišlena saulainā poēzija. Šis autors necieš retoriku un ignorē stila izsmalcinātību, bet savā dzejā ieliek izjūtu un noskaņu. Viņa galvenais motīvs — klusa rezignācija, kas sintezējas ar gaišu nākotnes ticību un palāvību. Kopā ar Jēkabu Delli Bārda abonē Die Neue Rundschau un uzmanīgi seko latviešu gara dzīvei. Klusībā viņš dzejo, vingrinādamies stilā un nododamies formas jautājumiem. Skolēnu nav visai daudz — kādi 40, kas pēc stundām iet uz mājām. Tādēļ atliek diezgan laika literāriskām studijām, sevišķi pēc skolas revīzijas, ko izdara tautskolu inspektors Fr. Treulands (Brīvzemnieks) 1902. gadā, atrazdamš visu labākā kārtībā. Tikai pavasarī dzīve Katlakalna apkārtnē sāk palikt nemierīga, jo ikdienas šurp izbrauc zaļumos gan skolas, gan dažādas biedrības. Vasaru Bārda pavada vai nu Rumbiņos, vai Limbažos pie brāļa Jāņa. Rudenī viņš atkal skolas darbā. Tajā tam diezgan daudz uzdevumu — skola, baznīca un dziedātāju koris. Viņš tiek galā ar visu, uzturēdamš rakstiskus sakarus arī ar māju. Mājiniekiem ieteic un izraksta laikrakstus, žurnālus, sevišķi Pēterburgas Avīzes un Austrumu, rūpējas par vecāku veselību, Antona un Tillas (Matildas) skolā sūtīšanu u. t. t. Kādā vēstulē tas apvaicājas: «Cik krusttēvam jaunās ballas piedzimušas?» Vispār vēstules, rakstītas visvairāk Kārlim un Jānim, ieturētas labā stila gaumē un piebārstītas ar tikāmu humoru.

Attiecībā uz Fr. Bārdas literārisko darbību Katlakalnā jāatzīmē, ka lielu iespaidu uz to atstājuši vācu rakstnieki. Šī ietekme izskaidrojama psiho-

loģiski un tā ir dabiska. Viņš izdara mēģinājumus arī drāmaturgijas novadā, sarakstīdams dažas ludziņas skolnieku izrādēm. Kādā no šīm ludziņām, Mežmeitu gūsteknis, ievietota jaunatnes literātūras krājumā Jaunība, citas pazudušas. Ari vēlāk Bārda piegriežas šim rakstniecības žanram, bet atstāj to neizkoptu. Galvenais sirds lolojums viņam dzeja. No šī laika, sākot ar 1901. gadu, uzglabājies labs skaits dzejoļu, kas rakstīti diezgan sistematiski, un tajos saskatāms jau apzinīgs autors. Dzejoļiem vēl trūkst dziļāka satura un spilgtākas mākslinieciskas apdares, tādēļ tie netiek publicēti, bet izlietāti vēlāk kā ieskaņas, motīvi, vai atsevišķas rindas. Mēģinājuma ceļā Bārda tomēr nosūta dažus dzejoļus preseī. Viens no tiem visā drīzumā tiek ievietots Rīgas Avīzē Nr. 100, 12. novembrī 1902. g. Dzejolis titulēts Raibais pavediens, un tas uzskatāms kā Bārda pirmais drukātais dzejas darbs. Dzejolis savdabīgs un ļoti raksturīgs dzejnieka vēlākai dabas izjūtai, sevišķi beigu strofas:

«Čin — nu visa daba tvīkst
saules kaislo skūpstu sāpēs...

««Ci-ci — skūpstu plūdi sīkst

««nedzēsuši skūpstu slāpes...

Čin — mums visiem, visiem lemts...

««Ci — spurkš! — — —liķa auts.

Dzejolī ieskaņas spalgs romantikas motīvs, kontrastējoties diviem pretējiem akordiem: mīlas un nāves noskaņai, kas tvērtā dialogā. Raibajā pavedienā savīti dabas izjūtu pretstati:

«Čin — viss svētsvinīgs un kluss;

«mūžīgs miers mirdz debess sejā.

««Ci-ci — kaislīga pēc būs

««zibens čūsku ļaunā deļa.

Līdzīgs motīvs izpaužas nākošos tai pašā laikā rakstītos dzejoļos: Klusas dziesmas (Rīgas Avīzes 1902. gada 131. numurā) un Man kaut kā vajaga

(Jaunība, 55. lp.), kuņos izskan ilgas pēc ideāla. Dzejoļos kūsā neierobežota un neapvaldīta impulsivitāte, spontāns jūtu spriegums, bet trūkst skaidrības, kas rodas vēlāk, talantam attīstoties. Tāpat formas un stila elementi, kas ietver dzejnieka intelekta noslēpumu, vēl diezgan primitīvi un neizkopti. Tikai vēlākos gados Bārda sāk attīstīt sevī īstu dzejisku maņu un kultūru.

Kā Bārda klusībā nodarbojas arī ar filozofisku un reliģisku problēmu atrisināšanu, vērojams no viņa tanī laikā rakstītām vēstulēm. Kādā brālim Kārlim rakstītā (20. I 05.) viņš starp citu zīmīgi saka:

«Pasaule ir auksta. Kam siltas asinis un silta sirds, tas viņā salst. Zivis un vārdes, kam aukstas asinis, nesalst visaukstākā ūdenī. Dubļu peļķu dvēselēm pasaulē vienmēr ir silts. — Un nu tālāk: nav nekāds izglītības stāvoklis, kas cilvēku var padarīt pilnīgu un laimīgu. Katrs stāvoklis ir nelaimīgs, ja viņš tikai stāvoklis, tāpat kā katrs izglītības stāvoklis ir nepilnība. Laime ir ne visstāvoklī, sasniegtā, bet tapšanā, sasniegšanā. Topot pilnīgi. Bet visas tapšanas gala mērķis ir — Dievs. «Jūs būsit, kā Dievi» (Par. gr.). Tik cilvēkam nevajaga tai grēkā krist un savu Dievu saķēmot, domu kā tītara tēviņu un untumainu, kā veclaiku vagari. Cilvēkam vajaga valā tikt no tiem murgiem un saprast, ka ticēt uz Dievu nav ticēt, ka Dievs lauzījis Ādama ribas, trenkājis Ādamu un Ievu ap Paradīzes dārzu, daudzījis bauslibas galdiņus Zinaja kalnā u. t. t. Viss izglītības un ticības kodols un saturs ir: lai cilvēks varētu Dievu piedzīvot savā sirdī un sajūst viņu, kas ir augstāks nekā visa cilvēku saprašana. Un te es gribētu sacīt: tai acumirkli, kad cilvēks domā, ka nu viņš Dievu pilnīgi atradis, pa lielākajai daļai taisni tad viņš to pazaudē. Tā tad atkal: ne stāvoklis, bet tapšana, meklēšana...»

Šinī prātojumā iezīmējas Bārdas transcendentālo ideju plaukums, viņa topošā pasaules uzskata imperatīvs. Zinība prasa loģiku, bet Dieva esamība nav ar prātu uztverama: dievība jāpie-dzīvo un jāsaņū. Nevis atrašanās, bet meklēšana viss jaukums. Ticošam garam, tāpat kā radošam, no svara dispozīcija un izjūtu gradācija. Cik cilvēks liels savos garīgos meklējumos, tik liela viņa ticība.

Gadu desmitiem nostabilējusies pasaules oikonomiskā un politiskā konjunktūra sāk uzrādīt svārstības un novirzienus no parastā mierīgā kursa. Senās doktrīnas stipri novecojušās, vērtības nav tikušas pārvērtētas. Tautu masas valdonīgi aizrauj sociālās idejas. Sākas kara un revolūciju laikmets. Monarchistiskā Krievija pazaudē varas prestižu un noteikšanu Tālajos Austrumos, neizdevīgā karā ar uzlēcošās saules zemi Japānu. Kā postošā kara sekas — nemieri un nākošā revolūcija, kas tik traģiskā kārtā ķēra mazo latvju tautu. Krievu-japāņu kara dārdi atbalsojas Rīgā, kaut gan mazākā mērā. Ari klusajā nomalē Katlakalnā tie top uztverti. Jūtīgais zemes dēls Fr. Bārda bažīgi vēro laikmeta svārstības un liktenīgi pareģo: «Vispārīgi tagad par citu maz ko runā un domā, kā tik par karu. Kas tur iznāks, to grūti noteikt. Ja krieviem paslikti klātos, tas nebūtu tas trakākais, bet var gadīties, ka izceļas pasaules karš...» (Vēstule Kārlim, 2. II 04.). Drusku vēlāk viņš raksta: «No kara lauka dzird diezgan bēdīgas ziņas. Grūti noteikt, kādu galu tas ņems. Ari pa Rīgu te rūgst vienā rūgšanā. Aizviņu svētdienu bijis atkal pie Ģertrūdes baznīcas gatavs dumpis, ko policija, zināms, apspiedusi un simtiem saņēmusi ciet. Tagad visās baznīcās Rīgā tura dievvārdus tik ar stipru policijas apsardzību. Ari pie mūsējiem (Katlakalnā) nāk svētdienās 3—4 gorodovoji. Kas viens zin, kādu galu tas ņems.» Tā raksta Bārda, liktenīgi paredzēdams

lielos pasaules notikumus. Tālo Austrumu epopēja beidzas ar Krievijas traģēdiju: karš zaudēts. Tuvajos revolucionārais Piektais gads ar varonīgajām cīņām un sekojošām reakcijas šausmām — cietumiem un soda ekspedīcijām. «Ikdiens nāk aizvien jaunas pasauli satricinošas briesmu ziņas. Nu mums atkal pienākuši laiki, par kādiem pat tēvu tēvi nezināja stāstīt. Iekšējie nemieri izplatās uguns ātrumā. Kāds gals te būtu paredzams, par to negribu tuvāki runāt. Tik vienu lietu gan var droši pieņemt: kas šito pārcietis, tas labākus laikus redzēs. Jau tādas lietas vien, kā ticības brīvība, skolas mācība mātes valodā, tās diezgan droši tagad gaidāmas.» (Vēstule 19. III 05.).

1905. gada pavasarī, pēc ziemas skolas beigšanas, Bārda neilgu laiku darbojas Strazdumuižas elementārskolā, aizvietodams kādu paziņu, kas šē ievēlēts, bet pagaidām saistīts vecajā vietā. Vaļas brīžos viņš pēta apkārtni — «Rīgu no otras puses» un meklē pēdas, ko Veidenbaums*) izdīžojis. Pa svētdienām brauc atpakaļ uz Katlakalnu — «spēlēt un sprediķot.» Vasaras brīvlaiku Bārda, kā parasts, pavada tēva mājā Rumbiņos un augusta sākumā atgriežas Rīgā, kur turpinās streiki, strādnieku sadursmes ar policiju un titāniska cīņa par brīvību un cilvēciskām tiesībām. Gaisos zib kazāku pipkas, durkļoti šauteņu stobri un šur tur fabriku rajonos rīb spalgu šaviņu zaves. Laiks ir tik nemierīgs, bet liela cīņas spara pilns. Tuvākās dienās gaidāms kara stāvoklis. Tāda tik nenoteikta patreiz situācija, kad Bārda ierodas no klusajiem laukiem pilsētā. Viņš nu brīvs no savām stipendiāta klausām, kas jau pavasarī atkalpotas. Tālākā aroda izvēle pieder viņam pašam. Viņš pats nu noteicējs par savu turpmāko dzīves veidu.

*) Attālš radnieks, skolotājs; vēlāk aizbraucis uz Kaukāzu.

IV. Ciņa par tālāko izglītību.

1. Tērbatā.

Fricis Bārda negrib palikt pusceļā un apmierināties ar šauru tautskolotāja dzīvi. Viņa impulsīvais radošais gars tiektin tiecas pēc tālākiem un plašākiem apvāršņiem. Viņam rūp augstākā izglītība, kas dotu tiesību ieņemt dzīvē cienīgāku un piemērotāku vietu. Tādēļ viņš iesniedz inspektoram paziņojumu un atsakās no palīgskolotāja vietas Katlakalnā, uzdodot par iemeslu veselības uzlabošanu.*) Bārda pagaidām paliek Rīgā un apmetas pie sava kolēģa Jēkaba Delles, kas pametis skolotāja arodu un darbojas Rīgas pilsētas valdē kā kasieris Aleksandra (tagad Brīvības) tirgū, Matisa ielā. Ari Dellem citi plašāki nolūki. Savu brīvo laiku viņš ziedo mākslas studijām. Delles dzīvoklis ērts, ari grāmatu te papilnam. Bārda sāk rosīgi gatavoties uz abituriju, lai vēlāk iestātos universitatē. Tāds viņa nākotnes sapnis. Tomēr Rīgā Bārda ilgi neuzkavējas. Laiks ir trauksmais un revolūcijas dūmaku pilns. Visās malū malās skan dziesmas brīvībai un skaņi cīņas lozungi. Rīgā nekas labs nav paredzams. Un Bārda, kopā ar brālēnu Teodoru Lāci, aizbrauc uz Tērbatu. Brālēns te jau dažus semestrus studējis medicīnu. Viņi apmetas vienā dzīvokli, kopā ar trešo biedru — ķīmijas studentu E. Tukumu.

Un 1905. gada septembrī Bārda negaidīti ziņo no Tērbatas vecākiem un brāļiem: «Neesmu vairs

*) Bārdas semināra liecībā redzama šāda I Rīgas pils. rajona tautskolu inspektora F. Ščerbakova 17. sept. 1905. g. rakstīta atzīme:

Означенный въ этомъ свидѣтельствѣ Фрицъ Яновъ Барда въ теченіе четырехъ лѣтъ (съ 12 сентября 1901. г. по 17 сентября 1905. г.) состоялъ помощникомъ учителя при Катлакальскомъ сельскомъ училищѣ. Уволенъ онъ, по его личной просьбѣ, для поправленія здоровья.

Katlakalnā un neesmu arī vairs skolotājs. Tik te nu jums nav jādomā, ka es no skolotāja amata būtu atstādināts, jeb spiests atstāties... Šoreiz te pilnīgi mana paša resnais pakausis vainīgs un atstājos tādēļ, ka skolotāja amats mani īsti neapmierina un nespēju pretim turēties dziņai, izmēģināt laimi vēl vienu reizi uz augšu laisties, jo sāpīgi krist patiesībā man nemaz nav iespējams: tādu vietu, kāda manējā bija, man aizvien notes brīdī iespējams atrast, pie tam atstājoties par iemeslu uzdevu sabojātu veselību, un tā veselības stiprināšanas nolūkā teicos es skolotāja amatu atstājam uz vienu vai divi gadiem, un šos gadus nu es gribu izlietot sagatavošanai uz ģimnazijas gala eksāmenu un uz studijām. Kad tas man galā tiek, nu — tad ceļš man vaļā, tad ardievu skolotāja amats uz visiem laikiem...»

Bārda nu tuvu savam izglītības ideālam — universitātei, kurā apmeklējuši daudzi latvju censoņi, kaudamies ar badu un trūkumu. Arī viņš uzveiks abitūriju un būs savas *a l m a m a t e r* cītīgs dēls. Viņā noticis lūzums un uzskatu maiņa: senāk to interesēja teoloģija, bet tagad filozofija. «Citas zinātnes mani neinteresē,» noteikti viņš apgalvo kādā vēstulē. Un apzinādamies lielo uzdevumu, ko pats sev uzlicis, Bārda koncentrē visus dvēseles spēkus cīņai par gaišāku nākotni. «Vai zini, tagad ir tā, kā nekad... Bet priekšā man pašlaik logaritmu un trigonometrijas formulas! Vai nav irōnija?! Galva kūp, bet formulas iekšā nelien... Karstas bij dienas ap 17. oktobri... ziņāms, par mierīgu darbu nevar būt runa.» (Vēstule J. Dellem, 3. XI 05.) Arī Tērbatā viss verd revolūcijas mutulos, kā ragankatlā. Tautas nākotnes zieds — studenti nevar palikt vienaldzīgi un ar lielu dedzību pievienojas lielai brīvības kustībai, kas kā nevaldāmās ugunsliesmās ieskāvusi plašo Krieviju. Visniknākās demonstrācijas norisinās 17. oktobrī 1905. gadā, kad brīvības manifesta

vietā tauta saņem kazāku nagaikas un šaviņu zaves. Ari studentu starpā rodas revolūcijas upuri. «Viss cēls un dižs dzimst asinīs!» — aizšalko masās spārnotā revolūcionāru sentence. Trūkst īstas saskaņas pašu studentu starpā. Latvieši, kas apvienojušies savā korporācijā Lettonia, asi uzbrūk vācu vienotņu Kuronia, Livonia, Estonia u. c. korporantiem, kas piedalījušies kā Selbstschutz'a locekļi zemnieku apspiešanā uz laukiem. Mazākumā būdami, latvieši biedrojas ar igauņiem un krieviem, tā modibinādami revolūcionāru kontaktu.

Protams, šādos apstākļos, kā izsakās Bārda, nevar būt runa par mierīgu darbu. Nervozē ari T. Lācis un citi apzinīgākie biedri, jo universitāte slēgta revolūcijas dēļ un uz tās atvēršanu pagaidām vismazāk cerību. Revolūcijā Bārda aktīvu dalību neņem, jo viņam trūkst politiska impulsa. Viņa raksturā nodziļināšanās un kluss mierīgs darbs. Visbiežāk tas sastopams universitātes plašajā bibliotēkā, kur liela grāmatu izvēle. Soli pa solim viņš tuvojas savam iecerētajam mērķim.

Pazīstamo studentu vidū Bārdam ari kāds Rīgas paziņa, brālēna Lāča studiju biedrs P. Kūlis (tagadējais Izgl. m-jas vidusskolu direktors), kas studē jurisprudenci. Lai gan tas dzimis pilsētnieks, tomēr attiecības viņu starpā ļoti tuvas un biedriskas. Nereti tie apmeklē viens otru, risinot nākotnes plānus, un pastaigājas pa apkārtnes jaukajām vietām. Jau tolaik, Tērbatā, Bārda sūdzējies par slimību un apmeklējis ārstu. Ārsts izteicis aizdomas par pūšļa akmeņiem vai nieru kaiti. Lielu vērību slimībai Bārda tomēr nav piegriezis, jo tā pagaidām viņu sevišķi netraucējusi. Viņš turpina pēc iespējas mācīties un revolūcijas troksnim nepiegiež sevišķu vērību. Klusais sevi noslēgtais censonis grāmatnieks nav ne skaļš tribūns, ne aktīvs cīņvedis. Asiņainas demonstrācijas, barikādes, lozungi un kaujas saucieni neietilpst un it kā neiederas viņa lēnīgajā sapņotāja dabā, kur

plaiksnās un veidojas lielas garīgas pārvērtības. Ne skaļā asiņainā revolūcija, bet klusā un miermīlīgā evolūcija...

2. Rīgā.

1905. gada revolūcijai Baltijā bija dziļi sociāli, politiski, oikonomiski un nacionāli cēloņi. Vēsturiskais naids pret vāciem un to feodālisma atliekām, neapdomīgā tuvināšanās krieviem ar sekojošo barbarisko pārkrievošanu, ticības un brīvā vārda spaidiem, kam pievienojās grūtie agrārpolitiskie apstākļi, — viss tas radīja sprāgstvielas vietējo tautību attiecībās. Pietika visniecīgākās sadursmes dzirksts un revolūcijas naida uguns izvērtās trakojošā liesmu jūrā. Pirmais naida spars tika vērsts pret muižniekiem. Tauta sacēlās pret saviem apspiedējiem un aizdedzināja bruņniecības citadeles — muižas un pilis, lai uz šiem ugunssārtiem sadedzinātu feodālisma pēdējās atliekas... Revolūcijas galvenajos centros Pēterpilī un Maskavā briest lieli notikumi. Pēterpils strādnieku padome proklamē vispārēju ģenerālstreiku ar cīņas lozungiem: satversmes sapulces sasaukšana; vispārēja, vienlīdzīga, tieša un aizklāta balsošana; vārda, apziņas, sapulču, biedrošanās un streiku brīvība; 8 stundu darbdiena; zeme zemniekiem u. t. t. Valdības vara stipri sagrīkota. Revolūcija plešas plašumā. Vislielāko sparū tā sasniedz Baltijā.

Velti nogaidījis universitātes atvēršanu, T. Lācis atgriežas Rīgā. Decembra vidū, īsi priekš Ziemas svētkiem, viņam seko Bārda. Viņš ierodas ar pēdējo vilcienu, jo sākas lielais dzelzceļu streiks, kas paralizē satiksmes kustību. Tērbatas un Ņevas (Blaumaņa) ielu stūrī Bārda atrod mazu istabiņu par 8 rbļ. mēnesī un iesāk dzīvot uz savu roku. «Kā tālāk būs» — viņš raksta uz māju — «vai janvāra beigās iznāks braukšana uz Tērbatu — to skaidri nezinu, bet cerības gan mazas. Strādāt ta-

gad — jā — tad gan drīzāk varētu kādu fizisku darbu, bet garīgu — tas ļoti grūti. Strādā nu, mācies nu tādus sausus krāmus, kas pa lielākai daļai tik ar atmiņu jākaļ, kad asinis tev gandrīz vaigā slakās, kad katra avīžu lapa, liekas, tā pilna asinīm, ka gandrīz pie pirkstiem līp...» Tālāk par revolūciju viņš definē: «Kā Ijabs nolādēja savu dzimšanas dienu, tā lai latviešu tauta nolād šo gadu. Esmu pārliecināts, ka ari latviešu tauta — ilgi vai īsi — tomēr piedzīvos tās dienas, kādas piedzīvoja Ijabs pēc pārbaudīšanām, bet dārgi tas maksāja, briesmīgs ir tas sods par aklību un neapdomību, jo šī pēdējā laika rīcība — pēc 17. oktobra — bij briesmīgākā īsredzība, briesmīgākā neapdomība, kāda vēsturē reti nāk priekšā. Es nevainoju vientiesīgo, darbu apkrauto laucinieku — grūti, pat neiespējami bij viņam ko apdomīgu un apzinīgu uzsākt — apmulsis viņš bija un apmulsināts, bet vai tiem, caur ko šim mazākajam brālim bij jākrīt galējā nelaimē...»

Revolūcionāriem jācinās pret valdības bruņotu spēku, ko organizē un vada Baltijas muižnieku dēli, junkuri, pielietādami visnejedzīgākās un nesaudzīgākās cīņas metodes. Nevienādā cīņā revolūcionāri krīt kā īsti varoņi. Viņi grib šķīstīt tautu no verdzības sārņiem. Dziļš un aizrautīgs ir viņu revolūcionārais romantisms. Tad sākās tumšais reakcijas laikmets. Revolūciju apspieda bargiem, pat barbariskiem līdzekļiem, kas pazīstami vēsturē no despotiskā Čingishana laikiem. Krievu kazāki, dragūņi un kareivji sarīkoja asinainas eksekūcijas: nošāva simtiem cilvēku un nodedzināja simtiem lauku māju. Vēlāk bijušais Krievijas valsts vīrs grāfs Vitte ar šausmām nosoda savās atmiņās šo aziātisko mežonību. Bet ko toreiz varēja darīt saujiņa varonīgo revolūcionāru pret labi disciplinēto un bruņoto pārspēku?

Šai laikā norisinās revolūcija ari latviešu garīgajā dzīvē. Sabangoto brīvības ideju ietekmēti,

laikraksti un žurnāli sāk iznākt viens pēc otra ar laikmetīgi krasu saturu. Cieņā un godā nāk sociālās problēmas un politiski oikonomiskie temati. Mākslā sakņojas visādi īsmi: ekspresionisms, kubisms un futūrisms. Nogrūpējušies pulciņos, rakstnieki ķeras pie garīgo vērtību pārvērtēšanas literātūrā. Vecie mēnešraksti: Austrums, Vērotājs un Mājas Viesa Mēnešraksts apstājušies; to vietā nāk jauni ar spīgtu laikmetīgu tendenci. 1906. gada janvārī parādās žurnāls Kāvi ar spilgtu ierosinošu saturu K. Skalbes redakcijā. Kāvos plaiksnās vienotra ugunīga doma, līdz šim tik pārdroša un neparasta. Kāviem seko J. Akurātera vadītais liter. žurnāls Pret Sauli, kur blakām stāstiem un dzejām cienīga vieta ierādīta arī mākslai un kritikai. Te ieviešas V. Eglīša kultivētais dekadences gars. Kraso sociālpolitisko ideju dēļ abi žurnāli tiek drīzā laikā konfiscēti un apturēti. To redaktoriem Skalbem un Akurāteram draud bargas represijas. Maijā K. Štrāla redakcijā iznāk Dzelme, kurā rakstnieki K. Krūza, E. Cālītis, Zemgaliešu Biruta, K. Štrāls, J. Akurāters, J. Jaunsudrabiņš, A. Baltpurviņš, K. Jēkabsons un K. Skalbe deklarē savus uzskatus par mākslu: «Mākslas darbi aizdedzina cilvēku dvēselēs kādu iekšēju liesmu, kurai nav nekā kopēja ar kāda laika ikdienišķām domām un spriedumiem. Tā māksla kļūst par sevišķu harmonisku skaistuma sajūtu, par jaunu dievlūgšanu — reliģisku mākslas kultu. Dziļākos mistiskos dvēseles noslēpumus modinās un apgaismo māksla. Un tā vienīgā dziļākā un patiesā nākotnes reliģija būs skaistuma reliģija.» Dzelmei seko Zalkša almanachs A. Ķeniņa lietpratīgā un gaumīgā vadībā un M. Buclera izdotie Stari ar J. Jaunsudrabiņu literāriskās nodaļas priekšgalā. Kādā financistu grupa laiž klajā puslīdz lojāla virziena dienas laikrakstu Latvija, uzaicinot par literārisko vadītāju Rūdolfu Blaumani. Sākoties represijām,

viens pēc otra apstājas sociāldemokratiskie laikraksti: Dienas Lapa, Jaunā Dienas Lapa, Darbs, Dienas Apskats u. c. Pagaidām vēl turas Baltijas Vēstnesis, Balss, Mājas Viesis un Rīgas Avīze. Tādas šai laika sprīdī literāriskās izredzes, kur nesaudzīgi darbojas reakcijas šķēps, nagaika un cenzora zīmulis...

Pārbraucis no Tērbatas, Fr. Bārda uzmanīgi seko visām pārvērtībām politiskajā un kultūrlajā dzīvē, neņemdamas tajā aktīvu dalību. Viņš ļoti norūpējies par saviem piederīgiem, kas sveiki un veseli dzīvo Rumbiņos. Bārda sarakstās ar tiem, apspriežoties par dažādiem saimnieciskas dabas jautājumiem. Viņš apjautājas par mātes un tēva veselību un ieteic tiem nepieciešamo lasāmo materiālu. Lauciniekiem šinī ziņā grūtāk orientēties, jo laikraksti «dīgst un nīkst, kā sēnes lietus laikā.» Kā drošāko tas ieteic jauno dienas avīzi Latviju ar mēreni brīvu virzienu. Izsūta brālim Kārlim Dzimtenes pielikumus, kuŗos nodrukāts kāds Bārdas no vācu valodas pārstrādāts darbs «Par savstarpējo palīdzību». Kā honorāru viņš saņem 1 kapeiku par rindiņu...

Šai revolūcijas atplūdu laikā sāk krasi attīstīties Bārdas literāriskās intereses. Satiekoties ar jaunajiem rakstniekiem Austrīņu un Braču, kas tam kā skolas biedri pazīstami no semināra laikiem, viņš tiek ierauts literāriskajā vidē, un viņā no jauna pamostas Zemes dēls ar zvaigžņoto dvēseli. Iepazīnies ar Saulieti, Baltpurviņu un K. Štrālu, Bārda jau rosīgi domā par literārisko karjēru. Nejausgs gadījums to satuvina ar J. Jaunsudrabiņu. Jaunais mākslinieks tiikko atgriezies no Minchenes un savā dzīvoklī sarīko gleznu izstādi*), kuŗu apmeklē arī Bārda un ar savu plato

*) Par šo izstādi P. Gruzna raksta «Pret Sauli» Nr. 1: Nupat ziemas sākumā, Cēsu ielā, sētas dzīvoklī, klusā siltā istabnā tika apmeklēta no tiem, kuŗi gatavi kāpt nezin cik stāvu augstas trepes, ka tik tuvāk saulei, gaismai, siltumam.

pieri, tumšo matu valni un decento izturēšanos atstāj uz izstādes sarīkotāju savādu iespaidu. Nākošās dienās tos iepazīstina Delle, kas kā skolnieks darbojas Jaunsudrabiņa mākslas studijā. Tālākās attiecības ar Bārdi Jaunsudrabiņš notēlo savās atmiņās:

«Es nezinu, kā tas nu nācās — vai Fricis Bārda dzīvoja Rīgā, vai iebrauca, bet mums iznāca visai bieži satikties pie Delles, viņa ērtajā gaišajā dzīvoklī, tirgus laukuma vidus ēkā. Daudzas reizes, kad mūsu Jēkabs, uzlicis savu sarkanlokaino ģenerāļa cepuri, apstaigāja tirdziniekus, mēs ar Frici Bārdi pārkrāvājām viņa grāmatu plauktu, kur bija daudz jauku lietu. Gandrīz viss vērtīgākais, kas patlaban radās vācu literatūrā, bij te atrodamas. Tā kā draugs Delle saņēma diezgan labu algu, nebija precējies un neizdeva kapeiku nelietīgi, tad varēja labu summu ik mēnesi ziedot grāmatām. Vajadzēja tikai ierunāties, ka ir pie Brunsas vai pie Kimeļa logā redzēta tāda un tāda grāmata, kurai vajadzētu būt labai, un Delle nākošā reizē to jau izņēma no sava plaukta un glāstīdams ielika tev rokās. Gandrīz jāsaka, ka šis bagātais grāmatu plaukts bija Friča Bārdas sacerējums. Dellem atlika mazāk laika lasīšanai un viņš nebūtu varējis izsekot plašajai vācu literatūrai, tāpat kā es. Jo toreiz es biju nodevies vairāk glezniecībai, kaut gan biju pārtulkojis Hamsuna «Pānu» un šo to mēģinājis uzrakstīt no isākiem tēlojumiem. Tai laikā iznāca Kellermana «Ingeborga». Mēs lasījām ar aizraušanos Hofmanstālu, Šnicleri, Altenbergu, Flaišlenu un Dautendeju. Bārdam sevišķi patika Manfreda Kibera bērnu dzejoļi. Vienmēr bija kas labs un jauks ko pārrunāt, kad bijām kopā. Delle mācījās mežragu pūst.*) Bārda spēlēja klavieres. Tā dažreiz vakari izvērtās mazos koncertos.

*) Keizariskās Mūzikas skolas Rīgas nodaļā (Kr.)

Toreiz bija liels tapšanas laikmets. Nevien politikā, bet arī latviešu mākslas pasaulē. Muzikā Alfrēds Kalniņš un Emīls Dārziņš. Teātrī Biruta Skujeniece, Viļums Vēveris, Rūdolfs Bērziņš. Dziesmā Pauls Sakss un Ādolfs Kaktiņš. Rakstniecībā no mūsu gājuma jau stingri stāvēja uz kājām Skalbe un Akurāters, pa daļai Kārlis Jēkabsons un Krūza. Mēs citi veidojāmies. Bet Fr. Bārda nebija vēl nekas.

Es biju sarakstījis lugu «Traģēdija» un laikam arī «Vēja ziedus». Šo darbu panākumi un vecā draudzība ar Mārtiņu Bucleri, kam bija liels fotografisku piederumu veikals, un kuņģis gribēja izdot mēnešrakstu «Stari», noveda mani pie tā, ka es kļuva par šī mēnešraksta literāriskās daļas vadītāju. Un tālākais risinājās tā, ka Fricis Bārda, kam bija pie mūsu sastapšanās kabatā tikai pāris kautri uzrakstītu dzejoliņu, kuņģis nemaz necentās kaut kur novietot, kļuva tagad par čaklu «Staru» līdzstrādnieku. Vēl vairāk: kad es pēc kāda laika atkal braucu prom no Rīgas, es nezināju izdevējam ieteikt labāka redaktora par Frici Bārdi. Talants, sevi augdams, bija tā nobriedis, ka bez taustišanās un meklēšanās uzreiz gāja savu ceļu.

Kā jau tas parasti mēdz būt, — līdz ar izvirzīšanos virspusē, paplašinās labu biedru loks. Bārda drīz vien kļūst pazīstams visā literātu sabiedrībā personīgi. Viņu labi ieredz Rūdolfs Blaumanis. Viņš ir tuvs līdzstrādnieks Keniņa un Saulieša izdevumos. Raksta paņ satiriskus dzejoļus, ja ir vajadzība. Visi ir pieraduši pie viņa īpatnējās frizūras, pie viņa runas veida, pie viņa vārīgās pieskārsšanās priekšmetiem, pie viņa it kā vienmēr pārspīlētās kārtības apgērba ziņā, kas mums, istajiem bohēmas ļaudim, agrāk stipri dūrās acīs!»

Palicis viens savā Rīgas istabiņā, Bārda 1906. gada sākumā piegriežas no jauna literātūrai. Īsā laikā viņš saraksta tēlojumus: Kapeiciņu un

Dzintarbērnī un mežainis. Šais tēlojumos ieskanas laikmetīgi motīvi un tajos ievīti sociāli kontrasti: bagātība un disharmonējošā nabadzība, sevišķi pirmajā, kur autors uzsver sociālās netaisnības principu. Ironizējot par bagātniekiem, viņš to panāk smalkjūtīgas alegorijas veidā, ņemdam kā salīdzinājuma objektus pūpēžus un bekas. «Dažam pūpēžam atkal vienam pašam divi zirgi priekšā. Tāds, jādomā, pārāk tārpupils; beidzot vēl dažus, jādomā — tos slaveņākos starp slaveniem, tos īstos pūpēžu kubiazus, tos tad transportē piemērīga lieluma slēgtos ratos, aiz cienības pret publikas aistētiskām jūtām.» Tālāk autoru vajā izdēdējis nabadzības tēls — kāda meitenīte, kas kā nelabs kaķēns uzlec tam uz pleciem, aizspiežas aiz apkakles, palien zem krekla un paliek tur nekustoša. «Un es vairs nevarēju iet pusdienu ēst. Es vairs nevarēju viņu nost dabūt no pleciem un atkausēt arī nē. Plāna viņa bija palikusi, kā želatīna papīrs, bet nekusa... Un neviens cilvēks nevarēja viņu nost dabūt no maniem pleciem... Un viņa mani mocīja ilgi — ilgi.» Šis oriģinālais salīdzinājums noteicoši raksturo autora literāriskās spējas, fantāzijas dziļumu un izsmalcināto gaumi. Otrajā tēlojumā — Dzintarbērnī un mežainis, kuŗa tematikā pavīd politiski notikumi, Bārda varoņa Gaida lomā tēlo revolūcijas sākumā nošauto censoni — dzejnieku Jūliju Dievkociņu. Jūsmojošais varonis ideālists, kas necieš brutālu varu, padodas ar smaidu uz lūpām un mirst kā uzvarētājs. «Puķes... puķes...» čukst varonis, raudzīdamies savās asinīs. Un ozolzarā pār uzņemto smilšu kopu dūdo pelēkais meža balodītis:

«Tuos kapus, tuos kapus — pieminat,
 «Kur sirdsšķīstuos varoņus guldinat!...»

Šai tēlojumā autors deklarē savus ieskatus par revolūcionārā Piektā gada notikumiem. Ta-

jos viņš redz visspilgtāk nabadzīgo apspiesto šķiru
pašreizējā cīņu triumfu un kristiānisko mo-
cekļu ideālismu, bet izlaiž no redzes lēnka kustī-
bā apslēptos reālpolitiskos mērķus. Āri dažos
tā laika dzejoļos jaužama laikmetīga smeldze:

Smags trūdu tvans
No svešas zemes sok,
It kā iz liķu muklāja
Tas aumaļotu — —
Vājš kapa zvans
Lēni kur gaisu lok,
It kā to pielijusi egle
Šurp atmiglotu...
Es sudraba smieklus noriju
Un skumjām kā egle pieliju...

(Dzejolis, ar virsrakstu *Pievakarē*, nodrukāts
žurn. *Pret Sauli* 1906. g. maija n-rā.) Tādas no-
skaņas viņo dzejnieka-ideālista jūtas un prātu
lielajā cīņas laikā. Pats viņš šaj cīņā stāv no-
maļš, raudzīdamies tajā ar skumju skepsi, tomēr
nešaubīgi tic tautas labākai nākotnei. Sociālo
cīņu tas saprot kā kultūrālu aktu, kas jāpanāk
garīgiem līdzekļiem.

Fricis Bārda joprojām satiekas ar J. Delli
un brālēnu T. Lāci, kas studiju nolūkos grib do-
ties uz ārzemēm, kur darbojas jau daži paziņas
O. Grosvalds Mīnchenē u. c. Cik ilgi še kavēt
dārgo laiku, gaidot uz revolūcijas izbeigšanos?
Ārzemēs, kur sociālpolitiskais limenis mierīgs un
kluss, iespējams turpināt izglītību un nobeigt
pārtrauktās studijas. Šīs domas iespārno abus
jaunekļus. Viņi izstrādā sīku plānu un cenšas to
reālizēt. Viņos tik daudz drosmes un jauneklīga
spāra, kaš tiem it kā pāri kūsā un nezin kur ie-
lieties. Sakarsušo fantaziju vilina svešais, neiz-
baudītais. Un 1906. gada pavasarī tie iesniedz
gubernātoram lūgumu par ārzemes pasēm.

3. Vīnē.

Trešās Lieldienas vakarā Fr. Bārda ar brālēnu T. Lāci sēstas vilcienā un atstāj revolūcijas krampjos raustošos Rīgu. Tas ir īsts varonības akts, kas apbrīnošanas cienīgs, jo jaunekļiem, sevišķi Bārdam, nav nodrošinātas aizmugures, no kurienes varētu gaidīt palīdzību nebaltā stundā. Caur Daugavpili, Viļņu, Grodņu un Belostoku tie nokļūst Varšavā. No turienes vēl labs brauciens līdz robežai un tad tālāk pa Austrijas teritoriju, kur aiz zilās Donavas mirgo skaistās austriešu metropoles ugunis. Vīnē tie iebrauc naktī un otrā dienā noīrē istabu, kas maksā 20 guldeņu mēnesī. Bārda nekavējoši paziņo vecākiem: «Neizbīstaties — es tas esmu! Nē — mēs te esam abi ar Teo — pašā «eistrēķu» galvas pilsētā Vīnē uz Donavas krastiem... Tuvākas ziņas visā drīzumā, vēstulē. Labas dienas Mātei, Tēvam, krusttēvam, brāļiem, māsām — visiem, visiem... Fricis, palaidnis Nr. 1., Teodors, palaidnis bez numura, noskūpst Jūs visus sirsnīgi.» Tas notiek 1906. gada aprīlī, pašā sākumā. Vēlāk viņš garākā vēstulē paskaidro, kā tas noticis: «Nu — ļoti vienkārši. Ka Teodors gribēja uz Vīni braukt, to jau agrāk rakstīju. Es tad domāju vēl kādu mēnesi palikt Rīgā un tad braukt pa vasaru pie Jums. Bet tā nu iznāca — Teodoram vienam negribējās braukt, man vienam negribējās Rīgā palikt, un tā vienā jaukā vakarā mēs ņēmām un aizbraucām... apmēram kā toreiz, kad uz Valmieru abi aizcilpojām... Strādāt kādu laiku še varēšu labāki kā Rīgā. Tur man daudz šādu-tādu ikaļu, no kuriem nevar atkratīties un tā izšķērš daudz laika. Bez tam — redzēt ārzemes un pavisam citu pasauli ir arī kas, kas ne katram dzīvē laimējas...»

Aizbraukšana notiek pēkšņi un slepeni, nevienam nezinot. Delle vienīgais, kam notikušais

ir atklāts fakts. Noslēpumainībai par cēloni gluži finansiāli apstākļi. Bārdam pašam trūkst līdzekļu, lai uzsāktu studijas, turklāt vēl tālajā pasaules pilsētā, svešumā. Tomēr brālēns T. Lācis apsolās dalīties ar viņu priekos un bēdās no sava mazumiņa; arī draugs Delle neatsakās palīdzēt no saviem ienākumiem. Pašam Bārdam liela cerība iepelnīt drusku ar honorāriem, iesūtot redakcijām savus literāriskos darbus. Honorāru iekasēšanu viņš uztic Dellem.

Plašā, skaistā Donavas metropole Vīne ar skaļo, trauksmīgi pulsājošo dzīvi, staltajām gotiskā, baroka, rokoko un renesanses stila celtnēm, pieminekļiem un dārziem sākumā apzīlībina Bārdū. Daudzo tautību jūkli viņš jūtas svešnieks un vientulis, kam mīlas vēl lauku rasotās āres, ēnainās birzis un zāļainās tērces. Pamazītēm viņš sāk iepazīties ar pilsētas mākslas brīnumiem, ievērojamībām un straujo kūšājošo dzīvi, kas ik uz soļa rit štrausiskajā trīsceturtdaļtaktī... Vispār viņieši jautra rakstura ļaudis, kas par visu vairāk mīlē muziku, dejas un dziesmas, pavadot laiku jautrā sabiedrībā mazajos krodziņos, bīrhallēs, kafejnīcās un izpriecu dārzos. Svētdienās tiek sarīkoti jautri izbraukumi un ekskursijas kalnos pa jauko un romantisko apkārtni, piemēram uz kalnaino Kālenbergu, Dēblingu, Veidlingu (ar Lenava kapliču), Šēnbrunu, Bādeni (ar brīnišķi jauko Elēnentāles ieleju), Beslavu, Ebersdorfu u. c. Lapu kokiem, pichtām un cīruleglēm apaugušie kalnu pauguri sniedzas 300—500 mtr. padebešos; to pakājēs izkaisītas skaistas villas un vīndārzi. Tālāk uz dienvidvakariem kalnainais reljefs piekļaujas lielajam Alpu masīvam. Ziemeļrītos skaisto pilsētu iejož zilais Donavas baseins ar kanāliem, dambjiem un slūžām. Klimats mērens, bet ļoti nepastāvīgs.

Friča Bārdas brauciens uz Vīni iezīmē jaunu interesantu posmu viņa turpmākajā dzīvē. Lielajā

mākslas, zinātņu un muzikas pilsētā viņam paveras cita plašāka, neizmērojama dimensiju pasaule. Te sākas viņa īstais darbības mets, kur jārēķinās vienīgi ar paša spēkiem. Tālu no dzimtenes un savējiem, viņš pakļauts aklai apstākļu varai, cīņā par iecerēto ideālu. Šai cīņā rūdās spēki, rodas aktivitāte un tās aspektā briest noteikts pasaules uzskats, kas sintezējas romantismā. Ari Vīne — visromantiskākā pilsēta pasaulē, ar savām dziļi muzikālajām tradīcijām, ar operu un koncerthallēm, kur majestātiski valda lielo skaņu ģeniju — Bethovena, Mocarta, Brāmsa un Šuberta gars. Tūdaļ pēc aizbraukšanas Fr. Bārda leģitimējas uz sava skolotāja diploma pamata Vīnes universitātes filozofijas fakultātē kā brīvklaušitājs. Viņš nu ārkārtējs students, kam priekšā vēl abiturījs, un viņam, tāpat kā citiem laimīgajiem, vaļā universitātes durvis. Kā drošības ķīla tam kabatā glabājas fakultātes dekānāta izdotā

A u f n a h m s s c h e i n.

Herr Fritz (Spritz) Bahrda gebürtig aus Posendorf, Russland, hat sich gehörig zur Aufnahme als ausserordentlicher Hörer der philosoph. Fakultät dieser Universität legitimiert.

Wien, den 26. April 1906.

(Dekāna paraksts.)

Un Bārda sajūsmā raksta Dellem: «Vari mani gratulēt kā «ausserordentlichen Studierenden der Wiener Universität», Krievijā tādus zellus sauc vienkārši — par brīvklaušitājiem... Un tā nu es esmu filozofijas fakultātes brīvklaušitājs, ikdienas jāapmeklē 3—4 priekšlasījumi. Daži pie tam man ļoti derīgi, piem. par klasisko romiešu literātūru.» Pirmā semestrī, kā redzams Meldungsbogenā, viņš pieteicas piecos priekšmetos:

a) eksperimentālā fizika, ko pasniedz profesors V. Lange;

- b) romiešu literatūras vēsture, pasniedz prof. Dr. E. Hemlers;
- c) Horaca dzejas analīze, prof. Dr. E. Hemlers;
- d) romiešu satīra, prof. Dr. A. Engelbrechts un
- e) latīņu stila vingrinājumi, prof. Dr. A. Engelbrechts.

Fr. Bārdam rūp visvairāk tie priekšmeti, kam sakars ar rakstniecību un vispārējo izglītību. Šo priekšmetu izvēlē viņš vadās ar lielu priekšnojautu no savas subjektīvās gribas, kā īsts individuālists. Lai iedziļinātos ētisko un filozofisko disciplīnu metodoloģijā, nereti jāstrādā 16—18 stundu dienā. Klāt nāk vēl nokavētie abitūrija darbi. Savs laiks jāatlicina arī literatūrai, nepātraucot sakarus ar žurnālu un laikrakstu redakcijām dzimtenē. Dzelme, Stari un Latvija labprāt drukā viņa dzejas, ierindojojot tās redzamā vietā starp latvju labāko rakstnieku darbiem. 1906. gadā sāk iznākt A. Keņiņa vadītais mākslas un literatūras almanachs Zalktis, kurā darbojas Saulietis, Fallijs, V. Eglītis, A. Brigādere, V. Plūdonis, A. Austrīņš, L. Laicēns, A. Baltpurviņš, K. Skalbe, K. Štrāls, A. Smilga, J. Jaunsudrabiņš, J. Akurāters, Zengaliču Biruta, Aina Rasmere, J. Poruks, K. Krūza, Teodors, G. Šķilters, J. Rozenāls, J. Madernieks, E. Dārziņš u. c. Almanacha 1. n-ram Bārda nosūta savu fantastisko tēlojumu prozā Milzis un mana līgava; vēlāk turpina sūtīt dzejoļus. Kritika izceļ jauno savdabīgo dzejnieku. Tikai V. Eglītis, kritiskā apskatā par Zalkti, izsakās diezgan negatīvi: «Bārda nav baudāms vēl. Viiss gleznu plūdos. Bez gara, domu, bez stila.» (Dzelme Nr. 1 — 1907.). Tas ir pātagas cirtiens Bārdas patmīlībai. Būt vai nebūt zemes dēlam ar zvaigzņoto dvēseli? Šī dilema jaucē jauno Mūzas kalpu. Un spītīgi viņš zilē: būt!..

K. Krūza savā kritiskajā recenzijā par Stariem gluži pretējās domās: «Bārda ir jauns rakstnieks; viņa dvēsele pilna gleznu; gribas ticēt, ka viņam būs skaista nākotne...» (Dzelme Nr. 5 — 1906.). Krūzas pareģojums liktenīgs: tas piepildās.

Universitāte sniedz Bārdam arī dažas priekšrocības praktiskajā dzīvē. Tā mensā (studentu virtuvē) viņš saņem ēdienus par $\frac{2}{3}$ lētāki, nekā parasts. Ari teātros, operā, tramvajā un dzelzceļos maksa samērā lētāka. Neskatoties uz lēto dzīvi un cenu pazeminājumiem zem normas, izmantot Vīnes kultūrālās devas nākas diezgan reti, sevišķi kur tās saistītas ar financēm. Tāpat trokšņainā un izlaidīgā bohēmas dzīve nav pa zobam un makam. Tad jau daudz labāk izklaidēties, apskatot muzejus un dabas romantikas piesātināto apkārtni ar vēsturiskām vietām un senatnes pieminekļiem. Universitāte, kuŗā Bārda klausās lekcijas, atrodas Vīnes centrā, netālu no ķeizara pils. Universitāti apmeklē studenti no visām pasaules malām — Krievijas, Turcijas, Āzijas, Ēģiptes, Afrikas, Amerikas un daži pat no Austrālijas un to skaits pārsniedz 8000: ap 6000 kārtējo un vairāk par 2000 ārkārtējo. Latviešu tikai trīs: Fr. Bārda, T. Lācis un Dr. Saliņš; pēdējais ieradies papildināties medicīniskajās zinībās. Ari T. Lācis cītīgi turpina studēt medicīnu. Savus pavaļas brīžus viņi pavada muzeju apskatē, bibliotēkās vai ekskursijās pa jauko apkārtni ar bagāto veģetāciju. Universitātes rīcībā atrodas vairāki institūti, kolekcijas un plaši mācības līdzekļu krājumi, observatorija, botaniskais dārzs un liela bibliotēka ar tuvu pie pusmiljona sējumiem grāmatu. Viss tas pieietams studentiem bezmaksas ceļā. Lielais Rings, kuŗu krusto daudzas ielas, ietver vairākus kokiem un puķēm apstādītus laukumus; ievērojamākie no tiem: Franča laukums ar Franča I pieminekli, Josefa laukums ar

Josefa II statuju, Terezijas laukums ar lepnu pieminekli Marijai Terezijai, Albrehta laukums ar Mocarta pieminekli, Bēthovena laukums ar Bēthovena pieminekli, Šillera laukums ar pieminekli Šilleram, lielais Rātūža laukums un, beidzot, vēdekļveidīgais «Praterstern». Pilsētnieku pastaiġai ļoti krāšņi Donavas kreisā krastā iekārtots Pilsētas parks un bezgalīgi plašais Praters — šī milzu birzs ar veciem kokiem un puķainām pļavām, aptverošs 1712 ha lielu zemes platumu uz salas starp Donavu un tās kanālu. Praterī ierīkotas dažādas iestādes publikas apskatei un uzjautrināšanai: Vīvarijs, Angļu dārzs, zvērnīca un Tautas praters ar neskaitāmiem balaganiem, marionetu teātriem, karuseļiem, alus hallēm un restorāniem. Svētdienās un svētkos te notiek lielas masu parādes. Ringa ielokā daudz grandiozu celtņu, kas ieslēdz veco Iekšpilsētu ar šaurajām ieliņām kā brīnišķīgā burvju lokā. Celtņu skaitā ietilpst jaunais Burgteātris, universitāte, parlamenta ēka, birža, mākslas akadēmija, rātūzis, galma mākslas muzeji (Hofmuseen) u. c. Starp svētnīcām viskrāšņākā sv. Stefana katedrāle, kur sakrātas lielas mākslas vērtības; zem katedrāles plašas katakombas, kas ierīkotas senatnē. Sv. Augustīna (gotiskā st.), sv. Miķeļa (romāņu st.), Kapuciniešu, Minorītiešu (Leonardo da Vinči mozaika), sv. Kārļa u. c. katedrāles, baznīcas un sinagogas. «Ko redzēt šē nu ir tiešām bezgala daudz, — es nezinu, ja šē vienu mūsu laucinieku atvestu, tas tiešām nezinātu, vai viņš sapņo, vai nomodā ir. Tādā kārtā nu katru brīvu brīdi mēs varam izlietot derīgi, vai nu aplūkojot pilsētas brīnumus, vai atkal ārpus pilsētas — kalnus un dabas jaukumus.» Tādā pacilātā garā Bārda raksta mājniekiem. Ari pašu veco kauci (ķeizaru Franci Jozefu), ko tauta tik ļoti ciena, viņam pagadas redzēt garām braucot vienkāršā divzirgu kariatē. Raugoties muzejā Senēģiptes mūmijās,

kuŗu mūŗs 4000 g. priekŗ Kristus, Bārdam paliek ērmoti ap dūŗu. «Bez tam ņis un tas jauns te jau gandrīz ik uz soŗa. Vēlāk, zināms, pieron pie visa un paliek vienaldzīgāks.» Un tad viņŗ jūsmo par kalniem: «Pa Vasarsvētkiem bijām Alpos. Te nu bij atkal kas gluŗi jauns un pirmo reizi dzīvē pieredzēts. Kādu iespaidu īsti ņādi kalni atstāj, to grūti izsacīt, ja nav redzējis, bet katrā ziņā ir kaut kas neparasts, varens un pārsteidzoŗs.» Tomēr seŗu stundu ilgais kāpiens 1000 metru augstajos Semmeringas Alpos rada diezgan traģiskas sekas: Bārda piepeŗi sajūt nespēku, uznākot nieru lēkmei. Viņŗ sāk vārguŗot un tam jāgrieŗas pie ārstiem. Ari materiālie apstākŗi sareŗģījuŗies: brālēns vairs nesaņem naudas sūtījumus no mājām pilnos apmēros, kādēŗ jāsaknapiņās un taupības princips jāievēro vislielākā mērā. Ar literāriskajiem honorāriem nekas liels neiznāk, un Bārda vēstulē tā kautri ieminas Dellem: «Kad tad jūŗ reiz tos ņurnālus sāksiet drukāt?» Par savu slimību viņŗ neziņo mājniekiem, lai tos velti neuztrauktu, bet rezignēti piebilst: «Gribējam kādu ceŗojumu kājam uzņemt — pa Alpiem, varbūt pat uz Itāliju, uz Venēciju kaut kā aizkauties. Bet mūŗu plāns izjuka, jo biju pa druskai saslimis ar kādu kataru, pie tam svarā krita arī briesmīgais karstums — ap 55° C. Galu galā ar tām naudām ar nav viegli, tā ārā daboŗana, lai gan manā plānā bija — ja vajadzīgs — iet ceŗā sienu grābt vai pļaut u. t. t. — jo jaukāki!» Protams, apstākŗu nezinātājam te grūt atŗifrēt lietas īsto cēloni. Kādā vēstulē Bārda atkal raksta Dellem: «Brīŗam man uznāk trakas ilgas pēc dzimtenes, pēc pazīstamiem... Pats nezinu, ko būtu devis, ja varētu uz kādu stundu kur kopā nosēsties un izrunāties. Paŗlaik sāk nākt neizsakāmi sēri maigie rudens brīŗi... Mājās pārbraukt tādām arī riebjas. Kas ņāis trīs mēneŗos man jau nav bijis: zobu sāpes, ausu iekaisums, pļauŗu ka-

Argentīna

Manā mīdā argentīna-
wcentūla tāh: mī dāh,
wcentūla naxtīs / wāh: nes
lēgōt mī veltō velti.

Wēd es pke / kumtō pēh: tēvīs
mī dēh: / kumtō ar luf gālā-
lēd: mīdā argentīna
pntō bīstāles dēh: mālā

Ko argentīna tēv: tēv: pēh-
tū: Jūmūs mālaxantī?
mī pagel tō dēh: mālā
kād: atpūst: pēh: bīstāles vītō:

Man vītō velti atēh: vīm
of pāh: nēh: Jēh: mī: māgēh:
mī māh: xantō pāh: hīg: lēh:
tēd: nōh: h: of māh: cēh: vāgēh: . .

Es pēh: pēh: vītō: apātōh: velti
pēh: kumtōh: pēh: vīm: mī: mī:
mī: lēh: pēh: ar: dēh: mālā
mōh: pēh: pēh: argentīna . .

tars... aizvakar profesors konstatēja Nierenbeckenkatarrh.» (26. VII. 06.).

Semestra beigās Bārda sāk jau noteikti ilgoties pēc mājām: «Brīžam man uznāk tāda vēlēsānās pēc dzimtenes un jūsu vecām būdām, ka grūti to izteikt. Kas tālākā svešumā nav bijis, tas to arī nepazīst.» Šī plāna realizēšanu kavē visai nēnoteiktie politiskie apstākļi Krievijā un gaŗais ceļš, kurā tas baidās palikt pusceļā. Sevišķi viņš skumst pēc dzimtenes bārbaļainajiem bērziem. «Tā tad šī pirmā vasara manā mūžā, kur visi mūsu pļavu ziedi krita pār izkapti un sakalta, bez kā es vienu būtu redzējis, kur bērzi izplauka un laikam jau dzeltēt sāk — bez manis... Smieklīgi jau nu tas drusku ir, ka es to saku, vismaz ne katrs to pareizi sapratīs: kad es par to tā labi iedomājos — man asaras sanāk acīs.» (Brālim Kārlim rakstīta vēstule 1. IX 1906.). Šmīgrā bērza zara vietā tas nošķin alejās pa lauru lapai un spiež tās pie lūpām. Šo dvēseles traģēdiju Bārda apdzejo savā ilgu dziesmā — Kā mana dzimtene bēdza un atgriezās (Vita somnium 46—60 lp.). Svešumā viņš jautā ziedonim, vai tas šonakt arī Dzimtenē bijis? Te viņa karaliskā godība stāv savā ziedu greznībā. Kādēļ tam Dzimtenē nebij tādu ziedu? Kādēļ tur vaigs nebij tik gaišs un dvaša tikpat pilna reibinošo ziedu smaržu? «Es apstaigāju visas izslavētās vietas: pa stāvām tekām kāpu kalnos, kas sēdēja ap pilsētu, kā milži ap skudru pūli, galvā savilkuši zilas tvaiku mices, un caurām dienām gāju pa ozolu un vīkšņu mežiem, bet atgriezoties, vakaros, — pa lauru alejām... Es apstaigāju vīna dārzus, kas dēstīti bij kalnu milžu klēpjos un ap ceļu galiem... Man sāka kutēt krūtīs un mugurā, un viss man izlikās kā sapnī... Nenoteiktais, neizprotamais nemiers gulēja uz mani kā migla uz ezera, kas neļauj viņā spoguļoties debesīm un baltiem mākoņiem...» Viņš nokļūst attālā pilsētas nomalē un ierauga, ko vismazāk cerējis: veselu

«laimes un saules un zvaigžņotu nakšu, rasas smagu zaļatlasa rītu un klusu purpurotu vakaru pilnu pasauli» — bērzus... «Kā jauni krīvi viņi stāvēja, uz pleciem zaļi mēteļi, bet svārki balti, un kvēpināja zaru rokām vīrāku, par godu saulei un siltiem pusdienas vējiem... Tā stāv viņi arī manā dzimtenē un elpo lūgšanas par to, un viņu nopūtas iet pāri zvaigznēm, — un Tautas dvēselei, kas naktis kaila viņu vidū staigā, dažas brūces krūtīs asiņo, sapņo un ilgu vainagi ap pieri dažādi.»

Un svētā ilgu trauksmē Bārda definē: «Ja bērzu nebūtu manā dzimtenē, citāda būtu mana dvēsele, un arī mana tauta būtu citāda: citādi runātu, citas dziesmas dziedātu, zeltenes citādi villaines rakstītu, arājs citādi kumeļu pušķotu, sirmgalvjī rītos — vakaros citādi nopūstos.» Un tālāk: «Tai brīdī pirmo reiz es skaidri manīju, kas noticis ar mani: man nav vairs veselās dvēseles... Daļa no tās ir palikusi manas Dzimtenes bērzu zaros...»

Tā jau ir gandrīz pravietiska dzimtenes ilgu dzeja. Kā bibliskais jūdu dzejnieks Jeremija, Fr. Bārda dvēselīgi skumst par savu dzimteni, par viņas sāpēm un bēdām. Viņš skumst par savu tautu, kam revolūcija dziļas brūces situsi. Viņa sēras ir īstas un dziļi sirsnīgas. Tik labprāt tas klausītu savai sirdsbalsij un kā uz ausekļa spārnien dotos uz savu dzimto būdu ar apsūņojušo juntu, bet ļaunā apstākļu vara to attur un kavē. Spaidīgos materiālos apstākļus sākumā pārvar ar lielu pašāvību un humoru, bet vēlāk, pievienojoties slimībai, dvēseles straujums it kā saplok un pārvēršas nopiedošā rezignācijā. Šī depresija visgaišāk atspoguļojas vēstulēs Dellem: «Mana dzīve rit tā lēniņām — kā duļķaina upīte. Nu — nakti zvaigznes spoguļojas arī tādā. Jaunu piedzīvoju ļoti maz, jau tādēļ, ka tev zināmā katara dēļ man pilnīgi jāatturas no iešanas. Līdz šim bija tā: ja 10 minūtes dienā tiku lēniem soliņiem gājis — tad jau otru

dienu bija pavisam slikti. Šis arī viens no galveniem iemesliem, kādēļ negribēju braukt uz dzimteni. Tad man būtu tagad — pašā vasaras vidū jābrauc kādu laiku arī uz mājām. Kādu iespaidu tas tur atstātu un cik liels prieks man tad būtu — vari iedomāties. Tādēļ desmit reiz labāki sacirst zobus un ciest vienam.» (24. VIII 1906.)

Šaurinoties un knapinoties, Fr. Bārda ar brālenu T. Lāci ierobežojas ik uz soļa: paši strādā, paši gatavo vajadzīgo uzturu. Kopīgi tie mizo kartupeļus, kopīgi uz spirta plītiņas vāra rīsu. Ar šo veģētārisko un pārāk bezvitamīnisko azaidu viņi vienlaidus pārtiek veselas piecas nedēļas, un nemaz neapnik. «Vai redzi, cik lēti te var dzīvot!» pa pusei jokojot, pa pusei ironizējot, izsaucas Bārda. Šī ironija līdzinās seviš notiesāšanai un pašmocībai. Smalkjūtīgais Delle saprot šos «smieklus caur asarām» un izsūtāmajiem honorāriem pievieno daļu no savas puses. Nereti šī daļa pārsniedz pat mēru, un Bārda tad viņam atgādina: «Nevaru tomēr nociesties neizteicis — kā man liekas — pēdējo reiz tu esi drusciņ par vairāk savam maķelim pāri darījis.» Veselība beidzot uzlabojas. Bārda var atkal klaiņāt pa parkiem un jaukajām Donavas lejām, satiekoties vaigu vaigā ar dabu, kas viņu sugestē un tur savā burvības varā. Jo-projām viņš aizstaigā uz Centrālo kapsētu (Centralfriedhof), kur tam tik kavēties pie lielo skaņražu — Bēthovena, Mocarta, Šuberta, Brāmsa, H. Volfa, gleznotāja Makarta u. c. kapenēm. Viņš jūtas sevi kā nomalnieks, kam sveša un tāla skalā trauksmainā lielpilsētas dzīve. Nekādu radikālu pārmaiņu viņa psihē tā neienes. Šī dzīve, kā izsakās E. Sūna, «nav devusi tik spēcīgus iespaidus, kas Bārdas dabu būtu radikāli pārvērtuši, kas dzimtenē un lauku mājā veidoto raksturu un dzīves uzskatu būtu pārveidojuši un piemērojuši tai jaunai svešai dzīvei, ar kādu Bārda sastapās. Tanī ieiet, protams, vispirms jau Bārdu kavēja īsais

laiks (Vīnē pavadīts nepilns gads), materiālie apstākļi, saistība pie ikdienas uzdevumiem un slimība. Bārda ieguvis tikai pilsētas kultūras ārējos iespaidus, bet pati iekšējā dzīve palikusi sveša. Svešs palicis tas lielpilsētas iekšējais gars, pret kuru arī vēlāk Bārda nav jutis tieksmi, bet vairījies no tā.»

Oktobrī, sākoties otram semestram, Bārda turpina studijas. Viņš puslīdz atspirdzis, lai dotos darbā, un izvēlas četrus priekšmetus:

a) vēsturisks ievads ētikā, pasniedz slavenais profesors Dr. Fr. Jodls, par kura sacerējumiem Bārda jau Katlakalnā jūsmojis;

b) lekciju cikls par Hēgeli, Šopenhaueru un Feuerbachu — prof. Dr. Fr. Jodls;

c) vācu dzejas pamatlikumi un tās attīstība — prof. Dr. R. Arnolds un

d) gribas brīvības problēma — prof. Dr. Gl. Gompercs.

Visi šie priekšmeti grūti un komplikēti. Vajadzīga liela piespiešanās un daudz garīgas enerģijas, lai visu paspētu. Ari abitūrijs vēl nav sašniegts. Viss pārējais laiks jāziedo literatūrai; atpūtai atliek tikai īsais nakts melnums. Un tomēr Bārda jūt lielu prieku un patīku strādāt. Viņš uztur dzīvu kontaktu ar žurnālu redakcijām dzimtenē, kuras labprāt iespiež viņa dzejoļus un tēlojumus, maksājot 5 kap. par prozu un 10 kap. par dzeju rindiņā. Dzelme, Staros un Zalkti, arī Blaumaņa Latvijā Bārda jau pilntiesīgs līdzstrādnieks. Staros bez dzejoļiem nodrukāta skice *Kā laime nāca* un vēlāk autobiogrāfiskais tēlojums *Kā mana dzimtene bēdza un atgriezās*. Tad Bārda uzraksta Stariem kādu filozofisku tēlojumu *Dzīvība*. Šai tēlojumā autors piekārās dziļākām atziņām — lielai nepārejošai mūžības problēmai, noliekot savas domāšanas spējas zem intelekta stingras kritikas kontroles. Ieskatoties

dziļāk lietu būtībā, Bārda zem idiliskā apsega atrod mūžīgas un nepārejošas vērtības. Izkausētas pārdzīvojumu un atziņu krusta ugunīs, šīs vērtības kļūst par mākslinieciskās radīšanas objektu. «Kas ir dzīvība? No kurienes viņa nāk un kurp viņa iet? Kas viņu man deva un kur pats šis devējs viņu ņēma? Kāpēc viņa man dota, un kur viņa reiz paliks?» — šādus metafiziskus jautājumus sev uzdod Bārda un, formulējot atziņu, pats atbild: Kas dzīvība ir, var tikai just un tieši piedzīvot, bet nekad zināt. Nekad tu nezināsi, kas ir Dzīvība, jo patiesībā tu zini to — jūzdamš...» Un savu tēlojumu viņš noslēdz prātnieciski: «Jauka dzīve, jauka rotaļa! Kas Dzīvība ir, tā i nezinu, bet dzīve ir — rotaļa! Dzīve ir sāpju un baiļu pilna rotaļa virs nevainīgā, briesmīgā Melnā Elementa...» (Stari Nr. 2. — 1906.) Tomēr visi šie tēlojumi, rakstīti steigā pa vaļas brīžiem, uzrāda gan dziļus mākslinieciskus pārdzīvojumus, bet tiem trūkst precizas izkopsmes un apdares. Tos var uzskatīt kā stila vingrinājumus, kā priekšdarbus turpmākajās literāriskajās gaitās.

Vīnes laikā Bārdam pāris interesantu iepazīšanos. Viņš satiekas un sarunājas ar impresionistisko vācu rakstnieku — vīnieti Pēteri Altenbergu (1859.—1919.), labu stilistu, kuŗa darbi *Wie ich es sehe* un *sevišķi Märchen des Lebens*, iekarojuši Eiropu. Ari Bārda jau lasījis Altenbergu, kopā ar Delli Katlakalnā un Rīgā. Šai iepazīšanai seko otra, jau romantiskāka rakstura. Kādā zeltainā rudens dienā, izbraukumā uz Volfgrūbi, kur daudz vīndārzu un jauku dabas skatu, Bārda nejauši sastop simpātisku tumšmati. Saruna nevainīgā kārtā sākas ar vārdiem: «*Wir kamen den Herbst sehen...*» Intelīgētā dāma ir ungāriete Ella Scinnere, studente. Tā tad kolēģa. Scinnere jau na atraitne no literātu aprindām. Tas viņus divkārt tuvina. Kopīgi tie jūsmo par dabu, ievijot

sarunā literāriskas temas, un top labi paziņas, kurus vieno dažas kopīgas intereses. Šī iepazīšanās rada vienu otru intīmu pārdzīvojumu. Kad Bārda nopietni saslimst, Ella Scinnere to bieži apmeklē klīnikā. Šis ir ļoti drūms laika sprīdis Bārdas dzīvē. Viņš vientulis un slimības salauzts tālajā svešumā, gluži bez līdzekļiem. Vienīgais tuvākais cilvēks brālēns, kam pašam grūti jācīnās eksistences dēļ. Protams, Bārdas gara stāvoklis šādos apstākļos pārāk nopiests un depresivēts. Viņš pārdzīvo sevī nāves tuvuma izjūtu, kas fiksēta slimnīcā rakstītā dzejolī *Mana dzīvība* (18. XII 1906. g.). Dzejolī dziļi izjusti pārdzīvojumu refleksi:

Mana dzīvība vientuļa svecīte
egļzara galiņā meža vidū.

Ap svecīti plivinās zilzaļas liesmiņas —
malduguns liesmiņas — manas dziesmiņas ...

Balta ir egle un balts ir mežs;

zem egles balts ģindenis ar izkapti sēž.

Kad ģindenis celsies — apbirs sniegs,
svecīte dzisis, mani apņems salds miegs ...

Tumsa pār mani klāsies — — —

Bārda spiests palikt slimnīcā (Wiener Allgemeines Krankenhaus) visu slimības laiku no 7. decembra 1906. g. līdz 14. janvārim 1907. g., veselas 39 dienas. Kopšanas maksa (Verpflegsgeld) viņam kā studentam aplēsta tikai 2 kronas un 40 helleri dienā. Slimība — akūtais nieru iekaisums, kas, ieturot visstingrāko diētu un mieru, pa daļai likvidējas. Ciešanas viņu novājinājušas un padarījušas flegmātisku. Priekšā tumša un nepārredzama nākotne — dzīve, pilna raižu un trūkuma. Nav izejas no šī bezcerības stāvokļa. Viņš apmaldījies kā Tezejs bezgalīgajā dzīves labirintā. Palikt svešumā un turpināt iesāktās studijas, vai pamest visam ar roku un doties mājup? Šis jautājums stāv ceļā kā abpusīgi griezīgs zobens. Palikt šādos apstākļos nozīmētu tiešu bojā eju, aiz-

braukt — cīņas un mērķa zaudēšanu, mērķa, kas gandrīz, gandrīz jau sasniegts. Iet bojā un pazaudēt — tie ir pārāk rūgti ļaunumi, kuŗu nenovēršamība rada dvēselē dziļu ciešanu smeldzi un apatiju. No šiem diviem ļaunumiem Bārda izvēlas to labāko: viņš saka skaistai romantiskai Vīnei ardievas un 1907. gada agrā pavasarī atgriežas dzimtenē salauztu dvēseli, aizvainotu patmīlību un bojātu veselību...

V. Atkal dzimtenē.

1. Dzejnieks, skolotājs un redaktors.

Fricis Bārda nu atkal dzimtenē: dzimtenē, kas bēga un atgriezās. Tagad tā atgriezusies uz višiem laikiem. Viņš nebrauc uz tēva mājām Rumbiņiem, kur tam visdrošākais patvērums, bet apmetas pie J. Delles Rīgā, Stabu ielā 55. Nebraukšanai divējādi iemesli: pirmkārt, kauns rādīties tēvam, ka nekas nav sasniegts un piepildīts no tā, kas cerēts un sapņots; otrkārt, literāriskās saistības un nākotnes jautājums. Dzimtajā ligzdā viņam nekāda ilga palikšana nebūtu, jo pēc savas vārās konsistūcijas viņš nav fiziska darba darītājs. Arī tēvs, ar ko tam kopš sendienām nodibinājušās sirsnīgas attiecības, nesaprastu viņu savā praktiskajā novērtējumā. Viņa acīs tas būs un paliks nožēlojams sapņotājs. Dzeja?... Kāda reālajā dzīvē dzejai vērtība: — tā nav ne linu sauja, ne sviesta spainītis... Fricis nav no šīs praktiskās pasaules, tam rūp māksla un citas garīgas intereses. Ja arī akadēmiskās izglītības ziņā tas cieta neveiksmi, tomēr viņā plaukst kairais «dvēseles zieds... mūsu vienīgā paēnas laime...» Šis divu tik tuvu stāvošu cilvēku psiholoģiskais konflikts sakņojas divu tik nevienādu uzskatu pretstatā: realismā un ideālismā. Kur vienu sauc zeme, otrs dzird mūžību šalkojam. «Un es nekā vairāk no dzīves ne-

gribu — es esmu Zemes dēls un Zvaigžņu meita manis gaida...» Šis zvaigžņotais ideālisms nav katram mirstīgam saprotams, to izjūt tik retie izredzētie. Fr. Bārdam, kas turējies tālu no tiešās reālās dzīves, vēl jāklūst stipram un lielam šai ideālismā. Rīgā viņš atjauno savas literāriskās pazīšanās*), apstaigā redakcijas, kuņām iesūtījis darbus Vīnes laikā, un attīsta diezgan rosīgu literārisku darbību. Vispirms iestājas Staru redakcijā, kur strādā kā ziniskās un kritikas nodaļas «Varavīksne» vadītājs. Darba pietiekoši daudz: jāraksta kritikas un recenzijas, jālasa un jākārto iesūtītie manuskripti, jālabo korektūras u. t. t. Viņa dzejnieka slava jau aplidojusi visu latvju zemi. Tādēļ žurnālu un laikrakstu redakcijās tas mīļš un aicināts viesis.

Lai nodrošinātu dzīvē kādu reālu pamatu, Bārda, paralēli literiskajam darbam, atjauno savas skolotāja gaitas. Viņš iestājas kā skolotājs A. Korti vīriešu proģimnazijā, kur pasniedz latviešu valodu (no 1907. līdz 1914. g.); pieņem arī dažas privātsiņas, kam nereti gadījuma raksturs. Delles dzīvokli bieži apmeklē jaunie rakstnieki, kur lasa, muzicē un kavē laiku literāriskās sarunās. Šis ir tumšais pēcreakcijas laikmets. Daudzi gara biedri krituši nevienādajā cīņā par labāku nākotni, daudzi smok cietumos un vēl daudzāki atrodas trimdā. Pārkrievošanas process iet pilnā spēkā. Tautas denacionalizēšanu veicina krievu skolas un administrācija. Tomēr revolūcija devusi arī šo to pozitīvu: dažas brīvības, vismaz uz papīra. Tautas balss — Dieva balss, tā nav vairs apklusināma. Diezgan moži uzplaukst

*) Brālis Antons pastāsta sekojošo epizodi: Atgriezies no Vīnes, Fricis ar kādu no jaunajiem rakstniekiem apmeklēja vecmeistaru R. Blaumanī viņa dzīvoklī. Blaumanis gulējis gultā un sapņējis ciemiņus ārkārtīgi nikni. Kad tie atkāpušies līdz durvīm un taisījušies pazust, vecmeistars devis smiekliem vaļū, jo ar savu bardzību tikai pajokojis. Bijis mīļš un galants.

atkal rakstniecība, kaut gan zem represiju spaida. Grūti atminamos simbolos rakstnieki runā uz tautu, kas tos saprot intuitīvi. Rakstnieku iznesāta, tautā dzimst Latvijas valsts ideja. Pieaug tieksmes pēc izglītības. Tiek dibinātas latviešu privātās vidusskolas — Maldoņa, Draudziņas, Ķeniņu, Olava, Odiņa u. c. ar latviešu valodu un literatūru programmā. Tas jau ir labs solis uz priekšu.

Sākoties vasaras brīvlaikam, Fr. Bārda aizbrauc līdz Dellem uz Lielrendu. Viņiem seko J. Jaunsudrabiņš, A. Bērziņš un gleznotājs Kalve. Mazā vasarnieku kolonija apmetas mežsargmājā uz ezera krasta un dzīvo kā dieviņa ausī. Jaunsudrabiņš ar Delli zvērināti makšķernieki; visa vasarnieku saime mēlojas pie viņu loma. Bārda dod visiem saldo ēdienu — muziku, spēlējot vijoli. Jaukajā dabas klēpī viņš atspīrgst, veselība manāmi uzlabojas. Rudenī atkal ar jaunu sparū var stāties darbā.

Savas slimības dēļ Bārda spiests palikt par veģetārieti un atturībnieku. Veģetāriānisma princips, kas iesakņojies viņā jau no Vīnes laika, ved to pie noteiktas atziņas, ka līdzīgs dzīves veids, saistīts ar askēzi un atturību, viņa veselībai vislabāks. Arī no alkohola un smēķēšanas — šiem pasaulīgajiem netikumiem — viņš galīgi atsakās. Asais vērīgais skats vērsts uz iekšu. Vīne darījusi uz viņa psihi lielu un nenoliedzamu iespaidu. Viņš ir cilvēks, kas «baudījis Vakareiropu», iesūcot sevī tās kultūru un plašuma elpu. Šis vakareiropejiskās pazīmes vispirms izmanāmas viņa nogludinātajā decentajā ārienē, žestos un manierēs. Šo parādību refleksi izstaro neviltotā dabiskā gaismā: viņš nav sekls dendījs vai pižons, bet dziļš aistēts savā iekšējā būtībā. Gaišais jūtīgais intelekts Vīnē stipri attīstījies, padziļinājušās arī filozofiskās domāšanas spējas un sakarā ar to izveidojies noteikts pasaules uzskats. Šī uzskata pamatā ideālistiskās filozofijas elementi: reliģija, ētika un aistētika ---

viss tas, kas viņa dabai tik tuvs un saistīts ar infantilām atmiņām, iedzimtību un ietekmējumiem. Plašai attīstības gammai Viņe devusi stipru akcentējumu. Tomēr visumā svešie iespaidi nav spējuši pārveidot Bārda lauciniecisko psīchi, šai ziņā tas sevišķi konservatīvs. Skats padziļinājies un izsmalcinājies. Naīvais sapņotājs pāžs kļuvis par īstu prāta bruņinieku, kas nebaidās uz sevi un apkārtējo dzīvi raudzīties kritiski. Idiliskais pārdzīvojums it kā polārizējies pretstatos. Ikviens parādība slēpj sevī kaut ko dziļāku un palielošāku. Pārdzīvojumam jāiet roku rokā ar atziņu. Transcendentālo, irracionālo pasauli apjaužam tikai tad, kad ietērpjam to reālās, konkrētās formās. Šī ietērpjamība konkrētizējas reliģijā un mākslā.

Atgriezies pilsētā, Bārda nopietni darbojas Staru redakcijā, kopā ar J. Jaunsudrabiņu. Dzelmi šai pašā laikā vada K. Štrāls, V. Damberts un E. Vulfs. Ap šiem žurnāliem, Zalkša almanachu un Latvijas literārisko pielikumu grupējas latvju rakstniecības labākie spēki. Drusku vēlāk, 1908. g. sākumā, iznāk Teodora (Zeiferta) vadībā Jaunā raža — rakstu krājums oriģinālliteratūrai un kritikai. Rakstnieki ar lielāku zinātnisku un filozofisku maņu iedziļinās tēlojamo parādību būtībā, pieejot tām no plašāka mākslinieciska viedokļa. Uzplaukst literāriskā kritika. Kā mākslas teorētiķi uzstājas Teodors, E. Pīpiņš, J. Asars, A. Niedra nodibina aistētisko kritiku, V. Eglītis — moderno, eklektisko. Ari F. Bārda pievienojas šai kritiķu grupai, laiku pa laikam sniedzams Staros savus uzskatus par jaunākām parādībām literatūrā. Viņa kritika diezgan vispusīga, bet subjektīva. Kritiķi par J. Miķelsona dzejoļu krājumu «Tuksneša ceļš» Bārda sacēlas pret valodas kroplošanu, nedzejiskumu, neaistētiskām gleznām, neciešamām atskaņām u. t. t. Apskatot K. Jēkabsona dzejoļus Pie meža ezera, jaunais kritiķis pārmet autoram moderno šķielēšanu un lieluma maniju, bet slavina

to kā liriski. J. Jankava grāmatu «Vecie elki mūsu jaunākajā literatūrā» Bārda nosauc par absurdu, un autora misionēs braucienu uz «vecu elku» zemi atrod lieku un smieklīgu. Antona Austriņa pirmo dzejoļu krājumu «Vakardiena» viņš atzīst par puslīdz pieņemamu un pašu autoru kā oriģinālu un spējīgu, bet vēl tapšanas stadijā esošu dzejnieku, kam jāatbrīvojas no raibumiem un svešiem iespaidiem. Par J. Akurātera dzejām «Bez svētnīcas» Bārda izsakās: «Snaudēju dievs snauž, sapņotāju dievs sapņo, mīlotāju dievs mīlē, bet meklētāju dievs — bēg. Un mūžīgo meklētāju dievs mūžīgi bēg, jo tie ir mūžīgi noārdītāji. Un kamēr viņi tādi, tie mūža dienu paliek bez svētnīcas, bez altāra un dieva. Tāds mūžīgs meklētājs ir Akurāters.» Savās kritikās Bārda mēģina palikt stingrās tolerances un objektivitātes robežās. Tā, neskatoties uz V. Eglīša negatīvo spriedumu par Bārdas literāriskajiem darbiem Zalkša almanachā, kritikā par V. Eglīša «Elegijām» viņš definē: «Šis dzejoļu krājums jāatzīst par vienu no visvērtīgākām parādībām pēdējo gadu dailliteratūrā.» J. Jaunsudrabiņam atsakoties no Staru redaktora pienākumiem, žurnāla idejisko vadību ar 1907. g. 9. numuru uzņemas Bārda. Darbs redakcijā divkāršojas, jo plašās literatūras un mākslas nodaļas Staros tagad viņa vienpersonīgā rīcībā. Jau pašā sākumā Bārdam kā redaktoram jāpie dzīvo pirmās nepatīkšanas: «Sods bija uzlikts par jūlija b. nodrukāto dzejoli «Dzīve — brīve». Ari tur man bija daudz klapatu, kamēr to dabūja atcelt. Vainīgs, zināms, bija Jaunsudrabiņš.» Vēstulē tēvam (1. II. 08.) viņš piebilst: «No savām kļūdām cilvēks var vislabāki mācīties. Esmu vesels un skulstos tā lēnām pa to pašu veco Gomoru.»

1908. gada sākumā Fr. Bārda paplašina savu darbības lauku, iestājoties nesen atvērtajā Ķeņiņa reālskolā kā latviešu valodas pasniedzējs. Atta un Annas Ķeņiņu reālskolā un ģimnazijā kā skolo-

tāji darbojas rakstnieki A. Saulietis, Fallijs (vēlāk studiju nolūkos aizbrauc uz Parīzi), A. Smilga, A. Andersons, Angelika Gailīte, mākslinieks J. Madernieks u. c. Skolas atrodas Ķeņiņu namā, Tērbatas ielā 15/17, kur nodibināta arī izdevniecība «Zalktis» ar A. Ķeņiņu, J. Rozentālu un A. Saulieti priekšgalā. «Zalktis» ir pirmā latviešu izdevniecība ar plašu māksliniecisku vērienu. Tā, bez jau iznākošā Zalkša almanacha, laiž klajā A. Saulieša un J. Poruka kopotos rakstus, Andreja Papardes dzejas «Enas uz akmeņiem», Plūdoņa biografiskiliterārisko apcerējumu «Mīlestības dziesminieks Esenberģu Jānis» un žurnālu Zalktis, tā saukto Mazo Zalkti, kurā dalību ņem visi labākie rakstnieki, kritiķi un mākslinieki. Rakstnieku līdzstrādnieku starpā arī Fr. Bārda. Un 6. III. 08. viņš raksta brālīm Kārlim: «Darbs un darbs — un tā no dienas dienā. Stundu saņēmu vairāk kā pērn, padodu arī Ķeņiņa reālskolā. Lieta tā, ka ar tām jau vajaga to priekš dzīves nepieciešamo nodrošināt. Nu tad nāk «Stari». Kā jau zini, manās rokās tagad viss. Vari taču iedomāties, — pie mēnešraksta strādāja Zālītis, Blaumanis, Rainis un Aspāzija gandrīz pastāvīgi redakcijā. «Stari» tagad tik pat plaši, ja ne plašāki — un es viens pats!» Bārda apkrauts ar darbiem: stundas progimnazijā un reālskolā un visplašākā žurnāla vadība redakcijā. Lai gan «ar veselību ne visai sevišķi», tomēr viņš paspēj visu, nereti strādājot līdz vēlai naktij. Žurnāla saturs interesants un rūpīgi noskaņots. Interesants un ļoti raksturīgs paziņojums kāds uzaicinājums: «God. iesūtītājus lūdzam nepielikt pastmarku atbildēm: maz ievērojamos gadījumos ar vēstuli neatbildēsim; svarīgajos darīsim to, ja arī marku nebūs. Tāpat atsakāmie sīki atbildēt uz iesācēju mūžīgajiem jautājumiem: «vai man ir dzejnieka dāvanas?» — «vai nākotnē ko sasniegšu?» u. t. t. No vienas puses pārāk grūti šē atturēties no ironiska toņa, kas bez

vajadzības varbūt gluži naivi nevainīgu cilvēku sarūgtinātu; no otras — neticam, ka šāda redakcijas atbilde spētu kādu iemācīt dzejojot vai nedzejojot.» («Stari Nr. 1. — 1908. g.) Ik žurnāla numurā laba tiesa Bārdas paša darbu: īsāki un garāki dzejojumi, veseli dzejoļu cikli, skices, fragmenti, kritikas un tulkojumi; starp pēdējiem O. Vaīlda drāmatiskā dzeja — Florentiskā traģēdija. Bārdas stils guvis rūpīgu slīpējumu, sevišķi dzejā, kas kļuvisi par viņa rakstības noteicošo faktoru. Kritikas skarbas, rakstītas ar žulti un ironiju. Tās sagādā autoram nelabvēlību, pat naidu. Ari recenzijā par R. L. B. zinību komisijas vasaras sapulcēm Bārda noraugās uz referātiem it kā no augšas, ironizējot par šo «darbu tautas labā». Protams, šai skepsei zināms pamats. Bārdas redaktora darbību raksturo Dzelmē kāds recenzents: «No pirmajām Fr. Bārdas rediģētajām Staru burtnīcām izmanāma spēcīga impresionistiska garša. Tulkojumu izvēle drošāka un apzīmīgāka. Tikai paša Fr. Bārdas sacerējumiem pie reizes derētu pabūt ilgāk uz autodafē.»

Žurnāla vadība un klīrīgais redaktora darbs prasa daudz maņas un izveicības. Bārda tomēr saņemtas un tiek ar visu galā. Lielākās bažas rada izdevēja finansiālais stāvoklis un tas, ka žurnāls neatmaksājās. Plašais izdevums saistīts ar solidiem materiāliem izdevumiem un cerēto ienākumu vietā dod tikai deficitu. Galveniem līdzstrādniekiem — Skalbem un Akurāteram Bārda grib nodibināt pastāvīgus mēnešhonorārus, lai varētu kārtīgāk strādāt. Līdzekļu trūkuma dēļ šis labais nodoms paliek nereālizēts. Kad Staru izdevniecību no M. Buclera pārņēma E. Eķis un žurnālā sāk kultivēt marksistiskās idejas, Fr. Bārda izbeidz savu redaktora darbību un pāriet pie A. Ķeniņa vadītā Zalkša, kas, Stariem rietot, izveidojas par visplašāko un krietnāko latviešu žurnālu. Zalktī sastopam daudz Bārdas dzejoļu un trīs garākas poēmas:

Tamāras nakts, Sapņotājs pāžs un Simsana gals. Stila un formas ziņā autors krietni izkristalizējies, un V. Eglītis, recenzijā Mūsu mākslas un zinības žurnāli 1908. gadā, nodod par Bārdu gluži pozitīvu spriedumu: «Bārda nav vēl pilnīgi atsvabinājies, nav individuālizējis savas Mūzas no masu elementa, kuņģā smok visa tautskolotāju dzeja.» Tomēr: «Bārdas dzejoļi meklējošas traģiskas pilni. Traģikas ne tik daudz, varbūt, sajūtā, kā stilā... Ar Bārdu mēs esam ieguvuši pirmās šķiras garu. Bārdas dzejas diapazons ir ļoti plašs, kas atkarājas no plaša domāšanas aparāta...» u. t. t. Dīvos pēcvīnes gados Bārda stipri progresējis, sasniedzot literārisku pilngadību. Viņa dzejas kogle tīrskanīga, suģestējoša un sonora. Pats viņš iekļuvis dzejnieku pirmajās rindās, kā dzejnieks par excellence.

Attis Ķeniņš izsakās par Fr. Bārdu kā cilvēku, dzejnieku un pavidagogu visai cildinoši. Vispirmā pazīšanās tiem bijusi literāriska, kad Bārda atsūtījis Zalktim no Vīnes savu prozas dzejojumu «Milzis un mana ligava». Reālskolai bijis vajadzīgs latviešu valodas skolotājs un to meklējuši no literātu aprindām. Tādēļ pieņemta Bārdas kandidātūra, kas tolaik vadījis Starus un bijis zināms kā ārzemju cilvēks. Bārdas nosvērtība un smalkjūtība bijusi izjūtama no pirmā acumirkļa. Kā raksturīgus vilcienus Bārdas personībā Ķeniņš atceras klusu, atturīgu un smalkjūtīgu izturēšanos, lielu iecietību un toleranci. Arī savā ārienē Bārda krasi atšķīries no jaunās paaudzes literātiem ar glītuma saskaņotību uzvalkā, oriģinālo maņu sagriezumu brīvi samestos mākslinieciskos vilņos, ko tas runājot mēdzis allaž ar roku šad tad pakārtot. Viegla manierība izpaudusies arī klusinātā sarunā, kuņģā it kā trūcis enerģijas. Viss šis quasi mākslinieciskais bijis mantots Vīnē un radījis zināmu nonšalanci. Bet vēlāk, kad Bārda sācis ru-

nāt par literātūru un mākslu, viņš kļuvis sirsnīgs un ar savu iekšējo kvelmi izpircis ārišķību.

Turpmāk satikušies Ķeniņu mājā, kur kopā ar ģimnazijas priekšnieci Rūmani-Ķeniņu apspriedušies par pedagogiskiem jautājumiem un rakstniecību. Bārda lasījis savas dzejas, arī Ķeniņš revanšējies ar savām; nereti viens otram izteikuši savstarpēji piezīmes draudzīgas kritikas veidā. Viens otru cienījuši, tomēr šī cieņa nepārsniegusi intimitātes robežas. Bārda ļoti mīlējis agru pavasari. Reiz tādā pavasarī sastapušies Ēsplanādē. Bārda satvēris Ķeniņu zem rokas un abi aizgājuši pie fotografa. Uz Bārdas vēlēšanos fotografējušies zem segām, kas atgādinājušas panteru ādas. Tā bijusi vienīgā intimitāte.

Bārda mīlējis dzīvot fešeneblos dzīvokļos ar skaistām un ērtām kāpēm. Vispāri bijis kluss, atturīgs un trausls, atstājot ārzemniecisku iespaidu. Vistuvāk sagājies ar Ķeniņu ģimeni, kuŗu diezgan bieži apmeklējuši rakstnieki Akurāters, Skalbe, Austrinš, Saulietis (dzīvojis turpat skolas mājā), Fallijs, E. Dārziņš u. c. Ar Saulieti Bārdam nodibinājušās samērā labas attiecības, kamēr ar Falliju — diezgan vēsas. Fallijs bijis skaļš bohēmiets un baudu cilvēks, ar ko klusajam atturībniekam Bārdam nav bijis pa ceļam.

Savā iekšējā būtībā Bārda bijis arī labs humorists-satirīkis, kas humoru cienījis kā aizsargjoslu pret dzīves nedienām un nereti sarakstījis vairākus dzejoļus šādā garā. Tad radies nodoms izdot humoristiski-satirisku rakstu krājumu, kas iznācis 1908. gadā un nosaukts *Ziemelis Vērtītājs*. Krājumā, kas ir vienīgais, graizītas latviešu sociālajā un individuālajā dzīvē ieperinājušās negatīvās parādības. No Bārdas ievietotas dažas kodīgas satiras pret Rīgas pilsonisko inteliģenci un cītīgajiem marksisma ideologiem progresistiem: *Ābela zīme*, *Nebukadnecara gailis* u. c. Bārdam riebās inteliģences seklā mietpilsonība un

marksisma ideologu šaurā vienpusība. Z. Vētiņā diezgan asi izzobots starp citu R. L. B. literatūras fonds. Šī satira izvērtās vēlāk nopietnā polemikā. Satirdarbus Bārda parakstījis ar pseudonimu Brada-Brada. Tomēr ne humors, ne satira nav ņēvuši Bārdam sevišķus laurus, jo viņa stils pārāk nopietns un pasmags.

Ķeniņa reālskolā Bārda sastrādājis no 1908. līdz 1913. gadam, kad skola pārgājusi Serkova vadībā. Attiecības ar kolēģām Bārdam bijušas ļoti labas. Ari no skolēnu puses bijusi manāma liela pieķēriība, kas padziļinājusies gadu no gada. Paudagoga vienkāršību papildinājusi Bārdaš sirsnība un humānitāte. Skolas aulā nereti sarīkoti literāriski un muzikāli vakari. Šais vakaros ar priekšlasījumiem uzstājies arī Bārda. Sevišķu ievēriību guvis viņa priekšlasījums par romantismu, kuŗā pasvītrotā norobežošanās nevien no sociāldemokrātiskajiem dzejniekiem, bet sevišķi no dekadences un tā spārna, kas grupējies ap V. Eglīti kā ideologu.

A n n a R ū m a n e-Ķ e n i ņ a raksturo Fr. Bārdu kā sevī iegrīmušu inteliģentu ar viegli mistisku noskaņojumu. Bārda pirmais no jaunajiem dzejniekiem, kas pratis ģērbties ar gaumi un būt oriģināls. It sevišķi milējis uzstāties korekti ar vakareiropejisku eleganci un noblesi, respektējot sabiedrisko toni. Lai gan nebijis sevišķi skaists, tomēr pratis atstāt saistošu iespaidu. Viņa glīto galvu vainagojuši vijīgi tumšbrūni vilņaini mati. Apgaroti skaista āriene, smalkas estēta rokas. Milējis runāt par mākslu un filozofiju. Dažas filozofiskas grāmatas patapinājis no Ķeniņa mājas bibliotēkas un turējis tās vislabākā kārtībā. Kad Ķeniņš sācis izdot Žalkti, Bārda, kā līdzstrādnieks un mīļš viesis, nācis tos bieži apmeklēt. Intīmā draugu pulciņā allaž mēdzis nolasīt savus jaunākos dzejoļus. Ar Ķeniņu bijis sirsnīgs un atklāts. Starp Bārdu un Saulieti nav uzplaukusi sevišķa drau-

dzība, tomēr tie satikuši diezgan labi. Kā pedagogs Bārda bijis vidējs, kurpretī Saulietis — ideāls. Ar savu māsiņu Lāča jkdzi, kas pratusi būt eleganta un iznesīga, Bārda sapraties radniecīgi un draudzīgi. Māsiņa bijusi audzināta vāciskā garā, kamēr Bārdas orientācija īsti latviska.

Kādreiz Ziemas svētkos (1910. gadā) Fr. Bārda atbraucis pie Ķeniņiem ciemos uz Varnoviciem, kur pavadījis svētku brīvlaiku. Ieradušies arī citi viesi, un klusajā lauku muižā atplaukusi skaļa jautrība. Muzicējuši, jokojuši un gājuši pastaiģāties. Bārda šādās reizēs palicis draiskulīgs kā lauku zēns un izaicinājis visus uz pikošanās sacīkstēm. Kādā pusnaktī likuši iejūgt trijjūgu un pa krievu modei vesela dāmu kompanija braukusi uz mežu vizināties. Ķeniņš ar Bārdu vadījuši grožus un mēģinājuši dāmas iegāzt grāvī. Bārda bijis sevišķi aktīvs un jautrs. Viņam patikusi zēna valība. Tomēr satiksmē ar cilvēkiem tas bijis smalks, korekts un jūtīgs kā mimoza.

A. Smilga, atceroties kopīgās skolotāja gaitas Ķeniņa reālskolā (1908.—1910.), cildina Fr. Bārdu kā dzejnieku romantiķi, kas mīlējis uzcirsties garos svārkos, arvien augstā baltā apkaklītē un bantainā kaklasaitē. Bārda citādi bijis kluss un vienkāršs. Ar kolēģām — pārējiem skolotājiem tuvāk nesagājies, turēdamies sāpš; laikam pat ar Saulieti nestāvējis diez cik tuvās attiecībās draudzības ziņā. Satikušies allaž skolas pedagogiskajās sēdēs, kur uzstājies arī Bārda. Kā runātājs viņš bijis diezgan neveikls, eruptīvs; mēdzis runāt klusā balsī, it kā pārdomādams runājamos vārdus. Uzstājušies kopā kādā literāriskā vakarā, ko organizējis Saulietis, Ķeniņu skolas zālē. Bārda lasījis kādu no saviem prozas darbiem. Kādā citā atklātā vakarā Bārda nolasījis lekciju par romantismu, kurā uzsvēris romantisma būtību kā mākslas un pasaules uzskata centrālproblēmu. Lekcija bijusi ievēribas cienīga.

Ari J. Madernieks un A. Andersons raksturo Bārdu kā klusu un sevī noslēgušos gara darbinieku, lielu aistētu, kam rūpējusi glīta āriene. Tomēr ārienei bijusi tikai sekundāra nozīme, augstāk par visu stāvējis garīgais primāts. Darbojušies kopā Ķēniņa reālskolā, kur tad tuvāk iepazīnušies. Literāriskajos vakaros Bārda uzstājies ar saviem darbiem. Lasījis klusi un neizteiksmīgi. Bārdaš dzejoļus nereti nolasījis Andersons. Tad Bārda brīnījies: jā, tā lasot dzejai esot pavisam citāda nokrāsa un vērtība. Kādreiz Andersons aiznesis Bārdam savu drāmu «Ķēniņš Zauls» ieskatam, par ko Bārda izteicies atzinīgi, jo arī pats piegriezis vēribu drāmaturģijai, nereti sarakstīdams pa viencēlienam. Vairāk tomēr nodevies dzejai un literātūras studijām.

Ļoti interesantas dzejnieku V. Damberga un K. Krūzas atmiņas par Fr. Bārdu.

V. D a m b e r g s: Satikušies 1907. gada rudenī kādā sapulcē, ko rīkojis Staru izdevējs M. Buclers. Sapulcē piedalījušies: V. Eglītis, J. Jaunsudrabiņš, V. Dambergs, A. Austriņš, K. Štrāls un jaunais dzejnieks Fr. Bārda. Dambergam uzkritusi interesanti veidotā apgarotā Bārdaš seja, ārzemnieciskais apgērbs un smalkā korektā izturēšanās. Lielākais un veiklākais runātājs sapulcē bijis Eglītis. Pēc viņa plašās runas pieteicies Bārda, vērsdams visu uzmanību uz sevi kā daudzsološs rakstnieks. Runājis lēni un klusi, it kā pārdomādams ik teikumu. Runa neveikla un pasmaga. Konkūrēt ar temperamentīgo Eglīti tam neizdevies. Un Dambergam tūdaļ radies ieskaits, ka Bārda šīnī dekadentu grupā, kas pulcējusies ap Eglīti, neietilps vienkārt kā skaidri noteikts un tautiski noskaņots romantiķis, jo dekadenti taču internacionālisti.

Tālākās attiecības konkrētizējušās tādā plāksnē, ka Bārda uzrakstījis par Dambergu pirmo dzejoļu krājumu «Zīmējumi» kritiku (Stari Nr. 2. — 1908. g.). Kad Bārda aizvietojis Jaunsudrabiņu kā

Staru redaktors, Dambergam iznākusi ar to biežāka satikšanās gan redakcijā, gan arī Bārdas dzīvoklī, Aleksandra (Brīvības) ielā 28. Attiecības sākumā rezervētas, vēlāk siltākas un draudzīgākas. Sevišķu pretimnākšanu Dambergs atradis Bārdā savu dzejoļu ievietošanā Staros. Tad satikšanās kļuvis epizodiska, jo Dambergs studējis klasisko filoloģiju Tērbatas universitātē. Bārda darbojies tolaik Ķeniņa reālskolā. Kādreiz Mākslas veicināšanas b-ba sarīkojusi muzikāli-literārisku vakaru. Bārds nolasījis gaŗāku dzejojumu. Pēc viņa uzstājušies klaviermāksliniece Gomane un vijolvirtuozs Dombrovskis; tad runājis Bārda par dekoratīvā ietērpā lomu teātrī. Šis jautājums izvirzījies sakarā ar J. Kugas dekorācijām Jaunajā teātrī, kas mantojušas lielu ievēribu un izsaukušas pat diskusiju presē. Savā runā Bārda attīstījis interesantas un asprātīgas domas. Tad attiecības uz kādu laiku pārtrūkušas mainīgajos dzīves ceļos.

K. Krūza: Būdams revolūcionāro ideju dēļ cietumā kā reakcijas gūsteknis, viņš 1907. gadā iesūtījies Stariem dažus dzejoļus un dabūjis zināt, ka žurnālu redīgē Bārda. Vēlāk, kad atbrīvots, satikušies pirmoreiz pie skolotāja J. Delles, kur to iepazīšanās nolūkā aizvedis Austrīņš. Esot interesants cilvēks, viņa semināra biedrs, kluss un tomēr īpatns. Bārda bijis atturīgi laipns. Bez viņa pie Delles sastapuši vēl Virzu, Akurāteru un citus. 1908.—1909. g. g. Krūza strādājis Zalkša ekspedīcijā, Ķeniņu namā. Stundu starpbrīžos te šad tad sapulcējušies daži skolotāji: pats Ķeniņš, Saulietis, Smilga, E. Dārziņš, J. Madernieks, līdzstrādnieks J. Rozentāls un arī Fr. Bārda. Sarunas galvenokārt risinājušās par literātūras un mākslas problēmām. Bārda šais sarunās ņēmis dzīvu daļību. Rakstnieku vakari, kuŗos piedalījušies Bārda, A. Brigadere u. c., notikuši Ķeniņu zālē diezgan regulāri; vēlāk, kāda incidenta dēļ, tie sākuši izjukt. Vasaras Bārda pavadījis uz laukiem. Ne-

reti iebraucis arī Rīgā — uz dziesmu svētkiem, ziņību komisijas vasaras sapulcēm un citiem izcilākiem gadījumiem. Tad allaž satikušies un izrunājušies. Vielas sarunām nekad nav trūcis. Kā cilvēks un kolēģa, Bārda atstājis vispatīkamāko iespaidu: bijis kluss un noteikts. Satikšanās turpinājusies, ar dažiem pārtraukumiem, līdz Bārdas nāves stundai.

J. Zālītis iepazīnīes ar Bārdu pie Ķeniņiem, kur nereti notikušas rakstnieku un mākslinieku sanāksmes. Bārda improvizējis uz klavierēm. Bijis labs muzikas izpratējs, ko liecinot viņa ritmiskie panti. No Vīnes Bārda nācis ar Vakareiropas kultūru un manierēm, kas latvju zemnieciskajiem rakstniekiem izlicies kā blazēts pārspīlējums. Vēlāk, kādas Zālīša kritikas dēļ, Bārdam iznākusi ar prof. Vītolu maza sarakstišanās.

J. Akurāters kvalificē Bārdu kā refinētu romantīki ar filozofisku domāšanas veidu un spriegām kritīka spējām. Šis īpašības izpaukušās jo atklāti Bārdas redaktora darbības laikā. Sevišķi asi, īpatni un ar elegantu skepsi Bārda izteicies par J. Jansona (Brauna) grāmatu «Fauni vai klauni?» Bārda vērtējams arī kā individuālists, pilns jūtu un dabas impresiju. Satikušies rakstnieku sanāksmēs un lekcijās. Dzīvojuši Ģertrūdes ielā, Pīpiņa mājā, kur mitinājušies vesela rakstnieku un mākslinieku kolonija.

Pats Bārda raksta tēvam par savu dzīvi šai laikā: «Nu — kaujos tā. Padodu kādas 20 stundas nedēļā un par to dabūju kāduš 75 rbļ. mēnesī. Bez tam ik mēnesi par kādiem 10 rbļ. šo to uzrakstu. Bet tā ka dzīve diezgan dārga, tad jau arī iziet. Ar veselību iet tā puslīdz, tomēr ne tīri tā, kā gribētos. Vismaz izvest visus tos plānus, par kuriem agrāk domāju, tā man neļauj. Nu — jāatsakās. Bez tam esmu pārliecināts, ka — ja piemēram es varētu augstskolu nobeigt — tad tomēr neviena no tiem amatiem — ne advokāta, ne ārsta,

ne mācītāja — es vairs neuzņemtos, būtu tāds pats, kā jau daudz citi tādi: Zālītis, Rainis, Niedra u. t. t.» Tālāk Bārda atkal atgādina tēvam viņu nesaskaņas cēloni: «Jūs jau, zināms, tikai smeجاتies, ja mani par rakstnieku sauc. Mūsu garīgās pasaules šai ziņā tik svešas un tik tālas viena no otras, ka mums te saprasties ir grūti un varbūt pavisam neiespējami.» Šī ir tā pati senā traģēdija, kas tēvu un dēlu šķir un attālina vienu no otra uzskatu ziņā. Tās ir divas tik dažādas, viena otru izslēdzošas pasaules. Kā redzāms, Bārda nav vēl atmetis nodomu pie gadījuma beigt studijas. Tomēr no jebkāda amata viņš jau iepriekš atsakās. Viņa vienīgais dzīves mērķis — rakstniecība, bet eksistences pamats — pedagoģiskais darbs.

2. Jaunas ieskaņas dzīvē un dzejā.

1908. gada vasarā notiek kāds nejaušs starpgadījums, kas ienes Fr. Bārda intīmajā dzīvē jaunu interesantu noskaņojumu. Pa jokam viņš ievieto Dzimtenes Vēstnesī sludinājumu: «Vēlos iepazīties ar nopietni izglītotu, bet klusu, kliecējošu emancipāciju nemilošu («Grietiņas» dabas) jaunuavu. Vēstules ar ģimētni (ko uz pirmo vēlējumos returnē) šās avīzes kant. zem «Fausts» Nr. 1740.» No iesūtītajām vēstulēm Bārda izvēlas interesantāko, kuŗas autore pēc attēla visgrietiņiskākā, un uzsāk sarakstīšanos. Sākumā šī sarakstīšanās ļoti bīkla, nedroša, sevišķi no «Grietiņas» puses, bet vēlāk top arvien intīmāka un draudzīgāka. Vēstules tiek adresētas uz Delles dzīvokli Arturam K. Bārda jūsmo par «ekstrēmo emancipāciju nemīlošo jaunavu» un deklarē savus uzskatus šādi:

«Noliegt sievietes emancipāciju intelektuālā, morāliskā, juridiskā etc. ziņā būtu nekas cits, kā barbarisms. Bet kas attiecas uz savstarpēju attiecību starp sievieti un vīrieti, tad — kamēr viņi stipri un īsti, man šķiet — nav citādi domājams, ka tie ir divi pretēji poli, būtībā nevienādi, kuŗi tomēr

savā dziļākā iekšienē ilgojas pēc tuvināšanās, izlīdzināšanās, saplūšanas. Un šis ilgās rada Erosa burvju pasaules ar visām ciņām, ciešanām, sāpēm un jaukumiem. Runājot Heines vārdiem, varbūt varētu sacīt: es ist ein altes Märchen, doch bleibt es immer neu... Un tālāk gluži loģiski: kur šo kontrastu nav, tur arī, man liekas, nevar būt īsti dziļas tiekšanās, šo ne ar ko neizskaidrojamo un neklusināmo ilgu un laikam arī nekādu īsti dziļu pārdzīvojumu tuvinoties. No šās puses es gribētu izskaidrot modernās «pusvīrišķās» sievietes (kā viņas pašas mēdz lepoties — «das dritte Geschlecht») forsējošo seklumu. Tāpat arī «pussievīškā» vīrieša zaķpastalību. Smalki man liekas Nīčes vārdi par tiem: des Mannes ist hier wenig — darum vermännlichen sich ihre Weiber. Denn nur wer Mannes genug ist, wird im Weibe das Weib erlösen — — Un tomēr — un tomēr, no otras puses atkal: Im echten Manne ist ein Kind versteckt; das will spielen... Auf, ihr Frauen, so entdeckt nur doch das Kind im Manne. Šais pārs aforismos es personīgi atrodu vairāk prāta, nekā dažos biezos sējumos par sieviešu emancipāciju un tās pielīdzināšanu vīram.» Un kad nepazīstamā vēstulju biedre apjautājas, ko viņš ar to Grietiņas dabu domājot, Bārda izplūst vistīrākajā romantiisma definīcijā: «Ko es īsti ar to Grietiņas dabu domāju? To, lūk, cienījamā jaunkundz, es Jums tiešām nevaru īsti pasacīt. Varbūt es vairāk sapņoju, nekā domāju. Kā to lai izsaka? Un vai tad tas nav viens no visjaukākajiem sapņiem, sevišķi, kamēr cilvēks vēl tic atrast kaut ko tamlīdzīgu tiešamībā...» Un tālāk viņš apdzejo nakti: «Jūs sakiet: nakts esot neglīta. Bet, jaunkundz, kas gan var vēl būt jaukāks par nakti! Kaut jūs man at rakstītu vēstuli, tik skaistu kā nakts! Kaut varētu atrast dvēseli, tik dziļu kā nakts! Tad es kāptu pa mēness trepēm pie viņas loga lūkoties...» Tas skan kā romantisma augstā dziesma. Šai

dziesmā iezogas arī pa skarbākam tonim: «Sava «jā» un «nē» nozīmi Jūs vērtējiet par daudz augsti, savu dzejolišu — par daudz zemu: ja pēdējie tik vien spēj, cik pirmie, tad Jūs pati viņus pazudiniet. Un es atkal tam neticu! «Ist das nicht šausmig!»

Viņš prasās pēc tuvības, grib atklāties. Un to izdara simbolos zem Maskas bezpersonības. Citiem redzot Masku neprot ne smieties, ne raudāt. Viņam neesot sirds. Par visu viņš smejas, arī par savām brūcēm. Un tomēr: «Maska mīlēja puķes. Citiem neredzot viņš sarunājās ar tām, kā ar cilvēkiem, skuma un priecājās, jo viņš ticēja, ka puķēm esot cilvēku dvēseles. Kad viņš pie kādas nosēdās, tad viņš ikreizes apņēmās neiet no tās prom, kamēr tā sāks atbildēt un sarunāties cilvēka balsī un stāstīs cilvēkiem vēl nezināmo puķu dvēseļu brīnumus. Bet tad nereti notika tā: nāca vai nu stiprāks vējš vai praktiskās dzīves baļoņi vērši, un omulīgi iidot: mū-mū-mū... izpostīja visu, kas ceļā gadījās. Arī Maskas «brīnumpuķes»... Sieviešu dvēseles viņš dala divās šķirās: «pīļu dīķa dvēselēs» un «avotu dvēselēs». Kā avota ūdens ir mūžīgi jauns, ritošs un spirdzinošs, tā neizsīkstošas un mūžīgi plūstošas dvēseles. «Un tās nekad nevar apnikt! Gluži otrādi — katrai tuvošanai, katrai šķēršļu nolīdzināšanai te vajaga radīt kaut ko dziļāku, stiprāku, brīnišķāku, varbūt traģiski skaistu un svētu. Kur viens avots būtu aizsēris, tur divi, saplūstot, nekad. Ja dzīve kaut ko tamlīdzīgu nevar dot, tad lai viņa nekā nedod.» Te Bārda tiecas pēc garīgās saskaņas un nāk pie slēdziņa: vai nu saskaņu, vai neko! Švešā jaunava viņu ieinteresējusi. Viņš jūt tajā radniecīgu dvēseli. Klusi uzplaukst kairā romantikas puķe ziliem maldu ziediem un viss notiek kā pasakā: «Mēs ejam pa svešu plašu klajumu. Ir kā agra pavasara rīts un visa pasaule zilā miglā. Mums matos zilu ziedu vaiņagi un uz pieres katram zili mirdzoša zvaigzne.

Mēs esam karaļu pāris un ejam uz kādu tālu zemi, kas mums pieder, uz kādu tālu pili. Bet esam laimam apmaldījušies. Mēs jau ilgi, ilgi maldāmies, ai — sen jau, sen — sen...» Zilai ilgu puķei plaukst sārts mīlas zieds. Tas jākopj un jāsilīda ar silto dvēseles dvašu. Un tomēr — tomēr... Viņi gan apmainās ģimētnēm un taisās «nomest maskas», bet paliek sveši un nepazīstami. Šaubas un ilgas šķir un tuvina viņus. «Kad palaimējas uziet kaut ko kā radniecisku dvēseli, bet — «aiz viņiem kalniem, aiz viņiem mežiem», kuņai tik bālu atbalsi var likt dzirdēt no tā, ko gribētos teikt, tik bālu atbalsi saņemt, — nu, tad arī šis «prieks» nav lēti aizmaksāts. — «Ak, mēs nabaga Ciānas bērni!» Sarakstīšanās tādā garā turpinās līdz 1909. gada februāra beigām un tad nejausi pārtrūkst. Bārdas pēdējā vēstule: «Lai es runājos! — Bet vai tad es esmu klusējis! He, cik dažu reizi arī pa šo laiku esmu «runājis». Un daža mirdzoša acs man ir preti skatījusies. Un daža karsta roka sniegusies. Tik vienu, ko aizvien tādās reizēs jūtu, atstāju neizrunātu: Un tas tomēr nebija priekš jums!

Bet vai priekš Jums kādreiz ko esmu runājis — nezinu. (Die Adresse hat nich zu sagen!) Kādreiz man likās, it kā jā. Pēc tam atkal — nē. Tagad — ne jā, ne nē. Atminēt to varētu tikai pēc personīgas iepazīšanās. Vai, kur un kā tā lai notiktu — atstāju izšķirt Jums. (Jo nepazīstu Jūsu apstākļus.) Savu vārdu agrāk nesacišu. Tas tāpēc, ka vismaz „по наслышкѣ” viņš Jums būs jau pazīstams.»

Asprātīgi viņš šķiro jums no Jums — pūli no izredzētās, tomēr svešās personības, zīmēdams savu «runāšanu» uz publiskām lekcijām un literārišķiem priekšnesumiem. Savas mistiskā romantisma piesātinātās vēstules Bārda paraksta ar pieņemtā vārda iniciāliem A. K., viņa nepazīstamā partnere — Nūda Vēritās. Ilgāki turpinoties, šādas vārdu

mīklas, jūtu rēbusi un slēpšanās zem romantisma maskas beidzot gūst saltas vienmuļības iespaidu. Un Kailā Patiesība — Nūda Vēritās paliek neuzminēta...

Laiks neatturāmi aumaļo uz priekšu, pretī jauniem dzīves apstākļiem, sarežģījumiem un iespaidiem. Ari Fr. Bārdas dzīvē notiek kas negaidīts. Pavasarī ceļot pirtiņu, tēvs saaukstējas skarabajos aprīļvējos un saslimst ar influenci. Pēc īsas slimības, rodoties slimības gaitā dažām komplikācijām, Jānis Bārda mirst 12. aprīlī 1909. gadā un tiek izvadīts no sēru mājas uz Umurgas kapiem. Baznīcā dzied viņa paša sacerēto korāli:

Dusi nu tai miera mājā,
Kamēr no sava Pestītāja
Tu atkal tiksī modināts u. t. t.

Liellais Rumbiņu saimnieks — izgudrotājs, prātnieks un ticībnieks pielīdzinājies tēviem un aizgājis mūžīgā mierā un atdusas valstībā. Saņēmis ziņu par tēva nāvi, Fr. Bārda jūtas dziļi satriekts un salauzts. Veselu dienu viņš pavada dvēseles skumjās, ieslēdzies savā istabiņā. Vēl ilgi pēc bērēm viņš staigā kā zem sloga. Tēvs zārkā neiziet viņam no acīm ne dienu, ne nakti. Ari sapņos tas pastāvīgi rādās. «Un nelīdz ne pilsētas troksnis, ne daudzie cilvēki apkārt...» Rumbiņos sāk saimniekot vecākais brālis Kārlis. Māja paliek nedalīta un skaitās visu mantinieku kopīpašums. Jānis dzīvo Limbažos. Ar veiklību, čaklumu un tautību viņš tiek jau tik tālu, ka iepērk sev māju un kopā ar paziņu nodibina plašu tirdzniecības pasākumu — veikalu. Visjaunākais brālis Antons apmeklē Limbažu pilsētas skolu.

Tēva nāve ienes Fr. Bārdas dzīvē dziļus pārdzīvojumus un sarūgtinājumu. «Dzīve man paliek aizvien svešāka un vientulība kļūst aizvien mīļāka...» gada beigās viņš raksta Kārlim un grūtirdīgi piebilst: «Ko neatrod dzīvē, to jāatrod

sevi.» Tajā pašā laikā tas ziņo mātei: «... bet tomēr nepaiet neviens vakars, kad es savā istabā viens pats sēdu, ka par jums nedomāju. Un es zinu arī, ka jūs par mani domājat. Un lai gan esmu liels, gandrīz jau vai vecs cilvēks, tomēr ar šām domām tieku atkal kā bērns un gribētos atkal būt pie jums vecā zemā istabā pie vecā brūnā galda. Un šie brīži ir patiesībā manu gaŗo vakaru visskaistākie brīži.» Māja — ģimenes pavards ir tas viduspunkts, kurp domas tiecas klusos pavajas brīžos. Tik mīļi māj dzimtenes bērzi, rasotās pļavas un lauki. Tik labprāt viņš staigātu kailām kājām, kā bērniņā, mājās pa tērcēm un tīrumiem, bet tagad «tik' atmiņās pārkožu kādu sakaltušu paegļu ogu.»

Skolas darbam beidzoties, Bārda jūtas savārdzīgs un 1910. gada brīvlaiku izmanto atpūtai jūrmalā. Viņš apmetas Bilderiņos (Bulduros) pie krustmātes un veselības stiprināšanai uz ārsta ieteikumu ņem siltās jūras peldes. Turklāt tuvojas dziesmu svētki un Zinību komisijas vasaras sapulces. Te Bārda satiekas ar Rīgā palikušajiem rakstniekiem un paziņām. No māksliniekiem viņam vistuvāki B. Dzenis un T. Zaļkalns. Vasaras brīvlaika otro pusi viņš pavada Rumbiņos. Klejo pa mežiem un laukiem un atjauno Rākī jauko makšķerēšanas sportu, krusttēvam Jurim asistējot... Dzīvo mazajā dārza mājiņā, ko Kārlis atpircis no krievu mācītāja un pārvedis uz Rumbiņiem. Saraksta arī labu tiesu dzejoļu žurnāliem un sāk kārtot savu pirmo dzejoļu krājumu, ko apsoliņies izdot A. Ķeniņš Zalkša izdevniecībā. Rudenī Bārda metas atkal skolas darbā. Stundu skaits stipri paplašinājies. Viņš pasniedz arī ticības mācības Šulces progimnazijā un aistētiku Latvju drāmatiskos kursos*). Darba atlikulicin.

*) Latvju drāmatiskos kursus 1909. g. rudenī nodibināja Duburs un Zeltmatis. Šos kursus absolvējuši mūsu izcilākie skatuves mākslinieki. Zeltmatim saglabājies kases žurnāls,

Sabiedriskajā dzīvē Bārdam trūkst istā impulsa; šajā ziņā tas pasīvs un neizveidojies. Turpretī visus spēkus viņš koncentrē radošajā darbā. Aktīvi piedalās vienīgi rakstnieku vakaros ar dzejām vai kādu priekšlasījumu. Sevišķi populārs un savā ziņā liktenīgs kļūst viņa priekšlasījums par romantismu kā mākslas un pasaules uzskata centrālproblēmu, kas noteikti raksturo paša autora intelektuālo pārliecību. Katrā cilvēkā mīt duālisms, kas izpaužas cīņā, vispirms sevī pašā. Šī cīņa šķir apzinīgo no chaotiskā un ved pie augstāko vērtību atzišanas. No naturālisma kā tezes rodas antiteze — individuālisms, kas reducējas misticismā un dekadentismā. Kā sintezi mākslā un pasaules uzskatā Bārda uzstāda romantismu.

Interesantais priekšlasījums izsauc dzīvas pārrunas periodiskajā presē. Oponentu domas dalās. Un spriedums tas, ka Bārda reprezentē rakstnieku grupu, kas «sveras uz galējā misticisma pusi». Liktenīgs šis priekšlasījums kļūst Bārdam tanī ziņā, ka to noklausās jaunā aptiekas mācekle Paulīna Puskalnes jkdze. Viņa uztraukta un iekšēji savīļnota, jo lektorā saziņējusi to nepazīstamo svešinieku, ar ko tepat divus gadus tik intimi sarakstījusies. Bārda atstāj uz viņu diezgan patīkamu iespaidu. Nu viņa to «atšifrējusi»... Jaunava redz zīmīgu sapni: Viņa pastaigājas birzī. Kokiem raisās lapas un sirms zaļums tin visu kā zīda miglā. Viņa nāv viena: redzētais svešnieks ar tumšbrūno matu viesuli iet viņai blakām. Nokaunējusies, viņa grib aizbēgt, bet svešnieks tai seko līdzī pa pēdām un šķīroties to noskūpstā... Sapņa aina tik spilgta, un Paulīna Puskalne atjauno pārtraukto sarakstīšanos. Un Bārda atzīstas: «Jūs man kaut

kuŗā par Fr. Bārdu redzamas šādas atzīmes: 1910-11. g. g. mācības sezonā Bārdam bijušas 12 stundas, 1912-13. g. jau 22 stundas un 1913-14 — 27 stundas. Bārda saņēmis 3 rubļus par stundu.

sveša, tomēr ne gluži sveša.» Nu viņi atklāj viens otram īstos vārdus un sāk atkal intensīvi sarakstīties. Jau tuvākā vēstulē Bārda raksta: «Es gribētu ar Jums iepazīties. Es varu būt vai gluži tāls, kāds biju, vai gluži tuvs, kāds neesmu. Tertium non datur! Un tam visā drīzumā jāizšķīrās. Es Jūs lūdzu. Ja Jums kādi aizspriedumi pret mani vai citi kavēkļi — lūdzu esiet atklāta.» Tas ir jau kategorisks lūgums, no kuŗa neizpildīšanas grūti izvairīties. Un kautrā stingri audzinātā jaunava noliek satikšanos, bet no liela uztraukuma saslimst. Bārda atsūta tai ceriņziedus. Satikšanās notiek nedēļu vēlāk (21. XII. 10.) plkst. 6 vakarā pie Puskalnes dzīvokļa, Dzirnavu ielā 2. Pēc šīs satikšanās Bārda rakstiski paskaidro: «Līdz šim manās domās dzīvoja tikai fantazijas darinājums, tagad sāk dzīvot jau reāla būtne.» Vēstulē viņš attīsta veselu abpusīgas tuvināšanās teoriju: «Es domāju par mūsu pirmo satikšanos. Tajā bija kaut kas nedrošs, varbūt pat klusa neuzticība (pie Jums). Bet tas mani maz skumdina: Jūs taču mani vēl maz pazīstiet — uzticieties tik daudz, cik pazīstiet! — Bet kādēļ es biju tik nedrošs, to es izskaidroju tā: pazīstams un drusciņ draugs man bija taču tikai Jūsu garīgais cilvēks. Bet nu pēkšņi pienāk klātu arī fiziskais. Tas izliekas it kā sveša trešā persona, no kuŗas jākautrējas. Un tā arī tiešām bija. — Un tad man nāk prātā šāds salīdzinājums: ja izkusušā metalā iemet gabaliņu neizkausēta, tad tas pazemina temperatūru un izliekas svešs, kamēr pats ir izkūsis... Tā jāizkūst Jums manā garīgajā cilvēkā, tad vairs nekā sveša nebūs...» Sarakstīšanās un satikšanās turpinās un paliek arvien intimāka.

Paulīna Puskalne dzimusi 1890. gada 9. jūnijā (j. st.) Jelgavā. Viņas vecāki — Indriķis un Ede Puskalni aizbrauc uz pastāvīgu dzīvi Stendes pagastā, Talsu apriņķī; viņai tad tikai 4 gadi. Te Paulīna pavada bērnību un apmeklē Stendes

pagastskolu, kur kā paidagogs darbojas J. Adamovičs*). Piecpadsmit gadu vecumā Paulīna aizbrauc krustmātei līdzī uz Rīgu un iestājas kādā drogu veikalā kā mācekļu kantoriste. Pa vakariem viņa citīgi turpina iedziļināties vācu valodā, ko pratusi jau Stendes skolā. Vēlāk Paulīna pāriet uz Viesturdārza aptieku, kur sagatavojas provizora palīga eksāmenam. Vieta te laba, bet veikala disciplīna diezgan stingra. Viņai astoņpadsmit gadu, kad tā sāk sarakstīties ar Fr. Bārdi. Tikai pēc divu gadu sarakstišanās tie iepazīstas personīgi. Nu Bārda nāk vai ik vakaru viņai pretī uz darba vietu un pavada mājup. Bārda pierunā viņu mest provizoru pie malas un sagatavoties labāk skolotājas amatam. Skolotājas cenzs imponē arī pašai Paulīnai un, ierosinātājam piepalīdzot, viņa sāk gatavoties uz mājskolotājas eksāmenu. Eksāminējoties pie Rīgas māc. apg. kurātorijas 1915. gada februārī, viņa iegūst mājskolotājas tiesības vācu valodā un vēsturē.

Rodoties intimiem jūtu pārdzīvojumiem, Fr. Bārdas Mūza top izsmalcinātāka, aktīvāka un kvalificētāka. Viņa dzejā ieskanas spriegāki toņi, veselās lirisku izjūtu gammas un daži drāmatiskāki akordi. Kā lirīķis un romantīķis, viņš viss pārdzīvojumu varā. Aistētiskā intuīcija ir viņa Kastaļavots...

«Neparasti skumjas un nospiedošas ir šīs dienas, šie svētki un gadu maiņa,» — Bārda raksta mājnīkiem (8. I. 11.). «Man jau tā to skumju aizvien pa pilnam, bet nu bez tām arī vēl jaunās...» Šo skumju cēlonis — krusttēva Jūŗa nāve (30. XII. — 1910.). «Es gan dzīvoju diezgan tāli, tomēr dažreiz liekas, it kā dzirdētu Umurgas baznīcā dvēseles pulksteni zvanām. Ak, mūsu mīļais krusttēvs — ar viņu ir it kā mūsu pašu tēvs otrreiz jāvada uz kapiem.» Un Bārda šaubās un svār-

*) Izglītības ministra prof. Dr. theol. L. Adamoviča tēvs.

stās — braukt uz bērēm vai nē? Jo ceļš ir tik slikts un veselība vāja. Viņš jūt, ka šis brauciens nav viņam vēlēts; tādēļ rezignēti nopūšas: «Rīt likšu vējam aiznest savas pēdējās ardievas krusttēvam, lai dus viņš saldi — saldi lai dus.»

Atnākot Paulīnai Puskalnei, Bārda it kā atdzīvojas un atplaukst, lai viņai aizejot jo dziļāk skumtu: «Un tagad sēdu kā puķēm apbērts un nezinu, par ko labāk domāt — par dzīvību vai par nāvi: ik reizes, kad es kaut ko straujāk jūtu vai domāju, aizvien aizdomāju līdz nāvei — tā priekš manis sevī slēpj vislielāko piepildīšanos. Un es sēdu kā puķēm apbērts un domas jūk kā baltu tauriņu pulks un dzer mīļu matu smaržu. Paskatāties spogulī, vai Jums mati nezied? Un es paskatīšos, vai nāve nestāv man aiz muguras ar mirdzošu izkapti rokā.» Un atkal: «Un dažreiz gribētos sevi sasist, kā sasit neglītu lētu mašīnu, lai dzīvo no manis tik tas, kas neaprobežots, pilnīgs un skaists.» Nāve nav gals ne beigas — nāve ir tikai jauns sākums. Nāves nojauta to aplido visjaukākajos laimības brīžos. Viņam patīk sevī šaust un mocīt, lai tad jo asāki izbaudītu dzīves prieku saldmi. Rodoties slimīgai askēzei, viņš top galēji sentimentāls un dziļi rezignēts. Šai apstākļi saskatāmas it kā savāpazīmes, tik radniecīgas daudzas psiholoģiskas dziem lieliem gariem.

*

Apmēram tai laikā, kad tik nejauši pārtrūkst pa jokam ievadītā sarakstišanās ar svešo nepazīstamo jaunavu (Paulīnu Puskalni), Fr. Bārdaš intīmajā dzīvē notiek lirisks intermeco. Tā pirmsākums meklējams kādā koncertā, kur dzejniece uzmanību saista jaunā brīvmāksliniece Bonifācija Rogge: viņu suģestē nevien veiklā emocionālā interpretācija, bet arī pati interprete. Un nākošajā Mākslas veicināšanas b-baš vakarā, kur Arturs Bērziņš lasa par Žaka Dalkroza tolaik lielā cieņā

rākušo ritmiskās plastikas mākslu, viņi iepazīstas. Šī iepazīšanās, kurai liela psiholoģiska nozīme, turpinās gan personīgi, gan rakstiski līdz pat pasaules kaņam. Par stipru vienojošu saiti viņu starpā kļūst visnepasaulīgākā māksla — muzika; tai tiek veltīts daudz sarunu. Jaunā māksliniece, kas nesen kā beigusī Pēterpils konservātoriju, tuvina dzejnieku-muziķi plašajai Krievijas mākslas pasaulei, kas toreiz pārdzīvoja savus labākos ziedu laikus. Satikšanās top intimāka, kad dzejnieks sāk apmeklēt mākslinieci viņas dzīvoklī Tērbatas ielā, Sinkas namā. Dzejnieka un mākslinieces mātes starpā norisinās interesantas debātes reliģiskos jautājumos, kurās arī māksliniece ņem dzīvu dalību. Un tad viņš iestājas kā latviešu valodas un aistētikas skolotājs Gižicka muzikas skolā, kur darbojas arī brīvmāksliniece Rogges jkdze. Te viņiem iekrīt biežāka sastapšanās kopējās darba gaitās. Sākumā dzejnieka komplikētais raksturs māksliniecei izliekas neizprotama sfinga: sarežģīts uzdevums ar daudziem nezināmiem ...

Līdztekus turpinās atjaunotā sarakstīšanās ar pašai dziedzi kauto Paulīnu Puskalnes jkdzi. Viņu abu personība — atklāts jautājums, simtreiz pasvītrots ar draudzīgu intimitāti. Viņi satiekas un apmainās vēstulēm, kas tik mīlas, ka «lasot sapiežas asaras acīs» ... Tad atkal šis romantiskais duālisms: «Es nesaprotu dzīves, es nesaprotu pats sevi. Es esmu par daudz sliktis un par daudz labs, un visa mana dzīve ir mūžīga tiesas diena. Bet tagad saule klāj zelta matus logā un smeļ gaišus, gaišus pavasara smieklus ...» Un tad dzejnieks sūta aizgrābjošu šūpla dziesmu *S a p n i m u n c i l v ē c i ņ a m :*

Man gribētos tevi ieaijāt,
kā krēslā vējš liepiņu aiļā.
Man lūgšanu gribētos pār tevi klāt,
kā zaļsirmu vakaru maijā ...

Man gribētos tevi vest un vest
pa tumšzilām sapņu pļavām.
Man gribētos tevi uz spārniem nest
uz debesīm — manām un tavām...

Intimitātei padziļinoties, starp dzejnieku un Cilvēciņu nodibinās vislielākā sirsnība. «Runāšu Jums mīlākus vārdus. Vārdus, kurus dzird tik tumsa un paša asinis. Un tie ir vismīlākie, vissirsnīgākie, vistrauslākie. Tikko viņi pār lūpām iet, viņi paliek rupji...» Ik apstākļi, ik parādībā viņš saskata Cilvēciņa mīlo seju. Mīlvārdi rodas spontāni, izpaužoties neskaitāmās variācijās: Mazā skumjā dvēselīte, Putniņš, Uguntiņa, Īniņa, Cīniņa, Dvēseles draugs u. t. t. Jo apskaužošāki šie mīlvārdi kļūst šķiršanās brīžos, dzejniekam Rumbiņos mīt. «Un šodien Jūsu otrā «grāmata». Aizgāju pļavas līcī smilgās viņu lasīt. Vibotnes un vīgieži un blakus zilās rudzpuķītes smaržo visapkārt un neskaitāmi daudz citu ziedu. Ir jau Jāņa diena... Bet pāri visiem tiem no raibajām loksnītēm kāpj mīlās tālās dvēseles plaukstošā smarža — saldāka par vibotnēm, vīgiežiem un neskaitāmiem citiem ziediem. Tik daudz siltuma un sirsnības un dziļas sirdsskaidriības un pat svētuma...» Un beidzot viņš nopin sajūsmā no rudzpuķēm zilu vaiņagu un pakar to kārkla zarā: «Tas bija priekš Jums, cilvēciņ... Lēns vējiņš līgo kārkla zaru ar zilo vaiņagu — līgo-līgo... un man tāds tīri bērnišķīgs un naīvs prieks...» Vasaras brīvlaikā sakāpinātās ilgas kļūst saldi mocošas, Tās atbrīvojas un izklīst sirsnīgā atkalredzēšanās priekā, kā migla saulei spīdot.

Un tomēr — ak, tomēr... Dzejnieka dzīves ceļu krusto straujās impulsīvās Aglavēnas ēna. Viņu valdzina tās tālums, kas tomēr tik bezgalīgi tuvs... Bārda nespēj aizmirst ekspansīvo mākslinieci, kas sevī glabā austrumeiropējisko kultūru un vietējās vācu inteliģences pilsoniskās tradīci-

jas. Viņš nespēj palikt inerts, sevišķi pret garīgo kultūru un mākslu, kas tik cieši saistītas ar romantismu — šo intelektuālās dzīves nenotveramo maldu sapni — mūžīgi mainīgo, mūžīgi daudzsejīgo. Dzejnieks, būdams jūtu un apstākļu varā, turpina draudzīgu sarakstīšanos un satikšanos ar mākslinieci. Kādreiz tie aizbrauc uz jūrmalu. Klejojot divvienatnē pa liedagu, dzejnieks atrod trīs mirdzošus dzintara gabaliņus un tos kā piemiņu iedāvina māksliniecei. Viņš sajūsmināts par jūru un jauko pastaigu plūdmalē, kur to apdveš dabas plašā spēcīgā elpa. Nemierīgo vilņu rītmī modina jaunu nemieru viņa dvēselē. Nemiers brāzmo arī skaistajās dzejas vārsnās:

Ap visiem maniemiem locekļiem kā ziedu vītnes saistās.

Un asins melodijas zum un teikas... Dievs, kur
[skaistas!]

Un melodiju, teiku pilns kā jūras dzilēs maldos.

Nāk līgava kā dziedošs viln's, tin putu rokās

[saldās.

Prieks — dziesmas — saule — līgava — un laiks ir
[pārtrūkt stīgai!

Laiks dzīlei nākt vispēdējai, visdziļai, bezgalīgai!

Zemes dēls sapinies nesaraujamās ziedu vīt-
nēs... Viņu saista teikas un melodijas — daba un kultūra. Grūt' un — ak cik neiespējami! taisīt «dabisko izlasi», kad arī dvēselei te kas sakāms... Un dzejnieka dvēsele taču tik daudzplākšņaina, untumaina un gražīga. Tomēr jāatrisina reiz liktenīgā mīkla: Aglavēna vai Selizeta? Bet atrisinājums nav viegls, tas saistās ar sāpēm un ciešanām. Viss noskaidrojas, top gaišs un caurredzams, kad ciešanām pievienojas žēlabas:

Jūs esiet straujā Aglavēna, bet Selizetas man ir žēl: tā klusām man kā gaiša ēna līdz staigās — pat aiz kapa vēl... Jums līdz ar maigumu un daili dzirkst neizsīkstošs prieks ar uzvarošu kaislu gaiļi, kas mūžam pēc kā jauna sniegs. Bet mazā Selizeta

klusi var izdzist vienā nopūtā, kā vizbulīts, ko samīnusi ir rupja kāja ceļmalā...

Liriskajās vārsnās viss izteikts un rezumēts: ne straujā uzvarošā Aglavēna, bet klusā vāri pieklāvīgā Selizeta ar trauslo sapņaino dvēseli. Dzejnieka izlases principu diktējusi mīla — šis par excellence romantiskās jūtas. Daba uzvarējusi kultūru...

*

1911. gada pavasarī iznāk Fr. Bārdas pirmais dzejoļu krājums *Zemes dēls*. To izdod Zalkša apgādniecība ar A. Rozentāla vāka zīmējumu: pret debesīm stīdzošu liesmu un mirdošu zvaigzni. Krājumā savākts viss paliekošais, kas radies darbības piecgadē, sākot ar Vīnes laiku. Grāmata vel-tīta tēva piemiņai. Tā iedalīta divpadsmit noda-lās pēc gadlaiku un cilvēka mūža secības: I. Mī-las ilgas. II. Pavasaris. III. Mīlas maldi. IV. Va-sara. V. Dzīves gaitas. VI. Rudens. VII. Vien-tulība. VIII. Nāve. IX. Personificējumi. X. Sim-sana gals. XI. Tamaras nakts. XII. Sapņotājs pāžs. —Bārdas dzeja sirsnīgas dabas pielūgsmes pilna, dzidra romantisma caurstrāvota. Liriska-jās strofās šalko idilisks skandums. Dabas priekš-statos tvertās atziņas reducētas romantiskās filozo-fijas aspektā. Zemes dēlu no dzīves klūmiem sargā un šķīsta panteistiskā zvaigžņu meita. Bārdas dze-jas stilu noteic viņa subjektīvā gaume, viņa māks-las un skaistuma izjūta. Nesatricināmi un spilgti viņa infantīlie pārdzīvojumi, kas zemapziņas re-fleksu veidā atmirdz dzejā. Šo pārdzīvojumu ba-gāti sevišķi apkārtnes dzejoļi: Marta panorāma, Odu vakara deja, Sarkītes pavasaris. Vakars, Brīnumi, Idile, Bērzi, Ziedonis, Vecā pirtiņa, Zālē, Pa vasaras pēdām, Rudenis, Svešā kapsētā u. d. c. Bārda labprāt mīl arī irreālus tēlojumus, kuŗos sav-dabīgi ievītas dabas parādības: Aitu lēpis, Mēness-meitiņa, Pelēkā audēja, Purva velni, Sukuburs, Meža nagaža, Vārpu māte u. c. Dziļi izjūsts viņa

dzejoļu cikls *Tēva piemiņai*. Dzejnieks necieš urbanismu, tādēļ pilsētas iespāidi šai dzejoļu krājumā gandrīz nav atrodamī. Ari dzejoli *Mēs ar cilvēciņu*, kurā notēlota intimā pastaiga ar Paulīnu Puskalni pa Hanzas un Ķieģeļu ielām, kur tolaik auguši kupli vītoli, nekā neliecina par pilsētu. Dabas izjūtas dzejā ir dominējošās:

Un kad man nekā vairs netīkas,
es iegūlos zālē
un ļauju, lai smilgas pār mani līgojas...

Kritikas atsauksmes par Zemes dēlu visumā cildinošas. Tā Līgotņu Jēkabs atrod dabas un dzīves glezniecības elementu Bārdaš lirikā kā valdošo; A. Upītis: «Bārda ir inteligentākais, smalkjūtīgākais starp latviešu jaunajiem dzejniekiem», un Teodors, referējot par jaunāko liriku Zinību komisijas vasaras sapulcē 1911. g., atsaucas ar lielu atzinību: «Beidzot jāuzliek visam šim beidzamam lirikas plāvumam vainags. To dara Fr. Bārda («Zemes dēls»). Te uzplaukusi klusā romantikas puķe un krāšņi zied un smaržo.» Ari K. Krūza atzīmē savā dienas grāmatā: «Zemes dēls ir viena no skaistākajām grāmatām dzejā, kas pilna zaļā zemes spēka. Bārda katrā ziņā īsts dzejnieks un viņa Zemes dēls liels sapņotājs. Tikai jābaidās, ka viņš nekad neizies no zemes ēnu un miglas loka un ka viņa skaistākais sapnis — mīlas mēnesnīca to neizvedīs baltā saules dienā kalnos brīvībā. Tāles, kādās aizgājuši Poruks un Rainis, viņš nēsasniegs, Egliša atvarus neatvērs. Ari daba Bārdam nepārādās brīvi kā Ģētem vai Puškinam, bet dažādu personificējumu vai alegoriju veidā.»

Blakām plašajam pāidagoģiskajam darbam Bārda attīsta jo plašu literārisku darbību. Viņš savā iekšējā būtībā kļuvis dziļāks, izsmalcinātāks. Savas dzejas, kurū forma un stils gūst arvien lielāku pilnību, Bārda ievieto joprojām labākajos

žurnālos un laikrakstos. Viņa mākslinieciskais kritērijs nostabilējies; tas lielā mērā izpaužas kritikās un teorētiskajos sacerējumos. Bārda turpina no kritikas viedokļa apskatīt ievērojamākās grāmatas un ar lielu cītību un erudīciju atsaucas uz izaicinošajām polemikām. 1912. gadā viņš ievieto Druvā vairākas kritikas par J. Grīna, A. Upīša, Plūdoņa, Aspāzijas, Akurātera u. c. darbiem, turēdamies to novērtēšanā stingras objektivitātes robežās. Raksta arī Latvijā par mākslas un filozofijas jautājumiem, deklarēdams savus uzskatus, sevišķi polemikā ar Akurāteru. Bārda krasi norobežojas no vēsturiskā materiālisma šolastiskajiem dogmatikiem, bet kā domātājs cildina intuitīvās filozofijas idejas. Nevis materiālistiskais reālisms, bet subjektīvais ideālisms ir viņa filozofiskās domāšanas auglis.

Šinī laikā, kā tas redzams Druvas prospektā, Bārda grib publicēt plašu dzejoļu ciklu vairākās daļās *Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam*, kas vēlāk kļūst viņa otrās dzeju grāmatas nosaukums*). *Dzīvības Koka* kuplākie zari: mīla, dzīvība, mūžība un dievība.

Darbojoties dažās biedrībās un literāriskos pulciņos, Bārda arvien dziļāk iekļaujas reālajā dzīvē, top sabiedriskāks un sociāli impulsīvāks. Labprāt viņš apmeklē teātra izrādes, literāriskos priekšnesumus un mākslas izstādes. Nereti piedalās arī intimās sanāksmēs, kur tiek spriests un debatēts par literatūru un mākslu. Kādreiz pie A. Brigaderes ierodas Bārda, Austrīņš, Krūza, Dace Ākmentiņa, J. Zālītis u. c. Pēc pasniegtās kafijas rakstniece iepazīstina viesus ar savu jaunāko darbu *Princese Gundega* un karalis *Brusu-*

*) Fr. Bārdas dzejoļu krājumu «*Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam*» pēc autora nāves sakopojusi viņa kundze Paulīna Bārda un brālis Antons Bārda. Kara un revolūcijas apstākļos Bārdam nav bijusi izdevība krājumu izdot.

bārda. Lasījums noslēdzas ar debatēm. Protams, visa rakstnieku saime noskatās Gundegas pirmizrādi (12. IV 1912.), kas norit teicami. Austra Dāle paskaidro Krūzam, ka no latvju dzejniekiem viņa varot lasīt tikai K. Štrālu un Fr. Bārdu. Satikušies Alfrēda Kalniņa koncertā (9. X 12.), Bārda, Krūza un Madernieks atzinīgi izsakās par komponista jaunākajām dziesmām.

M. Rinks jkdze atceras, ka Bārda šad-tad atbraucis pasērst Burtnieku mājā pie Ziemeļblāzmas, kur dzīvojuši Dombrovska tēvs, Kr. Barons un vesela plejada rakstnieku - mākslinieku: Skalbe, Akurāters, Poruks, Jaunsudrabiņš, E. Cālītis, Leons Paegle, abi Štrāli, V. Zeltiņš, Zegners. Kalve u. c. Jo bieži ieradušies arī Austriņš ar Krūzu. Reiz Jēkabsonu Kārlis uzbrucis Bārdam ar asu un dzēlīgu kritiku; šo uzbrukumu Bārda atsitis ar lielu taktu, izlietādams kā ieroci asprātību. Liels notikums mākslas novadā bijusi E. Melngaiļa sarīkotā dziesmu diena Ziemeļblāzmā. Bārda redzēts arī jautrajā medus vakarā, ko sarīkojis mākslinieks Kalve.

*

Draudzīgās attiecības, kas nodibinājušās starp Fr. Bārdu un Paulīnu Puskalni, top no dienas dienā jo sirsnīgākas. Biežā satikšanās, kam pa starpām seko rosīga vēstuļu apmaiņa, rada dziļu intimitāti ar visai noteiktu tendenci. Viens par otru viņi allaž modrīgi un vienmēr baidās pazaudēt to, kas mīļš. Katrs par sevi tie jūtas vientuļi, kam «dvēsele raud krūtīs aiz vientulības». Un Bārda vienkārši atzīstas: «Miļo cilvēciņ, nu jau ir vairāk nekā gads, kur es katru dienu esmu dzīvojis tavis domās, ka tu esi mans īstākais draugs tai ideālā nozīmē, kādu to iedomājas mana varbūt mazliet «pārspīlētā» daba... Bet tagad es vēl ticu, ka mēs abi paliksim aizvien labāki, aizvien vairāk mācēsim visu panest un visu piedot, jo citādi dzīve ir šausmīga.» Modrībai padziļi-

noties, rodas nereti greizsirdības jūtas, kas drīz vien izgaist, lai radītu vēl lielāku kopības apziņu. «Mēs kopā cietīsim, kopā cinīsimies un kopā uzvarēsim. Cik jauki ir, kad saule spīd, un tu vari vienu cilvēku saukt par draugu — par mīlu, sirdsmīlu draugu saukt.» Un tad atkal gaišajā dvēselē lirikā ieskanas it kā šaubas: «Es domāju, ka mūsu mīlestība vēl nav diezgan liela un svēta, un ka viņai jāpaliek daudz lielākai un svētākai — kas viena visu dzīvi valda un vada un uztur — kā saule pie debesīm visu pasauli.» Un tomēr:

Lai kur tu paliktu, lai kur man mieru zvana, —
es tomēr mūžam tavs, Tu tomēr mūžam mana.

«Bet brīžam man liekas, ka ir tikai trīs lietas pasaulē: Dievs, debesis un mūsu draudzība. Un tad ir atkal, it kā tās visas trīs būtu viens... Dievs taču laikam mūs ir radījis par draugiem, kuŗi vienmēr viens otru lai pastiprina.» Un itin nejauši nāk atzišanās: «Svētas ir tās dienas, ko mēs pārdzīvojam. Caur viņām jāiet ar svētviņību kā caur dievkalpošanu baznīcā — bez trokšņa, bez liekiem vārdiem, bez maziskām domām un rūpēm, jo mūsu sirdīs zied mīlestība...» Tā spēj runāt vienīgi bezkaislīgs aistēts, kam mīla ir svēta un neaizskarāma, tāla no zoologiķiem ekstrēmiem. Mīlas saldums slēpjas klusus un dziļos pārdzīvojumos. «Un manas domas laižas uz tevi, kā bites uz ziedošu liepu...» Noskaidrojoties attiecībām, Bārdam sāk rasties domas par ģimeni, kas saistīta ar mājību. Šai sakarībā rodas diezgan pamatota ideja par mājas celšanu Rumbiņos. Vasaras brīvlaikā viņš uzskicē plānu un izmeklē noderīgu mājas vietu — aiz dārza starp veco māju un Bišukalniņu. Vieta tiešām jauka: apkārt druvas, bērzu birztaļas, zaļas lankas un skats uz tālēs dziestošo zilo mežu valni. Nākot talkā Limbažu brālim Jānim ar padomu un līdzekļiem, mājas ideja tiek palēnām virzīta uz

praktisko pusi. Jau 1913. gadā tiek veikti daži priekšdarbi — sagādāts un savests celtnes materiāls. Nākošā gadā celtnē atrodas zem jumta un tikai 1915. gada pavasarī māja nāk galīgi gatava ar piecām istabām un ērtu verandu.

Lai gūtu līdzekļus mājas celšanai, Bārdam diezgan jāpiespiežas ar stundām un literāriskajiem darbiem. Klāt nāk vēl lekcijas un skolu pedagoģisko padomju sēdes. Viss būtu ciešami, bet ar veselību nav diezciņ ērti: tā «čīkst un klibo». Bieži rodas galvas sāpes un drudzis. Ari ar nierēm kaut kas nav kārtībā. Līgavai viņš raksta bažīgus vārdus: «Bet tomēr laikam es drīz miršu, jo man nemaz vairs nav apetīta un nāves instinkts manī paliek daudz stiprāks, nekā dzīvības instinkts. Es laikam esmu predestinēts uz to...» Līdzīgi diloņa apsēstajam Veidenbaumam, Bārda nododas drūmām filozofiskām pārdomām:

«Cilvēks ir mazs
un tārpa ceļš ir viņa gaita —
trīs smilšu sauja izdzēs to no zemes.
Bet viņš kļūst nepārvarams pat no dieviem,
ja viņa acis skatījušas reiz — kaut reiz —
mūžības svēto gaismu...»

Drūmai predestinācijai bez šaubām alopātiski cēloņi. Vārgais organisms ar periodisko nieru kataru padots fiziskām ciešanām, kas — laiku pa laikam atkārtojoties — rada dzejnieka traušlajā psihē depresīvu noskaņojumu. Viņš saprot, ka «pret likteņa dzenuli grūti spārdīt», ka «jāapmierinājas un jāmēģina smieties». Un tad nāk prieka brīži ar saulainu rezignāciju. «Mīlā, sirds mīlā, vai šonakt neliņa puķu lietūs? Vai Jums caur pleciem tagad netek dzeltens medus vilnis? Mani šodien nes tāds vilnis un man būs grūti caur puķēm aizbrīst uz skolu...» Saslimušo līgavu dzejnieks mierina šādiem vārdiem: «Viss cits, kas notiek pasaulē, notiek tik' priekš tā, lai mūsu dvē-

seles saplūstu aizvien tuvāk — bezgalīgā sapnī, pilnu ciešanām un laimes — milā.» Tad viņi atkal jūtas laimīgi un viņus spārno dziļš prieks. Ari vienatnē tie nav vairs vieni. Jāaizver tik' acis un jāpaceļas sapņu miglā... «Was ist aber schöner: das Leben oder die Träume?»

Organisms vislabāk atkopjas un veselība atplaukst vasarīgajā dabā uz laukiem. Dzejnieks atkal dzīvo mazajā mājiņā dārza vidū un jūtas tik laimīgs. Veselības labā viņš ietur vingrošanas kūru, ņem saules peldes un apberžas ar aukstu ūdeni. Nereti pļauj dārzā govīm zāles un tā «pelna» pienu, kuŗu patērē lielā daudzumā. «Un šitāda dzīve man ļoti patīk, tikai — jā, ir tomēr viens tikai. Un kad tas man ienāk prātā, tad es apstaigāju to vietu, kur būs jābūvē tā mazā mājiņa... Un tur būs tāds mazs — mazs dārziņš, un tur mēs raksim un pļausim abi — Miļo cilvēciņ...» Tad atkal viņš sēd dārzā slinkotāju krēslā, piecus soļus no sava biškoka un kādus piecpadsmit no savas rezidences, lasot dīvainā un vispusīgā filozofa Fechnera traktējumu: «Näheres über die Konstruktion der Pflanzenseele. «Tā, nu viss ap mani acumirkli ir skaisti: saulīte palaunagā; dārziņā ap mazo mājiņu zied rozes ar nolikušiem zariem un tālāk aiz sētas dūc bitēm pilnas ziedošas liepas un smaržo tik saldi, ka pat te varu just. Pār kājām likst smilgas un jaunie gailiši staigā ķildodamies un dziedādamī apkārt. Bet pār galvu caur ābeļu zariem lēni iet balti mirdzoši mākonī...» Un ilgas un visas labās domas aiztek atkal pie milā drauga — cilvēciņa. «Mūžiģis un neapprakstāms mirdzums ir tai saulei, kas velk cilvēka dvēseli bezgalībā. Tā ir maļestības un skaistuma un dievības saule. Un mēs esam tik' nabaga mākonīši, kas maldās zem tās, mēs abi — tu un es...» Vientulība un idiliskā lauku romantika sniedz dzejniekam dziļi aistētiskus pārdzīvojumu brīžus, kurpretī skarbie satrauktie

pilsētas dzīves ritmi ienes viņa dvēselē nemieru un traģismu. «Viss ir nepilnīgs un pasaule nav ierīkota priekš manis, nedz arī es priekš pasaules.» Viņu valdzina klusais vientulības prieks. Un savā dvēselē Bārda izcīna dažas ētiskas cīņas: viņa skats vērsts uz iekšu, jo apkārtne un vide to neapmierina.

Vienīgā Bārdas pasaulīgā manta ir krietnas grāmatas — šīs garīgās dzīves strūklakas, kas veldzē dvēseli un padara to auglīgu, paceļot cilvēku pāri dienišķai sīkmanībai augstākās gara sfairās. Bārdu interesē vācu modernā dzeja, kuras redzamākie pārstāvji R. Rilke, M. Dautendejs, St. George, H. Hofmanštāls u. c. Miļi tam arī krievu jaunākās formācijas dzejnieki: Sologubs, Brjusovs, Bloks, Bielijs, Vjačeslavs Ivanovs, Baļmonts, Achmātova, Severjāpins u. c. Viņš nopietni studē Platonu un iepazīstas ar Fr. Nīčses, H. Čemberlēna un A. Bergsona filozofiskajām idejām. Viņu it sevišķi ietekmē Bergsona intuitīvā filozofija; tāpat lielā mērā interesē Džemsa, Lippa, Grossa, Vundta un Freidta aistētiskie meklējumi. Viņa bibliotēkā glabājas arī vecāku gadagājumu prātnieki un dzejnieki — Tīks, Šopenhauers, Šlēgels, Kants, Ģēte, Heine u. c. Iepazīšanās ar filozofu P. Dāli sniedz Bārdam jaunus garīgus ierosinājumus. Viņi debatē par aistētiskiem, ētiskiem un reliģiskiem jautājumiem, sevišķi attiecībā uz romantismu un metafiziskām problēmām.

1913. gada sākumā recenziju virknē *Jaunākā lirika* Bārda atsaucas Dzimt. Vēstnesī par ievērojamākām parādībām dzejā. Recenzijās viņš iztirzā Raiņa, Skalbes, Egliša un Apsesdēla iznākušos dzejoļu krājumus. Raini, apskatot viņa *Gals un sākums*, Bārda nosauc par sociālistisku utopistu, tomēr to augsti ciena kā dzejnieku. «Rainis nav vispāraudzis romantismam pāri, bet ieaudzis dziļāki kā jebkad viņā iekšā.

Neviens nevar būt liels klasiķis uz āru, ja viņš nav liels romantiķis uz iekšu» (Vēst. V. Eglišam). Skalbes Sapņos un teikās viņš atrod sev tuvu un radniecīgu dvēseli, bet Egliša Hipokrēnā (mūzu avots) atrod saduļķojumu. Asās patvaļīgās atsauksmes izsauc periodikā plašas domu apmaiņas. Šai pašā gadā Bārda uzraksta gaŗāku apcerējumu Pilsētas dzeja (Dz. V. 1913. — 247.), kurā tas apšaubā ielas bruģa, laternu stabu un tramvaju mistiku, bet diktātoriski uzstāda kā pīmatu lauku dabas poēziju ar ideālistisko pasaules uzskatu. Bārda raksta arī par valodas jautājumiem un par dekorātīvo mākslu, sakarā ar izcilākiem inscenējumiem teātros. Tomēr savas domas un iespaidus viņš mīl visvairāk izteikt dzejā, ievijot tajā filozofiskas atziņas.

Bārda sāk uzstāties arī Zinību komisijas vasaras sapulcēs, kur «debatē ar ļoti gudriem vīriem». Valkas dziesmu svētkos (Jāņos, 1913. g.) viņš notur priekšlasījumu, par kuru pats ironizē: «Publikas bija daudz, bet nu duma gan... Sabraukuši visi lauku puīši un meitas no apkārtnes. Bet kāda lai tiem būtu daļa par to, ko saka par «mākslas būtību» Platons un Aristotels, Lipps un Vundts etc.» Līdzīgā priekšlasījumā par ētikas problēmām Bārda uzstājas Limbažu saviesīgajā b-bā, protams, ar tādiem pašiem panākumiem. Līriskā naīvitāte un īsta sirdsskaidriība izstāro kādā citā gadījumā. Nabagmājā Bārda apmeklē attālu radniecī, kas vairs neredz vai rīts, vai vakars. «Un skaistas rozes es viņai aizvedu, no tām, kas manas mājiņas priekšā zied, kopā ar dievkociņa zariņiem. Bet kā viņa priecājās par tām rozēm: «puķītes... puķītes... kas tad man dod puķītes...» Šķīroties viņš tomēr kaut ko reālu iespīez vecītei sauajā. «Un nu es zinu, ka viņa par mani labi domās, kamēr nomirs...» Rozes, nabagmāja un akla vecīte — īsti savdabīga situācija, ko spējīga inscenēt dzejnieka fantāzija. Ar

veselību iet vēl vienmēr šā tā: ne visai spīdoši. Atkārtojas daži pagībšanas gadījumi. Tā lasot Ķeniņzālē par egoismu un altruismu, Bārda top bāls un pakrīt uz katedras. Ari Umurgā, ejot ar brāli Antonu pie dievgalda, viņš pagībst, mācītājam svētīšanas vārdus sakot. Vasarā, dzīvojot Rumbiņos, organisms pietiekoši atspīrgst. Un viņš raksta līgavai: «Nu, un citādā ļoti maz jauna. Grābju sienu, eju makšķerēt, ņemu saules vannas, uzrakstu pa dzejolim un — domāju par savu mazo Inīņu...»

1913. g. otrajā pusē Ķeniņa reālskola pāriet F. N. Serkova pārziņā. Pēdējais sastāvs paliek ar dažiem izņēmumiem iepriekšējais. Ari Bārda turpina savu darbību. Lai gūtu līdzekļus mājas celšanai Rumbiņos, viņš pieņem vēl vairāk stundu. «Esmu tagad tā apkārvies skolas un citiem darbiem, ka neatliek laika galvu uz augšu pacelt. Brīnos pats, ka tā mana veselība, — kliba, kāda viņa tur nu ir — vēl iztur.» — 15. septembrī notiek svinīga E. Dārziņa pieminēkla atklāšana Mārtiņa kapos. Ierodas arī Bārda, Krūza, Austriņš, Ķeniņš, B. Dzenis, Nukša, A. Bērziņš u. d. c. 8. decembrī Latvju mākslinieku III gleznu izstāde. Daži dzejnieki sašutuši, ka Bārda tos Dzimentenes Vēstnesī nosaucis par gailēniem, un Baltpurviņš nemierā, ka Bārda krievu simbolistus apvainojis seksuālismā.

1914. gada 26. janvārī latvju rakstniekiem liela diena: Rīgā viesojas krievu ievērojamākie dzejnieki — Valerijs Brjusovs un Fjodors Sologubs. Latv. liter. fonds sarīko R. L. B. zālē banketu, kurā piedalās daudzi latviešu dzejnieki un rakstnieki. Banketā Brjusovs lasa savus vēl nedrukātos dzejoļus no krājuma Sed non satiatis. Viņu apsveic A. Ķeniņš, tad runā F. Adamovičs un V. Eglītis. Sarunājoties ar Krūzu, Brjusovs apjautājas par Bārdu. Krūza paskaidro, ka no krievu dzejniekiem vismazāk mācījies Bārda, jo

iemīlējies vācu dzejniekos un filozofos. Nākošā vakarā, 27. janvārī, Sologuba lekcija par romantismu. Lektors risinājis domu par dzīves pārveidošanu, par Aldonsas pārvēršanu Dulcinejā. Vēlāk viņu ieaicinājuši bufetē, kur dzēruši šampānieti. Sologubs izteicies ļoti cildinoši par Rīgu un latviešiem. Uz Brjusova lūgumu nodeklamējis savus jaunākos dzejoļus. Sarunājies ar Bārdu un šķīroties to trīsreiz noskūpstījis. Bārda izteicies, ka Sologuba dzejas esot neparasti skaistas. Šī ir liela divu tautu tuvināšanās manifestācija garīgās kultūras laukā. Kad Brjusovu iepazīstina ar latviešu dzeju un iztulko tam Plūdona Atraitnes dēlu, viņš eksaltēti iesaucas: «Es vēlētos iepazīties ar šo ģeniālo dzejnieku!»

3. Ģimenes dzīve.

Eiropas politiskajā dzīvē iestājies draudošs klusums, kā pirms negaisa. Diplomātu kabinetos visā slepenībā norisinās drudžaini priekšdarbi kādam grandiozām inscenējumam, kas izvērsās pasaules katastrofā. Šo katastrofu 1914. gada augustā iezvana drausmīgā kara dārdi. Mazā latvju tauta atrodas lielu vēsturisku notikumu krustceļos. Izsludinātā mobilizācija aizrauj tūkstošiem labāko dēlu «sargāt savu tēvu zemi». Latviešiem šī tēvu zeme ir tikai vēl iecerē; pagaidām tiem jābalsta sveša kalpinātāja vara. Visur liels uztraukums. Ļaudīm jāklusē, kad ieroči runā.

Kopš kara dārdi vēl tālu, tie nespēj satricināt dzejnieka Bārdas idilisko mieru. Pilniem malkiem viņš bauda saulaino vasaras atpūtu Rumbiņos, veicinādams darbus savas ieprojektētās un iecerētās ģimenes ligzdas celtnē. Pa starpām uzraksta vairākus liriskus dzejoļus un viencēlienu Zilā uguns no inteliģences modernās dzīves. Dziedātājā Auera jkdzē it kā tēlota autoram pazīstamā māksliniece, kas viņu nejauši apmeklējusi lauku vientulībā, vasaras sākumā. Zilā uguns ir

autora dvēseles traģēdijas netieša atspulga. Nogrimis sevī, Bārda it kā nedzird Eiropas grautiņa dullinošo troksni. Sveši likteņi viņa dvēseles pārdzīvojumiem tāli. Atgriezies Rīgā, viņš stājas atkal paidagoģiskajā darbā. «Nu jau esmu atkal iejūdzies kā zirgs vezumā un to nu kārtīgi jāvelk no dienas dienā, no stundas stundā. Stundu saņēmu atkal diezgan daudz, jo citādi nevar tās iesāktās lietas galā izvest*) un vēl šādus tādus robus nolīdzināt. Nu, un beidzamā laikā atkal tā uzmanība tiek vairāk pievērsta kaķam, jo prūši nu nāk ar visu krūti pret mums, tā kā Francijā nekas neizdevās. Protams, ka arī šē viņiem labāks Dievs nebūs, tikai posta kaķam gaļamā velkoties var rasties daudz.» Viņu skaņ otrreizējā mobilizācija, no kuņas tas vājās veselības dēļ tiek atbrīvots. Nemierīgajā kara laika atmosfērā dzejniekā pamostas patriotiski pārdzīvojumi, un viņš sāk arvien vairāk piegriezties reālās dzīves pulsājumam. Gada beigās saraksta viencēliena drāmu Nu ar Dievu, Vidzemīte! par ko teātra kritiķis A. Bērziņš dod cildinošu atsauksmi Dzimtenes Vēstnesī (Nr. 298): «Bārdas luga izrādot radis pacilātu gara stāvokli publikā.» Protams, dominējošā vērtība drāmā ne mākslinieciskais, bet patriotiskais moments.

Bārda turpiņa joprojām darboties literātūrā, sevišķi kā recenzents Dzimtenes Vēstnesī, kur kara pirmajos gados (1914.—1915.) iespiestas viņa kritikas par Ķeniņa, Plūdoņa, Brigaderes, Skalbes, Naurēnu Elzas un Laicēna dzejoļu krājumiem. Saraksta arī dažus teorētiskus apcerējumus — Mākslu attiecības (Dz. Vēstn. 1915. g. Nr. Nr. 20, 32, 55, 72 un 111) un Māksla un kritika (Latvijas liter. piel. 1915. g. Nr. 81). Bārdas pamatatzīņa, ka dzejas īstais «ierocis un izteiksmes līdzeklis» ir tēls — glezna. Viņa

*) Jaunās mājas iekšējo darbu pabeigšana Rumbiņos.

kritikas asmens vērsts pret intelektuālo dzeju. Ar to viņš apbruņo pret sevi un izaicina uz cīņu dažus racionālā tipa dzejniekus. Dzimt. Vēstneša Nr. Nr. 63 un 64 parādās krass un diezgan pamatots A. Brača raksts Bārda estētiskie pamati, kas izsauc asu polemiku par dzejas būtību. Polemika ieturēta augstā tonī un izvērsas personībās. Par liriskajiem darbiem Bārda saņem 1915. gadā Dzimtenes Vēstneša izsludināto godalgu. Tādu godalgu jau saņēmis kā pirmais Skalbe.

*

Bārda ilgu sapnis pēc sava kaktiņa un stūrīša zemes nu piepildījies: jaunā māja Rumbiņos pabeigta un iekārtota, Ābelītes, ko iestādījis Limbažu brālis Jānis, rieš pirmos pumpurus un mazie oglājiņi jau ziedos, kad sajūsminātais dzejnieks raksta līgavai: «Tad nākamā nedēļā es aizbraukšu uz Rīgu... Nu, un tad ceturtdien 28. maijā mēs sēžamies vilcienā un braucam prom. Ap sešiem vakarā mēs esam mājās. Ap to pašu laiku būs pastellēts mācītājs. Un turpat mūsu pilī mēs saliksīm savas rokas. Un tas galvenais — mēs esam savās mājās. Un pa krēslu mēs jau varam iet bērzu birzītē klausīties lakstīgalu un dzeguzi...» Rakstiskais pareģojums piepildās: 1915. gada 28. maijā Bārda ar Paulīnu Puskalni ierodas Rumbiņos, kur tai pašā dienā Umurgas mācītājs Hiršheits tos salaulā. Laulību ceremonija un kāzu mielasts notiek jaunajā mājā. Nodibinājis laimīgu ģimenes dzīvi*), Bārda ar kundzi paliek Rumbiņos, kur nodzīvo līdz 1916. gada janvāra beigām. Skolas, kurās viņš strādāja, kaņa apstākļu dēļ evakuētas uz Krieviju. Klusajā, veselīgajā lauku dzīvē Bārda pilnīgi atspīrgst un jau

*) Isi pēc Bārda kāzām apprecas arī viņa Limbažu brālis Jānis — 1915 g. 30. jūlijā. Jāņa izredzētā — skolotāja Ieva Zeltiņš, (Viņu pēcnācēji: Edvīns, Jānis, Biruta, Uldis.)

najā patstāvīgajā iekārtā jūtas sevišķi apmierināts. Vienmuļīgajā mājas dzīvē viņš ietur vislielāko vienkāršību, piekopsams parasto noslēgtību. Daudz klejo pa birzīm un mežiem, valdzināts no dabas tuvuma. Nereti piekopj arī iemīļoto maksšķerēšanas sportu. Garīgās dzīves degpunktā literāriskas intereses. Rudenī atjauno ekskursijas sarežģītajā filozofijas novadā, citīgi studējot Kantu. Īsi pēc kāzām Bārda nopērk bibliu un lasa to ziemā pa vakariem. Sevišķi viņu interesē Laika grāmatas, pravieši, Dāvida un Zālamana dziesmas, Zīrāka gudrības grāmata un apokriifi. Viņš spējīgs uz reliģiskiem pārdzīvojumiem, tomēr nepieder pie tiem, kas reliģiju nokauj dogmās. Viņa reliģiozitātei dziļš ētiskā ideālisma un dvēselīgās apskaidrības raksturs. Bibliskos motīvus Bārda izmanto episkajās poēmās — Dāvids Zaula priekšā un, agrāk, Simsana gals. Ari dažās citās dzejās — Malkas vedējs, Cīņa ar eņģeļi u. t. t. — izpaužas bibliska ietekme.

*

Kaŗa operācijām ieilgstot, latvju tauta piedzīvo vienu no lielākām traģēdijām. Krievu nodevības un stratēģiskās tuvredzības dēļ Kurzemi un Zemgali sāk ieņemt vācu karaspēks. Tas notiek 1915. gada pavasarī. Sākas bēgļu ērkšķainais Golgatas ceļš svešumā. Dažas iestādes, fabrikas un skolas evakuējas uz Pēterpili, Maskavu, Čarkovu un citām Krievijas pilsētām. Lai latvju zemi aizstāvētu pret iebrucējiem, sāk mosties tautas paš aizsargāšanās instinkts un nodibinās latvju strēlnieku bataljoni, kuŗu ieroču slava drīz aplido pasauli. Rīgas krišana uz laiku apturēta. Vēlā rudenī, kad no Rīgas evakuētas gandrīz visas mācības iestādes un laba daļa jaunatnes palikusi bez skolas, Latviešu izglītības b-ba ar priekšnieku Dr. A. Butulu nolemj dibināt pirmo nacionālo vidusskolu. Pēc neapraķstāmām grūtibām, Tatjānas komitejai piepalīdzot, biedrībai izdodas no-

organizēt meiteņu ģimnaziju un zēnu reālskolu A. Ķeniņa namā, Tērbatas ielā 15/17.

Dzīvojot Rumbiņos, Bārda saņem L. izglītības b-bas uzaicinājumu — uzņemties paidagoga pienākumus jaundibinātajā ģimnazijā. Bārda uzaicinājumu pieņem un kopā ar kundzi nekavējoši ierodas Rīgā 1916. gada 29. janvārī, apmetoties mazā pagaidu dzīvoklī, Lāčplēša ielā 16. Nākamā dienā, 30. janvārī, notiek abu L. I. b-bas vidusskolu oficiāla atklāšana, kas novilcinājusies telpu trūkuma dēļ. Interesantas šai ziņā E. Pilsētnieces - Grāves atmiņas: «Kad 1916. gada janvāra beigās L. I. B. atvēra savas vidusskolas, starp paidagogiem, kuŗi bija izteikuši vēlēšanos strādāt jaunajās vidusskolās, bija arī dzejnieks Fr. Bārda. Vidusskolu priekšdarbu komisija ar prieku atzīmēja Fr. Bārdas kandidatūru un lūdza viņu ierasties. Un tiešām, ar Bārdas pārnākšanu pie L. I. B. vidusskolām, viņas iegūst ne tikai vienu no labākajiem skolotājiem, bet arī audzinātāju vārda pilnā nozīmē. Ar dziļu nopietnību viņš nododas audzināšanas darbam, un kā īsts psihologs, izprazdamš jaunās paaudzes dvēseles tieksmes, iemanto visdziļāko cienību un mīlestību audzēkņu starpā.» Un tālāk viņa ziņo: «Paidagoģiskais personāls abām skolām bija kopējs, lai gan daži paidagogi bij nodarbināti tikai vienā vai otrā skolā. Sākumā L. I. B. veda sarunas un izraudzījās par direktoru J. Priedi; par pagaidu direktoru ievēlēja ģeologu E. Skubiķi un direktora vietas izpildītāju dzejnieku Fr. Bārdu, kuŗš uzņēmas reālskolas vadību, kamēr ieradās Priede. Pēdējais bija spiests visā drīzumā Rīgu atstāt. Tikai februāra beigās reālskola ieguva pastāvīgu direktoru J. Zariņu, kuŗš to vadīja līdz 1918. g. jūnijam. Vēlāk b-bai izdodas saistīt pie savām skolām doc. K. Kundziņu un nodot reālskolas vadību viņa rokās. Par sieviešu ģimnazijas priekšnieci, skolām nodibinoties, ievēlēja

tisks un audziņošs. Jāraugās gaišu skatu visapkārt, netikvien uz šauro skolas dzīvi, bet arī pāri tai — uz visas tautas dzīvi: «Mēs visi tagad esam ierauti lielo pasaules notikumu virpulī, mēs stāvam tik tuvu neparedzēti grandioziem vēsturiskiem notikumiem, mūsu dzīve ikdienas tā tiek sašķetināta kopā ar tiem, ka mums pat grūti kaut uz brīdi izrauties no viņu mulsinošās un suģestējošās varas. Pasaules kara kanonāde, kuŗa arī mūsu tautas nākotnes likteni, mūsu ausīm gandrīz tikpat parasta, kā sienas pulksteņa sitieni vai ratu riboņa uz ielas.» Un aizraujoši viņš rezumē: «Mēs visi tagad dzīvojam cīņai un uzvarai, ja ne fiziski, tad garīgi!» Tautas patreizējā stāvokļa raksturošanai viņš citē momentu no seno jūdu vēstures: Kad jūdi bija atgriezušies no Bābeles 70 gadu gūstniecības, viņi steigzās uzcelt savas svētās pilsētas nopostītos mūrus. Bet kad ienaidnieku uzbrukumi tos traucēja, tie vienā rokā turēja šķēpu, bet ar otru strādāja. «Mūsu tauta — visa Latvija tagad ir taisni tādā stāvoklī: vienā rokā Latvija tagad tura asu un varonīgu šķēpu, to vicinājot pār Daugavu un Lielupi — no jūrmalas līdz Ikšķilei un tālāk. Tā roka ir mūsu varonīgie kareivji — mūsu bataljoni. Bet otram ir čakli jāstrādā pie svēto mūru celšanas. Un tā roka esam mēs...» Te Bārda pirmoreiz min Latvijas vārdu, pareģojot tās tapšanu. Viņš arī grib likt pirmo pamatakmeni grandiozai celtnei — mūsu nacionālajai skolai. Joprojām Bārda nosoda kūtribu un glēvulību. Viņam rieb latviešu valodas kropļojumi skolēnu sarunās, kad tie runā par urokiem, zadāčām, pereinām, zvonokiem u. t. t. Un tad viņš saslienās un bargi uzsauc: «Mēs esam latvieši!» Tas ir dziļi patriotisks moments. Viņš nesauc vainīgos vārdā un nenaglo tos pie kauna staba, bet draudzīgā sarunā liek nojaust tiem pielaistās kļūdas un pašpārliecības ceļā nākt pie atziņas. Bārdu kā nosvērtu un tolerantu pādagogu raksturo viņa kolēģa un

laika biedrs E. d. M e k l e r s: «Neraugoties uz to, ka es biju klasiskā reālisma un viņš romantisma piekritējs, vienā ziņā mēs pilnīgi sapratāmies. Tas bija reliģijas laukā. Bārda savu reliģisko pasaules uzskatu lielā mērā saistīja ar moderno filozofiju, sevišķi Vundtu. Es biju vairāk ietekmēts no Kanta un netaika prof. Oša (prof. Dr. philos. J. Osis, bij. loģikas pasniedzējs Tērbatas universitātē) ieskatiem atziņas teorijas jautājumos. Tomēr piešķiršanās momentu abos ieskatos daudz. Praktiski tas izpaudās tā, ka mēs abi stāvējām tālu no dogmatiskās konfesiju reliģijas. Bet pēc būtības Bārda reliģiju vērtēja ļoti augstu. Cienīja viņš arī mūsu brīvprātīgākos teologus. Skolā (L. I. B vidusskolā) tanī laikā darbojās pazīstamie mācītāji E. Bergs un Ludvigs Bērziņš (Allažu), arī māc. Bilmanis. Pēdējais bija konservatīvāks un šaursirdīgāks. Kādreiz atgadījās sekojošais: Par reliģiju toreiz varēja spriest diezgan brīvi. Pie skolas darbojās arī kāds skolnieku pulciņš. Kādā paplašinātā pulciņa sēdē, skolās zālē, kāds kreisi noskaņots skolnieks nolasiņa galīgi iznīcinošu referātu par reliģiju. Sākās debātes. Klāt bija arī māc. Bilmanis. Viņš bija tik sašutis un nevarēja saprast, ka vēl pavisam varot debatēt. Pēc Bilmaņa domām sēdi vajadzēja tūlī slēgt. Mēs ar Bārdu šādu viedokli atzinām par nepareizu, jo tas tikai pierādītu skolotāju nespēku. Tad Bilmanis demonstratīvi atstāja zāli. Bārda man personīgi iebilda, ka viņš šādu mācītāja izturēšanos uzskatot par pilnīgi greizu.

Mēs ar Bārdu izteicāmies par reliģiju pēc būtības un, pamatojoties uz filozofijas atziņām, minētā skolnieka ieskatu pierādījām kā seklu diletantismu. Mūsu runas skolnieki saņēma ar piekritību. Sēdē bija klāt arī skolas priekšniece Pilsetniek-Grāvis kdze, kas arī no savas puses teica dažus vārdus un neturēja par vajadzīgu citādi reaģēt uz referenta un viņu aizstāvošo skolnieku iz-

lēcienu. Pēc šī gadījuma reliģijas sturmēšana izbeidzās, un bez kādām represijām. Kā latviešu valodas un literatūras skolotāju Bārdu audzēkņi ļoti cienīja. To esmu dzirdējis no vairākiem viņa bijušiem skolniekiem*). Skolā Bārda bieži pēc stundām, kad kolēģas jau bija gandrīz visi aizgājuši, mēdza piesēsties pie klavierēm un brīvi improvizēt. Spriest pēc improvizācijas, vai Bārdam bija arī muziķa dāvanas, likās grūti. Tomēr tipiskā Bārdas romantika tajā bija nojaušama.»

*

Bārdas ģimenes dzīve sazarojas: 1916. gada 4. aprīlī piedzimst dēls Sigurds. Rodas jaunas rūpes un saimnieciskajā budžetā jauni izdevumi. Dzīves dārdzība spiež Bārdu jūgties dziļāk stundu jūgā. Agrāko 3 stundu vietā viņš tagad pasniedz veselās 30 stundas. Liela aktivitāte parādās arī radošajā literāriskajā darbā. Trauksmainajos kara gados rodas laba tiesa kvalitatīvu dzejoļu ar dziļu mērķtiecīgu saturu. Dažos atbalsojas arī kara šausmu akordi:

Šais dienās, kur viss svaros ačgārnos tiek svērts,
kur cilvēkdzīvība nav plika graša vērts;
kur šausmas, posts un izmisums tik tālu sniedzas,
ka prāts to visu aptvert, vārdi izteikt liedzas, —
šais dienās uzmācas no jauna jautājums:
kas esam mēs? kur pēdējs mērķis mums?

Vienīgi neizdibināmā Mūžīgā Gaisma izlīdzina visu, dāvā uzvaru, nespēku pārvēršot spēkā. Taisnība nāks — lai kad! Un atkal runās Gaismas Dievs...

20. aprīlī Bārda tiek mobilizēts un izsaukts uz Valmieru, kur to galīgi atbrīvo. Dzīves biedre ar

*) To starpā kā izcilākie mināmi T. Širons (Rīgas apgabaltiesas tiesnesis), dziedonis Māris Vētra un mākslinieks Ludolfs Liberts. Liberts bijis Bārdas uzticības persona, un skolotājs-dzejnieks nereti tam uzticējis savus dzejoļus nogādāt redakcijā. Kr.

bērnu viņu pavada un aizbrauc uz Limbažiem pie svaiņa Jāņa. Dažas nedēļas vecais Sigurds ceļā saslimst un tikko nenomirst. Pēc atbrīvošanas Bārda atkal darbojas L. I. B. skolās Rīgā, bet dzīves biedre Paulīna ar mazo paliek līdz vasaras brīvlaikam Limbažos. Brīvlaiku pavada kopā ar vīru Rumbiņos, savā jaunsaimniecībā. Rudenī, sākoties skolas darbiem, ģimene dodas uz Rīgu un apmetas Kr. Barona ielā 76. Bārda joprojām turpina darba jūgu, apkārvi ar stundām, jo dzīves dārdzība stipri padziļinājusies. Visu aprij tūkstošgalvainā fronte. Ari mēbeles ļoti dārgas. Viss tiek uzpirkts un aizsūtīts uz Petrogradu un Maskavu. Pat kartupeļus — «tos te tagad sveķ un pārdod kā zilumzāles par 5—6 kap. mārc.» Tomēr alga par atsevišķu stundu paliek iepriekšējā. «Kā nu no vienas algas lai iztaisa trīs?» Un viņš piebilst, ka piens un sviests stipri sakāpuši cenā. «Un ja nu karš, kā redzams, nebeigsies, tad jājautā: kas būs pēc pusgada vai gada? Man liekas, nu vēl tik sāksies tie laiki, kad dabūsim īsti just, ko nozīmē karš.»

Kā redzams no atklātnes A. Austrīnam 16. VII 16. (Liduma redakcijā, Valkā), Bārda slimojis no pārpūlēšanās vasaras sākumā: «Pa šo laiku nav gājis labi, jo tikko atbraucu no Rīgas, saslimu un kādas 3 nedēļas bija jāpavada horizontālā stāvoklī. Nu tikai kādu nedēļu mēģinos atkal vertikālajā.» Viņš apsolijs Lidumam kādu apcerējumu *Domas par reliģiju* un grib to pabeigt. Bet nu, rudenī, apkārvi atkal ar darbiem līdz kaklam. Tuvojoties Ziemassvētkiem, L. I. B. vidusskolu pedagogu padome lūdz Bārdu rūpēties par to, lai audzēkņi iestudētu eglītes vakaram piemērotu lugu. Tāda, protams, nav atrodama, un viņš saraksta fantastisku spēli divos cēlienos *Spārnotā smēlītās*. Autors pats vada arī režiju. «Katrā skolas dzīves svarīgākā brīdī — vai tie ir gada svētki, vai absolventu atvadīšanās vakars — Fr.

Bārda ņem dzīvu daļību: tad viņš jau parādās vairāk kā dzejnieks, kā dziļš domātājs. Lai gan ļoti atturīgs pēc savas dabas, viņš tomēr neatsakās teikt jaunajai paaudzei to, kas viņam tādos brīžos sakāms. Skolas paidagogu konferencēs Bārda vienmēr izteica dziļi apsvērtas domas un ierosināja daudz interesantu paidogoģisku jautājumu» (E. Pilsētiece-Grāve).

*

Krievijas politiskie apstākļi joprojām draudošu sarežģījumu pilni. Kaujas frontēs neveiksme seko neveiksmei. Tumšas, neglītas intrigas notiek galmā un virspavēlnieka štābā. Ieroču slavu uztur vai vienīgi latvju strēlnieki. Absolūtā monarchija paātrinātā gaitā tuvojas savam sabrukumam. Galīgā katastrofa norisinās, kad uz visaugstāko pavēli tiek izsludināta Valsts domes atlaišana 1917. gada 26. februārī. Rezultātā — revolūcija. Valsts varu pārņem Pagaidu valdība. Sakarā ar jaunās valdības deklarāciju, 5. martā Rīgā tiek sasaukta Latv. izglītības b-bas sapulce un pāris dienas vēlāk — Rīgas sabiedrisko organizāciju pārstāvju plenārsēde, kurā uzstāda prasību par Latvijas autonomiju uz tautu pašnoteikšanās pamatiem. Nolemj dibināt sabiedrisko organizāciju padomi, kurā no pilsoņu grupas ieiet Bārdā, Ari Latv. rakstnieku un mākslinieku b-bas sapulcē, 22. martā 1917. g., tiek debatēts par nacionālo atsvabināšanos un pašnoteikšanos. Sapulce pieņem A. Ķeniņa, K. Kalniņa un A. Brigaderes priekšlikumu — griezties pie latvju strēlnieku bataljoniem ar lūgumu, «lai tie prasītu no krievu pagaidu valdības noteiktu Latvijas satversmes deklarāciju.» Maskavas latvieši iet vēl tālāk un prasa Latviešu nacionālās padomes sasaukšanu. Nodibinās Vidzemes zemes padome. Par Vidzemes guberņas komisāru nāk Dr. Priedkalns, par vicekomisāru — K. Ulmanis. Visam tam seko liela stila notikumi.

J. Lieknis atceras, ka Bārda 1917. gada maijā uzstājies ar priekšlasījumu par aistētiku un sekojošās debatēs izcīnījis polemisku cīņu ar P. Birkertu. Šai laikā nodibinājusies skolotāju arodbiedrība, kuŗā Bārda ievēlēts kā valdes priekšsēdētājs. No 8. līdz 13. jūnijam Tērbatā notiek Skolotāju kongress. Kongresā tiek pieņemta rezolūcija par ticības mācības izslēgšanu no skolu programmas. Kongresā piedalījies arī Bārda.

Prof. Dr. phil. L. Bērziņš paskaidro, ka ticības mācības dēļ Tērbatas skolotāju kongresā norisinājušās karstas debātes. Pret reliģijas uzbrucējiem diezgan krasi uzstājies arī Fr. Bārda, ļoti piemēroti citējot kādu Ģētes dzejoli. Kreiso novirzienistu balsu vairākums reliģijas jautājumam tomēr bijis liktenīgs.

Kongresam beidzoties, Tērbatā nodibinās Skolotāju savienība, ko organizē un vada J. Lieknis. Bārda vada Skolotāju arodbiedrību Rīgā. Savienība un arodbiedrība kontaktējas savā starpā un nolemj izdot pedagogisku žurnālu «Latvijas Skola». Redakcijas kolēģijā, kopā ar Zeifertu, Dēķenu, Liekni un A. Birkertu, ieiet arī Bārda. Kā redzams, viņš šinī revolūcijas un juku laikmetā sāk palikt ievērojami aktīvs, ar lielu tieksmi organizēt un kārtot. Kaŗš pamodinājis viņā dziļu nacionālu impulsu. Par visu vairāk viņam rūp topošās Latvijas liktenis un viņas nākotnes kultūra. Tādēļ šī dedzīgā un nemitīgā pieķeršanās skolu lietās, gatavojot ceļu jauniem kultūras darbiniekiem.

Direktrise E. Lieknis-Vitenberga, kas šai laikā darbojusies L. I. B. ģimnazijā, raksturo Bārdu no pozitīvās puses: Bārda imponējis nevien ar aistētisko vakareiropejisko ārieni, bet arī kā nopietns pedagogs, kam savi noteikti ētiski uzskati. Proponējis viedokli, ka bērņus vajaga audzināt nevis ar bardzību, bet ar pieeju viņu dvēselei. Ļoti interesējies par latviskā skolas refor-

mu, uzstājoties sapulcēs un konferencēs par programas latviskošanu. Bārda allaž nesājis līdzī R. Dēmeļ*) grāmatas un it sevišķi respektējis ievērojamā franču dzejnieka Alfr. Müsē darbus, par ko nereti ierosinājis interesantas sarunas.

Brālim Kārlim Bārda raksta: «Dzīve rit tagad diezgan raibi. Bez daudzajiem skolas darbiem ikdienas vismaz kādas 2—3 sēdes, jo pats vairs nezina, cik dažādās komisijās un padomēs un valdēs neesmu tagad šie ievēlēts. Un tā ir nosēdēts viss beidzamais mēnesis un pat Lieldienu brīvdienas no rīta līdz vakaram. Lielākās bažas pašreiz tās, ka gaida atkal vācieti uz Rīgu nākam. Un ja nu tiešām tas notiktu, Dievs zin, kā tad viss beigtos...» Bažām nopietns pamats, jo politiskie apstākļi kļūmīgi sarežģījušies. Rodas jauns ģimenes sazarojums: 4. jūnijā piedzimst meitiņa Ulrika-Tamara. Bārda ar ģimeni pāriet dzīvot Pipiņa mājā, Ģertrūdes ielā 69/71. Drīz pēc tam visi aizbrauc uz Rumbiņiem vasarot. Te atkārtojas parastā tuvināšanās ar dabu, literāriskās ekskursijas un iemīļotais makšķerēšanas sports Rākī.

Augusta vidū Bārda atstāj ģimeni Rumbiņos, bet pats dodas uz Rīgu skolotāja gaitās. Nedēļu vēlāk, kādā vakarā, viņš pēkšņi atgriežas mājup ar kažoku pār pleciem, noguris un izmocīts. Kopā ar brāli Antonu viņi izbēguši vācu gūstam, jo vācieši tolaik, pārraujot fronti, ieņem Rīgu. Steigā un uztraukumā atgīdies paķert no mantām vienīgi kažoku. Septembra sākumā, nodibinoties Rīgā vācu okupācijas varai, L. I. B. skolas turpina darboties, neskatoties uz šausmīgo režīmu, un — piepalīdzot organizāciju pārstāvjiem Dr. A. Butulam un Dr. M. Valteram — izcīna veselu rindu kultūrālu cīņu. Latvijas vācu muižniecības politiskie

*) Richards Dēmeļs — viens no spilgtākiem vācu modernās dzejas pārstāvjiem, kas radījis spēcīgu, dziļu kaislību un domu apgarotu liriku.

centieni tiek virzīti diametrāli pretēji Latvijas patstāvības domai: tai laikā, kad Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome paceļ karogu par suverēnu patstāvīgu Latviju, muižniecības pārstāvji iesniedz Vilhelmam II pazemīgu landtāga lēmumu — pievienot Baltijas provinces Vācijai. Tomēr Latvijas patstāvības ideja jau pārāk dziļi iesakņojusies tautā un nav vairs izravējama nekādiem varas līdzekļiem. Atvienošanās process no Krievijas sācies, un 17. novembra sapulcē, neokupētajā Valkā, Pagaidu Nacionālā Padome pasludina sevi par pilntiesīgu un pieņem daudzus svarīgus lēmumus, deklarējot Latviju par autonomu valsts vienību. Apstākļi krasī mainās, nākot pie varas lieliniekiem. Tie izdod dekretu par Nacionālās Padomes atlaišanu. Padome spiesta darboties ilegāli. Krievijā sākas jukas un terors. Tomēr brīvās Latvijas jautājums kļuvis jau starptautisks.

4. Dzīves beigu cēliens.

1917. gada septembrī Bārda aizbrauc uz Valmieru un iestājas Zemes Padomes skolu nodaļā kā inspektors. Zemes Padomei likvidējoties, viņš darbojas Valmieras apriņķa strādnieku deputātu padomes skolu nodaļā, kur paliek līdz vācu ienākšanai. Ļoti saistoši cīņu par latviešu skolu Valmierā 1917. un 1918. g. g. apraksta prof. Dr. L. Adamovičs (Izgl. M. M. 1921. g. Nr. Nr. 5—6). 1917. gada rudenī, pēc Rīgas krišanas vāciešu rokās, siev. ģimnazijas un reālskolas krievu skolotāji atstāj Valmieru. Skolotāji latvieši paliek, jo fronte nostiprinājusies. Sieviešu ģimnazijas priekšniece M. Daugule izirušo ģimnaziņu noorganizē par jaunu, izdabūjot ar lielām pūlēm atļauju no Krievijas pagaidu valdības. Par reālskolas atjaunošanu rūpējas skolotājs A. Čuibe, bet līdzekļu trūkuma dēļ šī doma jāatliek. «Tad Valmieras skolu dzīvē sāka darboties jauns faktors,» raksta prof. Dr. L. Adamovičs: «Vāciešiem Rīgā ienākot 1917. g. rudenī,

L. I. B-bas valdes locekļu lielākā daļa, kā arī b-bas uzturēto vidusskolu sastāvs bija palikuši Rīgā. Valmieras apriņķa padomes skolu nodaļā bija atradis darbu dzejnieks-skolotājs Fr. Bārda, L. I. B. priekšnieka biedrs un vidusskolu skolotājs. Uz viņa ierosinājumu 12./25. novembrī 1917. g. sanāca kopā Baltijas Bēgļu Apgād. komitejas Valmieras nod. telpās daži L. I. B. biedri, kas pašlaik uzturējās Valmierā, un skolu lietu interesenti. Vienbalsīgi nolēma atjaunot Valmierā L. I. B. darbību un ievēlēja valdi, par kuŗas priekšnieku nāca Bārda, par priekšnieka biedru P. Dāle.» Valmierā liela dzīvokļu krīze. Rodas arī sarežģījumi pabalsta saņemšanas lietā. Skola tomēr sāk darboties. «Visu darba atbildību iznesa uz saviem pleciem Bārda. Var droši teikt: ja nebūtu bijis Bārdas, nebūtu nodibinājusies arī Valmierā Izglītības b-ba, nebūtu arī iekārtota latviešu reālģimnazija. Arī vēlāk kā skolas vadītājs Bārda bija viņas dvēsele, un viss vērtīgākais, ko skola īsajā pastāvēšanas laikā spēja saviem audzēkņiem sniegt, saistāms ar viņa personu.»

Reālģimnazijā pieteikušies ap 250 skolnieku, to starpā arī bēgļu jaunatne. Trūkst vienā-otrā priekšmetā skolotāja. Bārda uzaicina par tādiem dzejniekus V. Dambergu un J. Rozi. Pats Bārda pasniedz latviešu valodu un literātūru, Dambergs krievu valodu, P. Dāle latīņu valodu, A. Čuibe un J. Roze matemātiku, Dimara-Reneslāce vēsturi u. t. t. Darbošanās, kā paskaidro Jū l. R o z e, bijusi ļoti grūta. Pie reālģimnazijas pastāvējis arī internāts ar kopsaldu. Kā audzēkņu, tā arī skolotāju sastāvs bijis visai raibs. Skolu uzturēšanu uzņēmis «Iskolats» uz valsts rēķina. Sociālie apstākļi revolūcijas laikā bijuši chaotiski. Valmierā tolaik dzīvojuši daudzi kultūras darbinieki: L. Adamovičs, J. Druva, J. Lapiņš, J. Akurāters, K. Kārklīņš, māc. Beldavs u. c. Bārdu visas partijas labprāt ieredzējušas. Februāra un marta maiņā 1918. gadā

Valmieru ieņēmusi vācu okupācijas vara, un nu sākušās nebaltais dienas, sevišķi skolu dzīvē. Varas nesēji nākuši ar savām prasībām, laudamies visādām tenkām un sūdzībām. Kādreiz daži skolotāji sarīkojuši skolēnu ekskursiju uz Zilo kalnu, kur dziedājuši tautas dziesmas. To vāci noturējuši par mitiņu, un tas laikam bijis viens no reālģimnazijas slēgšanas motīviem. Pēc Lieldienām skolu darbība izjukusi. Okupācijas varas oficiālais lēmums bijis: «Das Realgymnasium existiert garnicht!» Protams, uzdotiem iemesliem bijis vienīgi politiskās izrēķināšanās raksturs.

Dzīves biedre Paulīna Bārda tēlo Valmieras laiku visai tumšās krāsās. Dzīvojuši pilsetas nomalē, Limbažu ielā 13, ļoti neērtos un trūcīgos apstākļos. Vēlāk apmetušies Pārgaujā, Kupļa namā. Bārda daudz strādājis skolu organizācijas darbā kā idejiskais un faktiskais vadītājs. Ari dažādās sēdēs viņš ņēmis dzīvu dalību. Staigājis ūdenszābakos un garo ceļu no dzīvokļa uz darbvietu mērojis vairākkārt dienā. Nereti saaukstējies un juties nevesels. Darbā un sēdēs pavadījis visu brīvo laiku, atgriezoties vakaros vēlu mājā. Bieži tas noguris un pārpūlējies, ka bijis jāliekas gultā.

1918. gada 29. aprīlī Bārda raksta brālim Antonam, kas studē Tērbatas universitātē tieslietu zinības, šādu vēstuli: «Mīlo Anton, par Tērbatas muziķiem pašreiz nevaru nekā noteikta sacīt. Bet neatkarīgi no tā, Izgl. Bdr. pašreiz lielāku koncertu sarīkot neizdotos laikam tāpēc vien, ka beidzamajā laikā esam ar viet. komendantūru tik stipri saēdušies, ka uz atļauju pavisam grūti cerēt. Citādi jauna maz. Veselības stāvoklis ar maz labojies.» Post scriptumā viņš lūdz brāli painteresēties, kas no «Tērbatas med. prof. ir labākais speciālists nieru slimībās» un piebilst: «Varbūt pa vasaru vajadzēs aizbraukt.» Bārda nejutas visai vesels. Viņu vajā drūma priekšnojauta.

Tad viņš uzlabojas un jūnija sākumā ar ģimeni aizbrauc uz Rumbiņiem, kur pavada vasaru. Ilgstošā atpūta un veselīgā lauku dzīve nāk organismam par lielu svētību. Sāk rasties darba rosme. Šai laikā Bārda saraksta labu tiesu Dziesmu un lūgšanu dzejoļu un episki-drāmatisku dzejojumu Dāvids Zaula priekšā. Šais darbos jo spilgti uzliesmo dabas romantisms. Zīmīgi, ka viņa literāriskā darbība norisinās divu revolūciju starplaikā, kad sarakstīti labākie darbi.

Augustā Bārda dodas uz Rīgu, lai atkal darbotos skolās. Viņš ļoti sagrauzts un noskumis. Pirms aizbraukšanas, kā kaut ko liktenīgu paredzēdams, noglabā aiz spāres makšķerkātu un saka dzīves biedrei: «Laikam nu šī mana pēdējā reize makšķerēt. Diez' vai ezeru vairs skatišu...» Un viņa acis pamirdz asaras. Rīgā Bārda iestājas atkal L. I. B. skolās kā paidagogs; darbojas arī Latvju drāmatiskajosursos, kurus turpina vadīt Zeltmatis. Oktobra vidū Bārda izbrauc uz laukiem, lai pārvestu ģimeni. Šī ir viņa pēdējā viesošanās Rumbiņos. Ģimene apmetas savā bijušajā dzīvoklī, Pīpiņa mājā. Dažas mēbeles sabojātas un izlaupītas. Šī māja tiek saukta «mākslinieku nams», jo šai laikā te mitinās vesela rakstnieku un mākslinieku kolonija: Skalbe, Akurāters, Austrīņš, Jaunsudrabiņš, Vulfs, P. Blau's, P. Gruzna, A. Upītis, J. Zālītis, Zeltmatis, A. Kaktiņš, E. Mauriņš, B. Valle u. c. Rakstnieki nereti satiekas savā starpā, visbiežāk Vulfa dzīvoklī. Skalbe ar Bārdi dzīvo blakām. Šad-tad tie apmeklē viens otru un sarunājas par literātūru.

Šis ir visliktenīgākais laikmets latvju tautas un zemes vēsturē. Rīga pārdzīvo trīs krasi kontrastējošus posmus: vācu okupācijas varas spaidus un sabrukumu, pirmo īso Latvijas valsts organizēšanas periodu un vairāk kā četrus mēnešus ilgo lielinieku valdīšanas laiku. Sacīto, kā prof. Dr. K. Kundziņš (bij. L. I. B. reālskolas direk-

tors) raksta, var lielā mērā attiecināt uz 1918./19. gadu latviešu skolu vēsturē: «Pārrunājamā laikā grūtības pavairoja vēl daudz citi apstākļi: aizvien no jauna uzliesmojošais karš ar savām mobilizācijām, karaspēka daļu ienākšana pilsētā u. tml.; ārkārtējais pārtikas krīzes smagums, karš lielnieku laikā daudzus pilsētas iedzīvotājus noveda tuvu badam; aukstās, nepietiekoši apkurinātās skolas telpas, kas bija kļuvušas par šaurām (1918./19. g. ziemā klasē nereti bij jāstrādā virsdrēbēs); gripas epidēmija, kas piemeklēja Rīgu 1918. g. rudenī un uz ilgāku laiku saistīja pie mājām pusi no audzēkņiem un mācības spēkiem; beidzot — valdošo varu (okupācijas, lielnieku) ne-labvēlīgā, brīžiem nesaudzīgā izturēšanās pret skolas darbiniekiem un viņu darbu.» Un autors piebilst: «1918./19. mācības gads ir bijis viens no grūtākiem, varbūt visgrūtākais mūsu skolu mūžā. Bet tam pieder arī visgaišākais pārdzīvoto gadu mirklis — Latvijas valsts nodibināšana.»

Latvju Nacionālā Padome, kas jau agrāk ievadījusi sarunas ar sabiedrotiem un to pārstāvjiem, saņem (11. XI 1918.) Anglijas ārlietu ministra Balfūra Latvijas de facto atzīšanas rakstu. Sabiedroto uzvara Vakareiropā un sekojošie vēsturiskie notikumi spiež latvju sabiedrisko organizāciju darbiniekus ieņemt noteiktu stāvokli Latvijas valsts idejas tālākā realizēšanā. 17. novembrī latviešu politisko partiju un grupu pārstāvji vienojas, ka Latvijai jāpastāv kā neatkarīgai patstāvīgai valstij. Tiek ievēlēts pagaidu parlaments Tautas Padome. Un vēsturiskajā 1918. gada 18. novembrī Nacionālajā teātrī notiek svinīgs Latvijas republikas proklamēšanas akts. Valdībai konstruējoties, par ministru prezidentu tiek ievēlēts K. Ulmanis. Latvijā sajūsma un gaviļi. Valsts tapšana svinības tiek sarīkotas arī L. I. B. skolās. Direktors K. Kundziņš aizrāda uz lielo notikumu, skol. Elza Stērste apsveic jauno

Latviju ar izjstu patriotisku dzejoli; runā arī dzejnieks Krūza, doc. E. Blese un E. Meklers. Sirsnīgā pacilātībā Bārda salīdzina Latviju ar marmora blūki, kas tagad nu jāizveido par skaistu tēlu... Un tomēr — Latvijai vēl jāaicina daudz ciņu ar vācu okupantu tieksmēm, lieliniekiem un Bermontu.

Decembra sākumā vāciešu modibinātā Baltische Technische Hochschule (pārorganizētais Rīgas politehniskais institūts) uzaicina Bārdi par latviešu valodas un literatūras docentu. Bārda šo uzaicinājumu pieņem un sāk gatavoties uz lekcijām. Tad viņš saslimst ar gripu un sāk izvesēties tikai pēc Ziemassvētkiem; tomēr vēl ļoti vārgs un nespēcīgs. Vācu okupācijas varai sabrūkot, naktī uz 3. janvāri 1919. g. Rīgu ieņem lielinieki ar P. Stučku kā komisāru priekšgalā. Sākas terors ar spaidiem un kratīšanām. Sīki tiek izkrauti arī Bārdas dzīvoklis, meklējot pēc produktiem. Konfiscē visu, kas ņemams. Atlikušo naudu Bārda noslēpis sienas pulkstenī... Lielinieku vara L. I. B. vidusskolas nodod Rīgas pilsētas skolu nodaļas rīcībā, un tās sāk darboties zem jauna nosaukuma — Rīgas pilsētas II vidējā skola. Sākas skolu dzīves pakāpeniska revolūcionizēšana. Norisinoties skolu reformai, rodas doma ievēlēt Fr. Bārdi par II vidusskolas direktoru. Bārda izsaka savu formālu piekrišanu, tomēr slimība paralizē viņa turpmāko organizatora un paidagoga darbību. Sliktais uzturs un rūpes par ģimenes praktisko dzīvi slimību tikai veicina. Bārda redz liktenīgu sapni: divas izraktas bedres. Viņš pareģo, ka divi nu miršot... Sapnis sāk piepildīties, kad janvāra sākumā pienāk sēru vēsts par brāļa Kārļa nāvi Rumbiņos. Šī vēsts slimnieku bezgalīgi uztrauc, jo nelaiķis ģimenes vienīgais labdaris produktu piegādes ziņā, kas tolaik skaitījās visakūtākais dzīves jautājums. Un Bārda raksta Antonam, kas pārtraucis studijas un dzīvo Rumbiņos:

«Domās bieži kavējos pa mājām — pa mūsu tagad bezgalīgi skumjām tukšām un it kā no Dieva atstātām mājām. Jā, likteņa sitiens nekad nenāk tikai viens. Un uz Tevi nu krīt morāliski un praktiski grūtais pienākums — cik Tavos spēkos stāv — mikstināt mūsu asarās noslikstošai mātei viņas melnās bēdu dienas.» Un tālāk viņš paskaidro: «Par sevi nevaru nekā laba stāstīt. Pēdējā slimība atkal mani grūti ir ķērusi. Laikam tagad būšu galīgi novests pie krustceliem, kur jāizšķiras: vai izmēģināt pēdējo līdzekli — operāciju, vai pamazām laisties dibenā. Neesmu vēl izšķīries: ja būtu tikai operācija un nebūtu tās šausmīgi grūtās un sāpīgās priekšizmeklēšanas, tad es laikam ļautos operēties, bet tagad jūtos par vāju visu panest. No skolas un piedāvātās ģimnazijas direktora vietas nupat galīgi atsacījos.» (10. II 1919.). Tad pat viņš atbild Zeltmatim, kas to uzaicinājis darboties atkal drāmatiskajosursos: «Zīmējoties uz tām lekcijām, man jāsaka, ka šoziem laikam atsacīšos no visām gudrības kultivēšanām, jo slimība mani tomēr stipri ir aizņēmusi. ne bez sekām uz dažiem iekšējiem orgāniem.»

Bārda, izolēts mājā no sabiedriskās dzīves, turpina cītīgi lasīt laikrakstus. Caur tiem viņš met skatu dzīvajā pasaulē. Pēdējā grāmata, ko sāk lasīt, ir Raiņa luga *Spēlēja, dancoju*. Literāriskā darbība apsīkusi. Bārdaas pēdējais dzejolis:

Kas iraid šī dzīve, ko dzīvoju es, pret dzīvi, kas
 ilgās man dvašo?
 pie pirkstgaliem drebošas pilītes pret jūru va-
 reno plašo!
 Ak, grūti ir izprotams Likteņa prāts, bet grūtāk
 vēl grozīt tā ziņu.
 Es esmu jauns gulbis, ko noķēris kāds, nu sa-
 sietiem spārniem dzen viņu.
 Man vajaga plašuma, mūžam kas sauc, un tāles,
 un debess, un jūras,

man vajaga viesuļu, dzelmes kas jauc, un bangu
un zvaigžņotas buras!

Kas iraid šie ļaudis, ap mani kas sic kā mušas
priekš lietainas dienas?

Kas ir viņu mērķis? kāds nākotnes rīts? un cik
viņiem zvaigžņu? — Nevienas!

Šo dzejoli Bārda saraksta pa Ziemsvētku brīv-
laiku, un dzīves biedre to atrod uz dīvāna pa-
mestu. Dzejnieka veselības stāvoklis draudoši
pasliktinājas, sevišķi 1919. gada janvāra beigās,
radot tuvīniekos nopietnas bažas. Jau agrāk, ie-
priekšējā gada rudenī, Bārdu izmeklējis brālēns
Dr. med. T. Lācis, ieteikdams labās nieres operā-
ciju. Bārda tomēr vilcinās, kamēr slimībā rodas
komplicācijas. Ārsti ieteic to pašu. Slimnieks
beidzot piekrit un 18. februārī kundze Paulina
aizved to uz I pilsētas slimnīcu. Šķīroties Bārda
vēl piemetina: «Ja es mirstu, ved mani uz Umur-
gu...» Slimnīcā ļoti trūcīgi apstākļi: nav ne ko-
pēju, ne medikamentu. Pavirša un nevērīga ap-
iešanās, kā daždien kaŗa laika apstākļos. Marta
sākumā sirmais chirurģs Bergmanis izdara ope-
rāciju, iepriekš rentgenizējot. Operācija neizdo-
das, jo slimības cēlonis — nieru akmens netiek at-
rasts. Pēc nedēļas operāciju atjauno un tā kļūst
liktenīga*). Dziļi noraižējusies dzīves biedre —
neskatoties uz to, ka mazais Sigurds guļ mājā ar
šarlaku — cik spēdama apmeklē slimnieku, kas
rūpīgi apjautājas par mazā veselību. No Rum-
biņiem ar produktiem iebraucis brālis Antons. Vē-
rodams slimnieka draudošo stāvokli, viņš paliek
tā tuvumā. Slimnieks kļūst arvien vārgāks un ne-
spēcīgāks. Otrā dienā pēc operācijas Antons vi-

*) Lielo trūcību mēdicinisko līdzekļu ziņā kļiedzoši rak-
sturo apstākļi, ka slimnīcā nav bijis pat kārtīgu pārsienāmo.
Operētā vieta pārsieta ar pakulām, no kuŗām būruši spaļi!...
Sirmājam chirurģam no vecuma nespēka drebējušas rokas.
Otrreizējā operācijā tas izdarījis dziļus šķēlumus vairākās
vietās.

ņam atnes kundzes Paulīnas rakstītu vēstuli. «Lai paliek. Lasīšu rīt...» Tie viņa pēdējie vārdi. Pēcpusdienā dzejnieks vairs nerunā un 13. marta (j. st.) vakarā, plkst. 9, stājas pukstēt sirds, kas tik daudz cerējusi, ilgojusies, šaubījusies, ticējusi un milējusi. Liktenīgā aizredzē dzejnieks, vēl dzīvs būdams, darinājis sev mūžam netrūdošu Skaidu spilvenu:

Pāri jumiem gāju putni skries
un uz pavasara dzīrēm trauksies.
Jautri tie pēc tevis sasauksies,
Bet tu klusēsi un neatsauksies...

Piederīgie iezārko dzejnieku gaišzilā zārkā un svētdienas rītā, 16. martā, notiek izvadīšana no slimnīcas kapličas. Ierodas tuvinieki, draugi rakstnieki, darba biedri skolotāji un daži skolēni. Izvadu runu saka prof. K. Kundziņš, ņemdams par pamatu nelaiķa dzejoli Skaidu spilvens. No rakstniekiem runā K. Krūza. Nolikdams ziedus, īsi un sirsnīgi atvadās Antons Austrīņš: «Ar dievu, draugs! Paldies par tavām brīnišķīgajām dziesmām...» Daudz ziedu un asaru. Pavadītāji aiznes zārku pa Brīvības ielu līdz Aleksandra vārtiem, kur to novieto uz ragavām un Antons aizved ar Rumbiņu zirgu uz Limbažiem un tad tālāk uz Rumbiņiem. Iekrīt braukt pa to pašu Lielezeru, kuŗu dzejnieks pārpeldējis kādreiz jaunībā, pametot biedrus viņējā krastā.

23. martā, piedaloties vienīgi jaunākajam brālim Antonam un dažiem vietējiem ļaudīm, dzejnieks tiek apbedīts Umurgas kapos uz maza pakalniņa, netālu no kapličas. Turpat tuvumā tēva un citu piederīgo kapu vietas. Drusku tālāk J. Neikena kaps. Apbedīšanas fūnerālijas izdara mācītājs Ozoliņš. Pie kapa dzied pašā dzejnieka sacerētās dziesmas. Māte ilgāku laiku slimo un nevar piedalīties dēla apbedīšanā; arī brālis Jānis saistīts uz slimības gultas, un nelaimīgā, dziļi apbedi-

nātā dzīves biedre spiesta palikt pilsētā pie slimā Sigurda. Mazā Ulrika nodota vecmāmiņas aizgādniecībā Rumbiņos.

Tāds īsumā dzejnieka Friča Bārdas klusais dzīves gājums.

*

Vēlākos gados, kad Limbažu skolotāju b-ba sāk vākt līdzekļus dzejnieka kapa piemineklim, Rīgā, uz skol. R. Šmita ierosinājumu nodibinās Fr. Bārdas piemiņas fonda b-ba, kuŗas valdē ieiet: doc. K. Kārklīņš kā priekšsēdētājs, J. Zaikovs — sekretārs, R. Šmits — kasieris un kā locekļi: Zenta Mauriņa, K. Skalbe un Limbažu skolotāju b-bas pārstāvis Āboltiņš. Lai gūtu vajadzīgos līdzekļus, biedrība sarīko vairākus Fr. Bārdas vakarus. Limbažnieki jau iekrājuši ap Ls 3000.

Tēlnieki iesniedz vairākus pieminekļa projektus. Tiek izvēlēts T. Zaikalna mets: sērojoša sievietē ar lejup nolaistu roku, no kuŗas izslīd rozē skumjās par dzejnieku; otrā, pie krūtīm pieklautajā, rokā mazs putniņš, kuŗā simbolizēts dzejnieka spārnotais gars.

Piemineklis, kas ir rets mākslas darinājums, cirsts pelēkā granītā un, ar aizvešanu un uzstādīšanu, izmaksājis Ls 6000.

Pieminekļa atklāšana notiek svētdien, 1933. gada 2. jūlijā, Umurgas kapos ar doc. K. Kārklīņa uzrunu. Izglītības ministrs V. Gulbis saka atklāšanas runu. Pēc māc. G. Šauruma ievadījuma izjustu svētrunu teic māc. prof. Dr. theol. K. Kundziņš. Tad runā dzejnieks K. Skalbe un Dr. h. c. L. Bērziņš. Delegācijaš noliek ziedus un vainagus. Dzied Fr. Bārdas dziesmas: Kad mana dvēse šķirsies un Ak cik tālu ir tās mājas. Apvienotie Limbažu-Umurgas-Sārmas un Rīgas-Mūrmuižas t. universitātes koŗi D. Vītola un E. Vikmaņa vadībā saskanīgi izpilda vairākas dziesmas. Pateicas Antonis Bārda.

Fr. Bārdas piemineklis Umurgas kapos.

VI. Personība.

Noskaidrojot dzejnieka Fr. Bārda garīgo seju, vispirms jāņem vērā viņa emocionālā, intelektuālā un voluntārā dzīve. Šo dvēselīgo parādību garīgais strāvojums visai spriegs un centrifugāls. Visplašāk attīstīta emocionālā sfaira ar radošo impulsu, izjūtu gradāciju, subjektīvo iegrīmi un dziļo intuīciju, kas dzejniekam likusi izprast dabas romantiku un būtības noslēpumus, tautas dvēseles sapņus un vēlējumus. Bārda intelektuālā pasaule saistīta ar domāšanas spējām un prāta disciplinām, sevišķi viņa ētiskos, aistētiskos un reliģiskos meklējumos. Šais meklējums Bārda dziļi nopietns un rīgorozs. Meklējumu ceļā viņš pakāpeniski nonāk no panteistiskās Zvaigžņu Meitas līdz panenteistiskajam Dzīvības kokam. Kā kāpes viņam noder transcendentālās idejas un intuitīvās filozofijas atziņas. Savā radišanas procesā Bārda izsmalcināts romantiķis, sirds un prāta līriķis, kas raugas uz dzīvi no mūžības viedokļa. Viņa skatā nereti pavīd ironiska ksepse. Māksla ir visu ciešanu, vēlēšanos un sasniegumu sinteze. Šāda māksla Bārdam ir dzeja. Viss pārējais viņa voluntārajā dzīvē — gribas un rakstura jautājums. Šai ziņā Bārda neaizsniedzams: ar savu stingribu, nopietnību un neatlaidību viņš pārspējis pats sevi. Gadiem ilgstošais chroniskās slimības radītais fiziskais vārgums neatvairāmi padots pašsūģestijas ceļā radītam katēgoriskās gribas imperatīvam. Šai titāniskajā iekšējās cīņas procesā izveidojas Bārda garīgā seja. Vispīlgtāk šo seju apgaismo viņa laika biedru un līdzinieku atziņas:

J. Delle: Bārda nebija lepns nedz ārišķīgs, bet dziļi nosvērts un reti sirsnīgs savā iekšējā struktūrā.

A. Bračs tēlo Bārdu kā dzejnieku frantu un pārcilvēku: «Viņš bija tā nokavētā «europeisma» pionieris, kas tagad žņaudz mūsu parvenijisko sa-

biedrību. Bārda ar visiem spēkiem gribēja būt vīnietis; pie visiem citiem mēn pazīstamiem latvju rakstniekiem it nekā tamlīdzīga neesmu novērojis. Šis vilciens nepārprotami raksturīgs Bārdam. Tāpat kā savai personai Bārda piesaistīja tik daudz lieka bezmērķīga «jaukuma», tāpat tas ir viņa dzejā.»

A. Rūmane-Keņiņa: Pēc ārienes un izturēšanās Bārda bija īsts dendijs, tomēr — ļoti nosvērts un taktisks.

K. Skalbe: No Bārdas izstaroja liels cilvēcis siltums. Nav nevienam latvju dzejniekam tik daudz mīļas gaišas dvēseles, kā Fr. Bārdam. Bārda ir dzīves mīļums dzejnieks. Viņa dzīvi apstāro mīlestība un dabas vaļavīkšņainā romantika. Viņš bija romantikas apustulis, smalks runātājs, neaizmirstams skolotājs. (J. Z. 1929. — 59.)

A. Keņiņš: Fr. Bārda — pilnīgi nosvērts, negatavojusies un sevī izteikta personība ar noteiktu uzskatu uz nāciju un sabiedrību. Pa kara laiku viņa nobrieda nacionālā doma un valstiskā apziņa. Dvēseles lirika viņa dziļi izaugusi.

Prof. E. Blese atceras, ka Bārda bijis kluss, tomēr diezgan sabiedriski disciplinēts sēdēs un sapulcēs, kur uzstājies arvien lietišķi un guvis cieņu un ievērību kā kompetenta persona. Par Bārdu kā valodnieku prof. Blese izsakās: Bez šaubām Bārdam bijusi liela valodas sajūta un tas, nebūdams valodnieks, latv. valodas stundas pasniedzis kārtīgi. Bijis puslīdz labs valodas pratējs, ko liecinot viņa jaukā un pareizā valodā uzrakstītie un atstātie darbi.

K. Krūza: Bārda bijis smalkjūtīgs un iznesīgs, sevišķi sabiedrībā. Paidagoģiskajās sēdēs izcēlies starp pārējiem skolotājiem. Skolēni cienījuši viņa mācīšanas metodi. Pareizrakstība nebijusi galvenais smaguma punkts, bet saturs un idejas.

E. d. M e k l e r s: Bārda palicis man atmiņā kā sirsniņš kolēģa, atklāts, taisns un humāns. Tāds viņš bija arī pret skolniekiem, un pēdējie viņu reizē ir cienīja, ir milēja. Skolas sēdēs un sapulcēs Bārda parasti ņēma dzīvu dalību. Debatēs viņa vārdam bija autoritātes svars. To viņš panāca ar savas domas loģisko stingro uzbūvi un objektivitāti. Bārdam bija labas oratora dāvanas, un kā dzejnieks viņš savas runas prata izveidot daiļi un harmoniski.

J. u l. R o z e: Bārdu atceros kā gara aristokrātu bez ārējas uzpūtības. Viņam bija liela pašsavalīdzināšanās spēja. Vienmērīgs tonis, neuztraucoties viskritiskākajā brīdī. Politiskos jautājumos ļoti atturīgs un rezervēts. Savu sadzīves taktiku Bārda bija izstrādājis pašdisciplīnas ceļā. Skolotāja pienākumus viņš veica ar lielāko rūpību un apziņu. Tomēr viņa sirdslieta bija dzeja un filozofija.

J. L i e k n i s: Bārda bija kluss un patstāvīgs, bet kad viņš iekarsās taisnas lietas dēļ, varēja dažreiz būt arī diezgan ass.

V. D a m b e r g s: Kā persona Bārda bija ļoti korekts un izsmalcināts. Milēja ģērbties pieklājīgi un būt solids ar visiem. Savā personīgajā dzīvē tomēr kluss un sevi ierāvijs.

E. S ū n a savā biografiskajā esejā tēlo Bārdu kā gaišu apgārtu personību ar dziļu un smalkjūtīgu dvēseli.

Fr. Bārdas personības dziļumu raksturo vēl tas apstāklis, ka viņa 10 gadu nāves atceri 1929. gadā atzīmēja gandrīz visi Latvijā iznākošie laikraksti un žurnāli, to starpā arī cittautesi.

«B r ī v ā Z e m e» Nr. 59: Romantismu Bārda atzina par plašāko un ideālāko pasaules uzskatu. Bārdas dzejas raksturīgākā iezīme: skatīt un radīt tēlos un gleznās. Dievs, mīlestība, dzīvība, nāve — tos Bārda visvairāk apdzied.» J. K.

«Izgl. M. M.» Nr. 3. P. Ērmanis: Mūsu spilgtākais dziesminieks miris naida un necilvēcības laikmetā. No tās dienas pāiet 10 gadi, un mirušā dzejnieka slava pa šo laiku augtin augusi. Ar Bārdas populāritāti nevar lepoties ne Skalbe, ne Rainis, vienīgi Poruks. Bārda ir mūžīgs dzīvības dzejnieks, reliģisks dzejnieks, kas visur izjūt un redz Dievu etc.

Cand. phil. Zenta Mauriņa: «Fricis Bārda ir mūsu konsekventākais panteists. Viņa dziesmas un lūgšanas ir dzejojoša metafizika, viņa pamata tonis ir makrokosma apbrīns, ticība visdzīvības dieviškai vienībai. Bārda ir viens no mūsu visgaišākiem, jā, varbūt pat mūsu visgaišākais dzejnieks.» (Burtnieks 1929. Nr. 4.)

J. Ziemeļnieks: «Ja ikvienu no mūsu redzamākiem dzejniekiem publika tā lasītu kā Fr. Bārdu, tad tagadējo laikmetu varētu saukt par dzejas ziedu laiku.» (Piesaule 1929. Nr. 5.)

A. Goba: «Pašlaik nav modē dzejas grāmatas pirkt... Un tomēr viens dzejnieks ir, kuŗa dzejas pērk. Tik diemžēl viņš honorāru pats vairs nesaņem. Šo dzejnieku sauc Frici Bārdu.» (Ilustr. žurn. 1929. Nr. 3.)

J. Valdmāns, Bārdas audzēknis: «Bārda gluži nemanot kļuva par mūsu vadoni un radija mūsos pret sevi dziļu paliekošu godbijību.» Aprakstot stundu, kuŗā iztirzāts Raiņa Zelta zirgs, autors piemetina: «Stunda bija kā svinīgs dievkalpojums.» (Latvju Grām. 2. nr. 1929.)

Ari citi audzēkņi: A. Ģermanis, M. Stepermanis, A. Pētersons, H. Valnovskis atceras Fr. Bārdu kā savu mīlāko skolotāju, kuŗa apgarotā vadībā darbojušies L. Ī. B. vidusskolā.

*

1929. gada 13. martā, Fr. Bārdas 10. g. nāves dienā, Melngalvju zālē tiek sarīkots Bārdas piemiņas vakars. Cand. phil. K. Kārklīņš nolasa saistošu referātu «Fr. Bārdas pasaules uzskats», M.

Šmitchene, M. Dzegūze un J. Simsons deklamē Bārdas dzejoļus un A. Pulciņa, P. Saks un K. Rozenbergs nodzied dažas dziesmas ar Bārdas tekstiem.

Par Fr. Bārdas gara dzīves plašumu liecina viņa Rumbiņos atstātā bibliotēka, kurā bez labākajiem latviešu žurnāliem un grāmatām atrodami šādi izdevumi: B. Мюнхъ — Будущая школа, A. Бѣлый — Символизмъ, С. Булгаковъ — Лекции по экспериментальной педагогикѣ; Л. Толстой — Критика догматическаго богословія; Вл. Соловьевъ; В. Брюсовъ, А. Блокъ, Вяч. Ивановъ, Лермонтовъ — стихотворенія; Bilz — Das neue Natur Heilverfahren; Prof. Dr. S. Freud — Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre; Fr. Iode — Der Monismus und die Kulturprobleme der Gegenwart; tā paša — Über Psychoanalyse; W. Ostwald — Monistische Sonntagspredigten; Dr. med. A. Lorand — Die rationelle Ernährungsweise; A. Weber — Religion und Kultur; L. Berg — Aus der Zeit — Gegen die Zeit; G. Steffen — Der Weg zu sozialer Erkenntnis; tā paša — Die Grundlage der Soziologie un — Demokratie in England und die Irrwege sozialer Erkenntnis; A. Riehl — Philosophie der Gegenwart; G. Schneider — Platos Philosophie; L. Berg. — Gefesselte Kunst; A. Bonus — Zur Germanisierung des Christentums; K. Ioel — Ursprung der Naturphilosophie; H. St. Chamberlain — Immanuel Kant; tā paša — Die Grundlagen des Neunzehnten Jahrhundert I/II; E. Carpenter — Die Schöpfung als Kunstwerk; P. Dahlke — Aufsätze zum Verständnis des Buddhismus; Immanuel Kants Kritik der reinen Vernunft; M. Maeterlinck — Weisheit und Schicksal; O. Walzel — Deutsche Romantik; A. Schopenhauer — Die Welt als Wille und Vorstellung; Fr. Nietzsches Werke I/VIII; Dr. A. Schwegler — Geschichte der Philosophie im Umriss; M. Dessoir — Ästhetik; L. Busse — Geist

und Körper; K. Lemcke — Ästhetik u. d. c. Tālāk — bībele; Rabindranata Tagores, Ibsena, Brandesa, Dodē, Pšibiševska u. c. raksti; Ģētes, Heines, Dautendeja, Rilkes, Ķeniņa, Akurātera, Austriņa, Laicēna, Švābes, Ersa, Plūdoņa, V. Egliša, A. Papardes u. c. dzejas u. t. t. Izcilākās vietas grāmatās pasvītrotas ar zilu vai zaļu zīmuli, kas tik raksturīgi priekš romantiķa: visur stils un noskaņojums, arī krāsu izvēlē.

Radošajā darbā dzejnieku lielā mērā iedvesmējusi viņa klusā jūtu bagātā dzīves biedre P a u l ī n a B ā r d a, kas savā vientuļajā atstātībā pēc vīra nāves kļuvusi pati dzejniece. Viņas vienkāršie kautrie un dziļas sirsnības piestrāvotie dzejoļi sakopotī krājumā V i e n t u l ī b a s p r i e k s. Dažas izjustas vārsmas viņa veltījusi nelaiķa vīra piemiņai. Arī nelaiķa jaunākais brālis A n t o n s B ā r d a izveidojies par krietnu nopietna stila dzejnieku, kam savs vārds literātūrā.

Fr. Bārda viens no mūsu dziļākiem un filozofiskākiem dzejniekiem — īsts romantiķis-spirituālists, dabas noslēpumu un mūžības brīnumu skatītājs, Dieva un garīgās skaidrības meklētājs. Filozofiskā askēzē viņš samierinājies ar dzīvi, kas daudz solījusi, bet maz devusi. Viņa dzejas kļuvušas mīlas un tuvas latvieša dvēselei, līdzīgi Poruka gaišajām vārsmām. Bārdas dzeju grāmatas bagātīgi tirāžējušās, piedzīvojot vairākus izdevumus: Z e m e s d ē l s sešus un D z i e s m a s un l ū g š a n a s piecus. Arī tēlojumi un fantāzijas V i t a s o m n i u m iznākušas otrā, bet D r ā m a s pirmā izdevumā.

Kā skolotājs Bārda sekmīgi strādājis pie tautas garīgo spēku atraisīšanas un kultūras celšanas. Viņa dzejas mūs saista ar dzīvo garu un dvēselīgo sirdsmīlumu. Viņa darbos atmirz viņa ideālā un mūžības apstarotā garīgā seja.

Friča Bārdas darbi.

Ieskaņa.

Fricis Bārda ir filozofiskā romantisma pārstāvis. Viņš rāda individa attiecības pret kosmu, tā cenšanos saplūst ar universu. Dzejoli «Es» rakstnieks sevi salīdzina ar sīku zieda puteklīti, kas mūžības vējos lido un trīc. Puteklītis atšķīries no zieda, kuŗu sauc par Dievu. Dzejoli individa un universa sakari redzami visai spilgti.

Trīs lietas mani moca no mazotnes:
Kas biju, kas būšu un esmu kas es?
Daudz atbildes radās, daudz izzuda,
Līdz beidzot šī viena man palika:
Ne puķe, ne lapa, ne zieds es, ne zars,
Ne zvaigzne, ne saule, ne liesma, ne stars, —
Es esmu tik sīks zieda puteklītis,
Kas mūžības vēju nests lido un trīc.
Un mūžības vējiem, kas dziedot mani nes,
Ja tālāk vēl kādureiz jautāju es:
Kur zieds tas, no kā esmu atšķīries?
Tie dziedot man atbild: to ziedu sauc Dievs!

Fr. Bārda ir stingrs spirituālists, kas galveno nozīmi piešķir gara dzīvei. Gars lielāks par materiju, dvēsele vērtīgāka par miesu. Dzejolī «Mūžīgās mīklas» rakstnieks aizrāda, ka īstais Dievs mītot dziļi cilvēka dvēselē. Tas neesot pilnīgi saprotams un iztulkojams, bet saistot cilvēku ar neizdibināmo Mūžīgo gaismu.

Bet ir vēl cita debess, svētāka daudz man:
Tā debess un tas Dievs, kas dziļi dvēs'lē mīt!
Nav mūžam iespējams to aptvert, izpētīt,
Bet zina sirds: šē dvēs'le kaut kā pieskaņas
Pie neizdibināmās Gaismas mūžīgās.
Tā ari dzīvē gaismai dāvā uzvaru.

Fr. Bārda karsti mīl bezgalību, no kuņas viņš
atnācis un uz kuņu atkal aizies. Klusi mirdzē-
dama, bezgalība atveras viņa dvēselei. Dzejoli
«Rožeņas» dzejnieks teic:

Bet tāles ir, kas klibajiem
Nekad, nekad nav sasniedzamas.
Tūk dziļā drosmē spārnotiem
Tās veņas, klusi mirdzēdamas.

Ilgas pēc bezgalīgā dzejnieks tēlo dzejoli «Gai-
šais logs» šādos vārdos:

Vai tur bezgalībai pretim
Dvēs'le plaukst un dūc kā zvans —
Bezgalīga, nezināma.
Tai lai pusnakts sveiciens mans.

Fr. Bārda pazīstams kā lirikis, epīķis un drā-
matīķis. Vislielākos panākumus viņš sasniedzis
lirikā. Viņš ir latviešu lirikas lielmeistars. Viņa
ieguvumi epikā un drāmatikā nav tik ievērojami.
Aplūkosim tuvāk Fr. Bārda darbus.

Dzīve.

Būdams transcendentās pasaules atzinējs, Fr.
Bārda nenoliedz ari reālās dzīves, kas viņu saista
pie sevis. Tā dzejnieks jūtas divu pasaulu iemīt-
nieks. Dzejniekam mīla debess un zeme; tās abas
grib visu viņa sirdi, kas cieš no abām. Dzejoli
«Sirds» rakstnieks stāsta, ka Dievs viņam uzlicis
divas smagas nastas: zemi un debesi.

Šo zemi, kur tumši un saldi
Vecvecāis zemes garš dzied,

Un debesi, bezgalību,
Kur zvaigznes mūžība zied.
Tās abas sirdij mīlas,
Bet abas grūti spiež —
Grib abas sirdi visu,
Un sirds no abām cieš.

Tomēr rakstnieka dzeja ir raisīšanās vaļā no zemes smaguma un tiekšanās debess bezgalībā.

Redzot baltu gulbju virkni slīdam ar baltiem spārniem pa debess mirdzu pretī nezināmām bezgalībām, Fr. Bārda ilgojas pēc baltiem nenogurstošiem spārniem. Reiz jau viņš ar tiem bezgalību pārlidojis, ierazdamies šaj pasaulē. Tagad viņam gribas ar tiem irties atpakaļ zilajā bezgalībā. Cilvēka dzīve ir nemitīga tiekšanās pēc debesīm. Turp traucas viņš bērnības miglā, turp tiecas vecuma skaidrībā. Dzejoli «Tāles» dzejnieks saka:

Tā traucam un skrienam un — laimīgi esam,
Jo sapni par debesīm krūtīs sev nesam.

To pašu tiekšanos pēc debesīm Fr. Bārda tēlo dzejoli «Debesis». Debesis ir tik dziļas, ka visdziļākā jūra pret tām tīrais nieks. Bet dažreiz tās ir tik tuvas, ka dzejniekam apreibst galva un samulst prāts.

Tad jūtu, ka zemes
Saites sāk rist:
Tavā dzidrajā atvarā
Gribas man krist,
Un nogrimt. Un izzust —
Lai nav vairs nekā!
Tik zvaigznes kā lilijas
Ezerā...

Attiecības starp debesi un zemi, transcendentu un imanentu pasauli Fr. Bārda rāda dzejoli «Zvaigznes un zeme». Zvaigznes modina dzejnieka dvēselē gaviles un prieku, zeme — ciešanas un skumjas. Viņš zemes cilvēks jūtas kā cietum-

nieks, ilgas pēc debesīm padara viņu par valdnieku.

Zvaigznes un zeme, zvaigznes un zeme —
Ciešanas — gaviles, skumjas un prieks.
Zvaigznes un zeme, zvaigznes un zeme —
Cietumnieks esmu un valdinieks.

Mēs redzam, ka debesis vairāk saista Fr. Bārdus nekā zeme. Dzejnieks raisās vaļā no zemes ciešanām un skumjām un tiecas pretī debesu priekam un gavilēm.

Reālā dzīve Fr. Bārdus pilnīgi neapmierina, jo tā ir tikai dreboša pilīte, kas karājas viņam pie pirkstgaliem; turpretī sapņu pasaule līdzinās plašai, varenai jūrai. Reālā dzīve ir cietums, un cilvēks tai cietumnieks. Cietumnieka dārgākās mantas cietās cīsās un mazais ūdens biķerītis. Cietās cīsās ir vēsā zeme, kur reiz varēs viegli un dziļi aizmigt un saldi atpūsties, un biķeris — zilā debess, no kuņas dvēsele var atdzerties.

Reālās dzīves saturs ir ikdienišķās, sīkās, maziskās rūpes, kas spiež kā saindēta migla, kā smalcīgs tvans, no kuņas nekas nevar glābt. Nereti muļķība saēd smadzenes un kropļo dzīvo domu. Dažreiz brīvais cilvēks jūtas pats nebrīvākais: viņš atkarīgs no muļķīga nerra, kam pat uzspļaut būtu žēlastība. Dzīve reizēm atgādina varžu teātri, pat varžu mocību, pēc kuņas kārtas utu mocībai. Dzejoli «Rūpes» dzejnieks saka:

Un rūpes maziskās, ikdienišķās un sīkās
Ar tūkstots nejēdzībām aug un briest un virsū
spiežas,

Vēd kopā netīrākos parazitus sīkos,
Līdz dzīve ragannakts, bez jēgas kur viss jūk
un griežas.

Vēstulē brālim Kārlim Fr. Bārda raksta 21. janvārī 1905. g.: «Pasaule ir auksta. Kam siltas asinis un silta sirds, tas viņā salst. Zivis un var-

des, kam aukstas asinis, nesalst visaukstākā ūdenī. Dubļu pelņu dvēselēm pasaulē vienmēr ir silts.»

Dzejniekam kabatā atrodas mazs melns sunītis, kas vienmēr kaut ko grauž. Sunītis ir pulkstenis, kas mēro cilvēka dzīves laiku. Izrādās, ka mūžīgais graužējs sunītis sagrauzis visu dzejnieka mūžu. Tā reālā dzīve izposta dzejnieka sapņu mirdzumu.

Dzīve ir ierobežota telpā un laikā. Tā norit noteiktā vietā un aptver tikai īsu laika sprīdi. Tā atgādina raibu taurenīti, kas atlaižas un drīz atkal aizlaižas. No tās paliek pāri tikai pasacīņas, kas ar zeltziedu putekļiem rakstītas tam uz spārniņiem. Beigās dzīves taurenītis paņem līdz pašu dzejnieku.

Nereti Fr. Bārda salīdzina dzīvi ar rotaļu, kam cauri vizas refrens: rai dai dai da. Daudz tā solījusi, bet maz devusi. Dzejnieku pārņem liela vienaldzība pret to, jo tai skumjas un laime savijas kā vītenes. Tomēr skumjas ņem pārsvaru pār prieku, un zaļzeltītajā bikerī sakrājas tikai asaras. Tāpēc rakstnieks nocietinās pret dzīvi, paglabādams krūtīs neizteiktu to, kas tais dzimis. Atliek tikai samierināties ar rūgto nāves brīdi, kas ievēdis no reālās dzīves sapņu pasaulē.

Tēlojumā «Dzīvība» Fr. Bārda saka: «Tāda tad nu viņa, mana Dzīvība — atkritusi daļa no pašas Lielās Saules, — atkritusi, izdzisusi, tumša palikusi... Un reiz viņai atkal par sauli jātiek... Priekš tā tad nu dzīve — īsais lidojiens virs briesmīgā Melnā Elementa, kas mūžīgi zem mums svārstās... Caur viņu ejot tad nu mums jānogludinās un maz pa mazām jātop mirdzošiem un beidzot balti — saules balti. Par saulēm mums reiz jātiek, un tad būs Melnam Elementam jāiznīkst, — ne jāiznīkst, bet jātiek gaišam mūsu staros.» Tēlojums nobeidzas vārdiem: «Jauka dzīve, jauka rotaļa! Kas Dzīvība ir, tā i nezinu, bet dzīve ir rotaļa... Dzīve ir sājū un baiļu

pilna rotaļa virs nevainīgā, briesmīgā Melnā Elementa.» Tā reālās dzīves salīdzinājums ar raibu rotaļu diezgan bieži atkārtojas Fr. Bārda rakstos. Tas liecina, ka reālā dzīve nav pilnvērtīga pasaule. Patiesībā tā nemaz nav dzīve, bet tikai dzīvīte. Tā ir sekla, pelēka, tukša. Tai tikai tik daudz vērtības, cik tai jūtams gara pasaules mirdzums. Vēstulē līgavai 2. maijā 1911. g. Fr. Bārda raksta: «Ai, dzīve un dzīves mīklas! Bet es tomēr zinu, ko es gribu no dzīves un ciešanām: lai viņi manī uztur lielo svēto uguni, kurā pašam sevi sadedzināt, un ja maz iespējams, tad daļu no šī siltuma un gaismas atdot līdzcilvēkam, līdzcīnītājam un līdzmeklētājam, tautai. Tā ir mana tagadējā dzīves gudriba un mana vērtību mēraukla.»

Sapņi.

Fr. Bārda tiecas prom no reālās dzīves sapņu pasaulē, jo sapnis ir gara pasaules atspulgs. Viņš sevi dēvē par sapņotāju, kam sapņos tuvu mirdz debess. Viņa sirds pilna sapņu tāpat kā rožu pūpurs smaržas. Dzejolī «Mani sapņi» dzejnieks saka:

Es sapņotājs. Mūžam pār galvu
Man ziedoša liepa šalc.
Manas dienas atpeld un aizpeld
Kā gulbju pulks mākoņu balts.

Sapņi vienmēr pavada dzejnieku. Vakarā viņš lūdzas maijpulkstenītim, lai tas palīdz atzvanīt sapņus, kas dienu izklīduši:

Zvani, maija pulkstenīt,
Palīdz sapņus atzvanīt:
Vakars vēls, nakts tumst un tumst —
Balta sapņa dvēse skumst.

Un tiešām vakars uzbur dzejniekam baltu sapņu pasauli. Dzejolī «Vakars» viņš saka:

Veņas debess spodrās acis,
Tumsa klusi dziedāt sāk,
Un pa taciņu caur druvu
Pirmie sapņi bāli nāk.

Dzejoli «Nakts un sapņi» dzejnieks tēlo sapņu atnākšanu šādi:

Kad nakts ar zilganzaļu gliemežvāku
Man miega malku atnes vakarā,
No klusas spārnu švīkas tad jau dzirdu,
Ka sapņi sanāk pulkiem pagalmā.

Kam nakti sirmais mēness pasniedz spožu zelta zizli, tam pa sapņu bezgalību mūžam jāmaidās. Puisītis laimīgs guļ gultiņā ar sapnīti maliņā. Kad sapnītis no rīta projām brauks, tad abiem birs asaras. Rakstnieks dažreiz pusnaktī uzmostas no miega, jo viņam pār galvu sapņi zied kā balti ķirši.

Tiekšanos pēc sapņu pasaules Fr. Bārda simbolizējis balādē: «Uz balto pili» kā iešanu uz balto pili. Divi mīļi cilvēki kopā dodas uz balto pili, kuņas torņgali sārtaajā tālē bālē kā ziedošu ievu pulks miglājā. Viņi laimīgi sasniedz pili, krīt tās vārtos klusi ceļos un skūpstā slieksni, kam neviena piere vēl nav pieskārusies. Tad pārtrūkst abiem sirdis. Mirdami viņi vēl priecājas par jauko ceļu un skaisto pili. Pie baltās pils balo tikai divas pelnu kopiņas, uz kuņām mēness naktīs uzplaukst divi zili ziedi, kas zvana, lai laižot tos baltajā pili. Šeit baltā pils tēlojas kā tāls ideāls, kas nekad nav pilnīgi sasniedzams. Vēstule brālim Kārlim 20. janvārī 1905. g. Fr. Bārda raksta: «Laime ir nevis stāvoklis, sasniegtā, bet tapšana, sasniegšana. Tāpat pilnīgi. Bet visas tapšanas gala mērķis ir — Dievs.»

Sapņi Fr. Bārda uzskata par gara pasaules atmirdzu. Jo ciešāk cilvēks pieķeras sapnim, jo vairāk viņš tuvojas gara pasaulei. Reālā dzīvē cilvēks vienmēr slāpst pēc sapņa, tikai nāve ieved

viņu pilnīgi sapņu valstī. Reālajā dzīvē cilvēkam laimi sniedz vienīgi apziņa, ka viņš glabā savās krūtīs sapni par debesi.

Fr. Bārda cenšas sapni pārvērst īstenībā. Poēmā «Sapņotājs pāžs» viņš apgalvo:

Kas sapnim ar visu būtību tic,
Tam kļūst viņš par tiešu tēlu:
Kā staru paladziņš vējiņa nests
Ar vēja dziesmiņu žēlu,
Kā guntiņa klusiņām plīvoša
Ar zilzaļu vaiņadziņu...

Sapņa tēls beigās arī atpestīs cilvēku no reālās dzīves nepilnības. Tai pašā poēmā dzejnieks saka:

Kas sapnim ar visu būtību tic,
To sapnis atpestīs beigās.

Sapņi ved Fr. Bārdu gara pasaulē. Tie rāda gara pasaules lielumu un skaistumu. Tai mīt Mūžīgā gaisma, visas būtības pirmamats. Dzejnieka sapņošana ir Mūžīgas gaismas meklēšana. Tikai sapņos viņš virzās tuvāk Mūžīgajai gaismai, tikai sapņos viņš kļūst pilnīgāks. Reālā dzīvē galīga saplūšana ar Mūžīgo gaismu nav iespējama; vienīgi ejot nāves gaitu, cilvēks pilnīgi sasniedz Mūžīgo gaismu. Tad tumšā, nepilnīgā dzīve kļūst gaiša, pilnīga. Tās ir dziļas gara pasaules slāpes, ko Fr. Bārda tēlo savos darbos. Dzejnieks parādās kā īsts gara bruņinieks, kas alkst mūžīgās pilnības. Visos galīgos notikumos viņš mēģina saskatīt bezgalīgo. Visās laicīgās lietās viņš cenšas atrast mūžību. Visās nepilnīgās reālās pasaules parādībās viņš meklē pilnību. Viņš slāpst gara skaidrības un mirdzuma. Tā beidzot arī reālais iegūst dziļāku nozīmi kā garīgās pasaules atspulgs. Uz reālā dus mūžības elpa; materijs top apgaismots. Reālā dzīve kļūst par Mūžīgās gaismas rīta blāzmu. Dzejoli «Tunelī» dzejnieks salīdzina reālo dzīvi ar tumšu tuneli, kuŗa sākumā

bijusi gaisma un kuŗa beigās atkal atmirdzas gaisma. Tikai cilvēka dzīves ceļš no šūpuļa līdz kapam ir tumšs. Reālās dzīves tumsā dzejnieks tiecas pretī Mūžīgajai gaismai, kas dzīves beigās atkal atmirdzēs. Viņš saka:

Dod roku, draugs! Drīz ceļš būs blāzmaināks —
Un gaisma mūžīga mums pretim nāks.

Mila.

Nopietnu vērību Fr. Bārda piegriež milai, kas ir garīgās pilnības atmirdza. Mila ir ceļa rādītāja uz debesu dzimteni. Tā visvairāk tuvina cilvēku Mūžīgajai gaismai. Mīlot cilvēks jūt Mūžīgās gaismas mirdzu.

Apcerējumā «Mīlestība un nāve» Fr. Bārda izšķir divējādu mīlestību: seksuālo un erotisko. «Seksuālā tiešām ir tīri dzīvnieciska tieksme, «miesas kārība» saka Fr. Bārda. «Erotiskā turpretī ir vairāk garīga kaislība, kuŗa apstaro un apgaismo visu cilvēka intelektuālo būtņi; kuŗa kā prizma saules starus sadala dvēseles liesmu visās vaŗavīksnes krāsās. Tās ir mīlestības burvīgās krāsas. Vienīgi cilvēks spēj pacelties līdz tai, kamēr pirmā ir katra zooloģiska tipa funkcija.»

Erētisko un seksuālo mīlestību Fr. Bārda izšķir arī dzejolī «Rozes». Tai baltās rozes simbolizē erotisko mīlestību, kuŗu dzejnieks dēvē par mūžam balto debess skaidrību. Turpretī sarkanās rozes simbolizē seksuālo mīlestību, kuŗu dzejnieks sauc par zemes liesmu sarkano. Par baltajām rozēm kā erotiskās mīlestības simbolu un sarkanajām rozēm kā seksuālās mīlestības zīmi Fr. Bārda runā vēl dzejolī «Rozes visskaistākās». Uzķavēsimies pie erotiskās un seksuālās mīlestības Fr. Bārdas dzejā. Sāksim ar erētisko mīlu.

Apcerējumā «Mīlestība un nāve» dzejnieks raksturo erotiskās mīlestības dziļāko būtību šādos vārdos: «Pilnīgākā mīlestība ir kvēlojoša dziņa

pēc pilnīgākas dzīves. Platona simbolā par cilvēka dvēseles sadalīšanu divi daļās ir izteikta mūžīga patiesība. Katrs mēs to, kauču visapslēptākā dvēseles krocinā, jūtam, katrā no mums ir vairāk vai mazāk skaidra tieksme, ilgas pēc pilnības. Katra garīga augšana, mācīšanās, atzišana, augstāka skatīšana, darbošanās idejas vārdā — ir šīs tieksmes bērni. Parasti šīs tieksmes ir itin kā savstarpēji izirušas, šķirtas, dažādiem virzieniem. Bet tad nāk Erots — un visas tās apvieno. Lūk, kādēļ Platons zīmīgi saka: arī filozofs bez Erola nevarot iztikt. To pašu liecina Džiordano Bruno. Pat Kants savā metafizikā atrod kaut ko no mīlākās. Par lieliem māksliniekiem vēl runāt būtu lieki.»

Fr. Bārda prasa no milētāja, lai tā dvēsele būtu šķīsta, lai tai mirdzētu zvaigznes. Milētāja sirdij jābūt kā ziedam, kuŗa rāsas pilienos mirdz sārtas uguntiņas, sirds asiņu lāses. Tikai zvaigžņu mirdza un asiņu lāses mīlu dara svētu. Zvaigžņu mirdza liecina par Mūžīgās gaismas tuvumu, asiņu lāses — par sirds ciešanām, kas ceļas no ilgām pēc tās.

Kur neasiņo sirds, trūkst gaismas mūžīgās,
Svied mīlas kausu prom to — niecīgu un lētu.

Dzejniekam gribētos par mīlu cilvēku skaitīt lūgšanu, vest to pa tumšzilām sapņu plāvām, nest spārnos uz debesīm. Mīla cilvēka dvēsele līdzinās dievnamam, kuŗā mirdz Mūžīgā gaisma. Mūžīgo gaismu mīla dvēselē vienmēr uztur spožu. Mīlas spēks ir neizmērojams. Dzejoli «Gaisma» dzejnieks saka:

Es tavā svētā mīlā
Kā sēkla zemē kritu
Un dīgstu pretī gaismai
Ar katru jaunu rītu,
Tai gaismai, kuŗas mirdzu
Nakts melnā nemazina,

Tai gaismai, kas ne ēnu,
Ne gala kādreiz zina.
Tai gaismai, kas kā brīnums
Iz dvēšles kāpj un ceļas,
Tai gaismai, no kā spēkus
Pat saule un zvaigznes smēlas.

Tā mīlā cilvēks dīgst pretī gara gaismai, kuŗas mirdzu melnā nakts nemazina. Gara gaisma nepazīst ne ēnas, ne gala. Tās avots ir dvēsele, no kuŗas smēlas spēku pat saule un zvaigznes.

Dzejnieks sevi dzīvē uzskata par dievišķīgās mīlestības vergu. Vergs viņš tai palikšot arī tad, kad Augstākā griba reiz izdzēsīšot viņa dzīvi. Pēdējā dziesma, ar kuŗu dzejnieks šķiršoties no dzīves dziesmu lejas, būšot mīlestības dziesma.

Mīlestība ir bezgalīga, jo tā nekad nebeidzas. Tā sākas un beidzas mūžībā. Ar savu mirdzumu tā apgaismo tumšo dzīvi. Dzejoli «Tuneli» dzejnieks aizrāda, ka dzīvē neesot vairāk gaismas par to, ko sniedzot mīlestība. Mīla darot dzīvi gaišu. Slavass dziesma mīlestības nenīcībai ir dzejolis «Līdž galam». Mīlestībai nebūšot gala ne vecumā, ne nāvē, ne mūžībā. Mīļi cilvēki pārvērtīšoties par debesu zvaigznēm, kam nekad nebūšot gala.

Mīlestības būtību Fr. Bārda cenšas noskaidrot dzejoli «Mīlestība». Mīlestība ir atziņa, kuŗas mērs ir ciešanas. Ciešanas ir laime, kuŗas mērs ir skaistums. Skaistums ir bezgalība, kuŗas mērs ir dzīvība. Dzīvība ir nāve, kuŗas mērs ir mūžība. Mūžība ir mīlestība, kuŗas mērs ir dievība. Tā mīlestība ir dievības atziņa.

Mīlestība saistās ar nāvi, kas ir tās biedrene. Mīlestības sakaru ar nāvi Fr. Bārda apskata apcerējumā «Mīlestība un nāve». «Bet varbūt visdievišķākā cilvēka gara iezīme ir tā,» saka autors, «ka nekas sasniegtais nespēj viņu apmierināt. Un šī neapmierinātība, šī bezmērība taisni

erotikā ir raksturīga. Mīlestība nepazīst robežu. Uzņēmusi, aptvērusi un it kā iezīdusi visu sasniedzamo caur mīlotā cilvēka dvēseles prizmu, agrāk vai vēlāk jānonāk pie nesasniedzamām robežām. Mīlot vienu cilvēku, grib viņā aptvert, piedzīvot un atzīt visu, pašu universumu, absolūto. Bet absolūto piedzīvot individuācijas robežās nav iespējams. Gan iespējams to nojaust, kā pēc vājas rīta blāzmas nojaušam sauli. Tā dvēsele nonāk pie dilemmas: vai nu atsacīties no absolūtā un palikt individuācijas robežās; vai prasīt absolūto un atsacīties no individuācijas, t. i. — iet nāvē. Par nāvi un mūžību (absolūto laika ziņā) runā vienmēr visi lielie mīlētāji. Te sākas mīlestības traģēdija. Tā redzam, ka lielās mīlestības dabiskā gaita noved pie pašiznīcināšanās — pie mīlestības nāves. Te slēdzas likteņa gredzena divi gali: visintensīvākā būtība un saltā, tumšā nebūtība.»

Mīlestības un nāves problēmu Fr. Bārda aplūko poēmā «Tamaras nakts», kas radusies M. Ļermontova poēmas «Daimons» ietekmē. Savā poēmā Fr. Bārda novirzījis Daimonu otrā vietā, kas M. Ļermontova poēmā ieņem pirmo vietu. Toties viņš pirmajā vietā nolīcis Tamaru, kas Ļermontovam stāv otrā vietā. Šāda personu pārstāšana izskaidrojama ar abu rakstnieku individuālitāti. M. Ļermontovs ir aktīvs, vīrišķīgs, viņš piešķir galveno nozīmi gribas varonim Daimonam. Fr. Bārda ir pasīvs, sievišķīgs, viņš galveno uzmanību piegriež jūtu varonei Tamarai. Tomēr mīlestības un nāves problēma abās poēmās palikusi nemainīta. Tamara mirst no Daimona skūpstā, viņai nāvē svīst sveša gaisma. Tā noslēdzas mīlestības gredzens ar mirdzošu nāves dārgakmeni.

Tomēr nāve nenes mīlētājiem iznīcību. Tā ievada viņus mūžībā, kur valda nenīcība. Mīlas koks aug pāri kapam un ar saviem zariem ievijas bezgalībā. Mīlestības bezgalību Fr. Bārda tēlo

poēmā «Sapņotājs pāžs». Pāžs Vaidivaldis dziļi mīl karalieni. Tomēr drīz vien karalis par viņu mīlestību dabū zināt. Tad karaliene iedod pāžam bīstamos un gašos ceļos kā vienīgo piemiņu rožu koka zizli. Pāžs apmetas kalnos kādā pamestā būdā, kur sapņo tikai par savu karalieni. Kas sapnim tic, tam kļūst tas par īstenību. Pāžs rožu koka zaros katru nakti redz savu karalieni. Viņš kļūst gluži balts, kā kalngalu sniegs, bet arvien vēl domā par savu karalieni. Kad atnāk nāve, lai nopļautu aizmirsto vārpu, tad izrādās, ka tās izkaptis lieka, jo

Pret zvaigžņāju mirdzošos vainagos kāp
Divi ziedoņa nakts maldi steigās.
Kas sapnim ar visu būtību tic,
To sapnis atpestīs beigās.

Poēma sākas ar ieskaņu un beidzas ar izskaņu, kas ir ieskaņas atkārtojums. Izskaņas beigu vārdi ir slavas dziesma sapnim, kas vizuļojot mirdz pāri tumšai nāves jūrai.

Bet ja priekšā nāves jūra
Gulēs tumša, bezgalīga,
Vizuļojot sudraboti
Pāri mirdzēs sapņu stīga,
Pāri mirdzēs sapņu stīga.

Fr. Bārdam mīlestība ir dievības atmirdza. Tā ir skaidrākā Mūžīgās gaismas lieciniece reālajā pasaulē. Tā tuvina mīlētājus bezgalībai. Mīla ir lūgšana Mūžīgai gaismai. Tā apgaismo nepilnīgo zemes dzīvi un sagatavo mīlētājus mūžībai. Mīla ir mūžīga, tā nekad nebeidzas.

Fr. Bārda ir radījis īpašu milas sapņu tēlu Zvaigžņu meitu, pēc kuņas ilgojas zemes dēls. Reiz zemes dēla sapņu skaistums līdzināsies Zvaigžņu meitas daiļumam. Tad zvaigžņotā zvaigžņoto sagaidīs un mūžam vairs maldīties nelaidīs.

Zvaigžņu meita ir dzejnieka mīlas sapnis, kas reālajā dzīvē nav sasniedzams. Dažreiz šis sapnis pieņem reālu veidu: dzejnieks redz viņu uz mēness rāgiem, viņa acu pāris pazib mākonītī u. t. t. Tomēr Zvaigžņu meita reālajā īstenībā nav sastopama, bet tikai mūžībā.

Tur mana sapņu karaliene...
Tā, kuŗas mūžam neskatīšu,
Tā, kuŗas mūžam neaizsniegšu,
Tik pasaciņas viņai pīšu...

Fr. Bārda domā, ka mūžam var milēt tikai sapni. Vēstulē ligavai viņš raksta: «Un ja šī sapņa vietu grib kādreiz ieņemt cilvēks, tad nekad viņu nedrīkst so anfassen, ka redzams tiek, ka viņš tikai cilvēks, ne sapnis. Es nekādas citas izejas nevaru izgudrot.»

Fr. Bārdas Zvaigžņu meitai līdzīgu tēlu radījis J. Poruks savā Noslēpumainā, kas simbolizē viņa mūža sapni. J. Ziemeļnieks savu mīlas sapņu tēlu nosauc par Nezināmo, J. Akurāters — par Neatrasto, A. Bloks — par Daiļo dāmu u. t. t. Visi minētie tēli ir romantiķu ilgu un sapņu iemiesojums irreālā tēlā, kas ir nemainīgs, negrozīgs, mūžīgs.

Fr. Bārda savos darbos notēlojis arī seksuālo mīlestību, kuŗu viņš raksturo kā dzīvniecisku tieksmi, miesas kārību. Dzejolī «Manas rokas» viņš apraksta seksuālo mīlestību šādi:

Manas rokas ir divas puķu gultas:
Zilie ceriņi, nakts vijoles un ievas.
Ak, bēdziet no viņām, sargaties,
Karstu asiņu sagurdētās sievas!
Kaŗ reiz tajās vaidot raudās un smies,
To nedziedēs vairs ne cilvēks, ne Dievs.

Viisspilgtāk seksuālā mīlestība notēlota Fr. Bārdas viencēlienā «Zilā uguns», kam par motto likti bībeles vārdi: «Tāpēc cilvēks atstās savu tēvu un māti un pieķersies sievietai.» Lugā tēlota dzie-

dātāja Aueres jaunkundze, kas ar savu burvīgo skaistumu, dzīvības un spēka pārpilnību ievilinājusi savos tīklos veco Ziegu, izpostīdama viņa ģimenes saskaņu un laimi. Tai pašā laikā Aueres jaunkundze slepeni saietas arī ar Ziega dēlu Rikardu. Mirdams tēvs lūdzis dēlu pārtraukt visus sakarus ar Aueres jaunkundzi. To pašu vēlas arī māte. Bet dēls no Aueres jaunkundzes nespēj atsacīties. Starp māti un dēlu izceļas asa vārdu maiņa, kas beidzas ar mātes nāvi. Pie mātes liķa Rikards atrodas zilās uguns — Aueres jaunkundzes auguma — un balto baložu — viņas krūšu — varā.

Minētajos darbos mīlestība parādās kā instinktīva dziņa, kas sagrābj cilvēku savā varā. Tā neievēro nekādus prāta aizrādījumus, nekādus cilvēcības likumus. Tā ir tīri dzīvnieciska tieksme, kas ar cilvēku rīkojas kā ar spēļu lietiņu.

Daba.

Dabai savos darbos Fr. Bārda ierāda svarīgu vietu. Dzejoli «Mana dziesma» viņš saka, ka dziedot savu dziesmu smilgām, zālei, paceplītīm, vējam, tālei, lazdu puteklītīm, sūnu lācītīm, au-seklītīm, neprātam, svētajai brīnumu pilij un sirdij, kam gaisma dzisa. Redzam, ka galveno vē-rību savā dzejā rakstnieks piegriež dabai, bieži apdziedādams tās parādības.

Fr. Bārda notēlo dabu subjektīvi. Viņš apraksta nevis ārējos priekšmetus, bet gan tās izjūtas, ku-ras tie modina dvēselē. Ārpaule atstaro iekš-pasauli. Dabas parādības kļūst par dzejnieka dvēseles stāvokļu simboliem. Dzejnieks apraksta gada laikus, dienas posmus, zvaigznes, kokus, pu-ķes, dzīvniekus u. t. t.

Pirmajā krājumā «Zemes dēls» dzejoli sakār-toti pēc gada laikiem. Tais notēlots pavasaris, va-sara un rudens; ziemas trūkst. Dzejnieka kalen-

dārā ir tikai trīs gada laiki, kas simbolizē viņa dvēseles pārdzīvojumus. Viņš aplūko paralēli pavasari un mīlas maldus, vasaru un dzīves gaitas, rudeni un vientulību un nāvi. Tā gada laiki kļūst par cilvēka dzīves simboliem: pavasaris apzīmē jaunību, vasara — pilnību, rudens — vecumu.

Fr. Bārda ir pavasara dzejnieks. Tad daba mostas uz jaunu dzīvi: dīgst zāle, plaukst lapas, briest pumpuri, vītero putni. Tā pilna brīnumu. Pavasaris glabā dziļu noslēpumu. Dabas atmoda rada cilvēkā gaišu prieku. Namos, sētās un koku zaros līgojas mirdzoši stari. Visiem cilvēkiem rokas pilnas ziedu un laimes. Sapņi visu nakti pa durvīm un logiem staigā iekšā un ārā. Pavasaris ierodas kā brīnums virs zemes un visu dabu ietērpj pasakainā plīvurā. Pavasarī daba slēpj sevī dievišķīgo dzimšanas mikļu. Kad pirmā zāle dīgst, tad zeme skaita lūgšanu, un zvaigznes apstājas savā gaitā. Aiz zvaigžņu dūmakām atveras debesis, un Dievs iet pa zemi zaļās pastalās.

Vasara dabā ir augšanas un briešanas laiks. Tad saules tveicē nogatavojas augļi. Cilvēku dzīvi piepilda smags darbs un cīņa, kuŗu pārtrauc īsi atpūtas brīži. Vasaras darbs nomāc cilvēkā sapņus un ilgas. Tādēļ vasaras darbs dzejniekam nav tik mīļš kā pavasara sapņi.

Pavasaris ir ziedu, vasara briešanas un rudens gatavības laiks. Rudenī darbi pabeigti, raža ievākta. No kokiem raisās dzeltenās lapas, zeme izdvašo trūdu tvanu. Rudenī cilvēks dziļi skumst, viņa dvēseli apņem lielā vientulība: vairs nav ne prieka, ne sāpju. Cilvēks jūt tuvojamies nāvi, kas noslēdz viņa zemes gaitas. Skaidu spilvens atnes lielo mieru un laimi.

Fr. Bārda apdzied arī dienas posmus: rītu, dienu, vakaru un nakti. Rītu dzejnieks nemīl. Dzejolī «Rīts» no dzejoļu cikla «Arājs», kas vēlētā Jānim Rozentālam, viņš spilgti notēlo skarbu

rīta ainu. Sapņu zirneklis tin steidzīgi kopā mirdzošos tīklus uz smagiem plakstieniem. Drīz pagalma maurā redzamas cilvēku pēdas, kas ved uz darbu. Rīts dzejniekam izliekas skarbs un ass. Tas izgaisina nakts sapņus un ievē ikdienas darbā un cīņā.

Vēl mazāk kā rītu Fr. Bārda mīl dienu. Diena ir pelēkā, asa, skarba un skumja. Tās raizes un rūpes smagi nospiež dzejnieku. Dzejoli «Rūpju diena» viņš saka:

Bet kas tā? Kas? — Un acis it kā atveras:
Es redzu rūpju dienu nupat pavadīto,
Kas aiznes dzīves prieku, manim nebaudīto,
Un ziedo iznīcībai to un raudot atvadās...

Dzejnieka krūtīs raud nakts melodijas dienā, kad viņam jādara vienmuļīgais darbs. Katru vakaru viņš ar skumju prātu noliek dienu kā novalkātu drānu. Dažreiz tās audumā ieaudies kāds saulains mirklis, bet citreiz arī kāda asariņa paslēpusies starp krokām. Tā rakstnieks ik rītu uzgērbs jaunu dienu, kamēr Devējs reiz pateiks:

«Būs diezgan! pietiek, draugs!»

Fr. Bārda ļoti mīl vakaru, kad visa daba ietinas krēslas plīvurā. Priekšmeti zaudē asās kontūras un ieslīgst zaļganās ēnās. Pie debesīm iedegas mirdzošas zvaigznes. Miegā klusi žvazdina ar zelta atslēgām. Sapņu zirneklis brauc ar pērļu irkli un laiž vizuāļainus tīklus acu dzīlēs. Gurda jās dvēselēs viss top mierīgs, svēts un gaišs. Vakarš dzejnieku ievē mirdzošajā sapņu pasaulē, kur viss vienās zvaigznēs zvīlo.

Vēl vairāk par vakaru Fr. Bārda mīl nakti. Viņš ir īsts nakts dzejnieks. Dienā viņš gaidīja sapni, kas piekūsis apkārt maldoties; tagad tas atdusas viņa sirdī. Nakts pārklāj segu pār dienas priekiem, bēdām, sāpēm un asarām. Dzidrajā debesu mierā apklust prieki, norimst vaidi. Debess glāsta mīkstām, maigām rokām asaru un

sāpju bērņus, piespiežot katru pie krūtīm. Tā noliecas pār zemi un birdina baltus ziedus. Dzejoli «Nakts miers» dzejnieks saka:

Un ar mātes skūpstu klusu
Aizspiež visiem gurdās acis,
Šalcot saldā sapņu balsī:
«Saldu dusu! saldu dusu!»

Nakti sapņi zied visās sirdīs. Zilmaigās, dievišķīgās, zvaigžņotās naktīs dzejnieka dvēseles dziedošajā avotā dus nimfas un nāras. Viņu dejas ir skaistākas par visskaistāko sapni, kuŗu sapņo mīlotājs zem rožkrūma ceļā uz tālo līgavu, par viskrāšņāko bērņa sapni, kuŗu tas sapņo par Paradīzi. Bet sārtajā rītā dzejnieka nimfas un nāras iebēg dvēseles tumšajos atvaros un cauru dienu klusi un sāpīgi raud, it kā kāda dzīva būte kapā vaidētu un gaidītu glābēju. Dzejnieks griežas pie zilmaigās, dievišķās nakts ar lūgumu:

Ak, atgriezies! atgriezies,
Zilmaigā, dievišķā,
Glābēja mūžīgā,
Sirdsdzelmju vērēja —
Zvaigžņotā nakts!

Vēstulē līgavai Fr. Bārda raksta:

«Beigās Jūs sakiet: nakts esot neglīta. Bet, jaunkundz, kas gan var būt vēl jaukāks par nakti! Kaut Jūs man atrakstītu vēstuli, tik skaistu kā nakts! Kaut varētu atrast dvēseli, tik dziļu kā nakts!»

Klusa nakts mīlestība raksturīga romantiķiem. Viņi novēršas no reālās dienas un pievēršas irreālaj naktij. Ķutčevs nosauc dienu par mirdzošu plīvuru, kas aizklāj noslēpumaino garu pasauli. Bet izdziest diena, un iestājas nakts un norauj mirdzošo plīvuru. Atklājas dziļš bezdibens ar savām bailēm un tumsu, un nav vairs robežas starp cilvēku un chaosu. Nakts chaosā pulcējas neredzamo jūtu un domu spiets.

Dziļa slavas dziesma naktij ir Novalisa «Himnas naktij». Novaliss nosauc gaismu par nabadzīgu un bērnišķīgu, dienas galu par priecīgu un svētīgu. Viņš saka: «Gaismas laiks ir ierobežots; bet nakts vara ir bezgalīga telpā un laikā. Miega ilgums ir mūžīgs.» Un tālāk viņš teic: «Viņi nezina, ka bezgalīgo noslēpumu klusā sūtne esi tu, kas maigās meitenes krūtīs aplido un par debesīm viņas klēpi padari, nenojauš, ka senos nostāstos tu debesis atvērda pretī nāc un glabā svētlaimīgo dzīvokļu atslēgas.»

Tādā kārtā romantiķiem diena ir pelēka, sekla, skarba, skumja, reāla, nakts — mirdzoša, dziļa, maīga, gaiša, irreāla. Nakts slēpj sevī lielo dzīvības un mūžības mīklu, kuŗu diena nespēj atminēt.

Fr. Bārdas nakts mīlestība izaugusi no viņa romantiskā pasaules uzskata. Bet to zināmā mērā ietekmējusi Novalisa dzeja, kuŗu rakstnieks labi pazinis.

Nakts iededzina pie debesīm neskaitāmas zvaigznes, kuŗas romantiķi ļoti mil. Ja saule ir reālās dzīves lieciniece, tad zvaigznes ir sapņu pasaules vēstneses. Romantiķi šķir dienas gaismu no nakts mirdzas. Dienas gaisma ir reāla, nakts mirdza irreāla. Zvaigznes ved tuvāk sapņu pasaulei un mūžībai. Zvaigžņu spožums ir Mūžīgās gaismas atspulgs.

Fr. Bārda bieži apdzied zvaigznes, kam pieder viņa sapņi un ilgas. To mirdzums viņā modina dziļas svētuma jūtas. Zvaigznes vada dzejnieku bezgalības brīnumsfairās, kur valda Mūžīgā gaisma. Dzejoli «Elegija» viņš saka:

Man zvaigznēs iemīloties dvēsele kļuva slima.
Man viņu mirdzums bija mīļš un svēts līdz
sāpēm.

Un sapņi dvēselē — un sapņi... sapņi dzīma...
Un saucot tos, pa baltām marmorkāpēm

Es kāpu bezgalības svešās brīnumsfērās
Ar rokām izstieptām, kā tvepot kaut ko tuvu,
Ne mirkli skats man no tām nenovērsās,
Ne mirkli rokas atlaist nepaguvu.

Dzejnieks lūdzas vecajai nakts māmuliņai, lai tā paņem debesīs pie zvaigznēm dzejnieka sirdi, kas sen jau kā puķe plaukst, bet nespēj uzplaukt: šeit tai par aukstu. Rakstnieks labprāt vēlētos pārmainīties ar zvaigzni: lai tā nāk dzīvē ciest un cīnīties, viņš augšā mirdzēs. Bet telpa viņus bezgalīgi šķīr. Tomēr pēc nāves viņš pārvērtīsies par debesu zvaigzni, kam nekad vairs nebūs gala.

Fr. Bārda karsti mīl puķes, kas ieņem svarīgu vietu viņa dzejā. Viņu var saukt par īstu puķu dzejnieku. Puķes saista viņu ar savu krāsu un smaržu bagātību. Tās izteic viņa iekšējos pārdzīvojumus. Tās ir dzejnieka dvēseles stāvokļu simboli. Visbiežāk viņš apdzied rozes, nelķes, lilijas, maijpulkstenīšus, vijolītes, hiacintes, tube-rozes u. c.

Rozes Fr. Bārda piemin vairāk dzejoļos. Dzejnieka uzmanību sevišķi saista baltās un sarkanās rozes. Baltās rozes ir mūžam baltās debess skaidribas simbols; tās apzīmē erotisko mīlestību. Turpretī sarkanās rozes ir sarkanās zemes liesmas simbols; tās apzīmē seksuālo mīlestību. Dzejoli «Rozes» Fr. Bārda saka:

Zemes dēls ar zvaigžņu dvēseli,
Kam tu vairāk, dziļāk piederi:
Mūžam baltai debess skaidrībai
Jeb vai zemes liesmai sarkanai?
Kam pavisam beigās atdosies?
Kas tavš valdnieks: Lucifers vai Dievs?

Baltās rozes kā sapņu baltuma un sarkanās rozes kā karstās asins mulsas simbolu Fr. Bārda piemin arī dzejolī «Rozes visskaistās». Sarkanās nelķes stipri līdzīgas sarkanajām rozēm.

Hiacintes apskurbina dzejnieku ar savu stipro smaržu. Tās dzīvi pārvērš sapnī, teikā, pasakā. Poēmā «Sapņotājs pāžs» Fr. Bārda saka:

Ai, ilgu nasta kam plecus sāk spiest,
Tas sagurs drīz reiboņās saldās,
Viss teika, viss sapnis, viss pasaka tam,
Hiacintu mežā tāds maldās.

Maijpulkstenītis atzvana zvaigznes, sapņus un mieru, pēc kuņiem ilgojas dvēsele. Baltā liliņa ar saviem lielajiem zvaniem zvana sapņu torņos maldus, kas caur saltiem zvaigžņu stariem klusi zum un san.

Tuberozes kaisīdama, mīlestība acis slēdz; kur tā iet gaŗām mirdzēdama, tur viss kļūst svēts un gaišs. Tuberozes dzejnieks plūc Zvaigžņu meitai.

Gar visiem namiem un sētām deg zilie ceriņziedi, kas cilvēkus ietin sapnī un teikā; ceriņugunīs zūd dzīves pelēkums un meli. Dzejoli «Ceriņi» Fr. Bārda saka:

Kā teikā viss, kā sapinīs ...
Un rūpēm kas bij neveseli,
Redz: sadeg ceriņugunīs
Viss dzīves pelēkums un meli.

Vijolīte ir sapņu puķe. Tā cēlusies no maza zilgana sātanīņa tupelītes, kas tam skrejot nokritusi.

Zilie linu ziedi izkrituši vējam skrejot no lielās gaŗās bārdas.

Ari kokus apdzied Fr. Bārda savā dzejā. Koki atstaro dzejnieka dvēseles dzīvi. Tie ir dvēseles stāvokļu simboli. No kokiem visbiežāk dzejnieks piemin bērzu, pīniju, vītoli, cipresi u. c.

Vismīļākais koks Fr. Bārdam ir bērzs, kuŗu viņš uzskata par svētu. Dzejoli «Bērzi» viņš saka:

Manas dzimtenes svētie bērzi
Stāv pulciņā zilganibāli

Un klusi plaukstošām rokām
Svētī dīgstošo zāli...

Bērzus viņš uzskata arī par raksturīgāko dzimtenes koku. Tēlojumā «Kā mana dzimtene bēdza un atgriezās» viņš raksta:

«Ja bērzu nebūtu manā dzimtenē, citāda būtu mana dvēsele, un arī mana tauta būtu citāda; citādi runātu, citādas dziesmas dziedātu, zeltenes citādi villaines rakstītu, arājs citādi kumelju pušķotu, sirmgalvjī rītos-vakaros citādi nopūstos...

Zēns būdams es zem viņiem sēdēju dienas un naktis, klausīdamies viņu dziesmās, un viņu zari liecās un mirka manā dvēselē, kā klusā, tumšā meža ezerā. Kā zaros paliek lāsēs, kad tie izūdens paceļas, tā mana dvēsele lāsēs palika manas dzimtenes bērzu zaros. Un kad es vēju dzirdu bērzos šalcam, tad mana dvēsele šalc līdz, dzied līdz, raud līdz...»

Dzejolī «Bērza dvēsele» dzejnieks aizrāda, ka viņam dzimstot kā ēna pa logu ieplūdusi, pieplakusi pie šūpuļa un pēc tam izzudusi. Bērnam uz krūtīm atrasts tikai mazs zaļš bērza zariņš. Bērziņš, kas zaļojis aiz logā, otrā rītā bijis nokaltis, jo tas savu balto dvēseli nakti atdevis bērnam. Dzejnieks saka:

Starp cilvēkiem nu eju
Kā cilvēks, bet ar' nē:
Man krūtīs baltas daiņas
Šalc bērza dvēsele.

Pīnijas Fr. Bārda uzskata par drūmu koku. Tās modina viņa dvēselē skumjas. Dzejolī «Mani sapņi» viņš saka:

Pēc manis paliek tik skumjas —
Kluss, tumši zaļš pīniju mežs...

Sēru vītola dzejnieks vēlas uz sava kapa. Vītola dzeltenie zari raudās par to; sendienās sapņotie sapņi pulcēsies zem sēru vītola un pieminēs viņu. Dzejnieks saka:

Un sēru vītola asarās
Tie seno mirdzumu aizdedzinās.

Tēlojumā «Mākoņu stāsts» Fr. Bārda apgalvo, ka cilvēku dvēseles mūžībā pārvēšoties par puķēm un kokiem. Tur puķes un kokus apspīdot Mūžīgā gaisma, kas esot tik balta, ka neviena zemes acs to nevarot skatīt. Mūžīgā gaisma, kas nākot no nezināma avota, reizē arī skanot kā neaptverami skaista melodija. Fr. Bārda saka: «Jā, tu biji cilvēks. Bet palikt var tā, kā sēkliņa paliek par stādu. Man tagad tu esi sēkliņa un vari par visu ko palikt: par tumši zaļu cipresi vai pīniju — tāda pat, kā šīs — ja tava dzīve pasaulē ir mūžam skumju pilna bijusi. Tu vari palikt par baltu ziedu, ja tu pasaulē esi balta bijusi — balti dzīvojuši, baltas mīlestības pilna bijusi. Mums ir arī tumši sārtas puķes. Tu vari palikt par tādu, ja tava mīlestība nav bijusi balta, bet zemes uguns, asiņš karstuma un tveices pilna. Tu vari palikt arī par mums līdzīgu spārnotu būtni, ja tik tu gribi izdzēst visas atmiņas par zemes dzīvi. Tie, kas pasaulē ir tikai cietuši — bez gala cietuši — tie tā dara.» Stāstā rakstnieks runā par balto un sarkano mīlestību. Balta ir erotiskā mīlestība, sarkana — seksuālā mīlestība.

Dzejolī «Izirusi dvēsele» Fr. Bārda aizrāda svešiniekam, lai tas pavasarī nesaminot kājām baltsārtās ziedu pārslas, kas sirmā vējiņā birstot pār brūno zemi. Varbūt ziedu pārslās mītot dvēsele, kas ilgi tumsā gaidījusi mīlās saules un nu izirstot laimē. Dzejnieks liek svešiniekam apstāties un brīdi aprakties balto pārslu kapā. Tad viss sen mirušais un apraktais atkal atmodiņoties viņa atmiņā un būšot tuvs un mīļš.

Latviešu literātūrā tā ir neparasta lieta, ka cilvēki pārvēšas par puķēm un kokiem. Turpretī indiešu literātūrā tā ir ikdienišķa parādība. Tai cilvēki bieži kļūst par puķēm, kokiem u. t. t. Lie-

kas, ka Fr. Bārda domas par cilvēku pārvēršanos kokos un puķēs aizņēmieš no indiešu literatūras. Viņš nopietni interesējies par budismu, kas atspoguļojas arī viņa dzejā. Vēl jāaizrāda, ka cilvēku pārvēršanās par kokiem un puķēm ir raksturīga romantismā.

Dzīvniekus retāk sastopam Fr. Bārdas dzejā nekā augus. Tai pavisam neatrodam stipru dzīvnieku, kas apbalvoti ar lielu miesas spēku, jo dzejnieks nemīl rupju fizisku spēku. Rakstnieks apdzied pa lielākaļ daļai mazus dzīvniekus: Sarkīti, Taksīti, bukuragu, runcīti, odu, tauriņu u. c. Tais neizpaužas liels fizisks spēks, bet maigums un mīlums.

Sarkīte ziemā aizsapņo tāļajās siltajās pavasara dienās: viss zaļš, vārdes kurkst, pļava vienos pureņos. Bet tiklīdz viņa pasniedzas pēc tiem, Mikus jau brēc. Sarkīte atver acis: viss kluss, un tukšās redeles smeļ. Dzejnieks raida uz guļu Taksīti, kam rītu jāiet uz valsts domi apraudzīt zaķus. Bukurags ierauga avotā aunu, saslejas, zvel tam cik jaudas un iekrīt tai. Izlēcis no avota, tas sprauslā un šķaudās. Ods vakarā spēlē jautru deju. Bet kad viss ieslikst sarmotā miegā, oda fleite iekrīt sniegā. Zilais taurenītis atnes puisītim vakarā sapni. Kad taurenītis sapnīti rītā projām vedīs, līs asaras puisītim un sapnītim.

Fr. Bārdas dzīvnieku notēlojumos sastopam labsirdīgu humoru. Tais jūtams silts maigums un viegls traģisms. Te jau sastopam skumjas, kas raksturīgas cilvēku dzīvei.

Fr. Bārdas dabas notēlojumiem ir subjektīvs raksturs. Dzejnieks dabas parādībām piešķir savas jūtas un domas. Subjektīvisms izpaužas arī dabas parādību izvēlē. Rakstnieks netēlo visas parādības, bet tikai tās, kas saskan ar viņa gara pasauli. Fr. Bārdas dzejā sastopam vienīgi mazus, maigus, smalkus priekšmetus. Viņš mīļ puķes, kokus, mazus dzīvniekus. Lielu, stipru, spēcīgu priekš-

metu viņa dzejā trūkst. Rakstnieks netēlo spēcīgos kokus, stipros dzīvniekus. Viņš vairāk mīl svēto nespēku nekā rupjo spēku. Fr. Bārdas dabas notēlojumiem ir maigs sapņains raksturs.

Cilvēka dvēsele ir Mūžīgās gaismas atspulgs. Ari dabā Fr. Bārda meklē dievību. Visās dabas parādībās mīt dievišķīgs noslēpums, kurū dzejnieks cenšas atklāt. Dzejoli «Mans Dievs» dzejnieks aizrāda, ka viņš agrāk ilgi meklējis un minējis, kur Dievs paslēpies. Tagad viņš vēl ilgāk meklējot, kur Dieva neesot. Visās lietās viņš ieraugot Dievu: lietū, zvaigznēs, zālē, pumpurā, tārpā, taurenīti, bērzlapītē, cīrulīti. Dievs būdu laudīm dzēšot pēdējo sveci, bet laimes bērniem nesot ziedu klēpjus. Dievs aptverot nakti un iznīcību un visu zvaigžņu bezgalību. Dzejnieks nobeidz dzejoli vārdiem:

Un velti meklēju es ilgi jau,
Kur tevis nav, kur tevīs nav?
Līdz atzinu:
Nav lietas, kurā tevīs nebūtu!
Tik tie vien tevi meklēt var, mans Dievs,
Kas domā vēl: tu esi paslēpies.

Dzejoli «Dievs un Dzīvība» Fr. Bārda nosauc purva ķīvīti par savu skumjo māsu un ziedošu rožu zaru par jautro brāli. Dievs un Dzīvība snaužot visās zemes šķiedrās.

Daži pētnieki Fr. Bārdu dēvē par tīru panteistu. Panteists dievina dabu, pārvērš dabu par dievību. Panteistam daba ir Dievs, un Dievs ir daba. Panteisms skaidri izpaužas Ausekļa dzejā. Dzejolis «Vectēvu reliģija», kam piesprausta piezīme «Dabas filozofija», skan šādi:

Kur bija tēviem Dievs?
Tur, kur upes burbuļo,
Zelta puķes vizuļo,
Tur bij viņu Dievs.

Fr. Bārda nebūt nedievina dabu: Daba nav viņa Dievs. Dievs valda pār dabu. Daba ir vienīgi dievības atspulgs. Tā izpaužas dabā, bet tikai pa daļai. Dzejnieks domā, ka pamazām daba kļūst dievišķīgāka. Tā arvien vairāk atspoguļo dievību. Varbūt kādreiz daba pilnīgi atspoguļos dievību... Tēlojumā «Dzīvība» gaisais gars saka:

«Kad paies tik daudz tūkstoš gadu, cik reiz viņš (akmentiņš) skāra līmeni priekš nogrimšanas, tad jūra pati viņu atkal malā izskalos, vēl gludāku un liesmaināku, nekā to tagad redzēji. Bet es tad viņu atkal tāpat jūrā ielaidīšu, lai vēl gludāks, vēl liesmaināks viņš atgrieztos. Un tā aizvien tālāk, kamēr tam vaļavīksnas ugunis izzudīs, tas ir: ne izzudīs, bet saplūdīs vienā baltā saules liesmā, kas visas krāsas sevī satur, un tomēr balta. Tad arī jūras dzelmes nebūs vairs tumšas, jo viņas dziļumos un krastos degs tik daudz saules, cik tagad akmentiņu šē viscauri izkaisīts...»

Fr. Bārdas Dievs paceļas pāri par dabu. Šinī ziņā dzejnieks ir teists. Bet tā kā Dievs izpaužas dabā, tad tā slēpj sevī dievības atspulgu. Šinī ziņā runājam par Fr. Bārdas panteismu. Patiesībā dzejnieks apvieno dievību un dabu. Tādu dabas izpratni labāk dēvēt par panenteismu, kas apvieno teismu un panteismu. Tādā kārtā dabas izjūtā Fr. Bārda ir panenteists. Viņš sintezē latvieša dabas cienīšanu ar gara pasaules cildināšanu.

Sāpes.

Fr. Bārdas mūza ir skumja. Viņa dzejā izpaužas klusas sāpes. Tomēr dziļas dvēseles mokas dzejniekam ir svešas. Viņš nekad nenonāk līdz galīgam izmisumam.

Dzejnieka skumjas ir pilnīgākas atziņas padones. Katra doma ir sāpju bērns. Sāpēs tā mostas un top liela. Tikai sāpēs dzimst tapšanas

prieks, kuŗu izjūt pat kalni un zvaigznes. Sāpes dzejnieku pacel gara augstumos, kur zemes dzīve top līdzīga raibai rotaļai, kuŗu ved mazi bērni. Tomēr ja dzejnieks atkal kritīs zemes rotaļās, to valdzinās zemes sāpes, bet nevis prieks un laime. Sāpes ir svētas. Zemes bērnu sāpes pārvēršas par debesu zvaigznēm. Dzejolī «Asaru eņģelis» dzejnieks saka:

Bet sāpēm kas raudāta iznīcinošam —

Uz zvaigžņoto debesi aizņes viņš to,

Starp zvaigznēm tur mūžīgi svētām un spožām,

Lai mūžīgi mirdz tā un vizuļo.

Ja sāpes ir augstākas atziņas pavadones, tad tās ceļas arī no nepilnīgās dzīves. Dzīves tukšums un saltums ievaino dzejnieka dvēseli, kas dziļi cieš. Dzejolī «No dzīves es par dziļu ievainots» dzejnieks atzīstas:

No dzīves es par dziļu ievainots —

Mans prieks vairs nevar būt bez slepām ēnām.

Dzejolī «Mans liktenis» Fr. Bārda aizrāda, ka viņu vienmēr pavadoj klusas sāpes. Lai tas darītu ko darīdams,

Mūžīgi patīk tam,

Lai es asiņotu...

Tās pašas domas Fr. Bārda izsaka vēstulē ligavai: «Viss ir ciešanas. Lai skatās kur patīk un kā patīk. Tad jānoslēdzas tikai sevī aiz riebjuma pret apkārtnes sājo seklumu — ir ciešanas (kaut gan ne bez skaistuma).» Vēstulē brāļim Kārlim 14. IX 1907. g. Fr. Bārda atzīstas: «Jautri gara stāvokļi man gan vispār reti, bet tas nu tā parasts, ka tādās reizēs es tieku vēl daudz skumjāks. Ak, kaut Tu zinātu, cik seklī ir dzīves prieki, cik tukši, cik ātri viņi apriebjas, un cik tukši ir tie, kam viņi neapriebjas. Esmu atradis, ka visjaukākā būda, ko sev varu pīt, ir tā, ko iz skumjām pinu, kā iz sēru vītolu zariem.»

Trešais Fr. Bārda skumju cēlonis ir slimība,

kas viņu ilgi vārdzināja un beidzot noveda kapā. Dzejnieks parasti jutās gurdš, nevesels, nospiests, drūms. Slimība novērojama jau Tērbatas laikā. Pēterpili brālim Kārlim 11. XI 1909. g. dzejnieks raksta: «Ar veselību ne sevišķi, esmu reiz pa reizei krietni sašļucis, bet tomēr kaut kā iet. Dzīve man paliek aizvien sveāka un vientulība kļūst aizvien mīļāka. Ko neatrod dzīvē, to jāatrod sevī. Bieži tomēr uznāk diezgan nomācoša grūtsirdība.»

Tomēr dzejnieks nemīl sāpes pašu sāpju dēļ. Viņš netiksminās ar savām sāpēm. Sāpes ir tikai līdzeklis kļūt pie pilnības, bet nevis mērķis. Tās ir grūtas un smagas. Dzejnieks ilgojas pēc tā brīža, kad visa radība kļūs brīva no sāpēm. Viņš vēlas, lai sāpes necieš ne zeme, ne puķes, ne avots, ne dvēsele. Tādēļ viņš lūdz Mūžīgo gaismu:

Lai zemei sāpes nav,
Kad manaš kājas to min.
Lai puķei jācieš nav,
Kad bērns viņu vaiņagā pin.
Lai avotam mirdzošos viļņus
Auklēt nav grūt,
Kad nakts ir tumša un gara,
Un lai nav neviena —
Ja tas var būt —
Dvēs'le bez saules stara.

Tā jau ir aiziešana bezgalībā, saplūšana ar dievību. Reālā dzīve bez maldiem un sāpēm nav nemaz iespējama. Dzejolis ir dzejnieka dziļāko ilgu un sapņu iemiesojums.

Būtu aplam domāt, ka Fr. Bārda ir īsts pesimists. Runājot par pesimismu, jāizšķir dzīves uzskata un pasaules uzskata pesimisms. Dzīves uzskata pesimisms atzīst dzīvi par skumju un sāpju avotu. Pasaules uzskata pesimisms pieņem visas pasaulesniecību un nevērtību. Fr. Bārda ir tikai dzīves uzskata pesimists. Dzīve daudz sola, bet maz dod. Tā modina dvēselē skumjas. Dzīves sā-

pēm pievienojas atziņas skumjas. Augstākā atziņa iegūstama tikai sāpēs. Tomēr tikai sāpēs noskaidrojas cilvēka skats, tikai ciešanās viņš top tuvāk pilnībai.

Turpretī pasaules uzskatā Fr. Bārda ir optimists. Viņš atzīst Mūžīgo gaismu, kas valda universā. Tā piešķir pasaulei dziļāku jēgu un nozīmi. Tā arī dzīvei dod lielāku vērtību. Cilvēkam atklājas pamazām dzīves un pasaules nozīme. Tikai pēc nāves viņš iegūs augstāko pilnību.

Mēs redzam, ka Fr. Bārdas skumjām ir psiholoģiski cēloņi. Reālās pasaules važas un ideālās pasaules slāpes rada dzejniekā skumjas un sāpes. Dzejnieka skumjas ir rada pasaules sērām, kuņas sastopam lielākā vai mazākā mērā romantiķu darbos. Tikai viņa dzejā pasaules sēras nav tik dziļas un smagas kā lielo pasaules sēru dzejnieku darbos, piem. Šatabriāna, Bairona, Ļermontova u. c. Tomēr Fr. Bārdas pasaules sēru cēlonis ir tas pats, kas minēto rakstnieku sēru avots. Romantiķis savā būtībā ir melancholisks, viņa mūza noskaņota skumji.

Nāve.

Reālā dzīve Fr. Bārdu neapmierina. Tā rada viņā skumjas. Viņš raisās no tās vaļā un tiecas sapņu pasaulē. Bet sapņu pasaulē var pilnīgi nokļūt, ejot tikai nāves ceļu. Tādēļ dzejnieks daudz runā par nāvi.

Nāves māsa ir lielā vientulība, kas dzejnieku klusi pavada. Naktīs tā ap viņu aužas tik plaša, dziļa un klusa, ka viņā jau mostas domas par lielo dusu. Dvēselē vairs nav ne prieka, ne sāpju. Viss bijušais šķiet tāls un svešs. Dzejnieks viegli aizslīd no dzīves.

Kā gurdu vēsmu krūtīs zemes elpu
Gan nesu vēl, bet arvien vieglāk eju

Caur svešo gaismu . . . Spārni mirdz pa telpu,
Un paradīzes ziedi birst uz seju.

Nāves nakts dzejniekam būs kāzu nakts. Tā
sniegs viņam laimi. Tāpēc viņš nakti un dienu
domās kavējas pie savaš līgavas, kam zemes pirksti
ar oļu gredzentiņiem un zāles mati, debesu rāsas iz-
mazgāti. Dzejoli «Kāzu nakts» viņš saka:

Ak mīlas mokas,
Kad kāzu nakt' slīgšu
Es viņas rokās!
Uz rīta pusi,
Kad zvaigznes bālēs
Un atsarks tāles, —
Mēs būsim klusi,
Uz mūžību, mūžību klusi . . .

Dzejnieks bieži runā par nāvi, labprāt kavējas
pie tās domās. Viņš uzlūko nāvi par mīlu draugu,
kurā dvašas uzpūtiens reiz uzvarēs to. Viņš gaida
nāvi pavasarī, kad siltajā saulītē dīgs pirmās pu-
ķītes. Viņš satiksies ar to klusā pļaviņā, kur plūks
cīruļactiņas, un nāve tās pīs vaiņagā. Nopīto vai-
ņagu nāve uzliks galvā dzejniekam, kas pasmie-
sies un izsauksies: «Cik saldi gaisā san!»

Vēstulē līgavai Fr. Bārda raksta: «Un tagad
es sēdu kā puķēm apbērts un nezinu, par ko labāk
domāt — par dzīvību vai par nāvi: ikreizes, kad
es ko straujāk jūtu vai domāju, aizvien aizdo-
māju līdz nāvei — tā priekš manis slēpj vislielāko
piepildīšanos.

Un es sēdu kā puķēm apbērts, un domas jūk
kā balts tauriņu pulks un dzer mīlu matu smaršu.

Paskataties spogulī, vai Jums mati nezied? Un
es paskatīšos, vai nāve nestāv man aiz muguras ar
mirdzošu izkapti rokā.»

Fr. Bārda nepazīst nāves baiļu un šausmu.
Nāve nav briesmīga, ļauna. Tā ir idiliska, mīla
un mierīga. Mierīgi tā atnāks pie dzejnieka un
aizvedīs viņu uz tēva mājām, kur valda saskaņa
un laime.

Dzīve ir pilna steigas, nemiera. Cilvēka asinīs dūc nemiera sarkanā dziesma. Elegijā «Skaidu spilvens» dzejnieks saka:

Mūžam mēs nemiera bērni.
Mūžam mums asinīs dūc
Nemiera sarkanā dziesma.
Mūžam alkst nemiera krūts.

Dzejnieks cenšas atsvabināties no dzīves steigas un nemiera. Bet mieru viņš iegūs tikai uz skaidu spilventiņa. Svētais sargs atsauks lielo mieru, kas noslēgs dzīves maldus un sāpes.

Bet kad svētais sargs reiz mieru sauks,
Visu pārtrauksi kā deju mulsu.
Lielais svētvakars kā māte, draugs,
Krēslas pirkstu uzspiedīs uz pulsu.

Nāve sniegs mieru un atpūtu. Elegija «Skaidu spilvens» nobeidzas vārdiem:

Tumšzaļā efeju ēnā
Vējš pakaļ kokli. Un klus.
Gājējam čukst: Bija nemiers.
Atpūta nu būs. Lai dus.

Dzejnieks vēlas, lai pēc nāves pār viņa kapu zeļ sēru vītols. Tad par dzejnieku raudās zeltainie vītola zari. Zem zariem pulcēsies sendienās sapņotie sapņi un pieminēs viņu. Sēru vītola asarās tie aizdedzinās seno mirdzumu.

Nāvi dzejnieks neuzskata par iznīcību. Tā nav dzīves beigas, bet gan sākums. Nāvē cilvēkam atgriežas jaunība. Dzejoli «Kad nāksi atkal?» dzejnieks aizrāda, ka saulīte atgriežas katru rītu, ziedonis — katru gadu, bet jaunība — nāvē. Viņš saka:

Vaicāju jaunībai
Ar rozēm aizejot:
Kad nāksi atkal
Gredzenus mīt?
Kad nāksi — kur un kā?
«Kalniņā! Baltsmilšu kalniņā!»

Fr. Bārda nāvi uzskata par reģenerāciju. Cilvēks nāvē top jauns, skaidrs, mirdzošs. Viņš iegūst nemirstību. Tāpēc dzejnieks netēlo nāves šausmu, nebaidās no nāves. Klusi un mierīgi viņš gaida to kā mīļu sūtni, jo tā aizvedīs viņu labākā pasaulē.

Sabiedriskā dzīve.

Galveno vietu Fr. Bārda dzejā ieņem reliģiski filozofiskas problēmas. Sabiedriskiem jautājumiem viņš pievērš mazāku vērību. Tomēr arī tie viņu saista. Viņš atsaucas uz visiem svarīgākiem notikumiem latviešu sabiedriskajā dzīvē XX g. s. sākumā. Viņš tēlo 1905. g. revolūciju un tai sekojošo kontrrevolūciju, Eiropas kaŗu, bēgļu gaitas, latviešu brīvības cīņas u. t. t.

Sākumā Fr. Bārda aizrāvās no 1905. g. revolūcijas. Viņš patiesi jūta tai līdz. Viņš dziedāja par dzīves netaisnību, nabadzības lāstu u. t. t. To redzam tēlojumos «Kā mana dzimtene bēdza un atgriezās», «Dzintarbērni un mežainis», «Kapeiciņa», dzejoļos «Gurdumā», «Nabadzība» u. c. Bet sociālā un politiskā cīņā nepieciešams rupjš spēks. Tāda dzejniekam trūka. Tādēļ viņš drīz vien novēršas no sociālās un politiskās cīņas. Bieži vien viņš runāja par svēto nespēku.

Vēlāk Fr. Bārda nejūta līdz 1905. g. notikumiem. Viņš to uzskatīja par neapdomības un isredzības sekām. Vēstulē, kas rakstīta 1906. g. sākumā brālim Kārlim, dzejnieks, runādams par kontrrevolūcijas šausmām, sniedz arī 1905. g. kustības novērtējumu. Viņš saka: «Bet es nezinu, vai šī jaunā gada, šī briesmīgā asins nezvēra ķetna nava jau, neraugoties uz to, ko es vēlos, arī jūsu apkārtņi asinīm aplacījusi... Dievs no tā lai pasargātu — to es vēlos. Kā Ijabs nolādēja savu dzimšanas dienu, tā lai latviešu tauta nolād šo gadu. Esmu pārliecināts, ka arī latviešu tauta — ilgi vai īsi — tomēr piedzīvos tās dienas, kādas

pieredzēja Ijabs pēc pārbaudīšanām, bet dārgi tas maksāja, briesmīgs ir tas sods par aklību un neapdomību, jo šī pēdējā laika rīcība — pēc 17. oktobra — bija briesmīgākā īsredzība, briesmīgākā neapdomība, kāda vēsturē reti nāk priekšā. Es nevainoju vientiesīgo, darbu apkrauto laucinieku — grūti, pat neiespējami bija viņam ko apdomīgu un apzinīgu uzsākt — apmulsis viņš bija un apmulsināts, bet vai tiem, caur ko šim mazākajam brālim bija jākrīt galējā nelaimē...»

Toties kontrrevolūcijas šausmas Fr. Bārda smagi satrieca. Tās viņš apraksta tēlojumā «Kā mana dzimtene bēdza un atgriezās». Dzejnieks tai sniedz savus ārzemju ceļojuma iespaidus, kas tam atgādina skaistu sapni. Tomēr vēl mīlāka par ārzemēm viņam ir dzimtene. Dzimtene pārdzīvo šausmīgu traģēdiju, kas izpaužas vārdos: «Draugs sauc draugu, brālis māsu un tēvs dēlu. Mātes tin matus ap ievu krūmu saknēm un izplēš tos, sauli un pavasari lādēdamas. Jaunavas sit rožu dzeloņiem asinis baltās krūtīs, savu krūšu asinīm iesvētīdamas nesvētītos kapus sila malā...» Kontrrevolūcijas šausmas aprakstītas arī tēlojumā «Dzintarbērni un mežainis». Visa zeme pilna ar liķiem, bet tā nav Pelēkās plāvējas plauja. «Tas nav viņas ceļš,» saka Fr. Bārda. «kur paliek guļam sakropļoti un izķēmoti stāvi; kur miesas atkapātas nost no locekļiem, un valēji kauli ārā rēgojas, kā balti cauri izdūrušies skali... Nekad, nekad viņa tā nedara: ne matiņa, ne acu bārkstītes tā neaizkaŗ. Tā atstāj katru savās cisās. Aizejot viņas kaulainā roka vēl glāstā slid pār bālo pieri, un rātņi viņa uzpūš vaigā auksto dvasu, lai skaistāks izdziest tas. No viņas izkopts nepaliek ne vāts, ne brūce...» Un tālāk Fr. Bārda turpina: «Dzīve tapusi par visšausmīgāko sapni un visšausmīgākais sapnis — par patieso dzīvi, un nav vairs iespējams nosacīt, kur beidzas viens, kur sākas otrs.» Ar sajūsmu dzejnieks apraksta tos varoņus, kas

par savu ideju gāja nāvē. Tāds ir Gaidis, Dzin-
tartēva milulis.

Minētie tēlojumi atgādina R. Blaumaņa skici
«Uz miroņu svētkiem», kurā rakstnieks ļoti smagi
notēlo kontrrevolūcijas šausmas.

1914. g. izcēlās Eiropas karš, kas arī Latviju
dziļi ierāva savās liesmās. Latvieši pārdzīvoja
dziļas mokas un šausmas. Bet karā uzausa arī lie-
las gaidas un cerības.

Karā šausmas Fr. Bārda aprakstījis vairāk
dzejoļos. Tā dzejolī «Spoku stunda» viņš saka,
ka dzimtenē visas vietas pilnas ar kapiem. Visur
sastopāmi slimnieki, vesēlie kustas gurdī.

Tagad bez stīgām vijoles.

Tagad bez dziesmām mājas.

Ziedošā cerīnā pagalmā

Kraukļiem dreb krampainās kājas.

Ja dvēseles būtu puķes, tad Latvija izskatītos
kā puķu pasaka. Puķes nēsātu līgavas un mātes,
pacēlušas rokas pret debesi un sauli.

Ja dvēseles būtu puķes —

Šai cīņu reibonī.

Mēs staigātu tagad visi

Kā puķu mākonī.

Karā kautas dvēselītes līgo zilos mēness dār-
zos, kur ar uzvaras un cīņas dziesmām stīgo sidra-
botas kokles.

Mūžam dzidras, mūžam brīvas,

Nu tās bezgalībā līgo.

Uzvaras un cīņas dziesmām

Sidrabotas kokles stīgo.

Latviešu strēlnieku varonību Eiropas karā Fr.
Bārda apdzied dzejolī «Vagonā». Latviešu kareiv-
is nīknās cīņās ieguvis četrus Juŗa krustus. Bet
uz dzejnieka jautājumu, ko kareivis gribot vēl
cīņā panākt, tas atbild: «balto koka krustu svešā
mežmalā.»

Kas nav guvis tā, tam tomēr vēl ir sveša
Varonība pēdējā un augstākā.

Nolikt dzīvību par dzimteni svešā mežmalā,
kur kareivja kapu rotās vienīgi balts koka krusts.
— to Fr. Bārda uzskata par augstāko varonību.
Ists varonis ir tas, kas par savu dzimteni iet nāvē
bez gavilēm, bez goda zīmēm.

To pašu domu dzejnieks izsaka dzejolī «Pa-
role.» «Latviešu kareivis sarga vietā krustceļos stāv
ar paroli: «Par Latviju dzīvību». Viņš lielā salā
vēlas to labprāt dzirdēt, bet neviens nenāk un ne-
saka. Beidzot tomēr kāds tuvojas, kam var no-
prasīt paroli. Bet atbilde nāk kā no zemes: par
Latviju dzīvību. Kareivis sarga vietā nosalst.

Tad tūkstoš zvaigznes pēc viņa
Sniedz rokas mirdzošas.
Uz krusta ceļiem strēlnieks
Redz: parole piepildās.
Un paceltā flinte pēkšņi
Iz rokām viņam slīd.
Pats sargs uz krusta ceļiem
Kā nopļauta zāle krīt.

Latviešu cīņa ar vāciešiem Eiropas karā no-
tēlota Fr. Bārdas lugā «Nu ar Dievu, Vidzemīte»,
kas uzrakstīta par tautas dziesmas motīvu. Lugas
varonis Pēteris karā stipri cietis no vāciešiem.
Viņš rāda mājiniekiem asinīm apkaltušu štiku,
kuŗu vācieši viņam, smagi ievainotam kareivim,
iedūruši miesā. «Un tāpēc es nācu uz dzimteni,»
saka Pēteris, «uz latviešu sētu, uz tēva māju at-
pakaļ — meklēt taisnību, ja dzīvē vispār kāda
taisnība ir. Es nācu meklēt, kur ir tas vīrs, kas
šito atkal pieskrūvēs pie flintes un brīvprā-
tīgi ies manā vietā to nospodrināt varonīgā at-
maksas cīņā ar... ar... sātānu cilvēka veidā...»
Kad klātesošie vilcinās ņemt Pētera ieroci un to
uzspodrināt cīņā ar vāciešiem, tad pirmais atsau-
cas Pētera tēvs, vecais Birze. Bet divi pārējie dēli

Kārlis un Vīlis neļauj tēvam doties karā un aiziet viņa vietā. Lugā stipri jūtama dzejnieka nacionālā sajūsma, kas uzliesmoja pasaules kara laikā.

Bēgļu gaitas Fr. Bārda notēlo dzejolī «Rudens 1915. g.» Dzejnieks aizrāda, ka nekad neesot bijis Latvijā tik daudz skumju, nopūtu, asaru un izmisuma kā bēgļu gaitās. Bet arī klusas cerības pamodušās latviešu sirdīs. Rakstnieks saka:

Nekad, nekad no nākotnes,
Ko mūžība vēl klēpī nes,
Nav tik daudz cerēts, lūgts un gaidīts...

Bēgļu gaitas dzejnieks notēlo arī dzejolī «Sāpju putni» no cikla «Tautas bēdas.» Viņš skumst, ka rindās aizklīst tautas bērni, bet to neviens nezina pateikt, uz kurieni. Varbūt, tas zināms melnajiem kraukļu bariem, kas viņiem ap galvu jūk un tinas.

Eiropas kara laikā izveidojas Fr. Bārdas nacionālisms. Kad dzimtene bija ienaidnieka apdraudēta, dzejniekā pamodās dziļa mīlestība pret to. Viņš klusumā sapņoja par Latvijas valsts nodibināšanu, kurā viņš arī pieredzēja.

Dziļa dzimtenes mīlestība izpaužas dzejolī «Jaunajam gadam.» Aiziet vecais gads, ierodas jaunais. Rakstnieks nesūdzas un negaužas par veco gadu, bet tik lūdzas jaunajam gadam:

Par visām asins lāsem,
Ko slaki un ko ņemi —
Ak atdod, atdod dārgo,
Ak atdod mūsu svēto,
Mūsu mīlo Latvijas zemi!

Dziļa un svēta dzimtenes mīlestība jūtama dzejolī «Sauciens tālē». Tai viņš griežas pie izraidītajiem Latvijas bērniem ar lūgšanu, lai tie nepamet sava dzimtenes spieķa. Katru nakti Staburags raud asaras un Zilais kalns nopūšas miglā par

izdzītajiem no dzimtenes. Kā pravieša balss skan
dzejnieka vārdi:

Zini, nāks diena, kad skanēs par Latviju taures.

Miglaino galvu tad Zilaiskalns purinās priekā.

Saulītē plandīsies ērglis gaišs, blāzmainiem

[spārnēm,

Latvijas jumti grims ziedu un karogu sniegā.

Nāks tad tā stunda, kad mutuļos upuru dūmi

Latvijas debesīs jaunajam Latvijas rītam...

Neprasi, ko tu tad darīsi gruvekļos, pelnos un

[drupās;

Neprasi, cik tev būs spēka, ko varēsi! Ceļiniek,

[dzirdi:

Viens ir, ko varēsi tomēr tai lielajā dienā —

Nolikt uz Latvijas altāri sadegt daudz cietušo sirdi.

Gaiša un cēla dzimtenes mīlestība izpaužas vēl
dzejolī «Dzimtene un tāle». Tāle rauj latvieti sve-
šumā, par kuŗu viņam nekas vairs neliekas skai-
stāks. Bet svešumā viņam par tāli kļūs dzimtene,
kas sauks pie sevis atpakaļ. Svešumā viņa dvē-
selē plauks viens vienīgs burvīgs sapnis:

Un tas būs: Dzimtene, tās saule, vējš un gaiss

Un tavas latvju mēles maigums burvīgais...

Dzejnieks mēģina raksturot latviešu tautas
dvēseli. To viņš dara dzejolī «Tautas dvēsele». Tautas dvēsele visu aptver, apgaro un vada un
dod katrai lietai īpatnēju vārdu. Tā izpaužas tau-
tas dziesmās, latviešu literātūrā, dzimtenes dabā.
Tā ievijas ar mātes dziesmu bērna krūtīs, kur ie-
stīgo pirmo svēto sapni.

Un mūžam latvju bērns vairs nevar aizmirst to —

Un zilais kalns tam dvēselē dūmako

Un skubina un klusi sauc to iet

Uz to pusi, kur dzīlē zvani dzied,

Kur nogrimušie zelta zvani dzied —

Un kamēr brīvais gars nav viņā kāuts,

Viņš mūžam ies, kurp Zilais kalns to sauc!

Mēs redzam, ka Fr. Bārda 1905. g. revolūciju pilnīgi nepieņem, bet dziļi jūt līdz nelaimīgajai tautai kontrrevolūcijas šausmās. Tāpat dzejnieks gluži neattaisno 1917. g. revolūciju. Tuvāk viņam stāv notikumi dzimtenē Eiropas kara laikā. Tad latviešu tauta bija nelaimīga cietēja, kam dzejnieks no visas sirds jūta līdz. Tā bija dziļa traģēdija, ko latviešu tauta pārdzīvoja kara un bēgļu laikos. Kara šausmas un bēgļu grūtības modināja dzejniekā nacionālās jūtas. Pirmajā dzejoļu krājumā tās maz sastopamas. Turpreti otrā dzejoļu krājumā tās izpaužas spilgti. Dzejnieks cieš kopā ar savu tautu grūtā brīdī. Bet arī tad viņš nezaudē cerību uz labāku nākotni. Sāpes norūda tautu, ciešanas ved to tuvāk mērķim. Ticība, kas izpaužas Fr. Bārda dzejoļos, stiprināja latviešus smagajos pārbaudījuma laikos un veda pie uzvaras. Vissmagākajā laikā latvieši kļuva brīvi, ieguva patstāvību un nodibināja nacionālu valsti. Tā Fr. Bārda tapa par brīvās Latvijas dzejnieku un pravieti, kas ar saviem darbiem iededzināja latviešu sirdīs ticību lielajai tautas nākotnei.

Sinteze.

Fr. Bārda savā dzejā rāda dažādus pretstatus. Tomēr viņš neapmierinās ar kontrastu notēlošanu, bet cenšas apvienot tos augstākā vienībā. Tā dzejniekā rodas tieksme pēc sintezes. Apcerējumā «Romantisms kā mākslas un kultūras centrālproblēma» Fr. Bārda raksta: «Un tā mēs beigās, varbūt, varētu ar vienu vārdu raksturot romantisma dziļāko būtību un tiekšanos: tas universālisms.»

Fr. Bārda saista reālo dzīvi un sapni. Sapnis izpaužas dzīvē, apgaismo to. Tas piešķir dzīvei dziļāku vērtību, padara to gaišāku, pilnīgāku. Beigās sapnis pavisam apskaidros dzīvi.

Kas sapnim ar visu būtību tic,
To sapnis atpestīs beigās.

Dzejnieks apvieno arī laicību un mūžību. Mūžība pamirdz laicībā. Tā saistās laicība un mūžībā ciešā saskaņā. To rakstnieks apliecina dzejolī «Albumā», kur dzīves ikdienību apgaismo dvēseles bezgalība.

Tad ja ar nomāktu mūs dzīves ikdienība,
Lai mūžam dzīva paliek mūsos mīlestība
Par svētiem turēt dves'les zvaigžņu vakarus.

Rakstnieks saista vēl dabu un garu. Gars parādās dabā, padara to garīgu. Daba top arvien gaišāka. Reiz tā kļūs pavisam gaiša. Tēlojumā «Dzīvība» Fr. Bārda saka: «Un tā aizvien tālāk, kamēr tam vaļavīksnes ugunis izzudīs, tas ir: ne izzudīs, bet saplūdīs vienā baltā saules liesmā, kas visas krāsas sevī satur un tomēr balta. Tad arī jūņas dzelmes nebūs vairs tumšas, jo viņas dziļumos un krastos degs tik daudz saules, cik tagad akmentiņu šē viscaur izkaisīts...»

Tāpat dzejnieks apvieno dzīvību un nāvi. Nāve nav iznīcība, bet jaunas dzīves sākums. Nāvē cilvēks top jauns, nemirstīgs. Dzejnieks dziļi tic nemirstībai.

Dzīvība un nāve ir viens, un mūžība ir viņu mērs.

Fr. Bārda saista arī patiesību un daili. Patiesība viņa dzejā ir daila, un daile — patiesa. Labais un skaistais saskan.

Skaistums un bezgalība ir viens, un dzīvība ir viņu mērs.

Beidzot dzejnieks apvieno nāciju un cilvēci. Tauta ir daļa no cilvēces, cilvēce aptver tautas. Katra tauta ir atsevišķs indivīds, kam savi uzdevumi dzīvē. Tomēr atsevišķa tauta slēpj sevī arī visas cilvēces sapņus un ilgas. Tā saistās tauta un cilvēce lielākā, augstākā vienībā.

Mēs redzam, ka visus minētos pretstatus Fr. Bārda cenšas apvienot augstākā sintezē. Viņš pū-

las atrast lielāko mērķi, kuŗā pretstati harmoniski apvienotos. Šo mērķi viņš sauc par Mūžīgo gaismu. Kādreiz visa pasaule taps gaisa, visa daba apgarota, visi cilvēki apskaidroti. Tad valdīs Mūžīga gaisma.

Reliģija.

Fr. Bārda ir Dieva meklētājs. Viņu stipri nodarbina ticības jautājumi. Varam apgalvot, ka reliģiskās problēmas ir viņa dzejas pamatproblēmas. Reliģija ir centrs, ap kuŗu saistās dzejnieka darbi.

Fr. Bārda savos reliģiskos uzskatos nav dogmatīķis. Viņa sirdī verd dzīvs ticības avots. Viņa reliģija ir sirds reliģija. Tomēr dzejnieka ticība nav tikai jūtu reliģija vien. Plūzdamā no sirds, viņa reliģija tērpjas dzīvās gleznās, kas izteic dziļas filozofiskas atziņas. Tā dzejnieks reliģijā apvieno jūtas un prātu. Viņa reliģijai ir īpatnējs raksturs.

Fr. Bārdas Dievs ir gars. Tas ir pārpersoniska substance, kuŗu viņš parasti sauc par Mūžīgo gaismu. Mūžīgā gaisma ir visu lietu uzturētāja un veidotāja.

Dažreiz dzejnieks personificē Mūžīgo gaismu konkrētā tēlā. Dzejoli «Dievs tēvs pavasara vakarā» rakstnieks stāsta, ka Dievs tēvs atsēdies vakara krēslā uz mēness raga pasmēķēties. Viņš smīnēdams pūš uz iezālģano zemi saldas tabakas dūmus, no kuŗiem lejā apreibst zemes bērni saldā skurbumā un tiksmē. Pēkšņi Dievs nošķavojas, un šķavas izšķīļas uz zemi kā spožas zibens mēles. Bet Dievs tēvs pazūd tumšā debesu telpā, mūžam saltas vientulības apņemts. Dievu tēvu dzejnieks raksturo kā mūžīgu vientuli, kas viens pats mit debesu telpā. Par skumju vientuli Dievu uzskata arī J. Poruks.

Tāpat dzejoli «Pirmā zāle» sastopam Dieva personifikāciju. Kad pirmā zāle dģgst, tad zeme

skaita kļušu lūgšanu, un zvaigznes debesīs apstājas savā gaitā. Aiz zvaigžņu dūmakām atveras debesis, un Dievs pats pa zemi iet zaļās pastalās.

Tomēr parasti Fr. Bārda izvairas no Dieva personifikācijas. Viņš to tēlo kā Mūžīgo gaismu. Dzejolī «Mūžīgās miklas» dzejnieks apraksta Eiropas kara šausmas. Tauta izgaist pēc tautas, padotas sātānisma varmācībai; cilvēka dzīvība nav vairs plika graša vērtā. Rakstnieka dvēselē rodas jautājumi: «Kaš esam mēs? Kur pēdēj's mērķis mums?» Un viņš atbild šādi:

Sirds pagurst smagā domā. Jā, es zinu gan,
Ka tukšas tur tās debesis, viirs mūsu galvas —
Ir velti patiesībai no tām gaudīt balvas;
Bet ir vēl cita debess, svētāka daudz man:
Tā debess un tas Dievs, kas dziļi dvēs'lē mīt!
Nav mūžam iespējams to aptvert, izpētīt,
Bet zina sirds: še dves'le kaut kā pieskaņas
Pie neizdibināmās gaismas Mūžīgās.
Tā ari dzīvē Gaismai dāvā uzvaru
Un beidzot spēkā pārvērš svēto mespēku.
Tā dziļā gudrībā tā vada likteņus,
Kā brīva upes straume ūdens pinumus:
Viss verdot mutuļo, ar steigu brāžas, plūst,
Bet līmens rievainais tik skaisti rakstā lūzi.
Tā pinas viļņu šķiesnām mīksti vijīgām,
Kā neredzamā likumā pavēl tām.

Šai dzejolī Fr. Bārda aizrāda, ka dievība mīt dziļi cilvēka dvēselē, kas pieskaņas neizdibināmai Mūžīgai gaismai. Mūžīgā gaisma vada cilvēku likteņus pēc sava augstā, dievišķīgā prāta.

Domādams par Dieva būtību, dzejnieks neatlaidīgi meklē pēdējo mērķi, kas kā vienīgā likteņzvaigzne caur dzīves cīņām mirdzot vadītu cilvēkus. Meklēšanā viņš iegūst atziņu, ka nav ne tik vien dzīvei, bet ari visai pasaulei ne droša mērķa, ne ari ideāla. Tomēr šī atziņa viņu neapmierina. Beigās viņa dvēselē uzaust brīnišķīga gaisma:

Ja atsevišķi katrs mērķis necienīgs,
Tad mērķis pēdējs: mērķu bezgalībā!
Nekur nav drošas apstājas. Ja Dievs
Ir kāds, tad tikai tas, kas savā visspēcībā
Bez gala spējīgs mūžam pārvērsties.

Šais vārdos izpaužas raksturīgā romantiku doma, ka Dievs ir mūžīga tapšana, mūžīga veidošanās. Viņš tiecas uz lielāku gatavību, uz dziļāku pilnību. Dievs ir bezgalīgs savā kļūšanā, tapšanā. To pašu domu izsaka J. Poruks fantāzijā «Heraklesa iesvētīšana Eleuzijas mistērijās». Heraklam Eleuzijas mistērijās parādās pats Zevs, kas jūtas mūžīgs vientulis. Nekas viņu neapmierina, nekad viņam nav pilnības. Viņam pazīstama tikai mūžīga tapšana, mūžīga veidošanās. Pēc skaidrības lūdz tikai cilvēks.

Cilvēks nāk no Mūžīgās gaismas un iet uz Mūžīgo gaismu. Tikai dzīves laiks viņam jānoiet pa tumsu. Dzejoli «Atgriešanās» dzejnieks saka:

Un beigās tak viss nemiērs meklēšanās manās
Ir skumju tik un sāpju atgriešanās
Pie dzīvības un gaismas pirmavota,
No kuŗa man šī dvēseles uguntiņa dota.

Cilvēks pēc nāves saplūst ar Mūžīgo gaismu, kas ir dziļākais dzīves un pasaules pirmamats.

Fr. Bārdas domas par Mūžīgo gaismu kā visu lietu pirmamatu zināmā mērā radušās bībeles ietekmē. Sevišķi liela nozīme dzejnieka uzskatu veidošanā bijusi Jāņa evaņģēlijam. Apustulis Jānis dēvē Dievu par garu. 4. nodaļā 24. pantā viņš saka: «Dievs ir gars, un kas to pielūdz, tiem to būs pielūgt garā un patiesībā.» Gars ir gaisma. 3. nodaļā 12. pantā apustulis Jānis teic: «Es esmu tas pasaules gaišums. Kas man iet pakaļ, tas nestaigās tumsībā, bet tam būs tas dzīvības gaišums.»

Mūžīgā gaisma Fr. Bārdas izpratnē saplūst ar Mūžīgo dzīvību. Lielā Dzīvības koka zari pilni

sauļu, tā galotnē šūpojas zvaigžņu bari. Dzejnieks ir vismazākais pumpuriņš sīkajā Dzīvības koka zariņā. Pumpuriņš grib atraisīties no Dzīvības koka:

Ak, tavām ziedošām saulēm līdz,
Mūžīgās gaismas apveltīts,
Ziedēt viņš grib un tikt atraisīts —
Saulei un zvaigznēm un mūžībai līdz.

Fr. Bārda domas par Mūžīgo dzīvību pa daļai izveidojušās Jāņa evaņģelija ietekmē. Apustulis Jānis 6. nodaļā 48. pantā saka: «Es esmu tā dzīvības maize.» Un 11. nodaļā 25. un 26. pantā viņš teic: «Es esmu tā augšāmcelšanās un tā dzīvība; kas tic uz mani, jebšu tas būtu miris, tas dzīvos. Un ikviens, kas dzīvo un tic uz mani, tas nemirs ne mūžam.»

Fr. Bārda savā reliģijā ir apvienojis kristīgās ticības mācību ar tautas tradīciju uzskatu. Kristīgās ticības ietekmē izveidojušās viņa domas par transcendenci. Tautas tradīciju ietekmē atīstījušies viņa uzskati par Dieva imanenci. Dzejnieks sintezē teismu un panteismu īpatnējā panteismā. Viņa reliģija apvieno nacionālo un vispārcilvēcisko elementu. Tā izaugusi no tautas saknes un zariem izaugusi cilvēces debesīs. Dzejnieks mēģinājis likt pamatu latviešu tautas reliģijai.

Kompozīcija.

Fr. Bārda ir veikls komponists. Viņš meistariski darina savus darbus. Rakstnieka darbi kalpo noteiktam mākslinieciskam nolūkam. To daļas stingri pakļaujas dzejiskam mērķim. Tā rodas grezna celtne, kuŗas daļas apvienojas zināmā vienībā.

Visbiežāk Fr. Bārda dzejā sastopam vienības likumu. Dzejnieks sakopo jūtas un domas noteiktā mākslinieciskā vienībā. Dzejolis rāda

veselu ainu, kurā katra daļa saskanīgi piekļaujas otrai. Vienības likumu sastopam dzejoli «Krēslas sveicieni II»:

Ap tavu mazo māju
Kūp mūžam zelta tvaiks.
Kūp mūžam zelta migla,
Kur slēpjas tavs mīlais vaigs.
Uz tavu mazo māju
Man ejot zūd telpa un laiks —
Zem liepiņām zelta miglā
Vairs esmu tik zelta tvaiks...

Ap mīlās māju mūžam kūp zelta tvaiks; mūžam kūp zelta migla, kur slēpjas mīlais vaigs. Ejot uz mīlās māju, zūd telpa un laiks, un dzejnieks pats pārvēršas par zelta tvaiku. Viena doma piekļaujas otrai, viena doma papildina otru. Vienības likums valda arī dzejoli «Krēslā» (It kā klusa šūpļa dziesma). Jūtas un domas papildina viena otru, radīdamas saskanīgu gleznu.

Iemīlots Fr. Bārdas dzejā ir kontrasta likums. Dzejnieks labprāt nostāda pretstatā divas jūtas vai domas. Ņemsim piemēram dzejoli «Zemes dēls».

Tu rokās ziedu
Pinekļus nesī.
Tu zemes ziedu
Gūsteknis esi...
Ai, zemes ziediem
Maigi var siet:
Šķiet brīžam — pašas
Rokas tev zied...
Šķiet brīžam — šie ziedi
Pēdējs un viss.
Tik tāla teika
Ir debesis.
Bet nakts kad un mūžība
Zvaigžņājā kāp —
Tu kluss tieci: pinekļos
Rokas tev sāj...

Dzejolis sastāv no 4 pantiem. Pirmajos 3 pantos notēlots zemes ziedu skaistums, kas modina dzejnieka dvēselē prieka un laimes jūtas. Viņam brīžam liekas, ka «šie ziedi pēdējs un viss». Debesis kļūst par tālu teiku. Ceturtajā pantā dienas priekam ar ziedu vītnēm nostājas pretī nakts un mūžība, kas atmirdz zvaigžņajā. Dzejnieka rokas ziedu pinekļos sāk sāpēt. Tā rakstnieks nostāda pretstatā dienas ziedu prieku un nakts un mūžības ilgas. Kontrasts izteikts ne tik vien saturā, bet arī formā. Abas dzejoļa daļas šķirtas ar vārdu bet.

Kontrasta likums spilgti izpaužas eļģijā «Skaidu spilvens». Dzejoli nostādīts pretstatā dzīves nemiers un nāves miers. Dzīve ir nemiera pilna: asinīs dūc sarkanā nemiera dziesma, krūtīs alkst cīņas. Dzīvi no šūpuļa līdz kapam cilvēks pavada vienā trauksmē. Ne tik vien nomodā, bet arī sapnī roka sniedzas pēc mērķa un trīc. Bet kad Svētais sargs reiz mieru sauks, viss pārtrūks kā mulsa deja. Tad būs miers ilgām, visām ilgu dziesmām. Skaidu spilvens sniegs lielo mieru.

Kontrasta likums izpaužas vēl dzejoli «Eļģija». Dzejnieks mīl zvaigznes, no kurām viņa dvēsele kļuvusi slima. Viņš tiecas bezgalības brīnumu sfairās ar izstieptām rokām, it kā tverdam kaut ko tuvu. Bet pienāks brīdis, kad rokas tukšas lejup slīdēs, un karstā piere klausies pie mitrās zemes.

Bet zvaigznes tāpat vienaldzīgi spīdēs
Un citu maldinājot pielūgt ļausies.

Dzejoli nostādītas pretstatā zvaigznes un zeme, sapnis un īstenība.

Dažreiz Fr. Bārdas dzejā sastopam kāpinājuma likumu. Dzejnieks jūtas vai domas pamazām pastiprina un rada arvien spēcīgāku pārdzīvojumu. Dzejolis visu laiku saista lasītāja uzmanību.

nību. Kāpinājuma likumu sastopam dzejolī «Krēslā».

Man gribētos tevi ieaijāt,
Kā krēslā vējš liepiņu aijā.
Man lūgšanu gribētos pār tevi klāt
Kā zaļsirmu vakaru maijā.
Man gribētos tevi vest un vest
Pa tumšzilām sapņu pļavām.
Man gribētos tevi uz spārniem nest
Uz debesīm — manām un tavām...

Dzejoļa attīstībā izšķīram 4 pakāpes: ieaijāšanu, lūgšanu, vešanu pa tumšzilām sapņu pļavām, nesšanu spārnos uz debesīm. Katra nākamā pakāpe spēcīgāka par iepriekšējo. Lasītāja uzmanība arvien pieaug, kamēr beidzot sasniedz savu virsotni.

Kāpinājuma likums izpaužas vēl dzejolī «Kad nāksi atkal?» Dzejoļa plūdumā novērojam 3 pakāpes: saulīte atgriežas katru rītu, ziedonis katru gadu un jaunība nāvē. Katra nākamā pakāpe modina stiprāku iespaidu par iepriekšējo. Lasītāja uzmanība pieaug līdz dzejoļa beigām.

Dzejoļu komponēšanā Fr. Bārda sasniedz lielu meistarību. Viņa dzejoļos ir nelielas glītas celtnes, kas bagātīgi izrotātas krāsainiem akmeņiem. Tās spīd un vizuālo zvaigžņu mirdzā.

Turpretī dzejnieka episko sacerējumu kompozīcija ir vāja. Viņa tēlojumiem trūkst stingra sižeta. Ari tēlojumu personas nav zīmētas spilgtiem vilcieniem. Tēlojumiem trūkst galveno balstu: stingra sižeta un spilgtu tēlu. Toties pamatīgi izstrādāti to sīkumi. Dzejnieka tēlojumi atgādina neveiklu celtni, kuŗas kopaina nav izveidota, bet sīkumi izstrādāti rūpīgi. Tie zināmā mērā atgādina dzejoļus prozā. Starpība tā, ka Fr. Bārda tēlojumiem vairāk filozofiska nokrāsa, kamēr dzejoļiem prozā — vairāk emocionāla noskaņa.

Tāpat arī Fr. Bārda dramatisko sacerējumu

kompozīcija ir neveikla. Tiem trūkst īstās drāmas dvēseles — cīņas. Darbības kāpinājums vājš, konflikti niecīgi. Drāmatiskos sacerējums daudz episka elementa, plaši monologi, nedzīvi dialogi. Tais sastopam lirisko elementu, kas vājina drāmatismu. Dzejnieks pēc savas dabas ir lirīkis, bet nevis epīkis un drāmatīkis. Viņš ir liriski maigs, mierīgs, pasīvs. Viņam trūkst episkas objektīvātes un drāmatiskas cīņas.

Stils.

Fr. Bārdas stils ir romantisks. Tai atspoguļojas gara pasaules mirdzums. Dzejnieks lieto teicienus un vārdus, kas apgaro parādības, piešķir tām gara košumu. Tā dzejolī «Gaisma» dzejnieks apliecina, ka viņš mīlā dīgstoļ pretī gaismai, no kuļas smeloties spēku pat saule un zvaigznes. Mīla dzejolī apgarota, tai piešķirts dievišķīgs mirdzums.

Fr. Bārda ir redzes tipa rakstnieks. Savās dzejās viņš sevišķu vērību piegriez krāsām, kuļas izlietā ar lielu meistarību.

Parasti Fr. Bārda savās dzejās tikai piemin krāsas. Piem.:

Brauks pa debess ziliem ūdeņiem
Mēness. Zelta buļās sapņi līgos.
Bet pār taviem baltiem palagiem
Balta sveču rinda mieru stīgos.

Šai piemērā dzejnieks salīdzina debesi ar zīlu ūdeni, pa kuļū peld mēness. Zelta buļās līgo sapņi. Jaukajai pasakai nostājas pretī skumjā īstenība. Pār baltiem palagiem balta sveču rinda stīgo piekusušam mieru. Glezna dzīva.

Gleznas dzīvumu pastiprina salīdzinājums. Krāsas vien vēl nesniedz spilgtu ainu. Bet ja rakstnieks tās lietā salīdzinājumā, glezna top ļoti krāšņa. Piem.:

Un kad svētais sargs reiz mieru sauks,
Izirs zilā mīlas pasaciņa,
Irs kā zilu pērļu virkne, draugs,
Irs kā vilņu pinums avotiņā.

Dzejnieks šeit salīdzina zilās mīlas pasaciņas izīršanu ar zilās pērļu virknes un avotiņa vilņu pinuma izjukšanu. Glezna dzīvāka nekā pirmajā gadījumā. Tās dzīvumu pastiprina salīdzinājums.

Fr. Bārda savās dzejās veikli izlieto dažādas krāsas: zilu, zaļu, dzeltenu, sarkanu, sirmu, pelēku, brūnu, raibu u. c. Dažreiz krāsas dzejnieks izmanto tiešā nozīmē, piem.: zaļš maurs, zaļa zāle, zils taurenītis, zilās vijolītes, zili ziedi, dzeltenī ziedi, sirmā māmuliņa u. t. t. Tomēr tādu krāsu izlietāšanu dzejnieks sevišķi nemīl. Viņš izmanto krāsas netiešā nozīmē. Viņš pārnes krāsu no viena konkrēta priekšmeta, kam tā raksturīga, uz citu konkrētu priekšmetu, kam tā neparasta. Tā izjūtas, ko izsauc kāda krāsa zināmā priekšmetā, dzejnieks modina ar to pašu krāsu tēlojamā priekšmetā. Rodas īpatnēja, svaiga, spilgta glezna. Piem.: zila krēsla, zilās ēnas, zilās lapas, zili zvani, zaļš vējš, zaļa liesma, zaļa ēna, zaļganās ēnas, sārts rīts, pelēka krēsla, brūnās naktis, brūna migla u. t. t.

Vismīlāk tomēr Fr. Bārda pārnes krāsu no kāda konkrēta priekšmeta, kam tā raksturīga, uz kādu abstraktu priekšmetu, kam tā neparasta. Tādā gadījumā izjūtas, ko izsauc krāsas konkrētā priekšmetā, dzejnieks saista ar abstraktu priekšmetu. Ar to abstraktā priekšmeta gleznainība pastiprinās. Abstraktais priekšmets kļūst konkrētāks, dzīvāks, spilgtāks. Piem.: sarkanās ilgas, sarkanī sapņi, zils sapnis, zaļi brīnumi, zaļš niknums, zaļš milzis, zaļš malds u. t. t.

Mēs redzam, ka krāsām Fr. Bārda dzejā parasti ir simbolistiska nozīme. Tās kļūst par dvē-

seles stāvokļu apzīmētājām. Tās top par dvēseles simboliem.

No krāsām Fr. Bārdas dzejā pirmajā vietā stāv zilā. Tā gandrīz vienādā mērā sastopama pirmajā krājumā «Zemes dēls» un otrā krājumā «Dziesmas un lūgšanas dzīvības kokam». Zilā krāsa ir debess vēstnese. Tā ir dzejnieka sapņu, ilgu un ideālu simbols. Zilā krāsa ir ziedu, nakts, tāles, mīlas, miera, debess, mūžības apzīmētāja. Piem.: zili ziedi, zili mežgali, zils mākonītis, zils vējiņš, zilmaiga nakts, zili zvaigžņu ziedi, zilā dzidre, zilā tāle, zilā debess dzelme, zilā dzelme, zilā dziesma, zils vakars, zilas nastas (ceriņi), zilas līdaciņas (debestiņas), zils mēness, zilgani stari, zilie tīkli, zilā mīlas pasaciņa, zils miers, zilā mūžība u. t. t. Zilo krāsu pats dzejnieks raksturo dzejolī «Nakts domas» šādi:

Ar maigu glāstu zilā pieskaņas,
Un zilā debess dvēse pamostas.
Un uzziēd zvaigžņu bezgalība svētā,
Šalc kaut kur dziesma tāla, nedzirdēta...
Man pagurst sirds: tur tālā dzidrumā
Dzied eņģļu koris maigā saskaņā.

Otrā vietā Fr. Bārdas dzejā stāv zaļā krāsa. Tā ir zemes lieciniece. Tā ir dzejnieka meklēšanas, maldu un ciešanu simbols. Zaļā krāsa ir stādu, koku, maldu, skumju, zemes, pasaules, laicības apzīmētāja. Piem.: zaļa pasaulīte, zaļa dzīves leja, zaļas daiņas, zaļš šķidrauts, zaļš zars, zaļa plaviņa, zaļi spārni (vējam), zaļš pavediens, tumšzaļš samts, zaļi smieklī, zaļa tumsa, zaļš staru šūpulis, zaļas šalkas, zaļas rociņas (vilnītīm), zaļš zīds, zaļa zvaigzne, zaļi mīksti pirksti (sūnām), zaļa malduguntiņa, zaļš matu kušķis, tumšzaļas skumjas, zaļi salta skaudība u. t. t. Zaļo krāsu kā skumju simbolu pats dzejnieks raksturo dzejolī «Mani sapņi» šādos vārdos:

Pie manis paliek tik skumjas —
 Kluss, tumši zaļš pīņiju mežs...
 Tik sapņi un tumšzaļas skumjas
 Manu dvēseles nemieru dzēš.
 Tik sapņos un tumšzaļās skumjās
 Man debess ir tuva un mirdz.
 Kā rožu pumpurs pilns smaržas,
 Tā sapņu un skumju man sirds...

Zaļo krāsu kā maldu simbolu elegijā «Skaidu spilvens» Fr. Bārda raksturo šādi:

Dzintarkalni nāca, aizsteidzās,
 Katrā zaļa maldu uguntiņa.
 Miera nebij ne pie vienas tās —
 Miers ir tik uz skaidu spilventiņa.

Trešo vietu ieņem dzeltenā krāsa. Dažos gadījumos tā ir iznīcības, nāves simbols. Dzeltenā krāsa ir rudens, vecuma, iznīcības apzīmētāja. Piem.: dzeltena lapa, dzeltenblāzmaina lapa, dzeltenas rokas, dzelteni trūdu cimdi, dzeltens zīda palags u. t. t. Dzejolī «Ar dzeltenu lapu» dzejnieks apliecina:

Sapņi mana līgava
 Dzeltenu zīda palagu uz manu gultu klāja.
 Es lēnām pieliecos,
 Pacēlu palagu un redzēju
 Kapu...

Citos gadījumos dzeltenā krāsa ir sapņu, ilgu, ziedu simbols. Tā ir dzīves, saules, gaismas apzīmētāja. Piem.: dzeltenas rozes, dzelteni zari, dzeltena kaķe (čigāniete), dzeltenas dzintara pasaciņas u. t. t. Dzejolī «Nakts domas» dzejnieks raksturo dzelteno krāsu šādi:

Ar ziedu vaiņagiem nāk dzeltenā,
 Un ziediem pilns viss kļūst, kad skaņas tā.
 Man šķiet, es gulu ziedos ieracies
 Kā bērniņā... Gaišs sapnīt's noliecies

Pār mani, skatās sapņa actiņām.
Man acis asras saspiežas no tām...
Man, sapnīt, gribētos tad līdzī iet,
Bet naktsdomas — tās tura mani ciet.

Pie dzeltenās krāsas pieder arī zelta krāsa. Tā ir saules, mīlas, sapņu simbols. Piem.: zelta pirksti, zeltrocis ziedonis, zelta zvans, zelta mati, zeltīts bikēris, zelta vanags (saule), zelta spārni (saulei), zelta kronis (sievietei), zelta tvaiki, zelta migla (mila) u. t. t. Zelta krāsu dzejnieks dzejolī «Krēslas sveiciens II» raksturo šādi:

Ap tavu mazo māju
Kūp mūžam zelta tvaiks.
Kūp mūžam zelta migla,
Kur slēpjas tavš mīlais vaigs.
Uz tavu mazo māju
Man ejot zūd telpa un laiks —
Zem liepiņām zelta miglā
Vairs esmu tik zelta tvaiks.

Ceturtajā vietā nāk sarkanā krāsa. Tā ir nemiera, cīņu, kaislību simbols. Piem.: sarkani ragi (mēnesim), sarkanās pastalas (stārķim), sarkani sapņi, sarkana sapņu laime, nemiera sarkanā dziesma, sarkanās ilgas u. t. t. Sarkanā krāsu pats dzejnieks teicami raksturo dzejolī «Rozes», kurā sarkanās rozes ir zemes liesmas sarkanās apzīmējums. Spēcīgu kaislību dzejnieks simbolizē ar tumšsarkanā krāsu. Dzejolī «Nakts domas» viņš saka:

Dzel tumši sārtā, asinskārigā,
Un dvēse samulst karstā nemaņā.
Pēc asins skūpstā lūpas tvīkst,
Bet sirdij baigi kļūst: vai drīkst — vai drīkst.

Purpurs ir stiprākais sarkanās krāsas kāpinājums. Tas apzīmē stipru kaislību. Piem.: dzejolī «Jaunība».

Purpura viņos jaunība peld,
 Divas purpura čūskas uz vakts.
 Krastos, kas priekšā tai blāzmojas,
 Kā ugunsgrēks čūsku laids rūc...
 Vectēvam Kronidam pulkstenis beigts.
 «Kāds laiks tagad?» jaunībai virsū viņš plijas.
 Un jaunība atbild: «Laiks tagad tāds, tēv,
 Kad purpura čūskas pinekļos vijas!»

Turpretī gaiši sarkanā jeb sārtā krāsa ir viegla nemiera simbols, piem.: sārtie karogi (blāzmas), sārtā krēsla (rietam), sārtā roka (vakara saulei) u. t. t.

Piekto vietu ieņem sirmā krāsa. Tā ir iznīcības, vecuma, krēslas simbols. Piem.: sirms murgs, sirmā krēslas stunda, sirmie dzintarkalni, sirma māte, sirmā krēslas pils, sirmie piena ceļa krasti, sirmas dzijas (zibeņi), sirms bars (bišu), sirma krēsla, sirma māmuliņa, sirmas trīsas, sirmi mutuļi, sirma pasaciņa, sirms tīkls, sirmas priedes, sirms akmens, sirmi maigā krēsla, sirms mēness, sirmi ziedi, sirma virkne, sirmi miglasvāli, sirmi mēteļi u. t. t. Sirmo krāsu kā iznīcības simbolu dzejnieks raksturo eļģijā «Skaidu spilvens» šādos vārdos:

Sirmā virknē savīt viņas (sievās) nāks,
 Sirmos mēteļus pār šķirstu plētīs.
 Pēd'jo reiz kad celsies šķirsta vāks,
 Tās pār tevi lieksies, tevi svētīs...

Sestajā vietā stāv pelēkā krāsa. Tā ir ikdienības, pelēkuma un krēslas simbols. Piem.: pelēks namiņš, pelēks mēness, pelēkas liepas, pelēks gaiss, pelēkā večulīte, pelēka diena, pelēka debess, pelēka audēja (salma), pelēka naktspūce, pelēks zirnekļis (pilsēta), zaļganpelēks zīdauts (krēslas), pelēkā sieva (nāve) u. t. t. Pelēko krāsu kā ikdienības simbolu dzejnieks min dzejoli «Ceriņi».

Pie pelēkās krāsas pieder sudraba krāsa. To dzejnieks lietā diezgan reti. Piem.: zaļzeltsidraba rība (mēness), sidraba zirneklītis (sauļes stars), sidraba pulkstenītis, sidraba bērziņš, sidraba zvaņiņš, sidraba zvaigznes, sidraba lentas u. t. t. Sudraba krāsa apzīmē maigumu, mīlīgumu, sirsnīgumu.

Septīto vietu ieņem brūnā krāsa. Tā ir miera, maiguma simbols. Piem.: brūns lakatiņš, brūns pavediens, brūna krūze, brūna velēna, brūna zeme, brūna rāva, bērzs pumpuros brūnos, brūnas naktis. Brūnas krāsas iespaidu dvēselē dzejnieks raksturo dzejolī «Velēna» šādi:

Kad skatos brūnā velēnā,
Kas zemes spēka pilna garo,
Man prātā nāk kā reibumā
Vecs vīns un maize vienkāršā
Un svētie vārdi, kuņi staro
Dziļvecā gudrībā. Man tad
Tik velēnā spiest pieri kāri
Un nepiecelties vairs nekad,
Lai saule rozēs šūpo pāri.

Astotajā vietā stāv raibā krāsa. Tā ir dzīves, mūža simbols. Piem.: raiba čūska, raibs taurenītis, raibs zieds, raibs mūžs, raibs karodziņš u. t. t. Raibo krāsu kā dzīves simbolu Fr. Bārda raksturo dzejolī «Pasaciņa uz tauriņa spārniem».

Fr. Bārdas krāsu simbolika izteic viņa dziļākās atziņas. Dzejnieks mīl zemi, ko apzīmē ar zaļo krāsu, bet vēl vairāk viņš tiecas pēc debess, kuņi simbolizē ar zilo krāsu. Sarkanā krāsa izteic nemieru. Pelēkā krāsa apzīmē ikdienību, raibā — mūžu, sirmā — vecumu. Dzeltenā krāsa izsaka sapņus un iznīcību.

Dzirdes gleznas retāk sastopamas Fr. Bārdas dzejā. Tomēr dažreiz atrodam arī tās. Dzejnieks reizēm tēlo dažādus trokšņus. Minēšu trokšņu piemērus dzejolī «Simsana gals»,

Drīz ausīs cērtas cirtais skaņu viln's
 Un gaisš šalc gaviļu un klaigu pilns.
 Dun bungas, bet caur tām šķind pulksteniši
 Un gaŗās virtenēs birst zvārguliši.
 Jau vaŗa ķēŗu gausā ŗvakstēŗana
 Źūd troksnī...
 Kā trakojošā jūŗa pūlis kauc
 Un ļauŗu bars, kas apkāŗt stāŗ kā siena,
 Ar dzīŗniecisku sajūŗmību rēc:
 He, Simsan, vai nav mūŗu Dagonš svēts!>
 Tad it kā krīzdamš tām ap kolonām
 Līdz zemei locīdamies apviŗas
 Un pieplok tirpdams, dobji ievaidas,
 No jauna sacelŗas — tad saŗimst kunkstēdamš —
 Te nobrakš kas... lūzt... šķīst... brūk dāŗ-
 dēdamš...

Kā skaidu kopīŗa jūk staltais nams,
 Ar joni gaviļvēŗu izdzēŗdamš.

Minētajos piemēŗos sastopam daudz vāŗdu,
 kas apzīmē trokšņus: kauc, ievaidas, kunkstē-
 dams, nobrakš, lūzt, šķīst, brūk dāŗdēdamš, ga-
 viļvēŗa, rēc, cēŗtas, šalc, dun, šķind.

Daudz vairāk par asiem trokšņiem Fr. Bāŗda
 mīl maigās skaņas. Viŗam patīk mīkstas, vieglas
 skaņas. Piem.:

It kā klusa šūplā dziesma
 Krēŗla zūzo sīŗmi maigā (Krēŗslā).
 Zvani, maiŗa pulstenī,ŗ
 Palīdz sapņus atzvanī.ŗ (Maiŗpulkstenīŗis.)
 Lil'ŗu zvaniem, lieliem, baltiem,
 Sapņŗ torņos maldus zvan —
 Klau, caur zvaŗģŗņu stariem sāltiem
 Klusi zum un klusi san — (Nakts.)
 Klusu, klusu sudrabzvaniņš.
 Pusnaktī džīndŗŗ purva miglā. (Purva velni.)

Sevišķi dzejnieks iemīlējis zvana skaņas. Zvana
 maiŗpulkstenīŗis, silŗpulkstenīŗis, liliŗa u. t. t.
 Zvana skaņu tēloŗana stāŗ sakarā ar dzejnieka

religiskām jūtām. Tās izsaka maigumu, mieru, svētumu, skaidribu.

Dažreiz Fr. Bārdas dzejā sastopam arī ožas gleznas. Ožas gleznas sniedz dažādus smaku un smaržu notēlojumus. Smaku aprakstus reti sastopam rakstnieka dzejā. Piem.:

Smags trūdu tvans
No svešas zemes ceļas,
It kā iz liķu mūklāja
Tas aumaļotu.

Biežāk tomēr dzejnieks notēlo dažādas smaržas. Smaržu apraksti stāv sakarā ar daudzajiem puķu notēlojumiem. Piem.:

Kokles elsā, smaržas plūst —
Tajās atpestīta slikti. (Sapņu valsts durvis.)
Bet vasara, ar sulām piebriedusi,
Kā dzeltains auglis smaržoja visapkārt
Un prātus mulsināja kairā tieksmē. (Meža paka.)

Vist rozēs citādi uz alt'riem izkaisītas. (Ai, saldaļš tvans!)

Un prātus liesmās sadegušo ziedu smaržas asās
Sāk mulsināt. (Maiņas.)

Fr. Bārdas dzejas izteiksme ir metaforiska. Dzejnieks bagātīgi izlietā metaforas. Metafora pārnes īpašības no viena priekšmeta uz otru uz līdzības pamata. Rakstnieks pa laikiem nedzīviem priekšmetiem piešķir dzīvu priekšmetu pazīmes. Uz materiālām lietām viņš pārnes garīgas īpašības. Tā nedzīvā daba top apgarota priekšmeti, kļūst dzīvi, pasaule top cilvēcīga, garīga.

Fr. Bārdas metaforu piemēri:

Pelēkus spārnus sit vēji.
Pāri iet nīcības dvaša salta.
Vakars dūc vabuļu spārnēm.
Debess vaigs apvelkas sārņiem.

Zvaigznes veļ acis un mostas. (Vai Tu?)
Pelēkmīksta vakarstunda
Līst pār mani siltā plūsmā,
Satumst dvēslē skumja jūsma.
Attek nosalusē mīla,
Nakts dusaj lūdz karsto palti:
Viņai esot salti — — salti —
(Sirmajā stundā.)

Caur asarām zaļa līst tumsa,
Bet sirdī silti smeļ prieks.
Bet zaļajā Dieva namā
Ar zvaigznēm dzied mana sirds...
(Dieva nams.)

Sapnīt's kluss
Raudot dus
Sirsniņā,
Sapnīts
Piekusis
Maldīties. (Nakts miniatūra.)
Diena dziest. Ar tumsu vakars brien.
(Beatrise.)
Uz krūtīm man sapnis reiz dusēja.
(Reiz.)

Fr. Bārdas metaforas ir īpatnējas, apgarotas, drošas. Tās dzimst no viņa savdabīgās dzīves un pasaules skatīšanas.

R. Klaustiņš apcerējumā «Fr. Bārdas daile un aistētika» raksturo dzejnieka metaforas šādi: «Bārdas metaforas bez ierunām pārgalvīgas, kas apvieno divas vienkāršā loģikā neapvienojamas pasaules, padarīdamas pašu lielāko par vismazāko, augstāko un tālāko par tuvāko, nerasniedzamo, pat mūžīgo par sirsnīgu, mīļu dzejas rotaļu.»

Fr. Bārda labprāt lietā arī metaforas paplašinājumus. Viņa dzejā sastopam personifikāciju, salīdzinājumu, paralēlismu u. c.

Dzejnieks sevišķi iemīlojis personifikāciju. Personifikācija piešķir nedzīviem priekšmetiem dzīvu priekšmetu īpašības, pārvērš tos par personām. Dzejnieks personificē sapņus, dabas priekšmetus u. t. t. Tā nedzīvas lietas kļūst dzīvas. Dzejnieka personifikācijas ir maigas un īpatnējas, piem.: «Lietus vīriņš», «Vecā pirtīņa», «Puisīšam», «Meža nagaža», «Aitu lēpis» u. c.

Fr. Bārda bieži lietā salīdzinājumu. Salīdzinājums nostāda divas parādības vienu otram blakus, lai spilgtāk raksturotu tēlojamo priekšmetu. Dzejnieks salīdzina konkrētu parādību ar konkrētu, abstraktu parādību ar konkrētu. Viņa salīdzinājumi ir īpatnēji, svaigi. Fr. Bārda salīdzinājuma piemēri:

It kā klusa šūpla dziesma
Krēsla zūzo sirmi maigā. (Krēslā.)
Dzīvīte, dzīvīte šūpojos tevī
Vējā kā žubīte liepzariņā. (Dzīvīte.)
Manas dienas atpeld un aizpeld
Kā gulbju pulks mākoņu balts.
Kā rožu pumpurs pilns smaržas
Tā sapņu un skumju man sirds.
(Mani sapņi.)

Es tevi meklēju kā neredzīgais dienu,
Kā nāves apēnotais jaunu dzīvību.
(Zemes dēls.)

Un brīžam redzu es acis
Kā rudens vakarus skumjas.
(Zemes dēls.)

Salīdzinājumam tuvu stāv paralēlisms, ko sastopam Fr. Bārda dzejā. Dzejnieka paralēlisms ir oriģināls, maigs. Piemēram dzejolī «Mūžīgais vergs» dzejnieks salīdzina sevi ar Grieķijas vergu. Kā Grieķijas vergam važās iekaltas rokas un kājas, tāpat dzejnieks saistīts mīlestības važās. Divi domu pavedieni nostādīti blakus viens otram. Lasītājā rodas spilgts iekšējs pār-

dzīvojums. Paralēlismu vēl atrodam dzejoļos «Izirusi dvēsele», «Palma», «Reiz», «Jaunā laime», «Spārni» u. c.

Romantiķi mīl epitetu. Ari Fr. Bārda ar patiku izmanto to. Dzejnieks visbiežāk lieto greznotāju epitetu. Tomēr dažos gadījumos sastopam arī pastāvīgo epitetu. Viņa epitetu pamatā ir metafora. Viņa epiteti ir spilgti, cēli, apgaroti. Tie pa laikam nerāda objektīvu priekšmeta īpašību, bet dzejnieka subjektīvo vērtējumu. Minēšu Fr. Bārdas epitetu piemērus: zils loks, zilās lapas, zila dziesma, tumšzilās sirds dzelme, tumšzilās sapņu pļavas, tumšzaļās skumjas, zaļa tumsa, zaļi tauriņi, zaļš malds, zaļš niknums, sirma pasaciņa, zeltaini sirma krēsla, sirmi zils rīts, nemiera sarkanā dziesma u. c.

Fr. Bārdas epitetos pa daļai jūtama tautas valodas ietekme, piem.: sirmā stunda, sirmā krēsla, Dieva sirmā roka, zili sirms vakars, sidraboti sirma migla u. t. t.

R. Klaustiņš apcerējumā «Fr. Bārdas daile un aistētika» novērtē dzejnieka epitetu šādos vārdos: «Bārda uzspiež epitetiem savas būtneš apgarotību. Tas cietnējais skaidrais zemnieciskais epitets, kuŗu nevar tāpat izdomāt kā pašu tautas valodu, viņa dzejas izjūtā iegūst cēlumu, lokanību, citas svešas, garīgas pasaules nojautu un izteiksmes spēju, ietverdams to, kas vienkāršos vārdos nav izteicams, citiem vārdiem, abstrahējas, metaforizējas un simbolizējas. Tādā kārtā, lielā Bārdas cīņā, kur viņš gāja pretim visam reālistiskam laikmetam, virzīdamies no parastās ikdienības, kaislās, zemās, kas viņu ikdienas apvairoja un sāpināja, no skaļā un varenā un varmācīgā dabas spēku cīņā, no fiziskā, materiālā un psiholoģiskā, no dvēseles uz garu, no reālā uz ideālo, epitets ir skaidrs šās attīstības liecinieks. Apzinīgi un neapzinīgi, grūtā cīņā un darbā Bārda attīstījis un nostiprinājis savu pasaules ieskatu un kon-

sekventi izvedis dzejā, stilā, kompozīcijā, abstraktos salīdzinājumos, metaforiskos un simboliskos epitetos, visos stilizācijas sīkumos. No šāda viedokļa viņš jauns posms ne tik latvju rakstu, bet apziņas attīstībā.» Fr. Bārdas epiteta novērtējums, kuŗu dod R. Klaustiņš, sniedz pareizu uzskatu par dzejnieka svarīgā izteiksmes līdzekļa dabu un nozīmi.

Muzikas Fr. Bārdas dzejā ir mazāk nekā gleznu. Dzejnieks galveno vērību piegriež gleznu izstrādāšanai. Turpretī muzikas izkopšana viņa interesi saista nelielā mērā. Viņš labprāt nemēdz lietāt tādus paņēmienu, kas pastiprina dzejas muzikālo pusi.

Aliterāciju Fr. Bārda neizmanto bieži. To tikai retumis sastopam viņa dzejā. Tā elegijā «Skaidu spilvens» atrodam šādu aliterācijas piemēru:

Un kad svētais sargs reiz mieru sauks,
Miers būs sirdij. Melno sāpju dziļu
Melnu spārnu mājiens pārraus, draugs,
Nesdams līdzās melnu melodiju.
Melnu spārnus tavi sāpji pies.
Ak, cik melniem spārniem lidot grūti...
Un tiem krītot salti pretim smies
Lāpsta, gremžot dobi zemes krūtī.

Šai piemērā 16 reiz atkārtojas m skaņa, kas apzīmē tumsu un skumjas.

Tāpat arī asonanci Fr. Bārda nelietā bieži. Tā ir rēta parādība viņa dzejā. Tā elegijā «Skaidu spilvens» atrodam šādu asonances piemēru.

Un kad svētais sargs reiz mieru sauks,
Izirs zilā mīlas pasaciņa.
Irs kā zilu pērļu virkne, draugs,
Irs kā viļņu pīnums avotiņā.

Šai piemērā 12 reiz atkārtojas i skaņa, kas izsaka mīlas maigumu un mirdzumu.

Fr. Bārdas pants nav visai muzikāls. Dzejnieks pat necenšas pēc īpašas panta daiļskanības. Viņš lietā jambu, trochaju, daktilu un amfibrachu, kas muzikālā ziņā nav sevišķi izkopti.

Fr. Bārdas atskaņas pa lielākai daļai ir precīzas, piem.: lokā — rokā, rītu — krītu, krūts — dūc, sauc — rauts, skan — man, min — pin, gals — sals, gals — spals, sēros — vēros, zvana — mana, tikās — plikās, svešs — mežs, dzied — zied, esam — nesam, krit — rīt, liekas — tiekas, sauc — trauc, sit — rīt, viji — bijī u. t. t. Dažreiz dzejnieka atskaņas ir stipri īpatnējas, piem.: jūgu — centrifugu, zaļi — ģenerāļi u. c.

Tomēr nereti Fr. Bārdas dzejā sastopam nepieļaujamas atskaņas, piem.: do' — aizlido, agrīnās — tās, tiem — gurušiem, šīs — debesīs, viņš — nabadziņš, vītolā — kā nekā, tā — vakarā, šīs — aiznesis, pilns — viln's, bruc's — plūc, krūts — bruc's, sauktu — augtu, es — vijoles, mīts — līdz, lektu — degtu, sāp — kāp u. c.

Fr. Bārdas dzejā pārsvarā sievišķīgās atskaņas, kas dziļāk izteic dzejnieka iekšējo būtību.

Fr. Bārdas kritika.

Fr. Bārda rakstījis arī kritiskus apcerējumus. Savā kritikā viņš apvieno aistētisko, filozofisko un formālo metodi. Viņš aplūko literāra darba saturu un formu. Fr. Bārdas kritika ir rūpīga un pamatīga. Tai spilgti izpaužas autora oriģinālitate. Kritika literatūras vērtējumi ir savdabīgi, īpatnēji. Viņš nopietni iedziļinās aplūkojamo darbu saturā un formā. K. sniedz šādu Fr. Bārdas kritiskās darbības novērtējumu «Daugavas kalendārā» 1920. g.: «Viņš jau ieguvis ievēribu arī kā mākslas teorētiķis un kritiķis, kuŗa spriedumi dibinās uz dziļi pārdomātām estētiskām un ētiskām atziņām. Siko vērdu vērtību vietā viņš stāda augstākās gara vērtības; seklo ikdienas domu vietā — plašās cilvēcības domas. Tā reizēm šķiet,

ka filozofija viņam tuvāka nekā dzeja, jo arī dzejā viņš bieži vien filozofs.»

Fr. Bārdas literātūras novērtējumi ir diezgan subjektīvi: viņš aplūko darbus no subjektīvā viedokļa. Kritiķis rakstījis tikai par jaunāko literātūru, izvēlēdamies apcerēšanai sev radniecīgu rakstnieku darbus. Viņam tuvāki romantiķi, tālāki reālisti. Pie vecākās literātūras parādībām viņš neuzkavējas. Fr. Bārda nav sarakstījis plašāku monografiju. Viņš darinājis nelielus apcerējumus, rakstīdams par Raini, K. Skalbi, J. Akurāteru, A. Brigaderi, A. Ķeniņu, V. Plūdoni, R. Blaumani, A. Upīti u. c.

Fr. Bārda vairāk apcerējumos cenšas noskaidrot dzejas būtību. Viņš uzskata par dzejas pamatu tēlu un gleznu. Dzejā var izpausties vienkārša glezna (K. Skalbes «Mana tecība līnū audeklīt's»), gleznains salīdzinājums (Ed. Veidenbauma «Kā gulbji balti padebeši iet»), naivais personificējums (Aspāzijas «No teiku salas ziedonis»), alegorija (J. Raiņa «Lauztās priedes»), simbolisks personificējums (V. Plūdoņa «Rēgi»), mīts (K. Skalbes «Jūras vēsā rasa»). Tā dzeja sākas ar vienkāršu gleznu un beidzas ar sarežģītu mītu. Par mītu viņš sauc «visplašāko un dziļāko dzīves un likteņa gudrības kopsumu apsveošu veidojumu, kas arvien tomēr gleznaini fantazijā skatāms.»

Uzskatīdams par dzejas pamatu tēlu un gleznu, Fr. Bārda apstrīd intelektuālo dzeju, kuŗu nosauc par fražu savārstījumu. Pret viņu uzstājas A. Bračs, kas aizrāda, ka pastāv arī tādi dzejas darbi, kuŗos tēlu un gleznu nemaz nav. Fr. Bārdas uzskati par tēlu un gleznu kā dzejas pamatu ir vienpusīgi. Vienpusība stāv sakarā ar to, ka viņa paša dzeja ir tēlaina, gleznaina. Tādēļ viņam grūti nākas atzīt dzeju, kuŗā tēlu un gleznu nav.

Fr. Bārdas uzskatus par pilsētu un laukiem kā dzejas avotu izsaka apcerējums «Pilsētas dzeja».

Tai autors aizrāda, ka literāri darbi apspriežami pēc apstrādājuma, bet nevis pēc vielas. Tomēr daba vērtējama augstāk par pilsētu. Pilsētas dzeja kritiķim izliekas sekla, pavirša. Tādēļ viņš A. Švābes poēmu «Pilsēta» uzskata par banālu. Apcerējums svarīgs paša Fr. Bārdas uzskatu noskaidrošanai. Tai viņš izsaka savas attiecības pret lauku un pilsētas dzeju.

Vērtīgs ir Fr. Bārdas apcerējums par J. Raiņa dzejoļu krājumu «Gals un sākums». Kritiķis nosauc Raini par utopistu un dzejnieku. Dzejnieks esot spilgts domu lirikas pārstāvis. Aplūkojamā dzejoļu krājumā Rainis pāraudzis dogmatismu un materiālismu un nonācis pie ideālisma. Viņš savā attīstībā virzījies no materiālisma uz ideālismu. Raiņa lugas «Pūt, vējiņi» apcerei veltīts raksts «Mīlestība un nāve», kurā autors aplūko mīlestības un nāves problēmu.

Pievilcīgs ir apcerējums «Kārļa Skalbes dzeja». Fr. Bārda atrod K. Skalbes dzejā absolūtu altruismu. K. Skalbi kritiķis uzskata par vistīrāko altruistu latviešu literātūrā. Dzejnieka darbos izpaužoties estētiskais iejušanas princips, kas viņam ļaujot iedzīvoties dažādās parādībās un tās dzīvi notēlot. Skalbes dzejas kritiķis vērtē augstu.

Pārrunādams J. Akurātera eļģiju un sonetu krājumu «Sirds varā», Fr. Bārda raksturo to kā klusu, sirsnīgu, īstu un dziļi patiesu dzeju. Dzejoļu krājumam vijoties cauri mierīgi klusa, eļģiska rezignācija, sirsnīgi intimas dzīves rudens nojautas. Fr. Bārda aizrāda, ka Akurāters neuzkavējoties pie sīkumiem, neatzīmējot priekšmetu individuālās īpašības. Rakstnieka dzejā valdot muzikālā jūsma, bet nevis noteikta tēlu skatīšana.

Interesants ir Fr. Bārdas apcerējums par V. Plūdoņa grāmatu «Dzīves simfonija». V. Plūdonis latviešu literātūrā piederot pie vācu skolas. Viņš galvenos ierosinājumus saņēmis no vācu

rakstniekiem. Autors uzskata par raksturīgu V. Plūdoņa dzejas pazīmi viengabalainību. Dzejnieks kritiķa iztulkojumā nav idejisks, bet emocionāls rakstnieks. Viņa darbos izpaužoties spilgts protesta gars. Dzejnieks apdziedot irracionālas dvēseles izjūtas. Liels meistars V. Plūdonis esot bailu jūtu notēlošanā. Bailes ieņemot viņa varoņu dzīvē redzamu vietu. Dzejnieka darbu kompozīcija laba. Pievilcīgs ir arī Fr. Bārda apcerējums par V. Plūdoņa poēmu «Uz saulaino tāli». Kritiķis domā, ka ar savu poēmu dzejnieks noteikti nostājoties kā zemākās šķiras rakstnieks. Tās sabiedriski ētiskais saturs izpaužoties simbolos. Tomēr dzejnieks dažus no saviem simboliem neesot līdz galam izdomājis, neesot devis galīgi noteiktu kontūru un lomu. Vienotājs pavediens starp atsevišķām poēmas daļām esot vājš, tāpēc to labāk uzlūkot par skatu virkni no putnu dzīves. Simbolismam pievienojoties reālisms, kas traucējot stila vienību.

Fr. Bārda aplūkojis arī R. Blaumaņa literāro darbību. Kritiķis uzskata rakstnieku par vakardienas pārstāvi. R. Blaumanis esot vidējības rakstnieks. Vērtīgākais viņa darbs esot klasiskie tipi. Viņš noskaņots, harmonisks, saulains rakstnieks.

Vispāri jāsaka, ka romantisma dzejniekus Fr. Bārda izprot labāk nekā reālisma rakstniekus.

Fr. Bārda sarakstījis plašu apcerējumu par tematu «Romantisms kā mākslas un kultūras centrālproblēma». Šai rakstā autors aizrāda, ka viņa laika pazīme — bailes no dvēseles. Bet īstais dzejas priekšmets — dvēsele. Mūžība meklējama dvēselē. Raksturīga dvēseles īpašība — dualisms. Dualisms izpaužas cīņā starp apzinīgo un chaotisko individuā un kolektīvā. Tomēr negatīvais cīņā neesot jāiznīcina, bet tikai jāierobežo. Romantisms tēlojot pretstatus: laicībai nostājoties pretī mūžība, prātam — jūtas, dabai — dievība, zemei — debesis, reālajam — ideālais, dzīvei — nāve, mir-

stībai — nemirstība, priekam — sāpes, naidam — mila u. t. t. Minētos pretstatus romantiķi cenšoties apvienot. Raksturīga romantisma pazīme esot tieksme pēc sintezes. Kad aistētiskās, ētiskās, reliģiskās dogmas sabrūkot, tad rodoties jauni fakti, kas liekot pamatu naturālismam. Naturālisms esot teze. Tautu pretstats esot galējs individuālisms, kas sazarojoties misticisūā (Materlinks) un dekadentismā (Pšibiševskis). Individuālisms uzskatāms par antitezi. Romantisms nākot kā sinteze. Tas saistot pretstatus augstākā vienībā. Romantisma pārstāvji esot Materlinks un Ibsens (drāmā «Kad mēs mirušie mostamies»). Romantisma sinteze izaugot no psīches tieksmes projecēties ārpusaulē. Jūtas tiecoties pēc objektivitācijas. Romantisma ceļš vedot no subjekta uz objektu; turpretī reālisma ceļš ejot no objekta uz subjektu. Romantisma attīstības gaitā Fr. Bārda izšķir šādus posmus: a) priekšsokrata romantismu, b) viduslaiku un renesanses romantismu un c) XVIII g. s. beigū un XIX g. s. sākuma romantismu. Raksturīga romantisma pazīme esot tieksme uz univērsālismu. Klasicisms uzlūkojams par augstāko romantisma piepildījumu. Neraugoties uz dažām neskaidrībām, Fr. Bārda apcerējums «Romantisms kā mākslas un kultūras centrālproblēma» atzīstams par pirmo nopietno mēģinājumu noskaidrot īsto romantisma būtību. Šai ziņā tam liela vērtība.

Vispār jāsaaka, ka Fr. Bārda kā mākslas apspriedējs ir gara virziena nodibinātājs latviešu kritikā. Šai ziņā viņš licis pamatu jaunam kritikas virzienam. Viņš atbalstās literatūras pētīšanā uz filozofijas atziņām. Viņš novērsās no dabas zinātņu virziena un piegriezās gara zinātņu virzienam. Viņa apcerējumi ir vērtīgs ieguvums latviešu kritikā. Viņš sācis latviešu kritikā staigāt tos ceļus, pa kuriem sāka iet Vakareiropas kritika, kad tā novērsās no dabas zinātņu virziena.

Fr. Bārda kā skolotājs.

Blakus rakstnieka arodam Fr. Bārda izpildījis arī skolotāja darbu. Viņš bijis par skolotāju vairāk mācības iestādēs: Ķeniņa realskolā, Kortu progimnazijā, Latviešu izglītības biedrības realskolā un ģimnazijā, Latviešu izglītības biedrības Valmieras nodaļas reālģimnazijā u. c. Minētās skolās viņš mācījis latviešu valodu un reliģiju. Bez tam Dubura drāmatiskajosursos viņš lasījis lekcijas par estētiku.

Kā audzinātājs Fr. Bārda milējis savus skolniekus. Viņš vienmēr stāvējis tiem tuvu. Priecājies, ka skolēni viņu svarīgās lietās apmeklējuši mājā; sirsnīgi dzejnieks devis padomus dažādos skolas un dzīves jautājumos. Skolnieki tam labprāt klausījuši, ar prieku izpildīdami viņa aizrādījumus un pavēles. Fr. Bārda audzinājis skolniekus ar savu dziļi ētisko personību. Viņš vienmēr bijis nopietns un pamatīgs. Bijis skolēniem teicams paraugs vārdos un darbos. Ko apsolījis, to izpildījis. Raudzījies stingri, lai viņa aizrādījumi un pavēles tiktu kārtīgi izpildītas. Tāpēc dažreiz skolniekiem izlicies pat vēss, atturīgs, nopietns. Kā latviešu valodas skolotājs Fr. Bārda savam darbam nodevies ar sirdi un dvēseli. Pa daļai ar nodošanos skolotāja darbam izskaidrojama dzejnieka mazražība. Skolotāja amats traucējis rakstnieka darbu. Ja skolotāja amats zināmā mērā traucējis rakstnieka darbu, tad savukārt rakstnieka arods apaugļoja skolotāja darbu. Skolotāja darbs ir mākslas darbs. Tam nepieciešama laba skolnieku pazīšana, priekšmeta prašana un metodiska veiklība. Visas minētās prasības Fr. Bārda sevī teicami apvienojis. Skolniekus dzejnieks labi pazinis. Viņš zinājis viņu labās un sliktās īpašības. Viņš tā pratis tos ietekmēt, ka tie ar patiku stundās sekojuši skolotāja aicinājumam. Viņam labprāt klausījuši pat nerātņi, palaidnīgi

skolnieki. Būdams vienmēr taisns un patiess pret skolniekiem, viņš tos turējis vienmēr savās rokās.

Būdams labs skolnieku pazinējs, Fr. Bārda bijis teicams metodikas pratējs. Viņš labi pārzinājis jaunākos metodikas sasniegumus un toš izlietojis savā darbā. Viņš stundu iekārtojis tā, lai tai izpaustos literāra darba analīze, sinteze un brīvs veidojums. Tādēļ arī viņš stundās guvis teicamus panākumus.

Ne tik vien skolniekus Fr. Bārda labi pazinis, ne tik vien metodes sasniegumus ievērojis, bet viņš bijis arī labs latviešu valodas un literatūras pratējs. Būdams pats ievērojams latviešu rakstnieks, viņš labi izpratis rakstnieku darbus. Par to liecina arī viņa kritika. Fr. Bārda ir labs rakstnieks un teicams rakstnieku darbu tulkotājs. Šis divkārsšās spējas apaugļoja Fr. Bārdas latviešu valodas skolotāja darbu. Dziļu mākslas mīlestību viņš ielicis savā latviešu valodas skolotāja darbā. Ar lielu sajūsmu meklējis reliģiskas, ētiskas, estētiskas un filozofiskas idejas latviešu rakstnieku darbos. Tā viņa stundas kļuvušas vērtīgas, pievilcīgas un dzīvas. Skolotāja nopietnie vārdi dziļi atbalsojušies skolnieku dvēselē. Latviešu valodas skolotāju starpā Fr. Bārdam ierādāma cienīga vieta. Viņš bijis latviešu valodas skolotājs vārda vislabākajā nozīmē.

Kā reliģijas skolotājs Fr. Bārda bijis īsts, paties, dziļš. Reliģija viņam bijusi avots, no kura verd daļais, labais, patiesais un svētais. Ticība bijusi viņa sirds lieta. Viņš atzinis reliģiju par augstākās pilnības atspulgu. Mīlēdams Dievu, Fr. Bārda šo mīlestību modinājis arī savos skolniekos. Viņš mācījis, ka ir dzīvē un pasaulē nenīcīgas, mūžīgas vērtības, kas to padara skaidrāku, svētāku, skaistāku. Tāpēc viņa ticības mācības stundas izvērtušas par augstāko vērtību meklēšanas brīžiem. Taisni tai laikā, kad latviešu tauta pārdzīvoja reliģisku krīzi, kad daudzi novērsās

no reliģijas, Fr. Bārda modināja dziļākas reliģiskas atziņas skolniekos. To pašu viņš darīja plašākā publikā ar saviem rakstiem. Fr. Bārda rādīja tautā un sabiedrībā, ka cilvēks nedzīvo no maizes vien, bet arī no gara. Tērbatas skolotāju kongresā 1917. gadā Fr. Bārda noturēja sirsnīgu runu, kur ar visu savas būtnes spēku aizstāvēja ticības mācības svētumu skolā. Tā arī reliģijas stundās Fr. Bārda modināja skolniekos dzīvu domu, mācīja milēt mūžīgas vērtības.

Vēstulē brālim Kārlim 21. I. 1905. g. Fr. Bārda raksta: «Visas izglītības un ticības kodols un saturs ir: lai cilvēks varētu Dievu pārdzīvot savā sirdī un s a j u s t viņu, kas ir augstāks nekā visa cilvēka saprašana.»

Beidzot aistētikas stundas stāvēja Fr. Bārdam tuvu, jo tais apvienojās viņa mīlestība pret literātūru un filozofiju. Ar dziļu cienību viņš runāja par aistētisko problēmu uzstādītājiem un noskaidrotājiem. Viņš uzķāvējās pie ievērojamiem aistētikas pētniekiem un aplūkoja viņu uzskatus ar siltu prieku.

Mēs redzam, ka Fr. Bārda bijis labs audzinātājs un skolotājs. Viņš apvienojis abus uzdevumus: audzinādams mācījis, mācīdams audzinājis. Tāpēc skolnieki un darba biedri atceras Fr. Bārdu ar siltu mīlestību un dziļu cienību. Skolnieks A. Ģermanis tā raksturo sava skolotāja darbu: «Pirmā latviešu valodas stunda... Pumpura «Lāčplēsis»... Skolotājs stāsta par Staburagu... Un stāsts par Staburagu sāka raibo klausītāju pulku aizraut: no katēdņa puses nāca aina pēc ainas, tēlojums pēc tēlojuma, pilni tik daiļu salīdzinājumu, ka visi kā apburti klausījās vārdu muzikā. Viss ārējais, kas pirmajā acumirkli saistīja uzmanību, bija nozudis. Likās, ka stāstītāja persona nemaz vairs neeksistētu, — tikai stāsts kļuva aizvien skaidrāk un skaidrāk redzams mūsu gara acīm... Kā sauc jauno skolotāju? Viens, otrs zināja:

Fricis Bārda... Un tā Bārda pirmo divu gadu laikā bija mūsu mīļākais skolotājs.»

Minētājos vārdos A. Ģermanis raksturo pirmo stundu, kurā Fr. Bārda cēlis skolniekiem priekšā. Bet arī citās stundās viņš bijis tiem tuvs un mīļš. Autors turpina: «Ne vienmēr Bārda bija tik liriski noskaņots, kā pirmajā stundā. Viņa stundas bija lietišķas. Literatūras vēsturi izpēām pēc viņa paša konspekta, kurā bija visas nepieciešamās ziņas, un ja tās labi nezināja, tad viņš bija bargs. Bet ierodoties skolnieku pulciņā arī Bārda lūdza vārdu mazai piezīmei: sākumā viņa tonis monotons, bet tad viņa domu pavediens izteicas arvien sirsnīgākos vārdos un nobeidzas ar kādu daļu salīdzinājumu akordu.»

Fr. Bārdu kā paidagogu raksturo E. Pilsētņiek-Grāve rakstiņā «Fricis Bārda». E. Pilsētņiek-Grāve bija dzejnieka darba biedre Latviešu Izglītības Biedrības vidusskolās. Autore savu rakstīņu ievietojusi II Rīgas pilsētas vidusskolas pirmo desmit gadu darbības pārskatā. Pēc E. Pilsētņiek-Grāves liecības, Fr. Bārda bijis ne tik vien viens no labākajiem skolotājiem, bet arī īsts audzinātājs vārda pilnā nozīmē. Viņa raksta: «Fr. Bārda nepiedēra pie tiem skolotājiem, kuri pēc pasniegtām stundām ir tāli un nepieejami skolniekiem. Kā skolnieki paši apliecina, katrā laikā tie varēja mājās viņu apmeklēt, varēja griezties pie viņa ar vienu otru pašiem neizprotamu jautājumu kā pie sava vecākā biedra, un labprāt viņš atsaucās uz jaunatnes jautājumiem, deva savus paskaidrojumus. Skolu pulciņiem nodibinoties, kas toreiz bija daudz grūtāki realizējami, Bārda bija atkal viens no tiem skolotājiem, kas ņēma ļoti dzīvu dalību audzēkņu pulciņu dzīvē, gan ar referātiem par kādu interesantu tematu, gan izsacīdams savas domas vienā otrā principiālā jautājumā, gan ierosinādams jauno paaudzi domāt, spriest un saprast vienu otru dzīves parādību.»

Fr. Bārdu kā paidagogu raksturo arī J. Valdmanis rakstīnā «Mazas atmiņas par dzejnieku Fr. Bārdu». J. Valdmanis bijis Fr. Bārdas skolnieks Latviešu izglīt. b-bas vidusskolā. Autors savu rakstīņu nodrukājis žurnālā «Latvju grāmata» 1929. g. 2. numurā. Skolnieks savu skolotāju paturējis atmiņā kā klusu, domīgu, sevī nogrimušu cilvēku, kas tomēr pedantiski raudzījies uz disciplīnas ieturēšanu. Tak nemanot viņš kļuvis par skolnieku vadoni un modinājis viņos pret sevi dziļi, paliekošu godbijību. J. Valdmanim sevišķi iespiedusies atmiņā stunda par J. Raiņa «Zelta zirgu», kurā dzejnieks ar sevišķu mīlestību uzkavējies pie Raiņa tēla. Stunda atgādinājusi svinīgu dievkalpojumu. 1918. g. 18. novembrī Fr. Bārda latviešu valodas stundas beigās teicis saviem audzēkņiem šādus vārdus: «Jūs laimīgi esat, zēni! Jūs redzēsiet brīvu latviešu valsti. Jūs jauni, jums vēl viss mūžs priekšā. Es esmu jau pie savas dzīves vakara. Cik labprāt gribētos būt jaunam un veselam!»

Fr. Bārda kritikā.

Par Fr. Bārdu sarakstīta vesela rinda apcerējumu. Tais aplūkota dzejnieka dzīve un dzeja. Šais apcerējumos rakstnieks novērtēts vēl diezgan nepilnīgi. Fr. Bārda ir oriģināls un dziļš rakstnieks, kurā dzejas bagātības un daiļums pamazām atklājas kritikai. Viņa darbu filozofiskās atziņas un formas meistarība vēl nav pietiekoši noskaidrotas. Šeit uzkavēšos tikai pie ievērojamākiem apcerējumiem, kas uzrakstīti par Fr. Bārdas dzīvi un dzeju.

Plašākais pētījums par dzejnieka dzīvi ir Edgara Sūnas apcerējums «Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona», kas iznācis atsevišķā grāmatā 1925. g. Apcerējumu rediģējis literatūras vēsturnieks K. Egle. Ievada piezīmēs rediģētājs aizrāda, ka autors neuzskatot savu darbu par vispusīgu bi-

ografiju, «bet gan par biografisku materiālu skicējumu vispārējā populārā dzīves un darbības ainā.» Tomēr tā diezgan skaidri ļaujot saredzēt dzejnieka garīgo seju, dvēseles tieksmes un cilvēcīgo tēlu. Sevišķi jaunatnei grāmata sniegsot patīkamā lasāmvielu. Tiešām jāliecina, ka grāmata uzrakstīta ar dziļu mīlestību pret dzejnieku. Tā apraksta daudz vērtīgu notikumu no dzejnieka dzīves. Bez tam tā ar siltu prieku raksturo dzejnieka gaišo, cēlo personību. Ar savu grāmatu Edg. Sūna modinājis dziļāku interesi par dzejnieka dzīvi un personību, pievērsdamš lasītājus arī viņa dzejai.

Īsis ziņas par Fr. Bārdas dzīvi sniedz vēl K. Kārklīņš apcerējumā «Fricis Bārda, sapņu un skumju dzejnieks», kas nodrukāts «Latvijas Vēstneša» 1920. g. 110., 125., 131. un 136. num.

Par Fr. Bārdas dzīvi Valkas skolotāju seminārā Rīgā vērtīgas ziņas sniedz viņa skolas biedrs skolotājs A. Sestulis «Latvijas Vēstneša» 1921. g. 58. num.

Viktors Eglītis veltījis Fr. Bārdas dzejai nelielu apcerējumu «Fricis Bārda», kas ievietots «Latvijas Sarga» 1919. g. 8. pielikumā. Sākumā V. Eglītis sniedz īsus biografiskus datus par Fr. Bārdas dzīvi. Raksturodams Fr. Bārdas dzeju, viņš saka: «Fr. Bārda spilgtākais, dziļākais un daiļākais romantiķis latviešu literātūrā. Viņa lirika sakņojas filozofijā un reliģijā tāpat kā pazīstamo vācu romantiķu dzejā. Tas kolorīta un melodiju bagātais avots, iz kuŗā izrit visa viņa dzeja, grimst metafizikas un reliģijas miglājā, aiz kuŗa dveš pati neaptveramā mūžība.» Fr. Bārdas īpatnību V. Eglītis raksturo tādos vārdos: «Raksturīgākais Fr. Bārdas dzejā ir krāšņā fantazija, kolorīta bagātība un oriģinālas gleznas, bieži gan pārspīlētas, pat eksotiskas, viņās iemiesojas jo bieži dziļš filozofiski reliģisks saturs.» V. Eglīša apcerējums

svarīgs tai ziņā, ka tas aizrāda uz Fr. Bārdas dzejas dziļo reliģiski filozofisko kodolu.

Par Fr. Bārdas dzeju A. Bērziņš sarakstījis apcerējumu «Sapņotājs pāžs», kas veltīts dzejnieka piemiņai. Apcerējums nodrukāts žurnālā «Vaiņags» 1920. g. 3. numurā. A. Bērziņš raksturo dzejnieku kā panteistu, kas Dievu redz dabā. Autors saka: «Citiem vārdiem — Dievs ir daba un daba ir Dievs. Bārdas reliģiozajai izjūtai pamatā tā tad ir panteistiskā dabas uzņemšana, līdzīga Ģētes izpratnei, aiz ko kļūst saprotama Bārdas lielā nodošanās dabai. Bārda nav parasto dabas gleznu aprakstītājs, viņš ir lielās dabas misterijas dzejnieks, kam nekas nav vienkāršs, bet gan brīnumpilns un noslēpumains.» Fr. Bārda sevišķi silti notēlojis dzimtenes dabu. «Dzimtenes dabas brīnumainā dvēsele», saka A. Bērziņš, «ir arī Bārdas dzejas lielākais noslēpums. Savās izjūtās un dabas uzņemšanā viņš saplūst ar visumu un jūtas laimīgs par to, ka ir nebeidzama daļa no visa tā.» Tomēr grūti pievienoties A. Bērziņa uzskatam, ka Fr. Bārda ir īsts panteists. Pareizāk būtu runāt par dzejnieka panenteismu.

A. Bērziņš atzīst Fr. Bārdi par jaunromantiķi: «Bārda savā mākslinieciskā īpatnībā, pasaules uzskatā un radīšanas principos pilnīgi sakusis ar ideālistiskā jaunromantisma dziļāko saturu.» Autors noslēdz savu apcerējumu vārdiem: «Bārda sapņotājs pāžs, kas meklē savu valstību. Viņš iet pretī jaunai pilnīgākai jūtu un domu pasaulei, gaišai esamības un dzīvības saskaņai, noslēpumainā atklājumam un skaistumam, kuņam nav asaru.» A. Bērziņa raksts uzrakstīts ar siltu sirsniņu, kaut gan dažus viņa apgalvojumus grūti pieņemt.

Plašākais raksts par Fr. Bārdas dzeju ir R. Klaustiņa apcerējums «Fr. Bārdas daile un aistētika», kas iespiests žurnālā «Ritums» 1924. g. 3.—8. num. R. Klaustiņš tuvina Fr. Bārdi jaunromantiķiem un simbolistiem. Autors papriekš aplūko

dzejnieka tēlojumu un fantaziju krājumu «Vita somnium», kurā saskata viduslaiku katoļu misti-
 cisma rēģus. Man liekas, ka šiem rēģiem tomēr
 maz sakara ar Bārda tēlojumu un fantaziju krā-
 jumu «Vita somnium». Tālāk R. Klaustiņš rak-
 sturo dzejnieka svēto nespēku, kas liek tam no-
 vērsties no sociālās un politiskās cīņas un pie-
 grieztiēs reliģiskiem un filozofiskiem jautājumiem.
 Fr. Bārda autora izpratnē ir absolūtās sirdsapzi-
 ņas, dvēseles un jūsmu tulks. Raksturojot Fr.
 Bārda dabas un mīlestības dziesmas, R. Klaustiņš
 aizrāda, ka tās «klūst par mītu, par filozofiju
 dzejā, jeb kā Bārda saka, par teiku, pasaciņu.»
 Ritmikā dzejnieks nav guvis lielu panākumu. Tas
 pats sakāms par muzikas un daiļskanības līdzek-
 liem: atskaņām, aliterācijām, asonancēm u. t. t.
 Sevišķi liels meistarš Fr. Bārda epītetu lietāšanā.
 Šeit viņš spēr lielu soli uz priekšu latviešu epīteta
 vēsturē. Sevišķi plaši R. Klaustiņš aplūko Fr.
 Bārda metaforas un simboliku, norobežojot to no
 vienkāršās metaforas un simbola. Autors saka:
 «Lai pietiek, ka, pirmā kārtā, Bārda metafora
 cieši saistās ar dabu, atdzīvināta, apgarota, kā poē-
 tikā mēdz teikt, personificēta; otrkārt, kā īsts me-
 taforists, viņš pārgalvīgs, pārdrošs, it kā īsts da-
 baš cilvēks, bērns, zemnieks, kurā pirmatnējā do-
 māšana norisinājas vienās metaforās.» R. Klaus-
 tiņš atzīst Fr. Bārda metafizikas būtību par di-
 ženi tautisku. Blakus metafizikai Fr. Bārda dzejā
 izpaužas simbolika. «Ja metaforika pārliecīgi lie-
 tāta vienā nozīmē,» saka R. Klaustiņš, «ja autors
 un lasītājs pūlas tai ielikt sevišķu nozīmi, ja viņa
 tiešām tādu iegūst, kristalizēdama zināmus pārdzi-
 vojumus pastāvīgās, uzskatāmās, no autora un la-
 sītāja iemilētās formās, izceļas simbols.» Simbo-
 lika ieņem svarīgu vietu Fr. Bārda dzejā. Dzej-
 nieka simbolika lielu tiesu tradicionāla, tautiska.
 Beigās R. Klaustiņš sniedz šādu vispārīgu Fr.
 Bārda dzejas novērtējumu: «Bārda dzeja atradīs

intīmus un klusus ceļus tautas dvēselē. Modernās dzīves saplosītais latvietis, noguris un novārdzīs sadzīves un ikdienas troksnī, kad viņam, kā šķīsts aizsaules zvans, atmodīsies gars, tieksme pēc visaugstākā un svētākā, nāks atveldzēties Bārdas dzējas avotiņā, kas atspulgo, kā pati bezgalības jūra, visu debesu ilgu krāšnumu, cerības, zvaigžņu mirzumu kopā ar zemes ciešanu, moku un gaviļu apskaidrotu un apgarotu cēlumu, lai mazgātos balts un svēts mīļi siltās, mazās gara liesmiņās, — Bārdas dziesmiņās.» Neraugoties uz dažām nepareizībām, R. Klaustiņa apcerējums ir vērtīgs darbs, kas noskaidro svarīgus satura un stila jautājumus Fr. Bārdas dzejā.

Vārdu gleznas Fr. Bārdas dzejā aplūko K. Kārklīš apcerējumā «Redzes gleznas Fr. Bārdas dzejā,» kas iespiests rakst. krājumā «Ceļi» 1933. g. 2. burtn. Autors aizrāda, ka krāsām rakstnieka dzejā ir simbolistiska nozīme. Tās ir dzejnieka dvēseles stāvokļu simboli. Fr. Bārda savā dzejā lietā zilo, zaļo, dzelteno, sarkano, sirmo, pelēko, brūno, raibo u. c. krāsu.

Platona ietekmi Fr. Bārdas dzejā noskaidro K. Kārklīš apcerējumā «Platona filozofijas ietekme Fr. Bārdas dzejā,» kas nodrukāts rakstu krājumā «Filozofijas materiāli» 1933. g. Autors aizrāda, ka Fr. Bārdas dzejā atspoguļojas Platona mācība par ideju pasauli, domas par dvēseles nenīcību, uzskati par mīlestību un dzejnieka radītāju garu. K. Kārklīš šādi novērtē Platona ietekmi Br. Bārdas dzejā: «Tomēr galvenā nozīme Fr. Bārdas filozofisko uzskatu izveidošanā piešķirama Platonam. Platons ir devis dzejnieka īpatnējām nojaušmām skaidru un noteiktu formulējumu. Kristīgās ticības nostiprināto romantisko dzīves izjūtu Platons ir filozofiski noskaidrojis un padziļinājis. Platona mācība, ka aizsaule ir vienīgi patiesā un vērtīgā pasaule, ļoti spilgti izpaužas Fr. Bārdas dzejā.»

Vispārīgu Fr. Bārdas dzejas raksturojumu sniedz Z. Mauriņa apcerējumā «Pavasara dvēsele», kas ievietots grāmatā «Pārdomas un ieceres», kuŗa iznākusi 1934. g. Autore dzejnieku raksturo kā pavasara dvēseli, zaļu, sapaņainu šalkoņu pilnu. Rakstniekam vistuvākais ir Dievs, Dieva atklāsme dabā. Z. Mauriņa saka: «Friča Bārdas pamattonis ir makrokosma aprbrins, ticība visdzīvības dievišķai vienībai. Viņa dziesmas un lūgšanas ir dzejojosa metafizika.» Z. Mauriņa neatzist Fr. Bārdas dzejā simbolisma, kuŗu tomēr grūti noliegt. Viņa uzskata Fr. Bārdu par visgaišāko dzejnieku: «Bārda ir viens no mūsu gaišākiem, jā, varbūt, pat mūsu visgaišākais dzejnieks.» Dažreiz viņa dzejā izpaužas arī skumjas, bet tās nekad nepāriet izmisumā, tais nekad nav sastinguma. Ciešanas ir pārejošas vai arī tikai šķietamas. Tādā pasaules uzskatā arī nāvei nav dzeloņa. Z. Mauriņas apcerējums noslēdzas vārdiem: «Fricis Bārda tik ļoti milēja agro, brūno pavasari. Visa viņa būtība ir pavasaris, viņa dzeja ir pavasaris, un arī nāvi viņš lūdza nākt, kad plaukst pirmās cīruļactiņas un pirmie pūpoli. Nāve viņam nelikās naidniece, nīrgātāja ar izkapti, nāve viņam bija draugs, māte, lielais Švētvakars.»

Mēs redzam, ka Fr. Bārdas dzīve un darbi pamazām atklājas kritikai. Tomēr pie tiem šī arī uz priekšu arvien uzkavēsies, jo tie sniedz bagātu materiālu literātūras pētīniekam.

Fr. Bārda muzikā.

Fr. Bārda nav muziķis, bet gleznotājs. Viņu vairāk saista vārda glezna nekā muzika. Šai ziņā viņš pilnīgi pretējs J. Akurāteram, kuŗu vairāk interesē vārda muzika. Starpība starp abiem dzejniekiem ļoti skaidri redzama, ja salīdzinām J. Akurātera dzeju «Skanošā birzē» ar Fr. Bārdas dzeju «Ziedonis». Dzejoli «Skanošā birzē» J. Akurāters piegriež lielu vērību skaņu gleznām. Tai

59 reizes atkārtojas a skaņa un 36 reizes s skaņa. Abas skaņas pastiprina dzejoļa muzikālo elementu. Turpretī gleznas minētā dzejolī nav visai skaidras, tās saplūst kopā. Vienā un tai pašā laikā spīd saule, mēness un zvaigznes, un līst lietus. Turpretī dzejolī «Ziedonis» Fr. Bārda piegriez galveno vēribu gleznām. Mirdzošs un balts ziedonis brauc dzeltenos pienežiedu ratos caur birzi. Tas met skatu eglienā, un silā aizdegas plivojošas sveķu sveces; met plavā, un zils bezdelīgu actiņu mākonītis nolaižas zālītē. Tas atbrauc pie dārza un piesien zelta grožus pie liepas. Tad ābeles ierokas sniega kupenās, un ziedonis apsnidzis brauc cauri. Ziedonis čukst meitenītei, kas sēž uz sliedīša: Saule tev sveicienus sūta. Uz salmu jumta čivina bezdelīgas un plivina zilās spārnu uguntiņas. Dzejnieks sniedz veselu rindu gleznu, kurās cieši piekļaujas viena otrai. Toties muzikai piegriezta mazāka vēriba.

Kaut gan Fr. Bārdas dzeja nav sevišķi muzikāla, tomēr komponisti tai veltījuši lielu uzmanību. Dzejnieka dzejoļi modinājuši daudzu komponistu interesi. Vispirms komponistus saistījis rakstnieka romantisms, kurā izpaužas sapņi, ilgas, mīla, daba, sāpes, bezgalība, mūžība, dievība u. t. t. Tā kā muzika pati ir ļoti romantiska, tad tā iemīlojusi arī romantiķa Fr. Bārdas dzeju. Tad vēl rakstnieka dzejā izpaužas sirsniņš siltums, kas nāk no sirds un iet pie sirds. Dzejnieka siltums stipri valdzinājis muzikus. Beidzot jāaizrāda, ka Fr. Bārdas dzeja ir ļoti gleznaina. Rakstnieks piegriez sevišķu vēribu vārdu gleznām. Liekas, ka komponistus visvairāk valdzinājušas dzīvās gleznas, kurās dzejnieks sniedz savās dzejās. Fr. Bārdas dzejas gleznas ir konkrētas. Bet taišs paslēpts cēls gara lidojums. Tā dzejnieka gleznas dod komponistam konkrētu ainu, kurā izpaužas sapņu pasaules mirdzums. Un taisni šī konkrētība un abstraktums, kas sastopams Fr. Bārdas gleznās, mu-

ziķus visvairāk pievērsis tai. Vistuvāk Fr. Bārdas garam stāv J. Vītola kompozīcijas, kurās izpaužas dzejniekam radniecīgs gars. Diezgan tuvu Fr. Bārdam vēl piegājis J. Mediņš.

Dziesmas vienai balsij klavieru pavadījumā Fr. Bārdas tekstiem komponējuši šādi mākslinieki.

1) Jāzeps Vītols:

Mazā cilvēka vakara lūgšana. (Dieviņ, tu esi tik liels un labs.)

Lietus vīriņš. (Ruds rudiņš.)

Zālē. (Uz rasas zvaigznīti.)

Tautas bēdās:

1. Gāju putni. (Rindās aizbrauc dievputniņi.)

2. Trīs biķeři. (Pa vasku dzeltainiem ceļiem.)

3. Pēdējās mantas. (Viss ja izgaist, viss ja zūd.)

Ziediņš. (Tik kluss un tik maigs.) Vāciski tulk. A. Vītola.

Reiz. (Uz krūtīm reiz sapnis.) Vāciski tulk. A. Vītola.

Rozes visskaistākās. (Tās rozes, kurās tu man dvēs'lē liki plaukt.)

2) Jānis Mediņš:

Aka. (Pie tumšas dziļas akas.)

Bārenītes dziesmas:

1. Es zem saviem zelta matiem.

2. Ak, cik lielas, ak, cik baltas.

3. Man nava ne māsu, ne brāļu.

4. Ai, māmuļa zeme.

Draugi. (No visiem draugiem.)

Dzīvīte. (Dzīvīte, dzīvīte, šūpojos tevī.)

Kapsētā. (Stiepj saule mirdzošu stīgu.)

3) Alfreds Kalniņš:

Dzīvība. (Mana dzīvība vientuļa svecīte.)
Dienas. (Ar mazliet skumju prātu.)
Krēslā. (Man gribētos tevi ieaijāt.)

4) Paula Licīte:
Sēpojot. (Ak, to beku krustmāmiņu.)
Zvani. (Nu tumšais zvanītājs velk atkal
tumšo zvanu.)

5) Jānis Kalniņš:
Bukurags. (Oi—oi—oi briesmīgs gan ir
viņš un ļauns.)

6) Lauma Reinholde:
Roze. (Kad tava mazā roka.)

Koņa dziesmas Fr. Bārdas tekstiem komponē-
juši šādi mākslinieki.

1) Jāzeps Vītols:
Dāvids Zaula priekšā. (Snauž puķotā sē-
deklī Zauls.)

Karalis un bērزلapīte. (Šalcošu birztalu
zemē.)

Dzīvīte. (Dzīvīte, dzīvīte, šūpojos tevī.)
Miera dziesma. (Ak, cik saldi aizmirsties.)
Sauls svētki. (Nu saulītei ataugt sāk
zelta ragi.)

Bērzs rudenī. (Zemu likst bērzs.)

Čigānu dziesmas:

1. Milestības dziesma. (Ī tu, lunkanā.)

2. Brūnas naktis. (Man asins brūnas
naktis.)

3. Mēness. (Mēness, tu mans vecais brāli.)
Trīs nāves. (Viņš ilgi pa pasauli mal-
dijās.)

2) Kārlis Martinovskis:
Ziedoši ceriņi krēslā. (Zem zaļajām
nastām.)

Plāvā. (Nu saules zaķīšiem viss gaiss kā
piepildīts.)

Zaļu staru šūpulīti.

- 3) Voldemārs Ozoliņš:
 Krēslā. (Man gribētos tevi ieaijāt.)
 Circeniša nakts dziesmiņa. (Cizi cizi cizi
 ciz.)
 Bezdelīdzēns un zēns. (Mans tēvs ir krik-
 sīt's.)
- 4) Jēkabs Poruks:
 Maijpulkstenītes. (Zvani, maija pulk-
 stenīt.)
 Meitenīte ar launagu. (Cīrulīti, rudacīti.)
- 5) Arturs Salaks:
 Puisītim. (Zilzilils sapnīt's.)
 Skaidu spilvens. (Mūžam mēs nemiera
 bērni.)
- 6) Bernhards Valle:
 Berceuse. (Aijā zu zu zu zu.)
- 7) Helmutis Pavasaris:
 Bērzi. (Manas dzimtenes svētie bērzi.)
- 8) Ādolfs Ābele:
 Dusa. (Aizpeld mākoņlīdaciņa.)
- 9) Jānis Cīrulis:
 Dusa. (Aizpeld mākoņlīdaciņa.)
- 10) Jēkabs Graubiņš:
 Meiteņu dziesma. (Mēs nezinām, kas mū-
 sos mostas.)
- 11) Teodors Reiters:
 Zaļu staru šūpulīti.
- 12) Jānis Reinholds:
 Maijpulkstenītis. (Zvani, maija pulkste-
 nīt.)
- 13) Upenieks:
 Skaidu spilvens. (Mūžam mēs nemiera
 bērni.)

Izskana.

Fr. Bārdas romantisms ir lauku un pilsētas
 kultūras sadursmes rezultāts. Lauku dzīve XIX g. s.

beigās vairs pilnīgi neapmierināja latvieti. Viņu sāka interesēt pilsētas kultūra. Interesi par to modināja pilsētas dzīves uzplaukums Latvijā. To pastiprināja Vakareiropas literatūra, ar kuru latvieši tai laikā iepazinās. Tai pilsēta ieņēma svarīgu vietu. Pilsēta modināja ilgas pēc lielākas, plašākas dzīves. Tomēr no lauku dzīves, ar kuru latvietis bija cieši saaudzis, viņš atrauties nespēja. Fr. Bārdas romantismā tad nu apvienojas pilsētas modinātās kultūras slāpes ar lauku dzīves ierāšām un tikumiem. Dzejnieks savā dzejā saista lauku garīgās dzīves sasniegumus ar pilsētas gara pasaules ilgām. Fr. Bārda ir divu kultūras laikmetu mijkrēšļa dzejnieks.

Fr. Bārdas romantisms ir izveidojies kristīgās ticības un Vakareiropas filozofijas un literatūras ietekmē. Kristīgā ticība ir likusi pamatu dzejnieka pasaules uzskatam. Tā modinājusi viņā tieksmi pēc gara dzīves, stiprinājusi viņā ilgas pēc transcendentās pasaules, veidojusi uzskatu par dievību u. t. t. Liela nozīme Fr. Bārdas pasaules uzskata izkopšanā piešķirama bībelei. Sevišķi svarīga vieta ierādāma Jāņa evaņģēlijam, kura ietekmē rakstnieks izveidojis uzskatu par Mūžīgo gaismu.

Bez tam Fr. Bārdas romantisms izaudzis Vakareiropas filozofijas ietekmē. No Vakareiropas filozofiem dzejnieku visvairāk saistījis Platons, Kants un Bergsons. Platons ieinteresējis Fr. Bārdu ar savu mācību par ideju pasauli, dvēseles nemirstību, mīlestību, dzejiskās radīšanas izpratni un dievību. Kants modinājis dzejnieka dvēselē ilgas pēc transcendentās pasaules, pēc mūžības. Bergsons dzejniekam mācījis, ka dzīvības koks ir lielāks nekā atziņas koks. Dzīvība ir plašāka nekā atziņa, kas to nekad nevar pilnīgi aptvert.

Beidzot Fr. Bārdas romantisma izveidošanā zināma nozīme piešķirama vācu romantiķiem Novalisam, Tikam u. c. Novaliss ietekmējis dzej-

nieku ar savu nakts un nāves dzeju, Tīks — ar savu reliģisko noskaņojumu u. t. t.

Fr. Bārdas dzejai ir liela vērtība. Tā ir bagāta ar dziļām reliģiski filozofiskām atziņām; tā ievērojama ar savu izkopto formu. Dzejnieka idejas modina latvietī cienību pret gara pasauli, liek meklēt tam daiļo, patieso, labo un svēto. Daiļums, labums, svētums un patiesība sintezējas Mūžīgā gaismā, kas visu piepilda, visam piešķir augstāku nozīmi. Cilvēka dzīve Fr. Bārdas dzejā iegūst dziļāku jēgu, jo tā ir Mūžīgās gaismas atmirdza. Cilvēks tiecas pēc Mūžīgās gaismas, viņa dzīvē ir pastāvīga tapšana, augšana uz pilnību. Cilvēks ir mūžīgs kalnā kāpējs, mūžīgs jaunu atziņu meklētājs. Tā cilvēks kļūst par varoni, dzīve — par varoņdarbu. Fr. Bārdas garīgā varonība ir ļoti svarīga parādība latviešu literatūrā. Tā liecina, ka latvieši ir pieskārušies pie augstākām gara vērtībām. Latviskais gars ir uzlidojis metafiziskos augstumos, no kuriem aplūko cilvēka zemes gaitas. Zemes dzīve dzejniekam neliemas vēl pilnīga. Tai vērtību piešķir sapņu pasaules slāpes. Cilvēks tuvojas pilnībai, ja tas nes krūtīs sapni par debesīm. Fr. Bārdas cilvēks ir divu pasaulu iemītnieks, kas gan pieķeras zemei, bet vēl vairāk mīl debesi. Tas ir zemes dēls ar zvaigžņu dvēseli.

Ari formas ziņā Fr. Bārdas dzeja ir guvusi ievērojamus panākumus. Tā izkopusi savdabīgu epitetu, metaforu un simbolu. Tā izveidojusi arī īpatnēju kompozīciju.

Savas dzejas nozīmi Fr. Bārda pats ietvēris dzejolī «Albumā» šādos vārdos.

Cik plaša pār mums augstā debess bezgalība,
Tik plaša dves'les bezgalība mūsos dus.
Tad ja ar' nomāktu mūs dzīves ikdienība,
Lai mūžam dzīva paliek mūsos mīlestība.
Par svētiem turēt dves'les zvaigžņu vakarus.

Fr. Bārdas darbi.

a) Literāra Ķaksti.

- Mežmeitu gūsteknis (1905.).
Zemes dēls (1911.).
Nu ar Dievu, Vidzemīte (1914.).
Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam (1923.).
Viņa somnium (1923.).
Vēstules (1926.).
Drāmas (1929.).

b) Apcerējumi.

- Māksla un kritika. Latvijas Pielikums 1915.
Mākslas attiecības, Dzimtenes Vēstnesis 1915.
Prāts un mūžības jautājumi. Latvijas Sarga Pielikums 1919.,
8. un 9. num.
Domas par reliģiju. Izglīt. Ministr. Mēnešr. 1920., II puse,
289.—303.
Romantisms kā mākslas un kultūras centrālproblēms. Vairogs
1920., I—III.

c. Kritikas.

- Par A. Upīša, J. Grīna, V. Plūdoņa, J. Akurātera darbiem.
Druvā 1912.
Par Raiņa, K. Skalbes, Apsesdēla, Papardes, A. Brigaderes,
A. Ķeniņa u. c. darbiem. Dzimt. Vēstnesī 1913.—1915.

Raksti par Fr. Bārdu.

- A. Bračs, Bārdas estētisma pamati. Dzimtenes Vēstnesis 1915., 63—64.
- A. B., Fr. Bārda. Uz priekšu 1919., 62.
- V. Eglītis, Fricis Bārda. Latvijas Sarga Pielikums 1919., 1.
- K., Fr. Bārda. Daugavas Kalendārs 1920.
- K. Kārklīņš, Fr. Bārda, sapņu un skumju dzejnieks. Latvijas Vēstnesis 1920., 110, 125, 131, 136.
- A. Bērziņš, Sapņotājs pāžs. Vanags 1920., III.
- V. Eglītis, Fr. Bārdaš celš un sasniegumi lirikā. Latvijas Vēstneša Pielikums 1923., 8—10.
- A. Sestulis, Fr. Bārda seminārā. Latvijas Vēstnesis 1921., 58.
- R. Klaustiņš, Fr. Bārdas daile un estētika. Rītums 1924., III—VIII.
- Edg. Sūna, Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona. Rediģējis K. Egle, O. Jēpes izdevums. 1925.
- E. Pilsētņiek-Grēve, Fricis Bārda. Rīgas viesības. II izdevums. Pirmie desmit gadi. 1926.
- A. Šērmanis, Mūsu klasē. Turpat.
- J. Valdmanis, Mazas atmiņas par dzejnieku Fr. Bārdu. Latvju grāmata 1929., 2.
- A. Austrīņš, Fr. Bārdas piemiņai. Pēdējais Brīdis 1929., 59.
- K. Skalbe, Romantisko sapņu dzejnieks. Jaunākās Ziņas 1932., 239.
- K. Kārklīņš, Raizes gleznas Fr. Bārdaš dzejā. Ceļi II. 1933.
- K. Kārklīņš, Platona filosofijas ietekme Fr. Bārdas dzejā. Filoloģijas materiāli. 1933.
- Z. Mauriņa, Pavasara dvēsele. Pārdomas un ieceres. 1934.

S a t u r s.

	L. p.
IESKAŅA	5
Ievads: Romantisms	9

D z ī v e

I Ģimenes kronika, apkārtne un vide	33
II Skolas gadi:	
1) Pociema pagastskolā	46
2) Umurgas draudzes skolā	47
3) Limbažu pilsētas skolā	49
4) Valkas skolotāju seminārā	51
III Skolotāja gaitas	61
IV Cīņa par tālāko izglītību	71
1) Tērbatā	71
2) Rīgā	74
3) Viņē	82
V Atkal dzimtenē	96
1) Dzejnieks, skolotājs un redaktor _s	96
2) Jaunas ieskaņas dzīvē un dzejā	110
3) Ģimenes dzīve	133
4) Dzīves beigu cēliens	146
VI Personība	157

Darbi

Ieskaņa	163
Dzīve	164
Sapņi	168
Mīla	171
Daba	177
Sāpes	188
Nāve	191
Sabiedriskā dzīve	194
Sinteze	200
Kompozīcija	205
Stils	209
Fr. Bārdas kritika	222
Fr. Bārda kā skolotājs	227
Fr. Bārda kritikā	231
Fr. Bārda mūzikā	236
Izskana	240
Raksti par Fr. Bārdu	243
Fr. Bārdas darbi	244
Saturs	245

Prēmijas kupons

biografiju serijai
„Pasaules slavenākie vīri“
un
„Latvju izcilus darbinieki
dzīvē un darbā“

Nr. 19.

Grāmatā: **Fricis Bārda**

Abonentu un arī visi tie, kas būs iegādājušies visas pēc kārtas 24 grāmatas un iesniegs izdevniecībai vēlāk visus 24 kuponus no 1—24, saņems pilnīgi
par brīvu kā prēmiju

Ekskursiju vadoni

pa visām Latvijas skaistākām un vēsturiskām vietām

Tanī ietilps bez Vidzemes un Kurzemes Šveices arī Latgales un daudz citu ļoti skaistu un ievērojamu vietu, kas līdz šim tik maz vēl tiek apmeklētas, bet kas tomēr patiešām ieteicamas un vērtas apskatīt. Bez nobildējumiem, skatiem un attēliem, būs ievietoti maršrutu sīki ceļu plāni, apmešanās vietas un norādīti attiecīgie satiksmes līdzekļi.

NB. Godātie abonentu, kā arī atsevišķu eksemplāru pircēji, tiek laipni lūgti ievērot, vai grāmatu beigās ir arī šāds kupons, un ja tas kādā trūktu, tad grāmatu bez tā nepieņemt un par to nekavējot ziņot izdevniecībai.

„Pasaules slavenākie vīri“

serijā jau iznākušas:

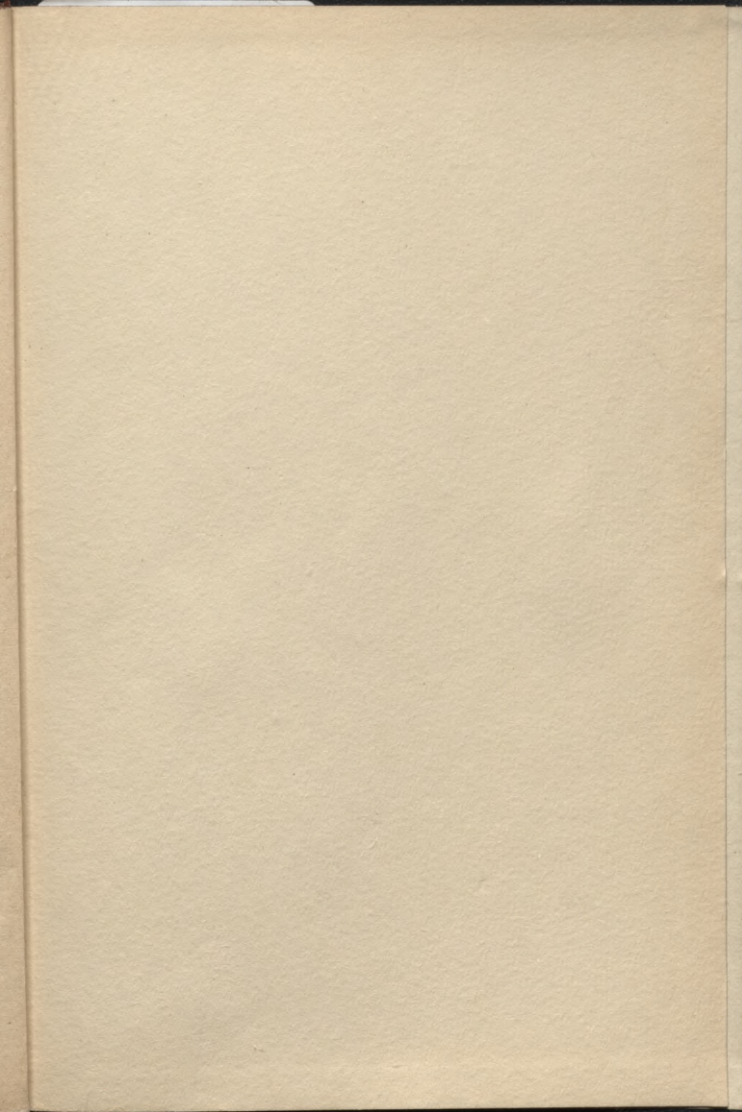
- 1) Prof. P. Dāles — **Imanuels Kants**
240 lappuses ar 2 fotografiņām.
- 2) Prof. Baloža un Ezeriņa — **Kristaps Kolumbs**
160 lpp. ar 2 fotografiņām un 8 attēliem.
- 3) Vītoļiņa un Krodera — **Richards Vāgners**
192 lpp. ar 7 fotografiņām un 7 attēliem.
- 4) Jāņa Siliņa — **Mikelandželo**
224 lpp. ar 6 fotografiņām un 10 attēliem.
- 5) Doc. Ābeles un prof. Baloža — **Čarls Darvins**
192 lpp. ar 4 fotogr. un 23 attēliem.
- 6) Gen. Buivīda un A. Zaļuma — **Napoleons**
- 7) Doc. P. Jureviča — **Platons**
192 lpp. ar 2 fotografiņām.
- 8) Cand. hist. Gailītes un Geskes — **Garibaldi**
208 lpp. ar 2 fotografiņām un 13 attēliem.
- 9) T. Lejas-Krūmiņa — **Knuts Hamsuns**
240 lpp. ar 2 fotografiņām un 3 attēliem.
- 10) Jāņa Dombrovska — **Rembrants**
192 lpp. ar 6 fotografiņām un 17 attēliem.
- 11/12) Prof. Dr. K. Kundziņa — **Kristus**
272 lpp. ar 6 fotogr. un daudz attēliem.
- 13) Cand. oec. Radziņa un Rozentāla — **Fordš**
184 lpp. ar 2 fotogr. un daudz attēliem.
- 14) Doc. J. Slaucītājs un Dr. Alf. Bilmanis — **Frid-
tjofs Nansens**
192 lpp. ar 2 fotogr. un daudz attēliem.
- 15) J. Zanders — **Rabindranats Tagore**
224 lpp. ar 3 fotografiņām.

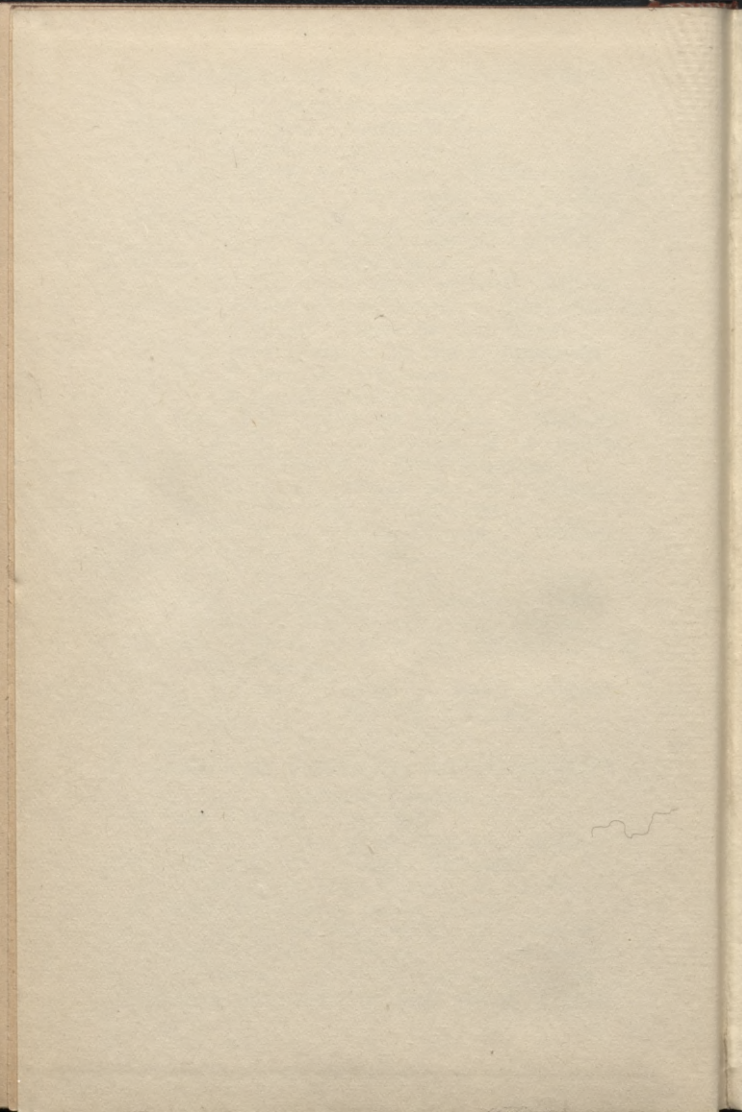
„Latvju izcilus darbinieku“

serijā jau iznākušas:

- 1) Ant. Birkerta — **J. Rainis**
192 lpp. ar 3 fotografiņām un 1 attēlu.
- 2) Ant. Birkerta — **Rūdolfs Blaumanis**
192 lpp. ar 3 fotografiņām un 1 attēlu.
- 3) Kārļa Kraujiņa — **Apsīšu Jēkabs**
232 lpp. ar 2 fotografiņām un 3 attēliem.
- 4) Doc. Kārkliņa un Kraujiņa — **Fricis Bārda**
248 lpp. ar 2 fotografiņām un 6 attēliem.

Katra grāmata maksā tikai 1 latu

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0304072334

7.-

Jez

Antiky.
7.-

APLSI-VILBA

